

ŽIVÁ
DÍLA
MINULOSTI

PUTOVÁNÍ
K MONGOLŮM

PUTOVÁNÍ K MONGOLŮM

CESTA JANA DE PLANO CARPINIHO
KE DVORU KUJUK-CHÁNA

CESTA VILÉMA Z RUBRUKU
KE DVORU MANGU-CHÁNA

RUY GONZALESE DE CLAVIJO
POSELSTVO K TAMERLÁNOVI

Praha 1964

Státní nakladatelství

krásné literatury a umění

Moje d. 269

2-530.458

MZK-UK Brno

2619991369

Přeložil Edgar Knobloch

TŘI POUTNÍCI A JEJICH DOBA

Už dlouho nezakusila Evropa vpád stepních kočovníků. Attilovi Hunové se stali legendou, Avari zmizeli beze stopy, z Arpádových Madarů je už celá dvě století křesťanský národ, poslušný římského papeže. Dávno se zapomnělo na zkázu Velké Moravy i na augsburské vítězství Otty I. Koncem jedenáctého věku sice vpadli na Balkán turečtí Pečeněhové z ruských stepí, východořtmská říše zakolísala pod jejich nápor, ale s pomocí jiných kočovníků, Kípčáků-Polovců, byli nakonec odraženi a zahnáni. I to však už je dávno, velmi dávno.

Nebezpečí a hrůzy nájezdů tedy zmizely z povědomí lidí; naopak, Evropa sama se dala na pochod a křížové výpravy začaly šířit strach do zemí chalífových Saracénů. Podivnou hrou osudu však padl pod překvapivým nájezdem flanderských a italských rytířů i Cařihrad, nejstarší křesťanská říše.

Pětkrát během sto dvaceti let hlásali papežovi legáti kříž; a právě když křižáci páté výpravy bezvýsledně čekali v Egyptě na příchod císaře Fridricha, když po slavném začátku se zhroutil pochod na Káhiru a Damietta padla znovu do rukou Saracénů, právě v té době začaly do Evropy docházet poplašné zvěsti, děsivé a nepravděpodobné, zkresené vzdáleností i hrůzou vypravěčů. Odkudsi z kraje světa, z míst temných a nepovědomých, se vyvalila jakási pohanská vojska a s bezpříkladnou ukrutností shladila s porochu země civilizované říše Východu, Chórezm, Persii, Indii. Království Gruzie a Arménie byly první křesťanské státy, které pocitily jejich úder. Následovala katastrofa ruského vojska. Pak zmizeli a Evrope se zdálo, že to byl jen přízrak. Janov, Benátky a Cařihrad dál obchodovaly s Východem a sami Saracéni se nezdáli být znepokojeni. Uplynulo však sotva několik let a boží bič se objevil znovu. Pekelné národy Gog a Magog se vyrojily podle starých proroctví, aby ztrestaly křesťanstvo za jeho hříchy. Byli pohybliví a rychlí a měli nesmírnou

kázeň. Nesvorní králové s nimi nemohli nic svěst. Válečná taktika železných těžkooděnců se ukázala beznadějně zastaralou. Rusko zmizelo z mapy, Polsko a Uhry přestaly existovat. Barbari stáli před Vídní; uherského krále pronásledovali až na břeh Adrie. V celé Evropě nastal poplach. Křesťanské státy, vyčerpané lety křížových výprav, nebyly s to klást nájedníkům vážný odpor. Sama podstata západní kultury byla v sázce.

Avšak dříve než se těžkopádná evropská diplomacie dostala trochu do pohybu, zemřel kdesi v dalekých stepích mongolský chán a jako kouzelným proutkem zažehnána zmizela jeho vojska z popleněné východní Evropy. Strach z dalšího nájedzu však trval a nitky diplomatických vztahů se navazovaly dále. První tah měl samozřejmě papež, hlava západních křesťanů. R. 1245 vypravil z Lyonu tři posly na Východ, aby vyzvěděli další úmysly Mongolů a získali je křesťanské víře. První a třetí, františkán Vavřinec Portugalský a dominikán Anselm (Ascelin), zvolili cestu přes Sýrii a Turecko a dostali se k mongolským velitelům na Kavkaze. Druhý, Jan de Plano Carpini, putoval přes jihoruské stepi a Střední Asii až ke dvoru samého Kujuk-chána u Karakorumu.

Další tah náležel králi francouzskému, Ludvíku IX. Svatému. R. 1249 se vypravil na cestu Ondřej z Longjumeau a r. 1253 další františkán; Vilém z Rubruku, s původním úmyslem získat souhlas k založení křesťanských misí v bližších částech mongolských držav. Jak vyplývá ze zprávy Carpiniho i Rubrukovy, nebyli však ani zdaleka jedinými křesťany a Evropany u mongolského dvora. Rusové a Arméni měli s Mongoly zřejmě četné styky; rytíř Balduin z Hainautu sem putoval se svou kumánskou manželkou. Nicméně překvapením byli Pařížan a Lotričanka, které Rubruk našel v Karakorumu. Patnáct let po něm přišli do Karakorumu benátská kupci Niccolò a Matteo Polovi, které při jejich druhé cestě provázela další člen rodiny, Marco Polo, první evropský kupec, který se dostal až do Číny. Na cestu Marca Pola navázali pak v prvních letech čtrnáctého století misionáři Johanes de Montecorvino a františkán Odorich de Pordenone, který se spolu s jakýmsi neznámým irským mnichem plavil do Číny po moři, přes Indii a Sundské ostrovy. Tehdy již neexistovala jednotná říše Mongolů a pomínil i strach v Evropě z jejich opakovaného nájedzu. Po smrti Mangu-chána se přesunulo

těžké mongolské moci do Kublaj-chánovy Číny a na západě, v Povolží, se vytvořilo nové středisko ve státě Zlaté Hordy. Postavení knížete Batua vůči Mangu-chánovi, jak se o něm bystře zmiňuje Rubruk, již dává tušit počátky tohoto rozštěpení. Třetí mongolské centrum se vytvořilo v Persii, kde chán Hulagu po vyvrácení Bagdádu a abbásovského chalífátu založil dynastii mongolských Il-chánů.

Po oslabení mongolské moci zcela zákonitě vzrostla síla jejich západních sousedů, maloasijských Turků. Křesťanství si nemělo na dlouho oddechnout. Degenerované a zkorumpované východořímské císařství se počínalo hroutit. Jeho državy v Malé Asii i na Balkáně tály jako jarní sníh. Evropané panovníci měli brzy vážné obavy o osud této poslední závory proti další invazi pohanů. Jen obchodnické republiky Janov a Benátky si, jak se zdá, nedělaly nic ze zvrátů v mocenských poměrech, nerušeně zakládaly dál své faktorie na důležitých obchodních cestách a ochotně platily poplatky pohanům, mohamedánům, císaři cařihradskému nebo komukoliv jinému.

Koncem 14. století se už už zdálo, že Cařihrad padne. Rozhárané vnitřní poměry a silné osobnosti tureckých sultánů tomu vydatně napomáhaly. Vtom, jakoby na zavolanou, objevil se ve Střední Asii nový dobyvatel, potomek Čingischánových Mongolů. Timur se zmocnil moci v Samarkandu a během čtveřicetiletí rozšířil svou říši od Gangu až po Kavkaz. Tureckému sultánovi vyvstal tak na východní hranici mocný soupeř, u něhož křesťanství vládců začali samozřejmě ihned hledat možnou protiváhu turecké moci. Timurovo vítězství nad Bájézidem skutečně uvolnilo sevření Cařihradu a oddálilo jeho pád o padesát let. Jedním z prvních, kdo se snažil navázat styky s Timurem, byl kastilský král Jindřich III. R. 1403 pověřil svého komořího dona Ruy Gonzalese de Clavijo vedením poselstva, v pořadí již druhého. Není zcela jasné, jaké pohnutky ho k tomu vedly, neboť jeho zájem na osudu Cařihradu musel nepochybně být slabší než zájem mnoha jiných evropských panovníků. Snad je možné vidět v jeho činu již jakousi předzvěst španělské rozpínivosti, která o sto let později dovedla založit impérium, nad kterým slunce nezapadalo.

Carpini, Rubruk, Clavijo. Tři osoby, tři posláni, dvě odlišné doby. Carpini a Rubruk přišli, jak Rubruk výstižně poznamenává, 'do zcela jiného světa'. Do světa naprostého primitivismu, nejhrubšího násilí, do pouště přírodní i lidské. Evropský středověk

byl vrcholem civilizace proti mongolské divokosti. Pustina bez měst, vesnic a polí, ba dokonce bez jediného stálého lidského sídla; hospodářství bez směny, trhu a peněz; nejprostší forma dobytkařství a kočovnictví, kde nic nelze koupit ani vyměnit a kde cenu věci určuje síla majitele či uchvatitele. Lidské vztahy uvnitř kmene založené na strohé kázni a despotické vůli náčelníků; navenek jen nejsurovější násill. Avšak přesto vládla v tomto ponurém světě podivuhodná organizace. Poslušnost a kázeň spolu s pohyblivostí a nevidanou otužilostí umožnily Mongolům vybudovat novou vojenskou taktiku a překonat na tomto poli vše, co tu až dosud bylo. Každý muž měl přesně určené místo ve vojsku i v ležení, každý velitel přesně znal své kočoviště, chán měl se všemi jednotkami bezvadné kurýrní spojení. Byla to říše ve zrodu, krutá a barbarská, jejímž stmelujícím prvkem byla především rovnost — rovnost v poslušnosti, něco do té doby úplně neznámého.

K tomu si přimysleme podnět, drsné a nepřátelské jako tito lidé; mrazy a vedra, sníh a kroupy, písek a prach, hlad a žízeň. A Carpiniho, pětadesátiletého starce, tlustého a důstojného mnicha, budoucího arcibiskupa, který s nekonečnou, tvrdohlavou vytrvalostí putuje dál a dál, přes všechny útrapy, nepohodlí a nebezpečí, aby splnil poslání, které mu bylo dáno. Máme před sebou pravého žáka a přítele sv. Františka. Asketu, který za nic nepřipustí, aby mu slovíčko stížnosti uniklo z úst, aby se sebemenší zmínka o strádání a utrpení vloudila do jeho zprávy. Vydržel všechno, protože byl na něho vložen úkol, protože věc křesťanstva byla v sázce, protože mu prostě vůbec nepřišlo na mysl, že by mohl nevydržet. Maličká, charakteristická zmínka z cesty do Kyjeva: „Onemocněli jsme na smrt u Danilova. Přes veliké mrazy a spousty sněhu jsme se však nechali vézt dále na saních.“

Byl chytrý a věděl dobře, co chce. Díval se kolem sebe otevřenými očima a přivezl papeži důkladnou a podrobnou zprávu o neznámém národu, o jeho dějinách a zvytcích, o jeho organizaci, válečné síle, výzbroji a taktice. Na rozdíl od Rubruka byl zřejmě odborníkem ve vojenských věcech. Měl také více smyslu než Rubruk pro vědecké uspořádání získaných poznatků. Hodnotu jeho díla nijak nesnižuje, že v něm uvádí i bizarní, fantastické pověry a legendy, které cestou slyšel. Byl vyslancem papežovým a byl si toho vědom. Velmi mu zá-

leželo na tom, aby si před pohany nezadal, a dokonce proto ani necestoval v mnišském hábitu. Naproti tomu byl příliš diplomatem, aby nevyhověl v maličkostech tatarským požadavkům a obyčejům, když cítil, že by jeho poslání mohlo být ohroženo. Byl povoláním politik a jistě si uměl udělat pohotové a správné závěry z toho, co viděl; uměl bystře srovnat nedostatky a přednosti Evropy i Tatarů a neváhal z toho vyvodit důsledky, byť i trpké a nepříjemné. „Podle našeho názoru jim žádný stát nemůže odolat sám o sobě. Chtějí-li si tedy křesťané zachovat své země a svou víru, musí se jejich králové, knížata a rytíři sjednotit a vyslat proti nim vojsko podle jednotného plánu, dříve než se jim podaří uchvátit ohrožené území.“ Tak máme před sebou Carpiniho, mnicha a preláta, vyslance a vojáka, vlastence a křesťana, těžko pohyblivého, ale čilého myslitele a neúnavného bojovníka.

Docela jiná postava je bratr Vilém z Rubruku. Zažil zhruba totéž co Carpini, až na to, že se chytře vyhnul druhé zimě v asijských stepích. Bylo mu osmatřicet a nebyl ani trochu asketou. Spíše to byl dobromyslný Vlám, veselý tlouštík, jemuž smysl pro humor pomáhal překonávat všechny svízele. Zřejmě rád jedl a pil a věnoval jídlu dosti místa i ve své zprávě. Jeho líčení není zdaleka vědecké, ale ještě po sedmi stoletích se čte jako svěží a zajímavý cestopis. Je daleko osobněji než Carpini. Jeho kniha se hemží osobními dojmy, stesky a stížnostmi, humornými postřehy i vážnými, bystrými dedukcemi. Na důstojnosti mu nezáleželo ani za mák; byl mnichem, zakládal si na tom a oháněl se tím, kde se dalo. K audienci u chána se vypravil jednoduše bos, ve sněhu a mrazu, a připravil tím udiveným Mongolům znamenitou kratochvíli. Byl důkladně připraven na cestu a měl lepší zeměpisné znalosti než Carpini. Rovněž jeho historické pasáže jsou jasnější. Vojenským věcem nerozuměl a nezajímal se o ně; v politice byl naivní jako dítě. Zapsal se však do historie tím, jak dovedl postřehnout souvislosti jazyků. On první poznal, že ujurština je příbuzná s turečtinou a kumánštinou; na první pohled pochopil příbuznosti slovanských jazyků. A jeho popis buddhistického rituálu je téměř beze změny platný ještě dnes. Nebál se a uměl jednat s lidmi. Přišel mezi hrabivé Mongoly s prázdnými rukama a dokázal, že jej málem sami obdarovali. Sledoval svůj úkol neméně tvrdohlavě než Carpini, ale jinými metodami. Nebyl

oficiální osobou; mohl si dovolit být pokorný, ohebný a lstivý. Kázal svou víru se zanicením a při každé příležitosti; vrcholem jeho štěstí bylo, když směl vztyčit kříž v ulicích Karakorumu. Přitom neváhal rozkmotřit se s arménským mnichem u Manguova dvora, když viděl, že je to šarlatán a podvodník, ačkoliv jeho vliv na chána byl veliký.

Uplynulo sto padesát let a změnila se země i mravy. Jizvy po mongolských ranách se zacelily, pustiny se zalidnily novým obyvatelstvem, na sutinách vyrostla nová města. Přišel čas, aby nový dobyvatel sebral svou žeň. Timur však už měl jen poloviční rozmach než Čingischán; jeho horda sice ještě měla mongolskou železnou disciplínu, avšak nebyla už tak primitivní, tak otužilá, tak vytrvalá. Také jeho válečná taktika nebyla už tak překvapující a účinná. Timur sám byl příliš dlouho ve styku s vysokou perskou a indickou vzdělaností, aby nepodlehł aspoň poněkud jejímu vlivu. Místo kočovného vůdce, drsného a nenáročného, tu máme orientálního despotu, libujícího si v nádheře a přepychu, s velice vyhraněným smyslem pro umění, s překvapující touhou po kráse a monumentalitě. Timur byl bezesporu člověk tvrdý a krutý a zanechal po sobě spáleniště veliké jako kontinent. Současně však zanechal potomstvu tolik uměleckých památek vzácné krásy a srovnávané hodnoty jako žádný jiný panovník na staletí před ním i po něm. Z drobných knížectví a pustých kočovišť stmelil říši relativně spořádanou, říši s platnými a zachovávanými zákony, i když despoticke tvrdými, říši s fungujícími spoji, s prosperujícími hospodářstvím, s rozvinutými mezinárodními styky; opět něco, co tu nebylo staletí před ním a staletí po něm. Cizí vyslanci již nestrádali v jeho zemi; dostávali, co hrdlo ráčilo, a byli zaopatrěni téměř s dojemnou péčí. Nikdo na nich nevymáhal dary, naopak, sami byli štědrě obdarovávaní.

I v Evropě se za sto padesát let mnoho změnilo. Nikoliv mnich, nýbrž slechtic, grand, je teď vyslancem svého krále a mistr teologie je již jen členem poselstva. Životní úroveň v Evropě značně stoupla a vzrostly nároky na potravu a šat, pohodlí a přepych. Téměř útrpně se dívá Clavijo na skomírající svět Cařihradu. Daleko větší obdiv má k obchodnímu hemžení perských měst, Tabrizu, Sultánije, Teheránu. Nad svatými ostatky v monumentálních cařihradských chrámech však stojí s úctou; neboť je to stále ještě duše středověká. Avšak i tu jeho obdiv platí spíše vnější pompě než vlastnímu kultu.

Rytíř Ruy Gonzales je především voják; odborně se zajímá zejména o pevnostní stavitelství a nadšeně se obdivuje pozoruhodným arménským a perským tvůrcům. Ždá se, že osobní zbraně ho nikterak nepřitahují; ani o taktice se zvláště nezmiňuje a do teoretizování se nepouští nikde. Máme před sebou člověka po výtce praktického, strohého racionalistu, spíše dvořana a diplomata než myslitele a badatele. Jeho zpráva je popis; úvahy nebo alespoň deduce v ní nenajdeme. Je to zpráva vojáka a služebníka; člověka, jehož úkolem bylo splnit poslání a nikoliv hloubat. Přitom ten člověk se znamenitě uměl dívat a zřejmě si všechno velice pečlivě psal. Nechybí mu téměř ani jedno jméno a většina jich je zachycena s překvapující (na tu dobu) přesností. Popisuje vše naprosto objektivně a klidně, s nepohnutou tvářou nezaujatého pozorovatele; osobních dojmů je minimum. Efekt nehledá; i dramatické okamžiky, např. ztroskotání lodi, zajetí v Tabrizu atd., jsou líčeny spíše objektivně a chladně. Jen někde mu unikne lehký výkřik úžasu: to tehdy, když kultivovaný Evropan narazí na zvlášť markantní ukázkou východního barbarství. Ždá se, že vyhlazovací spravedlnost Timurova mu nebyla právě po chuti; a s nezakrytým úsměškem referuje o náladách velkého emíra, o překotných velestavbách a jejich neméně překotném bourání, i když tempo a kázeň při nich mu imponuje. Je racionalista; proto má pochopení pro účinnou metodu; neváhá však odsoudit nerozumný účel nebo neuvážené rozhodnutí. Byl zvyklý přepychu a nádheře a znal nejpokročilejší země Západu; a přesto slovy nehledaného obdivu popisuje Timurovy paláce a díla jeho umělců a řemeslníků. A jeho líčení rozpadu obrovské říše a zmateného boje všech proti všem, chaosu zrady, podlosti a hrabivosti, je nejen prořadým autentickým dokumentem, nýbrž má i rysy vrcholné prózy.

Carpini, Rubruk, Clavijo; originály jejich zpráv, latinské u prvních dvou a španělský u třetího, se zachovaly jen v několika rukopisech, které se stálým přepisováním od sebe značně liší. K jejich otištění došlo samozřejmě daleko později; Clavijo byl prvně přetištěn v r. 1582, Carpini ve *Speculum historiale* r. 1473, a Carpini i Rubruk latinsky a anglicky ve vydání Hakluytově r. 1598.

Tato první vydání jsou však rovněž nesmírně vzácná a kromě toho byla pořízena vždy jen z jednoho rukopisu bez kritické konfrontace

nebo interpretace. Použil jsem tedy pro svůj výbor raději modernějších kritických zpracování, a to zejména:

G. Risch: *Johann de Plano Carpini*
(Lipsko 1930)

W. Rockhill: *The Journey of William of Rubruck* (Londýn 1900)

G. Le Strange: *Clavijo — Embassy to Tamerlane*
(Londýn 1928)

Komroff: *Contemporaries of Marco Polo*
(Londýn 1928)

Beazley: *Texts and Versions of J. P. Carpini and W. of Rubruck*

— s přetiskem latinského a anglického textu Hakluytova z r. 1598 — (Londýn 1903).

Mým nejúplnějším původním pramenem bylo francouzské vydání *Recueil de Voyages et de Mémoires* z r. 1839, v němž latinský text Carpinioho zpracoval na základě konfrontace všech dochovaných rukopisů M. d'Arzac; podobně je tu zpracován i text Rubrukův péčí Michela a Wrighta.

Španělský text díla Clavijova mi bohužel nebyl dostupný. Záhloví kapitol u Carpinioho jsou až na drobné úpravy původní; naproti tomu u Rubruka není původní rukopis nijak rozdělen a rozvržení do kapitol jsem převzal z vydání Hakluytova, podobně jako to učinili i Komroff a Beazley.

Podotýkám výslovně, že můj překlad není úplný; snažil jsem se vypuštěním některých méně důležitých či méně zajímavých pasáží zrychlit spád vyprávění a přiblížit je dnešnímu čtenáři převedením středověké díkce pokud možno do moderního jazyka, ovšem tak, aby kolorit staré zprávy zůstal zachován.

Edgar Knobloch

Johannis de Plano Carpini
antivariensis archiepiscopi

HISTORIA MONGALORUM
quos nos Tartaros appellamus

GESTA BRATRA
JANA DE PLANO CARPINIHO
KE DVORU KUJUK-CHÁNA
1245—1247

Bratr Jan de Plano Carpini se narodil kolem roku 1182 blízko Perugia nedaleko Assisi, kde v téže době spatřil světlo světa muž jménem František, který později byl prohlášen za svatého. Již v mladém věku vstoupil Carpini do františkánského řádu. Tam získal brzy značnou vážnost, pracoval z pověření řádu hlavně v severní Evropě a zastával různé funkce v Sasku, Španělsku a Kolíně.

Čtyři roky po krvavé bitvě u Lehnice (1241), když Tataři vážně ohrožovali celou evropskou vzdělanost, vypravil papež Inocenc IV. svá první poselstva k Mongolům. Měla tam protestovat proti vpádu do křesťanských zemí a zjistit také, jaký je dosah a rozsah jejich moci. Ačkoliv bylo Carpinimu tehdy již 63 let, byl postaven v čelo jednoho z nich. Na velikonoce r. 1245 se vydal z Lyonu na strastiplnou pouť, první Evropan, který se dostal až do daleké mongolské říše.

Ugedej-chán, syn Čingischánův, tehdy zemřel a Carpini dojel na Východ právě včas, aby byl očitým svědkem nastolení Kujuka, nejstaršího syna Ugedejova. Jeho popis korunovace mongolského chána v době, kdy moc Mongolů dosáhla svého vrcholu, je jedinečným dílem v celé středověké cestopisné literatuře. Carpini vyzval Kujuk-chána, aby se stal křesťanem. Císař však odpověděl papeži dopisem, který končil požadavkem, aby se papež odebral na Východ a podrobil se Mongolům. „Neuposlechněš-li tohoto božího příkazu, budeme tě považovat za svého nepřítele.“ Originál tohoto dopisu byl před nedávnem nalezen ve vatikánských archivech.

Tento dokument odevzdal Carpini v Lyoně r. 1247. Na zpáteční cestě vyslanci opět velice zkusili, často spali na holém sněhu a jíst dostávali málo nebo nic. Carpini však byl žákem sv. Františka z Assisi a v celé jeho zprávě nenajdeme jediné slovo stížnosti. Připočteme-li k tomu, že to byl starý a velice tlustý muž, který jen těžko chodil a musel projet nesmírné vzdálenosti na oslu nebo na koni, musíme se sklonit s úctou před jeho výkonem. Ve své zprávě první popsal západu východní říše a tatarské zvyky. Nepřežil dlouho svou cestu. Zemřel r. 1252, krátce po svém jmenování arcibiskupem z Antivari.

KAPITOLA 1.

O POLOZE, PODNEBÍ, VLÁDCI A PŘÍRODĚ ZEMĚ TATARŮ

Směrem východním, či spíše až docela na severovýchodním kraji světa leží země zvaná Mongolsko nebo Tatarsko. Hraničí na východě se zemí Kitajů a také Solangů, na jihu se zemí Saracénů, na jihozápadě se zemí Ujgurů a na západě s krajem Najmanů. Na severu ji oblévá oceán. Místy je to země velmi hornatá, místy rovná a plochá, většinou však písčitá a pustá. Sotva setina půdy je tu úrodná, a i ta se nejprve musí zavlažit. Vody však je málo, potoky nebo dokonce řeky jsou nesmírně vzácné. Proto je tu jen málo vesnic a vůbec žádná města, kromě jednoho, které se nazývá Karakorum. To je prý skutečné město; my jsme je nenavštívili, neboť jsme se zastavili asi půl dne jízdy před ním, v Syra-Ordě, kde byl dvůr jejich císaře.

Ačkoliv je to země tak neplodná, hodí se přece dosti dobře k chovu dobytka. Někde tu rostou drobné lesíky, všechno ostatní je však docela holé. Proto císař, jeho šlechta i všichni ostatní sedají kolem ohňů z dobytčího a koňského trusu.

Podnebí je tu velice proměnlivé. Uprostřed léta jsou hrozná bouře a bleskem a hromem bývá zabito mnoho lidí. A třeba v téže době napadne množství sněhu. Ledové vichry tu vanou tak mocně, že se lidé často neudrží na koni. Když jsme byli v Ordě (ležení císaře a šlechty), přihnala se jednou taková vichřice, že jsme si musili lehnout na zem. Prachu bylo přítom tolik, že jsme neviděli na krok.

V zimě tu neprší vůbec a v létě tak málo, že se tím sotva skropí prach a zavlaží kořínky trávy. Často tu bývá kru-

pobití. Když měl být v době naší návštěvy nově zvolený císař slavnostně uveden na trůn, napadlo náhle tolik krup, že, když roztály, utonulo v Ordě 160 lidí a mnoho obydlí bylo odplaveno. V létě se střídají vlny náhlých veder a ostrá chladna. V zimě sněží někde mnoho, jinde skoro vůbec ne. Krátce, je to země velice rozlehlá, avšak nesmírně chudá, jak jsme se přesvědčili na vlastní oči cestou, která jen touto zemí trvala pět a půl měsíce.

KAPITOLA 2.

O VZHLEDU A ZVYCÍCH OBYVATELŮ

Mongolové nebo Tataři se svým vzhledem liší ode všech ostatních lidí. Mají vysedlé lícní kosti a oči dále od sebe než lidé jiných národů. Mají malý a plochý nos, malé oči a víčka téměř k obočím. Jsou většinou štíhlí a sotva prostřední postavy. Vousy téměř nemají, jen někteří mají místo kníru několik chlupů, které si nikdy nestříhají. Temeno hlavy si vyholují jako (u nás) kněží. Od ucha k uchu si holí pruh tři prsty široký. Také přes čelo si holí podobný pruh. Ostatní vlasy si však nechávají růst přes čelo a přes uši. Vzadu je mají dokonce tak dlouhé jako ženy a pletou si z nich dva čůpky, které si uvazují za ušima. Také mají krátké a drobné nohy.

Každý z nich může mít tolik žen, kolik jich uživí. Mohou se ženit se všemi příbuznými kromě vlastní matky, dcery a sestry z téže matky. Naproti tomu si mohou brát po otcově smrti jeho ostatní ženy a sestry z téhož otce. Po bratrově smrti se musí mladší bratr oženit s jeho vdovou. V době, kdy jsme u nich pobývali, jakýsi ruský kníže jménem Andreas byl obžalován u knížete Batua, že prodává tatarské koně za hranice země. Byl popraven, i když mu to nemohli dokázat. Jeho žena a mladší bratr přišli k Batuovu dvoru a prosili, aby jim nebral vládu nad knížectvím. Batu naří-

dil, aby se podle tatarského zvyku mladík ihned oženil s manželkou svého zemřelého bratra. Oba řekli, že raději zemrou, než aby takto překročili zákon (své víry). Odvedli je však na společné lože, a ač se oba bránili, přinutili hoča, který se vzpouzel a plakal, aby ulehl a spáchal krvemilství se ženou svého bratra.

Se všemi ostatními ženami bez rozdílu se mohou Tataři volně ženit, kupují je však draho od jejich rodičů. Vdovy se však jen málokdy vdávají podruhé, pokud si je nevezme někdo z příbuzenstva.

Šaty mužů a žen se velmi málo liší. Neznají kabáty, pláště ani kápě. Nosí bavlněné, purpurové nebo brokátové košile rozstřížené shora dolů a na prsou dvojmo sepnuté. Jejich kožichy mají stejný střih. Vrchní kožich je obrácen chlupy navrch a spíná se vzadu. Dlouhé šosy jim visí až po kolena. Šaty si nikdy neperou ani nedávají prát, zvláště když hřmí. Vdané ženy nosí velmi široké košile, sahající až k zemi a vpředu rozstřížené. Na hlavě mají válcovitou věc z proutí nebo kůry, jakýsi klobouk asi loket vysoký, který je nahoře širší než dole. Bývá potažen brokátem nebo purpurem a je připevněn na plstěné čepici, která spadá až na ramena. Podle tohoto klobouku se pozná vdaná žena; děvčata a panny lze jen těžko rozeznat od mužů, protože se oblékají úplně stejně.

Bydlí v kulatých chýších z prutů a tenkých tyčí. Uprostřed stropu je otvor, aby kouř mohl ven a světlo dovnitř. Ohniště je totiž vždy uprostřed. Stěny a strop jsou potaženy plstí, dveře jsou rovněž z plstí. Některá z těchto obydlí se dají snadno rozebrat a znovu postavit; stěhují se na soumarech. Jiná naopak se nedají rozebrat a převážejí se na vozech. Menší chýše táhne jeden vůl, k větším je zapotřebí zapřáhnout tři, čtyři i více volů. Vozí je s sebou všude, kudy táhnou, i do války. Mají mnoho dobytka, hlavně velbloudů, skotu, ovcí, koz a koní. Kobyl je tu tolik jako nikde jinde. Nemají však prasata a jiná zvířata. Císař a náčelníci mají mnoho zlata, stříbra, hedvábí a drahokamů.

Za potravu jim slouží vše, co se dá kousat: psi, vlci, lišky,

koně a v nouzi dokonce i lidské maso; jedí i neřád, který vyjde z kobyly při narození hříběte; ba viděli jsme i některé, jak jedí vši a myši. Neužívají ubrusů ani ubrousků a nemají ani chléb, zeleninu, luštěniny, vůbec nic kromě masa; a toho jedí tak málo, že by to nikomu jinému nemohlo stačit.

Od tučného masa mívají velice špinavé ruce; otírají si je po jídle o holínky nebo o trávu a jen někteří vznešení mívají u sebe kousek látky na otření. Jeden z nich vždy krájí maso, druhý nabodává na nůž malé kousky a rozdává; tomu méně, tomu více, podle toho, jak chce koho uctít.

Nádobí nikdy nemyjí, vypláchnou jen kotle a mísy polévkou a zase je použijí. Považují totiž za hřích, přijde-li drobek nebo kapka nazmar. Ani psi nedostanou kost, dokud z ní není vysát všecken morek. Pijí mnoho mléka, zvláště kobyliho, ale též kravského, kozího, ovčího a velbloudího. Víno, pivo a medovinu nemají, ledaže jim je jiné národy přivezou nebo darují. V zimě vaří proso ve vodě a dělají z něho řídkou kaši, které vypijí ráno misku nebo dvě, a pak už často celý den nic nejedí. Teprve večer snědí kousek masa a vypijí z něho polévku. V létě, když je dosti kobyliho mléka, jedí masa jen málo, leda když je dostanou nebo když uloví nějakou zvěř nebo ptáka.

KAPITOLA 3.

O JEJICH ZPŮSOBECH A NEZPŮSOBECH

Mají některé dobré způsoby a jiné odporné. Poslouchají svých pánů a náčelníků lépe než kterýkoli laik nebo mnich na celém světě. Velmi je ctí a nikdy je nezradí ani slovem, ani činem. Málokdy si nadávají a nikdy se spolu nervou. Vraždu, poranění, spory nebo válku mezi sebou neznají. Rovněž lupič nebo zloděj se mezi nimi nenajde. Proto nemají ve svých obydlích a na vozech, kde vozí cennosti,

ani zámky, ani závory. Ztratí-li se kus dobytka, nálezce jej buď nechá běžet, nebo jej přivede tomu, kdo byl ustanoven pro takové případy a u koho se může majitel přihlásit o svůj majetek.

Jeden druhého si váží a často se navzájem hostí, ačkoliv mají málo potravin. Jsou též velice otužilí, a musí-li se den nebo dva dny postit, zpívají a jsou veselí, jako by se najedli dosyta. Při jízdě vydrží velké mrazy i hrozná vedra. Závisti mezi nimi není a také soudní spory jsou téměř neznámé. Vzájemně se podporují a pomáhají si. Nehádají se ani v opilosti, i když jsou často opilí.

Jejich ženy jsou cudné a nikdo se ani slovem nedotkne jejich ctnosti. Některé však užívají neslušných a nemravných slov.

Vůči ostatním národům jsou Tataři nesmírně povýšení a pohrdají všemi, ať urozenými nebo neurozenými. Viděli jsme na dvoře chánově ruského velkoknížete, syna gruzínské královny a mnoho mocných sultánů, kterým tu nevzdávali žádnou povinnou úctu. Dokonce i tatarští průvodci, kteří jim byli přiděleni, ač byli nízkého rodu, vstupovali vždy před nimi a sedali si na vyšší a přední místa.

Vůči jiným národům jsou zlostní a popudliví, a největší lháři na světě, kteří k jiným než k Tatarům nepromluví pravdivého slova. Zprvu se snaží vlichotit, ke konci však bodají jako škorpióni. Jsou falešní a plní lsti a pokoušejí se oklamat každého, kdo se dá. Když chtějí někomu provést něco zlého, dovedou svůj úmysl znamenitě skrývat, aby postizený nic netušil a nemohl se bránit.

A jsou nečistí v jídle i pití a ve všem, co dělají.

Opilství platí mezi nimi za čest; když se některý z nich přepil, zvrátí všechno a pije zas dál. Jsou chtiví a lakomí, a zachce-li se jim něčeho, neustále to vymáhají. Co mají, drží pevně a dávají velice neradi. Zabíjet jiné lidi se u nich nepovažuje za nic špatného.

Krátce řečeno, jejich špatných vlastností je tolik, že by bylo velice těžké je všechny vypočítat a vypsát.

O JEJICH ZÁKONECH A OBYČEJÍCH

Jest mezi nimi takový zákon či obyčej, že muž a žena, kteří jsou přistiženi při cizoložství, jsou potrestáni smrtí. I pannu, která se dopustila tělesného hříchu, zabijí i s jejím milencem. Přistihnou-li někoho při krádeži nebo loupeži, zabijí ho bez milosti; když někdo vyradí jejich plány, zvláště v době války, silný chlap mu vysází tlustou holí 100 ran na záda a zadek. Jestliže se nižší lidé dopustí nějakého poklesku, nezacházejí s nimi jejich představení nikterak milostivě; jsou potrestáni důkladnou porcí ran.

Nečiní rozdílu mezi synem manželky a synem souložnice. Otec dá každému, co sám chce. Zemřelý gruzínský král měl dva syny, jednoho zákonného, jménem Melik, druhého levobočka, jménem David. Staršímu Davidovi zanechal rovněž část svých zemí; mladší Melik zdědil království právem matky, neboť dříve tam vládly ženy. Oba bratři se dostali do sporu a vypravili se ke dvoru tatarského císaře, aby je rozsoudil. Oba přinesli velké dary. Rozsudek chánův vyzněl proti Melikovi, neboť David jako starší měl stát nad ním a měl v míru spravovat zemi, kterou mu odkázal otec.

I když má Tatar více žen, každá z nich má svůj vlastní dům a svou domácnost. Muž jí, pije a spí jednou u té a podruhé u oné. Jedna z nich se však počítá za první a k ní přichází muž častěji než k ostatním. Ačkoliv je jich tolik v jedné rodině, přece se spolu jen velmi zřídka hádají.

Muži nedělají nic, jen se cvičí v lukostřelbě, jezdí na lov a trochu dohlížejí na stáda. Všichni jsou výtečnými střelci. Děti jezdí na koni od dvou nebo tří let a už tehdy dostávají malé luky.

Jejich ženy a dívky jezdí na koni stejně skvěle jako muži. Viděli jsme je též s lukem a toulcem. Všechna práce leží na bedrech žen. Zhotovují šaty, boty, kožichy a jiné předměty z kůže, řídí vozy, opravují je, nakládají velbloudy a jsou velice čilé a schopné.

O JEJICH NÁBOŽENSTVÍ

Věří v jednoho boha, který je tvůrcem viditelného i neviditelného světa; od něho pochází všechno dobré i všechny tresty. Neuctívají ho však ani modlitbou, ani chvalo zpěvem, ani jinými náboženskými obřady. Dělají si jen jakési modly, lidské postavičky z plsti, které stavějí po obou stranách vchodu do svého obydlí; pod ně dávají jiné plstěné figury, které se podobají vemeni a o nichž věří, že chrání jejich stáda a zajišťují dostatek mléka a mladého skotu. Přinášejí jim v oběť úlitbu prvního mléka od všech svých krav a kobyh a první sousto z každého jídla. Zabijí-li zvíře, položí jeho srdce na míse před modlu; teprve druhého dne je vezmou a uvaří.

Uctívají také modlu svého prvního císaře a nosí jí mnoho darů. Zasněží mu i koně, na nichž pak až do jejich smrti nikdo nejedí. Před modlou se klaní jako před bohem, vždy směrem k jihu, a nutí k tomu i svoje vazaly.

Když k nim přišel Michael, jeden z ruských velkoknížat, aby se podrobil Batuovi, nechali ho nejdříve projít mezi dvěma ohni. Pak mu poručili, aby se poklonil před Čingischánovým obrazem. Odpověděl, že se rád skloní před Batuem a jeho služebníky, nikdy však před obrazem mrtvého člověka, neboť jako křesťan to nesmí učinit. A trval na svém, i když mu hrozili smrtí. Nato Batu poslal jednoho ze svých lidí, který ho tak dlouho kopal do břicha, až omdlel. Potom mu utali hlavu krátkým mečíkem a jeho druhu, který ho povzbuzoval, aby vytrval, rovněž.

Kromě toho uctívají slunce, měsíc, oheň, vodu a zemi a všem přinášejí oběti, hlavně ráno před jídlem.

O JEJICH POVĚRÁCH

Ačkoliv nemají žádná přikázání, mají přece jakési tradice; podle nich se některé jednání považuje za hřích. Tak například strčit nůž do ohně nebo vůbec dotknout se ohně nožem nebo vytáhnout nožem maso z kotle nebo vedle ohně něco sekat. Věří totiž, že se tím bere ohni moc a síla. Hříchem je opírat se o bič, kterým pohánějí koně — ostruhy totiž neznají; dotknout se bičem šípů, chytat nebo zabíjet mladé ptáky, uhodit koně otěží a zlomit kost o kost. Také vylévat na zem mléko nebo jiný nápoj či jídlo a močit v jurtě. Když to někdo udělá úmyslně, stojí ho to život; jinak musí zaplatit čarodějovi velké peníze, aby očistil lidi i chýši.

Očištění se provádí tak, že jurta se vším všudy se veze mezi dvěma ohni. Do té doby do ní nikdo nesmí vstoupit ani z ní nic vzít.

Když někdo nemůže spolknout kousek masa, který dostal, a vyplivne jej, vyhrabou pod chatou díru, protáhnou ho tudy a bez milosti ho zabijí. Také ten, kdo šlápne na práh u jurty náčelníka, je zabit. Ještě mnoho jiných věcí považují za smrtelný hřích, ale zabíjet lidi, vpadat do jiných zemí, přivlastňovat si cizí majetek proti všemu právu, smilnit, příkoří jinému činit a přestupovat všechna boží přikázání, to u nich není hříchem. O věčném životě a věčném zatracení nevědí nic, a přece myslí, že po smrti budou žít v jiném světě; že tam budou pěstovat dobytek, jíst, pít a dělat všechno právě tak jako zde na zemi.

Všechny své podniky začínají při úplňku nebo při novém měsíci. Uctívají měsíc na kolenou a nazývají jej Velkým vládcem. Slunce je u nich matkou měsíce, protože měsíc má své světlo od něho.

Je-li někdo na smrt nemocen, zarazí před jeho obydlím kopí, ovinuté černou plstí. Nikdo cizí se pak neodvážá k němu vstoupit, a když umírá, opustí ho téměř všichni.

Neboť ten, kdo byl s umírajícím, nesmí pak devět měsíců vkročit do domu císaře nebo knížete.

Zemře-li někdo vznešený, pohřbí ho ve stepi tajně, na místě, které míval rád. Do hrobu prý mu dají jeho jurtu, stůl s džbánem kobyliho mléka a mísou masa, kobyly s hříbětem a koně se vším postrojem. Pak porazí jiného koně, vycpou jeho kůži slámou a postaví nad hrobem na dvou nebo čtyřech kúlech. Kostí tohoto koně spálí.

Je ještě jiný způsob pohřbívání, a to: tajně odstraní ve stepi z určitého místa trávu i s kořínky, vykopou velkou jámu, pohřbí do ní mrtvolu a pod ni oblíbeného otroka zemřelého. Když otrok už téměř vypustil duši, vytáhnou ho a nechají ho trochu vzpamatovat; to opakují třikrát po sobě. Otrok je pak svoboden, může dělat, co chce, a požívá u nich velké vážnosti. Mrtvolu se všemi věcmi zasypou v jámě, tak aby ji nikdo nemohl najít. Jurtu zemřelého však nechají stát nad hrobem. Hřbitovy jsou dva v jejich zemi. Na jednom pohřbívají své císaře, knížata a ostatní vznešené osoby. Ať zemřou kdekoliv, vždy je přivezou sem a do hrobu jim dají množství zlata a stříbra. Na druhém hřbitově odpočívají ti, kdo padli v Uhrách; a těch bylo velice mnoho. Nikdo nesmí vkročit na hřbitov, jen hlídáči; nedbá-li někdo zákazu, je surově zbit. Po nás málem střídali, když jsme nevědomky překročili mez hřbitova; zachránilo nás jen to, že v nás poznali vyslance.

Všichni, kdo žili v domě zemřelého, musí být očištěni ohněm. Provádí se to tak, že se zapálí dva ohně, vedle nich se zarazí do země dvě kopí a na jejich hroty se přiváze šňůra. Na šňůru navážou barevné bavlněné hadříky, které představují duchy. Pod hadříky a mezi ohni projdou pak lidé, dobytek i chata. Vpravo i vlevo stojí přitom dvě ženy, které pronášejí zařikání a stříkají kolem sebe vodu.

Je-li někdo zabit bleskem, musí všichni, kdo žili s ním, projít mezi ohni, jak jsme právě popsali. Jurta, lůžko, vůz, plstěné pokrývky, šaty a všechn majetek zabitého jsou však považovány za nečisté a nikdo se jich neodvážá dotknout. Všichni zkrátka věří, že vše se očišťuje ohněm. Proto, když

k nim přijdou vyslanci, knížata nebo jiné osobnosti, musí bez výjimky i se svými dary projít mezi dvěma ohni a očistit se pro případ, že by snad přinesli s sebou nějaké kouzlo, jed nebo jiné zlo.

KAPITOLA 7.

ŘÍŠE MONGOLŮ

Zemi na Východě, která se nazývá Mongolsko, prý kdysi obývaly čtyři národy: Jeka-Mongolové, což znamená Velcí Mongolové, Su-Mongolové nebo Vodní Mongolové, kteří si sami říkali Tataři podle řeky, která teče jejich územím a nazývá se Tatar; dalším národem byli Merkitové a čtvrtým Mekritové. Všechny tyto národy měly stejný vzhled a stejnou řeč, žili však v různých krajích a pod různými knížaty.

V kraji Jeka-Mongolů se objevil muž jménem Čingis. Byl velkým lovcem před Hospodinem. Učil lidi krást, loupit a plenit. Když putoval cizími zeměmi, snažil se bez ustání připoutat k sobě co nejvíce lidí a učinit z nich své spojence. Především však shromažďoval kolem sebe muže svého vlastního kraje, kteří ho uznávali za vůdce a náčelníka a byli ochotni s ním páchat jakékoli zlo. Když sebral takto dostatečný počet bojovníků, vedl své první tažení proti Su-Mongolům neboli Tatarům. Zabil jejich náčelníka a po mnohých bojích si je všechny podrobil. Hned nato mu musili pomáhat v boji proti svým sousedům Merkitům, kteří byli rovněž poraženi. Potom vytáhl Čingis proti Mekritům a porazil je též.

Když se doslechli Najmanové, jaké velikosti dosáhla Čingisova moc, začali na něj žárlit. Sami měli totiž velice mocného vládce, kterému všechna okolní knížata platila daň. Ten však nedávno zemřel a po něm vládli jeho synové; byli mladí a hloupí a neuměli vládnout národu. Navíc byli ještě mezi sebou nesvorní. Ačkoliv byl Čingis tak mocný, přece se odvážili vpadnout na zmíněná území, pobili muže, ženy a děti a odvezli jejich majetek. Když se

Čingis o tom doslechl, svolal všechny své poddané do zbraně. Najmanové se proti němu spojili s Kara-Kitaji (Černými Kitaji) a shromáždili všechny své síly v úzkém údolí mezi dvěma horami, kterým i my jsme museli projet na cestě ke dvoru tatarského císaře. Tam se rozvinula bitva, ve které byli Najmanové a Kara-Kitajové na hlavu poraženi. Většina byla pobita a ostatní byli vzati do otroctví. V zemi těchto Kara-Kitajů vystavěl Ugedej-chán, syn Čingischánův, když byl zvolen císařem, město, které nazval Omyl.

Blízko odtud směrem na jih je obrovská poušť, kde žijí divocí lidé, kteří neumějí mluvit a nemají klouby v nohou, takže když upadnou, nemohou bez cizí pomoci vstát. Jsou však dost chytří a umějí dělat plst z velbloudí vlny, do které se oblékají a dělají z ní zástěny proti větru. Když se někdy Tatarům podaří zranit je šípem, ucpou si ránu trávou a prchají ze všech sil.

KAPITOLA 8.

O VÁLCE S KITAJI

Když se vrátili domů, připravili se Mongolové k válce s Kitaji a vpadli do jejich země. Jejich císař jim vytáhl vstříc a došlo k rozhořčenému boji, ve kterém byli Mongolové poraženi a všichni jejich předáci až na sedm zůstali na bojišti. Když tedy dnes Mongolové chtějí vpadnout do některé země a někdo jim pohrozí, že je tam čeká smrt, neboť tam žije též velký a bojovný národ, dostane od nich bezpochyby tuto odpověď: „Byli jsme již jednou pobiti a zbylo nás jen sedm. A přece je z nás teď velký národ. Takové hrozby nás nemohou postrašit.“ Čingis se zbytek svých lidí uprchl tehdy domů.

Sotva se trochu vzpamatoval a připravil k novému tažení, vpadl do země Ujgurů, kteří byli nestoriánskými křesťany, a zvítězil nad nimi. Vítězové přejali písmo po-

ražených; dříve neměli Mongolové žádné písmo, teď však nazývají toto (ujgurské) písmo mongolským.

Odtud táhl dál a pronikl do země Sari-Ujgurů, Karanitů, Oiratů a Kumánů, které všechny porazil, a vrátil se pak domů. Po krátkém odpočinku shromáždil všechny své lidi a vytáhl znovu proti Kitajům. Po dlouhé válce dobyl velkou část jejich země a oblehl dokonce jejich císaře v hlavním městě. Obležení se táhlo tak dlouho, že oblehatelé již neměli vůbec co jíst. Na rozkaz Čingischánův byl každý desátý muž obětován a sněden svými hladovými druhy. Obránci města bojovali udatně stroji i šípy, a když již neměli kameny, vrhali místo nich roztavené stříbro; jejich město bylo totiž nesmírně bohaté.

Protože Mongolové nemohli zvítězit v otevřeném boji, vykopali dlouhou podzemní chodbu ze svého tábora až do středu města. Půda se náhle uprostřed města otevřela a na nic netušící obyvatele se vyřítili Mongolové. Oblehatelé za hradbami rovněž zaútočili a spojenými silami vyvrátili brány. Císař a většina obyvatel byli pobiti, jejich zlato, stříbro a jiné poklady byly odvezeny. Mongolové ustanovili správce nad zemí Kitajů a vrátili se do vlasti.

Tehdy poprvé, po porážce kitajského císaře, přijal Čingischán císařský titul. Části země Kitajů, které leží u moře, však Mongolové dodnes nedobyli.

Kitajové jsou pohaní a mají své zvláštní písmo. Mají prý též svůj Starý a Nový zákon, životopisy Otců, mnichy a budovy podobné kostelům. Říká se, že mají též mnoho svatých (jako my). Modlí se k jedinému Bohu, uctívají Pána našeho Ježíše Krista a věří v život věčný, neznají však křest. Ctí a váží si našeho Písma, mají rádi křesťany a konají mnoho dobra. Zdá se, že to jsou dobří a ušlechtilí lidé.

Nemají vousy a vzhledem se poněkud podobají Mongolům, nemají však tak široké obličej. Mluví zvláštní řečí a jsou nejlepšími řemeslníky a umělci na světě. Jejich země je velice bohatá obilím, vínem, zlatem, stříbrem, hedvábím a mnoha jinými věcmi.

KAPITOLA 9.

O TAŽENÍ PROTI INDIÍ

Když si Čingischánova vojska po svém vítězství trochu odpočinula, rozdělil je císař na několik sborů a poslal jednoho ze svých synů jménem Džučí, který měl také titul chán (císař), s jedním sborem proti Kumánům. Kumáni byli poraženi v mnoha bitvách a Mongolové se pak vrátili zpět do vlasti. Druhého syna (Ugedeje) poslal Čingischán proti Indii. Ten dobyl úplného vítězství nad obyvateli Malé Indie, což jsou černí Saracéni, zvaní také Etiopové. Jeho vojsko pak táhlo dále proti křesťanům, kteří obývají Velkou Indii. Když se o nich dověděl král této země, kterému se obvykle říká kněz Jan, vytáhl proti nim s celou svou mocí. Dal udělat z mědi lidské figury v životní velikosti, přivázal je na koně, zapálil v nich oheň a za každou figuru posadil jezdce s velkým měčem. A vydal se s množstvím koní a takových figur vstříc Mongolům neboli Tatarům.

Když přišli na bojiště, poslali koně s figurami do prvních řad. Muži, kteří seděli vzadu, vhodili cosi do ohně a mocně do něho zaduli. Oheň způsobil zmatek mezi Tatary, popálil lidi i koně, vzduch zčernal kouřem; do toho vystřelili Indové své šípy a zranili a zabili mnoho Tatarů. Tak byli Tataři vyhnáni ze země a už se sem, pokud víme, vícekrát nevrátili.

KAPITOLA 10.

O PSÍCH LIDECH A NÁRODU BURI-THABET

Když se Mongolové vraceli velkou pouští, přišli do země, kde potkali jakési nestvůry podobné ženám; [ujistili nás o tom ruští klerikové, kteří mezi nimi žili již velmi dlouho].*

* Text v závorkách je jen v některých rukopisech Carpinioho cestopisu.

Když se tlumočníci ptali těch žen, kde jsou jejich mužové, odpověděly jim, že zde se jen ženy podobají lidem, muži však mají podobu psí. Po nějakém čase se Tataři s nimi setkali. Psi byli shromážděni na druhém břehu řeky, a ačkoliv byla právě krutá zima, vrhli se všichni do vody a hned nato se vyváleli v prachu. Voda s prachem na nich okamžitě zmrzla. To opakovali tolikrát, až byli pokryti tlustou vrstvou ledu a pak se s velkou zuřivostí vrhli na Tatary. Oštěpy a šípy proti nim nic nezmohly, odrážely se jako od kamení. Ani jinými zbraněmi se nedalo nic pořídit. Psi podnikli na Tatary útok, mnoho jich pokoušeli a pobili a nakonec je vyhnali ze země. [Tehdy vzniklo jejich posměšné úsloví: Tvého otce nebo tvého bratra psi zabili. Avšak Tataři si odtud přivedli některé zajaté ženy, které pak žily mezi nimi až do smrti.]

Cestou domů přišlo mongolské vojsko do země Buri-Thabet a porazilo obyvatele, kteří jsou pohany. Mají jeden zvláštní či spíše odporný zvyk. Když totiž někomu z nich zemře otec, shromáždí se všichni příbuzní a snědí ho; alespoň nám to tak vyprávěli. Tito lidé nemají vousy a nosí, jak jsme sami viděli, stále u sebe železné kleštičky, kterými si každý chlup na bradě hned vytrhávají. Jsou velice oškliví a znetvoření. Odtud se vojsko Tatarů vrátilo domů.

KAPITOLA 11.

VÁLKA V KASPICKÝCH HORÁCH A PROTI JESKYNNÍM LIDEM

Čingischán sám, když odeslal ostatní sbory, vytáhl směrem na východ do země Kergisů, ale nedobyl jí. Dostal se až ke Kaspickým horám, které však [z této strany] jsou z magnetovce, takže přitahovaly tatarské šípy a železné zbraně. Patrně uslyšeli lidé [uzavření v horách] hluk blížícího se vojska a pokusili se prorazit hory. [Když se Tataři tudy vraceli o deset let později, našli horu proraženou.]

Nepovedlo se jim však proniknout do jejich země. V cestě jim ležel mrak, za který se nemohli dostat, protože, jakmile se mu přiblížili, přestávali vidět. [Jejich protivníci si však mysleli, že se jich Tataři bojí, a podnikli proti nim výpad. Ani oni se však nedostali přes ten mrak a museli se před ním zastavit.]

Než se Tataři dostali k těmto horám, putovali přes měsíc nehostinnou divočinou. Odtud se obrátili na východ a znovu táhli pustinami déle než měsíc. Přišli do kraje, kde, jak nás svatosvatě ujistili, byly sice vyšlapané stezky, ale nikde žádní lidé. Hledali tedy všude kolem, až konečně našli muže a ženu, které přivedli před Čingischána. Na jeho otázku, kde jsou všichni obyvatelé, odpověděli, že žijí v horách pod zemí. Čingischán zadržel ženu a poslal k nim muže s výzvou, aby se mu podrobili. Vzkázali mu nazpět, že ve stanovený den vyjdou a přijmou Čingischánovy rozkazy. Mezitím se však tajnými podzemními cestami shromáždili a vyrazili proti Tatarům a mnoho jich pobili.

Tehdy se stalo, že Tataři nemohli snést strašlivý hluk, který tu působilo vycházející slunce. Ráno si musili vždy lehnout jedním uchem na zem a druhé si dobře zacpat, aby ty hrozné zvuky neslyšeli. Přesto mnozí z nich přišli tím hlukem o život.

Čingischán viděl, že mu hlukem i přepady stále ubývá lidí a že zde sotva něco získá, dal se tedy na útěk a odtáhl. Vzali však s sebou onoho muže a ženu a ti pak žili u nich až do smrti. Když se jich ptali, proč lidé tam u nich žijí pod zemí, odpověděli, že v určitou roční dobu tam dělá vycházející slunce takový hluk, že lidé to nemohou vydržet. Tehdy prý musí všichni vzít své hudební nástroje, bubny, trubky atd., a rámusit co nejvíce, aby ty zvuky přehlušili.

ČINGISCHÁNOVY ZÁKONY. O JEHO SMRTI, JEHO SYNECH A NÁČELNÍCÍCH

Při zpáteční cestě z oné země došly Mongolům potraviny a všichni velice trpěli hladem. Náhodou našli cestou čerstvé vnitřnosti nějakého zvířete. Sebrali je, očistili, uvařili z nich jídlo a předložili je Čingischánovi, který je se svými lidmi snědl. Proto vydal Čingischán nařízení, že z žádného zvířete se nesmí vyhodit nic, co by se dalo sníst, ani krev, ani vnitřnosti, jediné lejno.

Když se vrátil do vlasti, vydal zákony a řády, kterých Tataři přesně dbají. Uvedme zde jen dva. Každý, kdo zpychne a usiluje o hodnost císaře bez volby knížat, budiž bez milosti popraven. Proto byl před volbou dnešního císaře Kujuk-chána potrestán smrtí vlastní vnuk Čingischánův, protože se chtěl bez volby stát císařem.

Podle druhého zákona mají si Mongolové podrobit celý svět a nesmějí uzavřít mír s žádným národem, který se jim nepodrobil. To platí do té doby, dokud nepřijde čas, kdy budou sami poraženi. Dále nařídil, že mají být jmenování velitelé pro každých 10, 100, 1000 a 10 000 mužů, a vybudoval na tom organizaci celého vojska. Sotva vydal Čingischán své zákony, byl udeřen hromem a zemřel.

Zanechal po sobě čtyři syny: první byl Ugedej, druhý Džuči, třetí Čagataj, jméno čtvrtého je neznámé (Tolui). Z těchto čtyř synů pocházejí všichni náčelníci Mongolů. První syn Ugedej měl tyto syny: Kujuka, který nyní vládne, pak Kutana a Širamuňa; není nám známo, zda měl ještě jiné. Synem Džučiho je Batu, který je nejbohatší a nejmocnější hned po císaři. Syny Čagatajovými jsou Burin, Kadan a jiní, jejichž jména neznáme.

Čtvrtý syn Čingischánův měl především syna Mangu, jehož matkou je Seroktan, která je po císařovně matce nejváženější osobou mezi Tatary. On (Mangu) je, kromě

Batua, nejmocnější ze všech knížat. Z velitelů vojsk jmenujeme především Ordu, který byl v Polsku a v Uhrách, Batua, Kadana, Sybana, Burina a Bujgeka, kteří byli všichni v Uhrách, dále Džormaghuna, který ještě vede válku v zámoří proti saracénským sultánům, a jiné, kteří jsou doma, jako Mangu, Kubilaj, starý Subotaj, kterému přezdívali Bahadur, Korenza atd.

PRAVOMOC CÍSAŘE A JEHO KNÍŽAT

Vládce Tatarů má nesmírnou moc nad všemi svými poddanými. Nikdo se neodvážá usadit se někde bez jeho výslovného souhlasu. On určuje knížatům jejich stanoviště, ti je zas určí tisícníkům, ti setníkům a ti posléze desátníkům. A když jim něco nařídí, ať je to cokoli, ve válce nebo v míru, až jde o život nebo o smrt, poslechnou ho bez odmluvy. Také když požádá někoho o dceru nebo o sestru (za manželku), dostane ji okamžitě a bez odporu. Dokonce si nechává každý rok nebo jednou za několik let přivádět dívky ze všech končin tatarského panství. Vybere si z nich ty, které se mu líbí, a ostatní rozdává svým lidem, jak uzná za vhodné.

Když vyšle někam posly, ať je jich sebevíc, musí jim všude poddaní okamžitě dát koně a vše, co potřebují; a když odněkud jedou lidé k němu, s daněmi či s poselstvím, musí jim rovněž všude dát vůz, koně a potravu. Avšak vyslanci z jiných zemí tu trpí velikou bídou a nedostatkem jídla i šatstva, zvláště musí-li se u některého z knížat zdržet delší dobu. Pro deset lidí pak dostanou sotva tolik, co by stačilo pro dva. U dvora a cestou dostanou jíst jen jednou denně a ještě hodně málo. A nemají ani možnost si stěžovat, děje-li se jim bezpráví. Musí vše trpělivě vydržet a překonat.

Nadto ještě všichni od nich požadují dary, náčelníci i ostatní, a když nic nedostanou, začnou jimi opovrhovat a jednají s nimi, jako by byli vzduch. Přichází-li vyslanec od mocného pána, nespokojí se tu nikdo se skromným dárkem. Každý řekne: Je-li tvůj pán tak mocný, proč dáváš tak ubohé dary? A často je ani nepřijme. Když chce vyslanec něco u nich pořídít, musí dávat o to více.

Budiž dále známo, že všechnen majetek patří císaři, takže nikdo se neodvážá říci: „Toto je mé a toto je jeho,“ nýbrž vše je císařovo, věci, dobytek i lidé. O tom vydal císař nedávno výslovný zákon.

Tutéž neomezenou moc mají i knížata nad svými lidmi. Neboť nikdo není mezi nimi svobodný.

KAPITOLA 14.

O ZVOLENÍ UGEDEJE CÍSAŘEM. TAŽENÍ BATUOVO

Po smrti Čingischánově se shromáždili všichni náčelníci a zvolili si jeho syna Ugedeje za císaře. Po poradě s knížaty a veliteli rozdělil Ugedej mongolské vojsko (do několika sborů). Prvnímu z nich velel jeho synovec Batu, který byl vyslán proti říši Velkého sultána a proti národu Biserminů. Jsou to Saracéni, kteří mluví řečí Kumánů. Batu vpadl do jejich země, utkal se s nimi v boji a porazil je. Jedno město však, zvané Barchin, se mu dlouho bránilo. Jeho občané vykopali totiž kolem dokola mnoho hlubokých jam, které přikryli a zamaskovali; tak se Tataři mohli zmocnit města teprve tehdy, když zasypali všechny jámy.

Zvěst o tom se donesla obyvatelům města Janckintu (Sarguitu), kteří proto raději vyšli Tatarům vstříc a podali se jim dobrovolně. Město tedy nebylo rozbořeno, mnoho lidí však bylo pobito a zbytek byl odveden do zajetí. Pak Tataři město vyplenili a přivedli tam nové obyvatele.

Jejich dalším cílem byl Ornas, město neobyčejně lidnaté a bohaté. Žilo v něm mnoho křesťanů, totiž Chazarů, Rusů, Alanů a jiných národů. Pány města však byli Saracéni, kterých tu bylo též nemálo. Město leží na veliké řece nedaleko jejího ústí a tak je vlastně jakýmsi přístavem; když se ho Tataři nemohli jinak zmocnit, vyvedli řeku z jejího koryta a zatopili město se vším, co v něm bylo.

Pak vpadli do země Turků, kteří jsou pohany. Odtud táhli proti Rusku a natropili tu strašné spousty; bořili města i pevnosti a pobíjeli lidi. Po dlouhém obléhání dobyli Kyjeva, hlavního města Ruska, a vyvraždili jeho obyvatele. Jeli jsme tudy a sami jsme viděli všude nespočetné hromady lidských lebek a kostí. Město bylo kdysi bohaté a velice lidnaté, teď z něho však nezbylo téměř nic. Stojí tam sotva dvě stě domů a jejich obyvatelé žijí v tuhém otroctví.

Tak zničili Tataři celé Rusko a zamířili potom do Uher a Polska. Mnoho jich tu padlo, a kdyby se tehdy Uhři byli drželi statečněji a nedali se na útěk, byli by je jistě vyhnali ze země.

Na zpáteční cestě vpadli Tataři do země pohanských Mordvínů a porazili je v bitvě. Pak táhli proti národu Bilerů neboli Velkých Bulharů a zpusťovali úplně jejich zemi. Odtud se obrátili dále na sever proti Baskartům čili Velkým Uhrům a také je porazili. Ještě dále na severu narazili na Parosity, kteří prý mají maličké žaludky a maličká ústa a vůbec nic nejedí. Živí se tím, že si uvaří maso na ohni, postaví se nad kotel a vdechují vůni a páru. Kromě toho jedí jen velice málo.

Potom přišli Tataři k Samojedům, kteří se živí jen lovem a jejichž stany a šaty jsou celé ze zvířecích kůže. Odtud táhli ještě dále, až přišli do země, která leží u oceánu. Tam objevili jakési nestvůry, které prý měly lidskou postavu a na nohou volská kopyta. Hlavu měly též jako lidé, obličej však psi. Vždy dvě slova promluvily lidskou řečí a při třetím vyštěkly jako psi.

Od nich se vrátilo tatarské vojsko do Kumánie, kde ho jedna část žije dodnes.

TAŽENÍ DŽORMAGHUNOVO

V téže době vyslal Ugedej vojevůdce Džormaghuna s jiným sborem na jih proti Kergisům. Jsou to pohané a nemají žádné vousy. Když někomu z nich zemře otec, pozůstali si z bolesti a na znamení smutku stáhnou s obličje pruh kůže od ucha k uchu. Když je Džormaghun porazil, táhl dále k jihu proti Arménům. Při cestě pouští přišli na podivné tvory, kteří měli lidskou postavu, avšak jen jednu ruku rostoucí z hrudi a jen jednu nohu. Vždy dva dohromady mohli střílet z jednoho luku; utíkat uměli tak rychle, že je žádný kůň nemohl dohonit. Skákali totiž na své jediné noze, a když se unavili, kouleli se na ruce a noze jako kolečko. [Isidor Sevillský je proto nazývá Cyclopedy.]* Přesto se podařilo Tatarům některé z nich zabít. [Jak nám vyprávěli ruští klerikové, kteří žijí u dvora císařova, přišli tam později jejich vyslanci prosit o mír.]

Se zbraní v ruce si pak Tataři podrobili Arménii a část Gruzie. Na jejich výzvu se k nim připojila i druhá část Gruzie a zavázala se platit jim poplatek 40 000 yperper, který se platí dodnes. Odtud zamířili do říše mocného sultána z Rúmu a porazili i jeho. Stále vítězní táhli pak proti sultánovi z Aleppa. Dodnes mají obsazenu tuto zemi [protože chtějí odtud vést válku ještě dále].

Jiné vojsko táhlo pak proti chalífovi z Baldachu, který se rovněž musil podrobit a platí jim denně 400 bezantů poplatku kromě baldachýnu a jiných darů. Každoročně posílají Tataři posly do Baldachu, aby se chalífa osobně vypravil k nim. Ten jim však místo toho pošle bohaté dary a prosí o poshovění a o jejich přízeň. Tatarský císař sice přijímá dary, ale přesto ho vždy znovu žádá, aby přišel sám.

* není ve všech rkp.

JAK TATAŘI VEDOU VÁLKU

Čingischán rozdělil své Tatary po deseti, stu a tisíci a každé jednotce dal v čelo velitele. Deseti tisícům velel náčelník a celému sboru pak dva nebo tři generálové, ale tak, že vždy jeden z nich byl nadřízený.

Uprchne-li někdo z nich z boje dříve, než se všichni rozhodli ustoupit, je potrestán smrtí. Naopak, když se dva nebo tři z nich vrhnou odvážně do bitvy a ostatní z jejich desítky je nenásledují, zaplatí to tito životem. Stejně tak jsou potrestáni, když se jim nepodaří vysvobodit svého druhá ze zajetí.

Pokud jde o zbraně, musí mít každý Tatar: dva nebo tři luky nebo alespoň jeden dobrý luk, tři velké toulce plné šípů, sekeru a provazy k tahání válečných strojů. Bohatí mají špičaté a křivé meče, broušené po jedné straně. Jejich koně mají ochranné brnění; muži mají též nánožní kryt, helmu a pancíř. Tyto pancíře a koňské brnění jsou většinou z volské nebo jiné kůže, lepené a spletané ze širokých řemenů. Koňské brnění pozůstává z pěti kusů: postranní kusy sahají od hlavy až k ocasu a jsou upevněny na krku, na sedle a na hřbetě za sedlem. Třetí kus kryje zadek, čtvrtý hrud až po kolena nebo ještě níže. Pátým kusem je kovový plát, který je upevněn na čele a po stranách krku navazuje na postranní kusy.

Brnění jezdce se skládá ze čtyř kusů: přední a zadní jsou na ramenou připjaty na kovový ramenní kryt a sahají dolů až po stehna. Každou paži kryje kovový rukáv od ramene až po zápěstí; ruce jsou volné. Nohy jsou též chráněny pancířem. Přílba má hořeni část ze železa nebo z ocele; ta část, která kryje krk a hrdlo, je však z kůže.

Někteří z nich mají celé brnění ze železa. Vyklepou si plíšky asi palec široké a dlaň dlouhé, do každého udělají osm dírek, protáhnou je pevnými řemínky, složí je přes sebe jako šupiny, podloží třemi širokými a tlustými řemeny

a pevně je sváží. Leští je tak, že je možno se v něm zhlížet jako v zrcadle.

Na některém kopí mají místo hrotu hák, aby mohli strhnout protivníka s koně. Jejich šípy jsou dlouhé dvě stopy, dlaň a dva palce, železné špice na nich jsou velice ostré a broušené po obou stranách jako meč. Vždy mají s sebou brousek a šípy si přibrušují.

Když táhnou do pole, vysílají napřed zvědy, kteří mají s sebou jen plstěný stan, koně a zbraně. Ti neplení ani nepálí; zabíjejí a zraňují jen lidi. Za nimi následuje hlavní voj, který plení vše, nač přijde. A vzadu jdou ještě jiní, kteří slídí po uprchlících.

A takto přecházejí velké řeky: všichni velitelé mají lehký, kulatý kus kůže s děrami nebo smýčkami kolem dokola. Jimi protáhnou provaz, a když jej stáhnou, vznikne jakýsi pytel, do kterého uloží šaty a všechno ostatní a vši silou to stlačí. Navrch položí sedla a jiné tvrdé předměty a sednou si na ně. Tím vznikne jakýsi prám, který přiváží koni k ocasu. Jeden z nich plave vedle koně a řídí ho. Někdy mají k tomu ještě dvě vesla. Za prvním koněm jdou další a tak se dostanou všichni přes řeku. Obyčejní vojáci mají s sebou pevný kožený vak, do něhož nastrkají své věci, pevně jej zaváží, pověsí koni na ocas a přeplují pak řeku jako ti ostatní.

Spatří-li nepřítele, vyrazí proti němu a každý vystřelí tři až čtyři šípy; neprorazí-li hned napoprvé, ustoupí lživě, aby nepřítele vylákali za sebou. Stojí-li proti nim silné vojsko, ustoupí až o dva dny cesty, vpadnou někam do jiného kraje a zpustoší jej; přitom vyčkávají, až se nepřítel rozptýlí.

Chtějí-li svěst bitvu, rozestaví napřed své šiky v bojovém pořádku; velitelé zůstávají mimo a pozorují bitevní pole. Někdy, aby se zdálo, že je jich víc, posazují na koně figury. Proti nepříteli vyjede nejprve oddíl zajatců a poddaných. Vybrané jednotky se snaží oklikou obchvátit nepřátelská křídla. Když takto protivníka obklíčí, zahájí boj ze všech stran. Vždy se však snaží pobít nepřítele nej-

dříve z dálky šípy, a teprve až mu takto způsobí ztráty, přejdou k boji muže proti muži.

Pevnosti oblehnou a obklopí hustým plotem, kterým nic nepronikne. Při tom je ve dne v noci ostřelují katapulty a šípy, takže posádka si nemůže odpočinout. Nevzdá-li se pevnost, vrhají do ní řecký oheň, ba dokonce i rozpálený lidský tuk, který vyvaří z padlých. Protéká-li pevností či městem řeka, přehradí ji nebo svedou do jiného koryta a zatopí obležené. Jindy zase se podkopou do města pod zemí. Nezdaří-li se jim žádný z těchto způsobů, opevní se a protáhnou obležení do nekonečna.

Přitom obráncům stále lichotí a slibují jim vše možné, vzdají-li se. Když se to však stane, poručí jim, aby vyšli, spočítají je a oddělí řemeslníky; ostatní pobijí a ponechají si jen některé za otroky. Nikdy však neušetří vznešené a urozené, a stane-li se to přece, nedovolí nikdy, aby byli vykoupeni. Zajatci, kteří jim padnou do rukou v boji, bývají vesměs pobiti.

KAPITOLA 17.

O PODROBENÝCH ZEMÍCH

Tataři s nikým, kdo se jim nepodrobí, mír neuzavírají. Národy, které se jim podrobí, musí přijmout tyto podmínky: musí s nimi táhnout do boje proti komukoliv, jakmile je Tataři vyzvou; musí jim odevzdat desátý díl všech věcí i lidí, chlapců i děvčat. Tak, když jsme byli v Rusku, jakýsi Saracén, poslaný Batuem, tam ve jménu Kujuk-chána vybíral od každého, kdo měl tři děti, po jednom dítěti. Odvedl i svobodné muže a neprovdané ženy; i chudáky, kteří se živili žebrotou. Ze všech ostatních až po novorozence pak vybíral daň: po kůži bílého medvěda, černého bobra, sobola, lišky a jakéhosi černého zvířete, které žije v norách a německy se nazývá ilit, polsky a rusky dochori; a kdo to nemohl dát, byl odveden do otroctví.

V zemi Saracénů i jinde, kde jsou (Tataři) pány, odvádějí s sebou nejlepší řemeslníky, aby pro ně pracovali; zbylí jim musí platit daň ze své práce. Všechnu zeň musí odvádět do sýpek svých pánů; mohou si ponechat jen tolik, co jim stačí na osev a pro nejskromnější živobytí; ostatní dostanou denně nepatrný kousek chleba a kromě toho už nic, jen třikrát v týdnu trochu masa. Toto přilepšení mají však jen řemeslníci ve městech. Zajatci musí u nich konat všechnu práci, a zkazí-li někdy něco nebo neposlechnou-li okamžitě, dostanou bití jako osli. Dostávají maličko jíst a pít a jen nejnnutnější oděv; málokdy se jim podaří vydělat si trochu peněz. Někteří mají tak zlé pány, že jim nic nedopřejí, ani chvílky volného času. Nejhorší osud však mají ti, kdo jsou otroky v domech svých pánů. Často jsme je viděli v největším vedru v (kožišinových) kalhotách polonahé. V zimě trpěli velice mrazem. Mnohým tu omrzly prsty na rukou i na nohou a přišli o ně; jiní opět zchromli a nemohli hýbat údy.

Země, které si Tataři podrobili, jsou: Kitaj, Najman, Solanga, Kara-Kitaj, Kumánie, Tumat, Oirat, Karanit, Ujgur, Su-Mongol, Merkit, Mekrit, Sari-Ujgur, Baskart (Velké Uhry), Kergis, Kašmír, Saracéni, Bisermi, Turkmeni, Bilerové (Velké Bulharsko), Korola, Komuci, Buri-Thabet, Parositi, Kassi, jakobité, Alani neboli Assové, Obesové neboli Gruzíni, nestoriáni, Arméni, Kanglové, Brutachové, kteří jsou židy, Mordvíni, Turci, Gazarové, Samojedi, Peršané, Tarci, Menší Indie, Cirkasové, Rusové, Baldach, Sartové a ještě mnohé jiné.

A toto jsou jména zemí, které jim kladly statečný odpor: Velká Indie, Mangie, část Alanů, část Kitajů a Saxové. Město těchto Saxů bylo prý obleženo a Tataři se vši mocí snažili je dobýt. Avšak Saxové postavili (metací) stroje a zničili stroje Tatarů. Pro tyto stroje a praky nemohli Tataři přitřhnout blíže. Prokopali se proto do města pod zemí a snažili se je zapálit. Obhájci se však rozdělili, jedni hasili požár a druzí bojovali s Tatary. Podařilo se jim mnoho jich pobít a zranit a zbytek vyhnat. Nato Tataři odtáhli.

O OBRANĚ PROTI TATARŮM

Žádné království ani země se neubrání Tatarům, protože spolu s nimi musí bojovat vojáci ze všech porobených zemí. Nechce-li jim některý kraj pomáhat proti svému sousedu, vyplení jej, obyvatele odvedou a donutí je bojovat. Zajatce ženou vždy v prvních řadách, a nedrží-li se dost statečně, pobijí je. Chtějí-li jim tedy křesťané odolat, musí se všechny země a všichni vládci dohodnout a bojovat s nimi spojenými silami.

Vojáci musí být vyzbrojeni kušemi a samostřily, kterých se Tataři velice bojí, množstvím šípů a těžkými železnými palicemi nebo sekyrami na dlouhých násadách. Hroty šípů musí stejně jako Tataři rozžhavit do ruda a kalit ve slané vodě, aby mohly prorazit nepřátelský pancíř. Měli by mít též meče a kopí s háky, aby je mohli strhnout ze sedla. Musí mít přilby a brnění pro sebe i pro koně, aby byli chráněni před tatarskými střelami. Ti, kdo nemají brnění, musí, jako u Tatarů, se držet vzadu a střílet na nepřítele samostřily a kušemi. A tak jako to dokázali Tataři, musí řádně rozdělit své šiky a zavést kázeň mezi vojáky. Kdokoliv začne plenit nebo brát kořist, dříve než je dosaženo vítězství, musí být co nejprísněji potrestán. Tataři takového chlapa bez milosti odpraví.

Bojiště si musí zvolit pokud možno v rovině, aby měli rozhled kolem dokola; šiky nesmějí být soustředěny, nýbrž rozmístěny v mnoha oddílech nedaleko od sebe. První řada musí mít za sebou zálohu, která by jí včas pomohla a vystřídala ji. Na všech stranách musí stále být zvědové, aby se nepřátelské sbory nemohly nepozorovaně přiblížit z boku nebo z týlu. Měl by se vždy posílat oddíl proti takovému oddílu, protože Tataři se snaží nepřítele obklíčit. A nechtě si naše vojska pamatují: ustoupí-li nepřítel, nesmí ho daleko pronásledovat, neboť vždy je za tím skryta nějaká nástraha. Tatar totiž bojuje spíše lstí než silou. Dlouhé

pronásledování ostatně unaví koně a těch my nemáme tolik jako oni. Tataři vždy nechají koně tři nebo čtyři dny odpočívat, než na něj znovu vsednou.

I když se Tataři obrátí k domovu, nesmí se naše vojsko rozpustit nebo rozdělit. Udělají to určitě schválně, aby se naše vojska rozptýlila a oni mohli tím spíše zpustošit naše země. Naši velitelé musí stále udržovat stráž v pohotovosti ve dne i v noci, neodkládat zbroj a být připraveni k bitvě v kteroukoliv dobu. Tataři jsou jako ďáblové, jsou ustavičně ve střehu a neustále přemýšlejí, jak páchat zlo. Konečně, spadne-li Tatar s koně, musí být chycen a zajat, protože bojuje i opěšalý, střílí a zabíjí koně i lidi.

KAPITOLA 19.

O NAŠÍ CESTĚ K PŘEDNÍM HLÍDKÁM TATARŮ

Na rozkaz Apoštolské stolice měli jsme se odebrat k národům Východu. Rozhodli jsme se tedy jeti nejprve k Tatarům, neboť jsme se obávali, že odtud hrozí Boží církvi veliké nebezpečí. Učinivše toto rozhodnutí, vypravili jsme se ke králi českému, který nám byl již dlouho přátelsky nakloněn, a prosili jsme ho, aby nám poradil nevhodnější cestu. Doporučil nám jet přes Polsko a Rusko, dal nám průvodní listy i doprovod a postaral se, abychom cestovali zdarma až k jeho synovci Boleslavovi, vévodovi slezskému.

Ten nám prokázal tutěz přízeň a dal nám průvod až k vévodovi Konrádovi z Lanciscie. Milostí Boží se stalo, že právě v té době byl tam na návštěvě velký kníže ruský Vasilko. Od něho jsme se dověděli mnoho podrobností o Tatarech a o poměrech mezi nimi, neboť on a jeho bratr Daniel k nim vyslali posly, kteří se nedávno vrátili zpět. Vasilko nám poradil, že si musíme vzít s sebou mnoho darů, které Tataři od každého s úžasnou nestoudností vymáhají. A žádný vyslanec, který jim nic nedá, nemůže doufat, že

u nich něco pořídí. Nakoupili jsme proto z peněz, které jsme dostali na cestu, bobří a jiné kožešiny. Když se o tom dověděli vévoda Konrád, vévodkyně krakovská, biskup z Krakova a jiní páni, darovali nám ještě další kožešiny. Všichni také naléhavě prosili knížete Vasilka, aby nám pomohl při naší cestě, což on rád přislíbil. Vzal nás s sebou do své země, kde nás několik dní hostil, abychom si trochu odpočinuli. Na naši prosbu svolal všechny své biskupy a my jsme jim přečetli papežův list, ve kterém je nabádal, aby se zas vrátili k jednotě s Mátkou církví. I my jsme je o to žádali a podařilo se nám nakonec přesvědčit biskupy i velkoknížete a získat jejich slib, že tak učiní. Kníže Daniel, bratr Vasilkův, tu však nebyl, neboť byl právě na cestě k Batuovi, a tak chtěli počkat s konečnou odpovědí, až se vrátí.

Potom nás velkokníže Vasilko vypravil v průvodu svého služebníka do Kyjeva, hlavního města Ruska. Cestou nás neustále ohrožovali Litevci, kteří každou chvíli vpadali hluboko do Ruska, zvláště do míst, kudy jsme se ubírali. Rusové se těm lupičům ani nemohli postavit na odpor, protože většina jich byla pobita nebo odvléčena do tatarského zajetí.

Ještě než jsme dorazili do Kyjeva, onemocněli jsme těžce u Danilova. Přes veliké mrazy a spousty sněhu jsme se však nechali vézt dále na saních. V Kyjevě jsme se radili s tisícníkem a místními pány o další cestě. Řekli nám, že pustíme-li se do Tatarska na těch koních, které máme, všichni dojista zahyneme. Nejsou totiž zvyklí vyhrabávat si pastvu pod sněhem a píci pro ně nikde nedostaneme, neboť Tataři nemají ani seno, ani slámu. Rozhodli jsme se tedy zanechat je v Kyjevě a dva sluhy s nimi. Tisícníkovi jsme museli dát dar, abychom si ho naklonili a dostali od něho průvodce a poštovní koně.

Když jsme si v Kyjevě všechno vyřídili, vydali jsme se dva dny po svátku Očištění Panny Marie (4. února 1246) na cestu do země barbarů. Přišli jsme k vesnici Kaněvu, která byla již pod správou Tatarů. Zdejší velitel nám dal koně

a doprovod do další obce, kde byl velitelem jakýsi Alan jménem Micheáš, člověk špatný a lstivý, který nám odpíral průvod, jen aby z nás mohl mámit dary. Musili jsme mu dát daleko více, než jsme chtěli, než se odhodlal vyprovodit nás k prvnímu tatarskému táboru.

KAPITOLA 20.

O PRVNÍM SETKÁNÍ S TATARY

V pondělí po Quinquagesima (19. února) jsme opustili v doprovodu Micheášově toto místo. Když jsme čtvrtého dne večer rozbili svůj tábor, přihnali se k nám Tataři jako vztekli čerti, s tasenými meči v rukou, a ptali se příkře, co jsme zač. Řekli jsme, že jsme vyslanci papežovi, a podarovali jsme je nějakými potravinami. Nato Tataři zmizeli. Ráno, sotva jsme se vydali na cestu, vyjelo nám z tatarského ležení vstříc několik vyšších důstojníků. Dotazovali se, kam a ke komu jedeme a jaký je účel naší cesty. Znovu jsme odpověděli, že jsme posláni papežem, pánem a otcem křesťanstva, abychom vyřídili jejich králi, knížatům a všem Tatarům, že si přeje, aby se stali přáteli křesťanů a žili s nimi v míru. A že mu velmi na tom záleží, aby Tataři byli dobře zapsáni u Boha na nebesích, a proto že je vyzývá, jak osobně prostřednictvím naším, tak i ve svém listě, aby přijali křest a víru v Ježíše Krista, protože jinak by nemohli být spaseni; a že je velmi udiven tím, že Tataři povraždili tolik lidí, i křesťanů, zvláště Uhrů, Poláků a Moravanů, kteří přece jsou jeho poddanými. Že tak učinili, ačkoliv jim nikdo z nich neublížil a ani se o to nepokusil. A protože Bůh je tím nejvíce rozzloben, napomíná je on, papež, aby ihned zanechali těch zvěrstev a káli se z toho, co napáchali. Dále jsme tlumočili papežovu žádost, aby mu napsali, co v budoucnosti zamýšlejí a jaké jsou jejich plány.

Když to Tataři slyšeli, slíbili, že nám dají poštovní koně

a průvodce ke Korenzovi. Při tom hned nastavili ruce. Když dostali dary, slezli s koní a dali nám je místo poštovních. Pak přišel průvodce a pokračovali jsme v cestě ke Korenzovi. Před námi však vyjel rychlý posel, aby ohlásil tomuto náčelníkovi náš příchod a obsah našeho poselství. Korenza byl velitelem všech Tatarů v tomto táboře. Měl pod svým velením na 60 000 ozbrojenců a jeho úkolem bylo hlídat, aby sem nečekaně nevpadli obyvatelé západních zemí.

KAPITOLA 21.

PŘIJETÍ U KORENZY

Po příjezdu do Korenzova ležení jsme byli ubytováni dosti daleko od velitelovy jurty. Přišli služebníci a ptali se, s čím se mu chceme poklonit, tj. jaké dary mu přinášíme. „Papež neposílá žádné dary,“ odpověděli jsme. Nevěděl, podaří-li se nám proniknout až k Tatarům, neboť cesta sem je velice nebezpečná. Z toho však, co máme pro svou potřebu, rádi mu dáme, co můžeme, abychom ho uctili. Avšak Korenza nebyl spokojen s tím, co jsme mu dali; žádal více a sliboval, že nám pak dá důstojný doprovod. Teprve když dostal vše, co chtěl, přijal nás ve své ordě.

Upozornili nás, že musíme před vchodem do jurty třikrát sklonit levé koleno a dát si dobrý pozor, abychom se nedotkli prahu. Drželi jsme se toho přesně. U nich je totiž hrdelním zločinem šlápnout vědomě na práh velitelova domu. Když jsme vstoupili, musili jsme pokleknout před velitelem a shromážděnými důstojníky a v této pozici jsme vyřídili své poselství. Pak jsme mu podali papežův list. Náš tlumočník, kterého jsme si najali v Kyjevě, však nebyl s to jej přeložit a žádný jiný tlumočník tu nebyl. Dali nám tedy koně a tři průvodce, aby nás dopravili co nejrychleji ke knížeti Batuovi.

V pondělí po první neděli v Quadragesima (dne 26. února 1246) jsme se tedy vydali zas na cestu. Jeli jsme

rychle, jak jen koně stačili, od rána do pozdního večera a často i v noci. Třikrát i čtyřikrát denně jsme střídali koně, a přece nám trvalo sedmatřicet dní (do 4. dubna), než jsme dorazili k cíli. Cestovali jsme zemí Kumánů, která je zcela plochá a protékají jí čtyři veliké řeky: první je Dněpr, na jehož ruském břehu vládne Korenza a na druhém Manči, který je ještě mocnější. Druhý je Don, kde vládne Batuův švagr Kartan. Třetí je Volha, mohutný tok, kde kočuje sám Batu. A čtvrtým je Ural, kde kočují dva tisícníci, každý na jednom břehu. Všichni tito náčelníci táhnou v zimě k moři (na jih) a v létě podél břehů řek k horám na severu. Všechny řeky tu mají množství ryb, nejvíce však Volha. Vlévají se do Řeckého moře, kterému se říká též Veliké, z něhož vybíhá průliv sv. Jiří k Cařihradu.

Na Dněpru jsme musili putovat mnoho dní po ledě. Také na mořském břehu vedla cesta místy velmi povážlivě přes led. Moře tam bylo zamrzlé na tři míle od pobřeží. Než jsme dojeli k Batuovi, vyrazili dva z našich Tatarů napřed, aby mu pověděli o všem, co se zběhlo u Korenzy a co jsme tam říkali.

KAPITOLA 22.

U DVORA BATUOVA

V Batuově táboře nám bylo vykázáno místo vzdálené dobrou míli od jeho tábora. Než jsme byli přijati u jeho dvora, měli jsme projít mezi dvěma ohni. S tím jsme ovšem za žádnou cenu nechtěli souhlasit. Řekli nám však: „Jen to klidně udělejte, nic vám nehrozí. Je to proto, že kdybyste něco zamýšleli proti našemu pánovi nebo měli s sebou jed, ohněm by se zlo zažehalo.“ Abychom se tedy zbavili všeho podezření, nakonec jsme s tím souhlasili. Když jsme přišli do ordy, Batuův hodnostář Eldegaj se nás ptal, jaké dary jsme přinesli. Dali jsme mu tutéž odpověď jako Korenzovi.

Vzali od nás, co jsme jim dali, zeptali se ještě po účelu naší cesty a zavedli nás do knížecího stanu. U vchodu nás ještě jednou upozornili, abychom nešlápli na práh. S úklonou jsme vstoupili a vkleče jsme mu podali naše dopisy a požádali jsme o tlumočníky, aby mu je mohli přeložit.

Na Velký pátek skutečně tlumočníci přišli a všichni jsme pečlivě překládali naše dopisy do ruštiny, tatarštiny a řeči Saracénů. Tatarský překlad pak byl dán Batuovi, který si jej pozorně přečetl. Nato nás odvedli zpět do našeho stanu, nedali nám však po celou tu dobu vůbec nic jíst; jen první večer jsme dostali misku prosa.

Batu si drží velice nádherný dvůr; má dveřníky a všelijaké dvorské úředníky jako císař. Sedí na vyvýšeném místě, skoro bychom řekli na trůně, a vedle něho jedna z jeho žen. Jeho bratři, synové a šlechtici sedí o něco níže uprostřed na lavici; ostatní lidé sedí za nimi na zemi, a to muži vpravo a ženy vlevo.

Jeho stany jsou z plátna. Jsou veliké a nádherné a dříve patřily králi uherskému. Nikdo kromě jeho rodiny, ať je jakkoliv mocný, se neodvážá přiblížit k jeho stanu, není-li zavolán.

Tehdy jsme seděli vlevo jako všichni vyslanci, kteří jdou do té země, avšak když jsme se vraceli od císaře, seděli jsme vždy vpravo. Uprostřed, blízko vchodu do stanu, stojí stůl a na něm jsou nápoje ve zlatých a stříbrných nádobách. Když chce Batu nebo jiný tatarský kníže pít, zvláště na veřejnosti, vždy mu k tomu zpívají a hrají na citeru. A když jede na koni, nosí nad ním slunečník nebo maličký stan na kopí. Tutéž čest prokazují i ostatním vznešeným princům a jejich paním.

Batu je ke svým lidem velice dobrotivý, a přece mají všichni před ním velikou úctu. Ve válce však je nesmiřitelný a krutý; je chytrý a nesmiřitelně lstivý, protože válčí už mnoho let a získal mnoho zkušeností.

ODJEZD OD BATUA.
KUMÁNÍ A KANGLOVÉ

Na Bílou sobotu (dne 7. dubna 1246) jsme byli pozváni do Batuova stanu, kde nás přijal zmíněný hodnostář, který nám oznámil, že se musíme vypravit do dalekého Mongolska ke dvoru samotného Kujuk-chána. Nemáme si však brát s sebou všechny své lidi — část našeho průvodu prý zůstane zde a bude odeslána nazpět k papeži. Rychle jsme tedy napsali řadu dopisů, vypsalí své dosavadní jednání i dojmy a svěřili je svým druhům, kteří se měli vrátit. Avšak — jak se později ukázalo — dojeli jen ke knížeti Mančimu. Tam byli zadrženi až do našeho návratu.

Následujícího dne jsme naposled spolu všichni posnídali a pak jsme se s mnohými slzami rozloučili. Vždyť žádný z nás nevěděl, čeká-li ho život nebo smrt.

Cestovali jsme tedy dále sami, jen v průvodu dvou Tatarů. Cítili jsme se oba velice špatně a sotva jsme se udrželi v sedle. Celých čtyřicet dní už trval náš půst; nejedli jsme nic jiného než trochu prosa, uvařeného ve slané vodě. Naším jediným nápojem byl sníh, který jsme si rozpouštěli v kotlíku.

Přesto jsme jeli velmi rychle, pětkrát i vícekrát denně jsme střídali koně, kromě v poušti. Tam nám dali lepší zvířata, která vydržela větší námahu. Tak uběhl celý týden (do 16. dubna), než jsme projeli územím Kumánie.

Na severu, hned za Ruskem, hraničí Kumánie s územím Mordvínů, Bilerů, tj. Velkým Bulharskem, a Baskartů neboli Velikými Uhry. Za Baskarty žijí Parosité a dále Samojedi. Za Samojedy až k pustému břehu oceánu jsou lidé, kteří prý mají psí tváře. Na jih od Kumánie žijí Čirkasové, Alani a Gazarové. Tím směrem je též Řecko a Cařihrad. Dále tam žijí Iberové, Kachové a Brutachové, kteří jsou židy a holí si prý hlavy, Zichové, Gruzíni,

Arméni a konečně Turci. Na západě jsou Uhry a Rusko. Kumánie je velice dlouhá a rozlehlá, avšak téměř všechny obyvatele Tataři vybili. Některým se podařilo uprchnout a jiní byli vzati do otroctví. Ti, kteří uprchli, se však nakonec stejně vrátili a raději se stali otroky.

Z Kumánie jsme přijeli do země Kanglů (Kangitů), která je na mnoha místech úplně bez vody, a proto též velice málo obydlená. Ruský velkokníže Jaroslav tu ztratil pro žízeň většinu svého průvodu, který mu vyjel naproti k Tatarům. Stejně jako v Kumánii viděli jsme i zde hromady lidských lebek a kostí povalovat se kolem jako hnůj. Obyvatelé byli pohany, neznali ani zemědělství, ani řemesla a živili se ze svých stád. Nestavěli si domy a žili jen ve stanech. I oni podlehli vojenské síle Tatarů a byli teď jejich otroky. Cesta zemí Kanglů nám trvala měsíc (do 17. května).

V PRVNÍM CÍSAŘSKÉM LEŽENÍ

Za zemí Kanglů jsme dojeli do země Biserminů. Ti mluvili kumánskou (tureckou) řečí, vyznávali však muslimskou víru. Zde ležela podél cesty nesčetná zničená města, rozbořené hrady a zpustošené vesnice. Řeka, jejíž jméno jsme neznali, protékala touto zemí. Na ní ležela města Janckint, Barchin a Ornas a ještě mnohá jiná. Kdysi tu vládl Velký Sultán, jehož skutečné jméno jsme opět nepochytili. Jeho celý rod byl vyvražděn Tatary.

Mohutné hory protínají tuto zemi. Na jih či spíše na jihozápad odtud leží Jeruzalém, Baldach a celá země Saracénů. V sousedních krajích vládli knížata bratři Burin a Kadan. Na sever, vlastně na severovýchod, leží část země Kara-Kitajů a za ní oceán. Vládl tam Sibán, bratr Batuův.

Trvalo opět celý měsíc (do 17. června), než jsme projeli

zemí Biserminů; vstoupili jsme na území Kara-Kitajů, kde Mongolové obnovili pouze jediné město, jménem Omyl. Císař (Ugedej) si tu postavil palác. Tam jsme se zastavili a byli jsme pozváni, abychom se účastnili pitky. Císařův místodržící svolal přední občany města a poručil jim, a dokonce i svým dvěma synům, aby před námi tleskali. Později jsme přijeli k velkému jezeru, zapomněli jsme se však zeptat, jak se jmenuje. Na jeho břehu je kopec, ve kterém prý je jakási díra. Odtud fičí v zimě taková vichřice, že cestující tudy mohou projet jen s námahou a s velkým nebezpečím. V létě tu sice též věje vítr, fouká však z té díry jen lehce, jako vánek. To alespoň nám vyprávěli domorodci. Po břehu jezera jsme jeli několik dní, a pak jsme je zanechali vlevo. Země tu byla bohatá řekami, žádná z nich však nebyla příliš veliká. Jejich břehy byly porostlé úzkými pásy lesů.

Vládcem té země byl Ordu, který byl starší než Batu a nejstarší ze všech tatarských knížat. Zde stála orda neboli tábor jeho otce (Džučiho), kterou teď spravovala jedna z jeho žen či spíše vdov. Je totiž zvykem Tatarů, že tábor knížat nebo urozených mužů se po jejich smrti neruší, nýbrž zůstává ve správě některých žen. Ty dostávají stejný důchod jako jejich muž, když byl živ.

Brzy nato jsme dorazili k první císařově ordě, kde žila jedna z jeho žen. Protože jsme však ještě nebyli přijati císařem, nepozvali nás dovnitř; postarali se o nás však po tatarském způsobu zcela dobře. Mohli jsme tam zůstat celý den a trochu si odpočinout.

KAPITOLA 25.

PŘÍJEZD KE KUJUKOVI

Opustili jsme Ordu den před sv. Petrem a Pavlem a vjeli jsme do země Najmanů, kteří jsou pohany. (29. června) napadlo mnoho sněhu a byla veliká zima. Země tu byla

hornatá a studená, rovin jsme viděli jen málo. Oba tyto národy, Kara-Kitajové i Najmani, neobdělávali půdu a neznali řemeslo. Žili ve stanech stejně jako Tataři, kteří je porazili ve válce a vyhladili.

Opět jsme putovali mnoho dní, než jsme přišli do vlastní země Mongolů, kterým se říká Tataři. Projeli jsme jí v neustálém spěchu za pouhé tři týdny. Průvodci nás neustále hnali kupředu, neboť dostali rozkaz přivést nás co nejrychleji na slavnostní shromáždění, které se chystalo již několik let; na něm měl být zvolen nový císař a my jsme měli být přítomni volbě. Ráno, sotva jsme vstali, museli jsme hned na koně a zůstávali jsme v sedle až pozdě do noci. Celý den jsme nedostali nic jíst a večer jsme se utábořili často tak pozdě, že nám opět nedali nic k jídlu; večeri jsme dostali teprve příštího dne k snídani. Koni se nijak nešetřilo, bylo jich dost a střídání byla častá.

Na den sv. Maří Magdaleny (22. července) jsme už byli u císaře Kujuka.

KAPITOLA 26.

U DVORA

Když jsme přijeli ke Kujukovi, byl nám na jeho příkaz přidělen stan a dostali jsme stravu podle tatarského zvyku. Byli jsme lépe zaopatřeni než ostatní vyslanci. K císaři jsme pozváni nebyli, protože ještě nebyl pravoplatně zvolen a nevykonával svůj úřad. Přesto mu donesli překlad papežova listu a sdělili mu vše, co jsme říkali u Korenzy a Batua.

Byli jsme tu asi pět nebo šest dní, když nás poslal ke své matce (regentce Turakině), kde se měla konat slavnostní schůze rady. Byl tam postaven obrovský stan z bílého purpuru, tak veliký, že podle našeho odhadu mohl pojmut 2000 lidí. Kolem dokola byla ohrada z prken, pomalovaná různými obrazy.

Šli jsme tam druhého nebo třetího dne, když se začala

scházet všechna knížata a náčelníci se svými průvody. Naši Tataři, kteří nám byli přiděleni k ochraně, šli s námi. První den (volby) byli všichni v bílém purpuru, druhý den, když do stanu přišel sám Kujuk, měli všichni červený šat, třetí den modrý a čtvrtý den si oblékli nejjemnější baldachýn.

V prkenné ohradě kolem stanu byly dvě velké brány. Jednou z nich směl projít jen sám císař. Ačkoliv byla stále otevřena a nestála u ní žádná stráž, nikdo se neodvážil tudy proklouznout. U druhé brány, kterou chodili všichni, stála hlídka ozbrojená meči, luky a šípy. Kdo se přiblížil ke stanu více, než bylo dovoleno, byl chycen a bit; snažil-li se utéci, stříleli po něm tupými šípy.

Knížata se svými vazaly přicházela v plné zbroji. Mnozí z nich měli uzdy, kyrusy, sedla i postroje bohatě pobité zlatem. Uvnitř se knížata zřejmě radila o volbě. Všichni ostatní čekali venku za plotem v uctivé vzdálenosti až do poledne. Pak začali pít kobyli mléko a do večera ho vypili neuvěřitelné množství. Nás zavolali dovnitř a nabídli nám pivo, protože jsme se kobyliho mléka nechtěli dotknout. Myslili si, že nám tím prokáží zvláštní poctu, nebyli jsme však na to zvyklí a tak jsme nedokázali nic polknout. Naznačili jsme jim, že je nám to velice trapné, a pak už nenaléhali.

Venku stál ruský velkokníže Jaroslav (ze Suzdalu) a mnoho knížat kitajských a solanžských. Také tu byli dva syni gruzínského krále, vyslanec chalífův, který měl titul sultána, a ještě asi 10 jiných saracénských sultánů. Dvorní úředníci nám řekli, že se zde sjelo přes čtyři tisíce různých vyslanců a poslů; jedni přivezli daně, jiní přijeli s dary, některá knížata a sultáni přijeli osobně složit Tatarům hold, jiní tu byli proto, že pro ně Tataři poslali, a konečně někteří tu byli jako zástupci svých zemí nebo svých panovníků. Všichni museli zůstat za plotem, dostali však též něco k pití. Nám a velkoknížeti Jaroslavovi, když jsme byli s nimi venku, vykážali vždy přednější a lepší místo.

KAPITOLA 27.

JAK SE KUJUK STAL VLÁDCEM ŘÍŠE

Pokud se můžeme upamatovat, byli jsme tam asi čtyři týdny. Měli jsme dojem, že se tu konala slavnostní volba, nic však nebylo uveřejněno ani vyhlášeno. Kujukovi na počest se vyhrávalo a zpívalo, kdykoliv vyšel ze stanu. Tataři se mu klaněli, a kudy šel, tam před ním skláněli hole s chomáči rudé vlny, což nedělali před žádným jiným knížetem.

Po čase jsme opustili tábor nebo dvůr, kterému říkali Syra Orda, a přemístili jsme se o něco dále na překrásnou planinu mezi dvěma vrchy, kterou protékal potok. U něho stál jiný přepychový stan, „Zlatá horda“. Tady měl být Kujuk na den Nanebevzetí Panny Marie (15. srpna) slavnostně uveden na trůn. Právě toho dne se však rozpoutalo tak strašlivé krupobití, že slavnost musela být odložena.

Stan stál na sloupech pobitých zlatým plechem, které byly spojeny s ostatním trámovým mohutnými zlatými hřeby. Strop a vnitřní stěny byly z baldachýnu, vnější stěny byly z jiné, obvyčejnější látky.

Zdrželi jsme se tu do sv. Bartoloměje (24. srpna), kdy se sem znenadání přihnalo ohromné množství lidí. Všichni se postavili tváří k jihu, jedni od druhých co by kamenem dohodil, a všichni šli v průvodu dál a dál, modlili se přitom a klaněli se směrem na jih. Nevěděli jsme, klekají-li při nějakém zaklínání nebo z úcty k Bohu, a rozhodli jsme se proto, že si nebudeme klekat s nimi.

Obřady se táhly dosti dlouho; nakonec se vrátili ke stanu a posadili Kujuka na císařský trůn. Pak před ním sklonili koleno, nejprve knížata a po nich celý národ, jen my ne, protože jsme nebyli jeho poddanými.

OSOBNOST KUJUKOVA
A JEHO PEČEŤ

Císař je muž asi 40 nebo 45 let starý, je prostřední postavy, velmi chytrý a lstivý a celým svým vystoupením vzbuzuje úctu. Málokdo ho viděl se usmát nebo žertovat; tvrdí to křesťané, kteří s ním neustále žijí. Někteří křesťanští členové jeho domácnosti nás svatosvatě ujišťovali, že on sám prý co nejdříve přijme křest. Důkazem toho bylo, že vydržoval mnoho křesťanských kněží a že vždy měl v blízkosti svého stanu křesťanskou kapli, kde kněží veřejně a nahlas zpívali a tloukli dřívky v době modlitby. Žádný z ostatních náčelníků to nedělal.

Císař nikdy nemluví sám s cizincem, ať je to sebevětší velmož. Mluví pomocí prostředníka. Tomu když některý z jeho poddaných něco oznamuje nebo přijímá jeho odpověď, klečí při tom až do konce slyšení. Nikdo také nesmí hovořit o nějaké věci, o níž už rozhodl císař.

Císař má pro vyřizování veřejných i soukromých záležitostí své tajemníky, kancléře a houf písařů, avšak žádné advokáty. Bez stížností a soudů se děje vše tak, jak on žádá a přikazuje.

Nechť však je uvedeno v obecnou známost, že v době, kdy jsme dleli u císařského dvora, císař Kujuk hned po svém zvolení se všemi svými knížaty rozvinul prapor boje proti církvi Boží, proti římskému císařství i proti všem křesťanským královstvím a národům Západu. Jejich úmyslem je podrobit si celý svět, jak jim nařídil Čingischán. Proto tedy císař píše ve svých listech: „Já, Boží moc a císař všech lidí.“ I na jeho pečeti je vyryto: „Bůh na nebesích a na zemi Kujuk-chán, Boží moc; pečeť císaře všech lidí.“

PŘIJETÍ U KUJUKA.
OSTATNÍ VYSLANCI

Na též místě, kde byl císař uveden na trůn, byli jsme pak pozváni k audienci. První tajemník Čingaj si nejprve napsal jména nás všech, těch, kdo nás vyslali, a také knížete Solangů a ještě jiných; pak je nahlas vyvolával a opakoval znovu před císařem a shromážděnými knížaty. Nato každý z nás sklonil čtyřikrát levé koleno, při čemž nás znovu upozornili, abychom se nedotkli prahu. Důkladně nás prohledali, nemáme-li u sebe nůž, a když nic nenašli, směli jsme vstoupit východním vchodem. Západním smí totiž vcházet jen sám císař, tak jako každý kníže do svého stanu. Obyčejní lidé se však příliš nestarají o to, kudy vcházejí domů, zda z východu nebo ze západu. Bylo to poprvé, kdy jsme vstoupili do císařova stanu v jeho přítomnosti. Přijímal zde i ostatní vyslance, jen málokterí sem však směli vstoupit.

Zde mu vyslanci odevzdávali dary, zejména hedvábí, samet, purpurové látky, baldachýn, hedvábné pásy se zlatým krumplováním, drahocenné kožešiny a tak dále; a byl div a zázrak, kolik toho všeho bylo. Také mu darovali malý stan nebo slunečník, který se nosí nad hlavou a který byl celý posázený drahokamy. Jeden místodržitel mu přivezl řadu velbloudů, jejichž hřbety byly pokryty baldachýnovou látkou a na ní spočívala místo sedla jakási nosítka, v nichž se dalo sedět. Podle našeho odhadu bylo těch velbloudů alespoň 40 nebo 50. Dostával též koně a mezky se všim postrojem a s ozdobami z kůže a ze železa.

I nás se ptali, chceme-li mu dát dary; neměli jsme však už nic, co bychom mu mohli darovat, protože všechno jsme už dávno spotřebovali.

Na pahorku dosti daleko od stanů stálo přes 500 vozů naložených zlatem, stříbrem a hedvábnými látkami; císař je rozdělil mezi sebe a svá knížata a ti pak zase ze svého podílu obdarovali své lidi, jak uznali za vhodné.

JAK SE CÍSAŘ ROZLOUČIL SE SVOU
MATKOU.
SMRT JAROSLAVOVA

Odtud jsme přišli na místo, kde stál překrásný stan z rudé purpurové látky, dar země kitajské. I zde nás zavedli dovnitř, nabídli nám pivo a víno a podali nám vařeného masa po libosti. Ve stanu byl zřízen vysoký stupeň či dřevěné, vzadu zakulacené pódium a na tom stál trůn ze slonoviny, překrásně vyřezávaný a zdobený zlatem, perlami a drahokamy. Šlo se k němu po několika schůdkách. Kolem trůnu stály v kruhu lavice, na nichž po levici císařově seděly jeho ženy. Po pravici neseseděl nikdo; uprostřed stanu na nižších lavicích seděli knížata a za nimi ostatní. Denně sem přicházelo mnoho vznešených paní.

Všechny tři stany, o nichž jsme se zmínili, Syra-Orda, Zlatá orda a rudý stan, byly velice prostorné. Kromě toho obývaly císařovy ženy ještě jiné stany z bílé plsti, které byly též velice krásné a prostranné.

Zde se rozloučil císař se svou matkou. Ona odtáhla do jedné části země a císař do druhé, aby tam konal soud. Jakási přítelkyně císařovny matky byla totiž obviněna, že otrávila císařova otce (Ugedeje), když mongolské vojsko bylo v Uhrách. Proto tehdy Mongolové ustoupili. Došlo k soudu nad ní a jejími spoluviníky a všichni byli popraveni.

Právě tehdy zemřel Jaroslav, velký kníže ze Suzdalu, což je část Ruska. Byl přijat u císařovny matky, která ho velice vyznamenávala a vlastníma rukama mu dávala jíst a pít. Když se vrátil z oběda domů, onemocněl a za sedm dní zemřel. Jeho mrtvola dostala podivnou modrozelenou barvu a všichni byli přesvědčeni, že i on byl otráven, aby se Mongolové mohli nerušeně zmocnit jeho země. Této domněnce nasvědčuje ještě to, že císařovna matka sama

bez vědomí svých lidí vypravila rychlého posla k synovi zemřelého Alexandrovi s výzvou, aby k ní hned přijel a přijal zemi svého otce od ní v léno. Alexander však odmítl a zůstal doma. Nato jej znovu pozvala dopisem k osobní návštěvě, má se však za to, že by ho odpravila nebo aspoň uvrhla do věčného žaláře, kdyby sem přišel.

ROZHOVOR S CÍSAŘEM A VÝMĚNA
DOPISŮ

Krátce po smrti Jaroslavově nás naši Tataři zavedli k císaři. Když nás ohlásili, poručil, abychom se vrátili k jeho matce. Chtěl totiž, jak nám prozradili dobře informovaní dvořané, o dva dny později rozvinout prapor boje proti západním zemím a chtěl to do poslední chvíle před námi utajit. Vrátili jsme se tedy a za několik dnů jsme byli znovu povoláni k němu.

Pobyli jsme v císařském táboře celý měsíc a trpěli jsme v té době hladem a žízní tak, že jsme div nevypustili duši. Strava, kterou nám dávali pro čtyři, stačila sotva pro jednoho. Nemohli jsme si vůbec nic přikoupit, protože trh byl příliš daleko. Bůh nám byl však milostiv a seslal nám pomoc v podobě ruského zlatníka jménem Kosmas, který byl u císaře velmi oblíben. Ten nám opatroval aspoň to nejnutenější. Nebýt jeho, byli bychom jistě zemřeli. Ukázal nám také císařův trůn a císařovu pečeť, které sám zhotovil.

Dověděli jsme se ještě mnoho soukromějších podrobností o císaři, hlavně od lidí, kteří sem přitáhli se vzdálenými knížaty. Byli mezi nimi i Rusové a Uhři, kteří znali latinsky a francouzsky. Mnoho jsme se také dověděli od ruských kleriků a jiných lidí, kteří žili u Tatarů ve válce i v míru, někteří dokonce už třicet let. Rádi nám pověděli všechno, co věděli; vždyť viděli, jak dychtíme po takových zprávách.

Pak pro nás poslal císař a vyběhl nás prostřednictvím

svého tajemníka Čingaje, abychom sepsali své poselství a předali mu je písemně. Napsali jsme tedy hned všechno, tak jak jsme to říkali již Batuovi. Po několika dnech nás znovu zavolal říšský kancléř Kadak a v přítomnosti Čingaje a ostatních hodnostářů nás vyzval, abychom vše, co máme na srdci, prostě řekli. Učinili jsme tak s radostí a hned. Naším tlumočником byl jako vždy vojenský průvodce Jaroslavův. Dále byli přítomni ještě dva klerikové, jeden z průvodu Jaroslavova a druhý ve službách císaře. Při té příležitosti se nás Kadak zeptal, jsou-li u papežského dvora lidé, kteří umějí číst rusky, saracénsky nebo tatarsky. Řekli jsme, že to u nás neumí nikdo; že jsou u nás sice nějací Saracéni, ale ti bydlí velmi daleko od papeže. Podle našeho názoru by bylo tedy nejlépe, kdyby napsali svou odpověď tatarsky a přeložili nám ji ústně. Překlad bychom si přesně poznamenali ve své řeči a předali jej papeži i s originálem. S touto odpovědí odešli k císaři.

Na sv. Martina (11. listopadu 1246) jsme byli znovu povoláni ke dvoru. Přijal nás Kadak, Čingaj, Bala a mnoho ostatních písařů, kteří nám slovo za slovem překládali císařův list. Napsali jsme si všechno latinsky a pak jsme jim to museli znovu větu za větou překládat, aby se mohli přesvědčit, zda jsme neudělali někde chybu. Když byly oba dopisy (tatarský a latinský) hotové, musili jsme je ještě několikrát přečíst na důkaz, že jsme nic nezapomněli. Při tom nás napomínali: Hledte, abyste všemu dobře rozuměli. Kdybyste něco nepochopili a vyložili to špatně, byla by celá vaše dlouhá cesta nadarmo. Ačkoliv jsme je ujistili, že rozumíme všemu dobře, napsali přece všechno ještě jednou v řeči Saracénů, aby si to papež mohl dát v případě potřeby přeložit některým ze saracénských tlumočníků.

ROZLOUČENÍ

Naši Tataři nám řekli, že císař chce s námi poslat své vyslance. Připadalo nám však, že chce, abychom ho o to sami požádali. Starší z našich Tatarů nám radil, abychom tak učinili, nepovažovali jsme to však za moudré a odpověděli jsme tedy, že to není naší věcí. Chce-li je císař s námi poslat, rádi je s Boží pomocí doprovodíme.

Z mnoha důvodů se nám to však nelíbilo. Především proto, že by u nás viděli, jaká je mezi námi nesvornost, že jsou tu spory a války na denním pořádku, a to by jim mohlo dodat ještě více chuti, aby nás napadli. Za druhé jsme se báli, že pod rouškou vyslanců by u nás vyzvídali. Za třetí jsme měli starost, že by mohli přijít cestou o život, neboť naše národy jsou pyšné a prudké. Například naši sluhové, kteří nás provázeli na žádost kardinála legáta z Němec a kteří se vraceli v tatarských krojích, byli cestou k němu málem kamenováni a museli ten kraj svléci. A u Tatarů je zvykem, že nikdy neuzavřou mír s těmi, kdo povraždili jejich vyslance, dokud se na nich nepomstí. Za čtvrté jsme se báli, že bychom mohli být násilím někam zavlčeni. Za páté jsme nechápali, proč by měli s námi jet, když by stejně neměli žádný jiný úkol než doručit dopis papeži, což jsme právě tak dobře mohli učinit sami. Zdálo se nám tedy, že by jejich cesta mohla mít jen špatné následky. Byli jsme tedy proti tomu, aby s námi jeli.

Třetí den po tomto slyšení (13. listopadu) jsme dostali souhlas k odjezdu. Dali nám dopis s císařovou pečeti a poslali nás k císařovně matce. Ta nám darovala každému vatovaný plášť z liščích koží, s chlupy navrch, a kus purpurové látky. Naši Tataři však hned z každého kusu ukradli nejméně stopu a z toho, který dostal náš sluha, uřízli dokonce přes polovinu. Poznali jsme to dobře, nechtěli jsme však kvůli tomu působit rozladění.

CESTA DOMŮ

Potom jsme nastoupili zpáteční cestu, která trvala celou zimu. Často jsme musili v poušti ležet na sněhu, když jsme si nemohli ani odházet či odkopat sníh pro tábořiště. V otevřených pláních nás nechránil žádný les ani strom. Ráno, když jsme se vzbudili, bývali jsme zaváti sněhem. Teprve kolem Nanebevstoupení Páně (9. května 1247) jsme dorazili k Batuovi. Ten nám sice připomenul, abychom pečlivě a správně vyřídili papeži císařovo poselství, sám však k němu nechtěl nic dodat.

S Batuovým průvodním listem jsme dojeli o svatodušní sobotě (25. května) k Mančimu, kde jsme se setkali se svými druhy a služebníky, které kdysi Batu poslal zpátky. Odtud jsme jeli dále ke Korenzovi, který chtěl opět na nás vymáhat dary, avšak nic nedostal z toho prostého důvodu, že už nic nebylo. Korenzovi Kumáni nás dovedli do Kyjeva; náš přidělený průvodce nás však opustil teprve v posledním tatarském táboře, šest dní před Kyjevem.

V Kyjevě jsme byli uvítáni čtrnáct dní před svatým Janem (9. června 1247). Obyvatelstvo nám vyšlo s jáсотem vstříc a všichni nám blahopřáli, jako bychom povstali z mrtvých.

Tak tomu bylo všude v Rusku, Polsku i Čechách. Daniel a jeho bratr Vasilko uspořádali na naši počest velkou hostinu a zdrželi nás proti naší vůli dobrých osm dní. Mezitím se radili se svými biskupy a jinými zkušenými muži o návrhu, který jsme jim učinili při cestě k Tatařům. Všichni přistoupili na to, že uznávají papeže za svého pravého otce a pána a svatou církev římskou za svou paní a učitelku. Potvrdili též všechno, co již dříve vyjednal u papeže jejich opat. Kromě toho poslali ještě sami dopis a poselstvo k papeži.

Boží moc, Kujuk-chán, císař všech lidí, velikému papeži. Z moci věčného nebe udělujeme my, velký chán všeho velikého národa země, svůj rozkaz. Toto je rozkaz, posílaný velikému papeži, aby jej znal a rozuměl.

Ty a všechny křesťanské národy Západu jste se rozhodli uzavřít s námi mír. Obdrželi jsme prostřednictvím tvého vyslance prosbu o podrobení, kterou jsi nám poslal. Chce-li tedy jednat podle svých slov, musíte všichni, ty, papež, císař a všichni králové, všichni vládcové měst a národů, přijíti bez meškání osobně poklonit se nám, sjednat bližší podmínky míru a vyslechnout naši odpověď a vůli. Tvůj dopis obsahuje též větu, že se musíme dát pokřtít a stát se křesťany. Odpovídáme ti na to krátce, že nechápeme, proč bychom to měli dělat. Dále se říká v tvém dopise, že pobití lidí, především křesťanů a zvláště pak Poláků, Uhrů a Moravanů, tě zarmoutilo a udivilo. Na to ti rovněž říkáme krátce, že toho nechápeme.

Aby se však nezdálo, že to hodláme přejít mlčením, chceme ti odpovědět takto: (učinili jsme to,) protože neposlechli příkazů Boha a Čingischána a licoměrně a úmyslně zabili naše vyslance. Proto poručil Bůh, aby byli zničeni, a vydal je do našich rukou. Kdyby to neučinil, co by mohl udělat člověk člověku? Vy, obyvatelé Západu, se však modlíte k Bohu a máte jen sebe za křesťany a všemi ostatními opovrhujete. Jak však víte, kdo je před tváří boží hoden jeho milosti? My vzýváme Boha a z jeho moci si podrobíme celou zemi od Východu k Západu. Kdyby v člověku nebyla boží moc, co by mohli lidé dokázat?

Dnes musíte říci z celého srdce: chceme být vašimi poddanými, chceme vám dát něco naší síly. Musíte přijít osobně v čele všech králů bez jediné výjimky a zavázat se tu k službě a poctám. Pak teprve přijmeme vaše podrobení. A nebudete-li dbát božího příkazu a neposlechnete-li našich rozkazů, budeme vás považovat za své nepřátele. To je vše, co vám oznamujeme.

Neposlechnete-li nás, jak se to dovíme? Bůh se to doví.
Dáno v posledních dnech měsíce džumáda'l-áchira roku
644 hidžry.

Fratris Willelmi de Rubruk
ITINERARIUM AD PARTES
ORIENTALES

CESTA BRATRA
VILÉMA Z RUBRUKU
KE DVORU MANGU-CHÁNA
1253—1255

Bratr Vilém z Rubruku se narodil kolem roku 1215 a zemřel roku 1270. Vydal se na Východ jako vyslanec francouzského krále Ludvíka IX. Svatého. Král se doslechl, že Sartach, syn mongolského velitele v Rusku Batua, se stal křesťanem, a chtěl s ním navázat styky.

V té době trvala Čingischánova říše ještě v plném rozsahu, i když jí nevládl jediný muž. Když se Rubruk vydal r. 1253 na cestu, byl Velkým chánem a vládcem mongolských stepí Mangu-chán, vnuk Čingisův a starší bratr Kubilajův. Rubruk dojel k Sartachovi, pak k Batuovi a nakonec byl vyzván, aby navštívil dvůr Velkého chána nedaleko Karakorumu. Byla to cesta dlouhá pět tisíc mil.

Jeho vyprávění je jedním z nejpoutavějších a nejosobitějších cestopisů vůbec; jako historický dokument má nejméně tutéž hodnotu jako kniha Marco Polova. Očitý svědek a skvělý vypravěč tu živě a barvitě maluje obraz tatarské říše, života, pověr a zvyků jejích obyvatelů. Po mnoha zajímavých zážitcích se Rubruk vrátil mezi křesťany roku 1255. Chtěl se setkat s králem Ludvíkem v Palestině, Ludvík však mezitím již vykonal svou pouť do Svaté země a vrátil se do Francie. Rubruk odešel tedy do Acre a v tamním klášteře svého řádu napsal zprávu, kterou poslal králi.

Roger Bacon se setkal s Rubrukem o několik let později a hovořil s ním o svých objevech. Četl Rubrukovu zprávu a dělal si z ní podrobné poznámky, které se objevují v jeho slavném *Opus Maius*.

O osobě Rubrukově se ví málo. Byl to zbožný a čestný muž, výtečný pozorovatel a bystrý glosátor, a stejně jako Carpini byl velice tlustý.

KAPITOLA I.

O MĚSTECH A ZEMÍCH, KTERÝMI JSME PROJELI CESTOU K TATARŮM

Svému panovníku, nejkřesťanštějšímu Ludvíkovi, z Boží milosti vznešenému králi francouzskému, přeje zdraví a vítězství v Kristu nejponíženější z řádu Menších bratří, bratr Vilém z Rubruku.

O muži moudrém praví Písmo: Putovati bude do dalekých zemí a zakusí všude dobré i zlé.

Toho jsem dosáhl, můj pane a králi; doufám jen, že jsem si ve všem vedl jako moudrý muž a nikoliv jako blázen. Neboť mnozí činí totéž, co moudří, nikoliv však z moudrosti, nýbrž z pošetilosti; bojím se, abych i já nebyl jedním z nich. Nicméně, když jsem odcházel od Vaší Milosti, nařídil jste mi, abych sepsal všechno, co mezi Tatary uvidím. Nabádal jste mne, abych se nebál psát dlouhé dopisy; učinil jsem, jak si přálo Vaše Veličenstvo, přece však se strachem a s úctou, neboť se mi nedostává slov a výmluvnosti, když píši tak velkému pánu.

Nechť tedy ví Vaše Svaté Veličenstvo, že L. P. 1253 o květnových nonách (7. května) jsme vpluli do Pontského moře, kterému Bulhaři říkají Veliké. Je dlouhé 1008 mil, jak mi pověděli kupci, a dělí se ve dvě části. Asi uprostřed té délky jsou dvě provincie, jedna na severu a druhá na jihu. Jižní se jmenuje Synopolis; je tam hrad a přístav, který patří tureckému sultánovi. Severní provincii nazývají Latinci Gasaria (Krym); Řekové, kteří obývají tamní pobřeží, jí však říkají Cassaria, tj. Caesarea. Do moře u Synopole vybíhají všelijaké ostrohy a mysy; mezi Synopolí a Cassarií leží vzdálenost sta mil. A sedm set mil odtud na východ jsou břehy Gruzie.

Gasaria nebo Cassaria má trojúhelníkový tvar a v její

západní části leží město Kersona, kde byl umučen sv. Kliment. Když jsme pluli kolem toho města, viděli jsme ostrov a na něm kostel, o kterém se říká, že jej postavili andělé. Asi uprostřed této provincie, na jižním břehu přímo proti Synopoli, leží na ostrém výběžku město Soldaia (Sudak). Sem přicházejí všichni turečtí obchodníci, když putují do severních zemí, a všichni, kdo se vracejí z Ruska a ze severu a chtějí se dostat do Turecka. Někteří si přivážejí hermelín a šedé kožešiny a mnoho jiných vzácných a drahých koží. Jiní vezou bavlněné a hedvábné látky a nejrůznější druhy koření. Na východě této provincie je město zvané Matrica, které leží tam, kde řeka Don se vlévá do Pontského moře; na této řece, krátce před ústím, je malé moře, dlouhé a široké sedm set mil, které nikde není hlubší než šest stop. Velké lodi jím tudíž nemohou plout. Kupci z Cařihradu, kteří přijedou do Matriky, posílají však bárky až k řece Donu a kupují tu sušené ryby, jesetery, vyzy a spoustu jiných. Cassarii obklopuje moře ze tří stran: na západě je Kersona, město sv. Klimenta, na východě je Maricandis čili Matrica při ústí Donského moře, které je tu široké 12 mil.

Za tímto ústím je Zikia, která není pod vládou Tatarů. Také lid dále na východ, zvaný Suevové a Iberové, ještě nepodléhá Tatarům.

Na jihu je pak město Trapezunt, které má svého vládce jménem Quido. Ten pochází z rodu císařů cařihradských a je vazalem Tatarů. Opodál je Synopolis, město tureckého sultána, který je rovněž jejich poddaným. Za nimi je země Vastaciova, jehož syn se jmenuje Askar po svém dědovi z matčiny strany a není jim poddán. Všechno na západ od ústí Donu až k Dunaji je v rukou Tatarů. Dokonce i za Dunajem, směrem k Cařihradu, jim platí poplatek Blakia, země Asanova, a malé Bulharsko až k Solonii. A kromě poplatku vybírali před lety ještě z každého domu po sekeře a všechno nezpracované železo.

Přijeli jsme tedy do Soldaie po dvanáctých kalendách červnových (21. května). Před námi sem přijeli nějací

kupci z Cařihradu a rozhlásili tu, že ze Svaté země jedou poslové, kteří chtějí putovat k Sartachovi. Kázal jsem však v kostele sv. Sofie, že nejsem ani vašim, ani jiným poslem a že jdu mezi nevěřící z příkazu svého řádu. Když jsme přijeli sem, varovali mne ti kupci, abych si dal dobrý pozor, co říkám; ohlásili již, že jsem poslem, protože jinak by mne tu nepustili dál. Mluvil jsem tedy takto s guvernéry města, či spíše s jejich zástupci, neboť guvernéři odjeli s poplatkem k Batuovi a ještě se nevrátili. Říkal jsem tu, že jsme slyšeli ve Svaté zemi, že mocný pán Sartach se stal křesťanem; křesťané se z toho velice radovali, zvláště pak nejkřesťanštější král Ludvík francouzský, který je právě ve Svaté zemi a bojuje tam se Saracény. Rozhodl jsem se proto jít k Sartachovi a odevzdat mu list svého pána a krále, ve kterém ho nabádá, aby pečoval o blaho a dobro křesťanstva. Nato nás přijali milostivě a ubytovali nás při kapitulním chrámu. Biskup této kapituly byl u Sartacha a pověděl mi o něm mnoho podrobností, kterých bych si byl později sám nepovšiml. Dali nám na vybranou, chceme-li jet s volskými potahy a vozy nebo naložit své věci na soumary. Cařihradští kupci mi radili, abych si nebral soldajské vozy, nýbrž abych si koupil kryté vozy, v jakých Rusové vozí kožešiny. Do nich se dá složit všechno, co se denně nepotřebuje. Kdybych si totiž zvolil koně, musil bych z nich na každé zastávce všechno sundávat a zas nakládat. Kromě toho je prý lépe cestovat pomaleji; uposlechl jsem té neblahé rady a cestoval jsem k Sartachovi dva měsíce, ačkoliv se tam na koni dalo dojet za měsíc.

Na radu kupců jsem vzal s sebou z Cařihradu nádherné ovoce, muškátové víno a různé sladkosti a pečivo. Chtěl jsem to darovat soldajským guvernéřům, abych od nich dostal povolení k cestě. Nemají totiž rádi, když se k nim přijde s prázdnými rukama. Naložil jsem tedy všechny tyto věci na jeden vůz a vzal jsem je s sebou až k Sartachovi, protože, jak mi řekli, i jemu by přišly velice vhod.

Vyjeli jsme konečně o červnových kalendách se čtyřmi vlastními krytými vozy a s dvěma, které jsme si vypůjčili.

Na nich jsme měli všechny potřeby k přenocování. Sami jsme jeli na koních. Bylo nás celkem pět: já, můj společník bratr Bartoloměj z Cremony, Goset, který se staral o dary, boží člověk Turgemannus a můj sluha chlapec Mikuláš, kterého jsem vykoupil v Cařihradě za část almužen, které jsem dostal. Dále s námi byli ještě dva muži, kteří řídili vozy a starali se o voly a koně.

Podél pobřeží od Kersony až po ústí Donu jsou vysoké hory. Mezi Kersonou a Soldaiou je čtyřicet městeček a v každém z nich se mluví jiným jazykem; žije tam mnoho Gótů, jejichž jazyk je teutonský.

Na sever od hor se táhnou překrásné lesy a roviny plné potoků a říček. Za těmi lesy je ohromná pláň, která sahá až k severní hranici provincie, pět dní cesty daleko. Tam je úzká šíje mezi mořem na východě a mořem na západě, prokopaná příkopem, který je spojuje. Než přišli Tataři, žili na té pláni Kumáni a všechna města a pevnosti jim musily platit poplatek. Potom však, když se blížili Tataři, přihnala se sem spousta Kumánů a všichni prchali k pobřeží. Zavládl mezi nimi takový hlad, že živí museli pojídat mrtvé. Kupec, který to viděl na vlastní oči, mi vyprávěl, že lidé rvali a trhali zuby syrové maso z mrtvol, jako když psi ohlodávají zdechlinu.

Směrem k hranici je mnoho velkých jezer. Na jejich březích jsou solná zřídla a sůl tu leží jako ledový příkrov. Z těch solin plynou Batuovi a Sartachovi velké důchody. Z celé Rusi sem totiž jezdí pro sůl a za každý náklad platí dvěma kusy bavlněné tkaniny v ceně půl yperpery. I po moři sem jezdí mnoho lodí a každá platí podle toho, kolik uveze.

Třetí den po odjezdu ze Soldaie jsme narazili na Tatarsy. Připadali jsme si mezi nimi jako v jiném století. Jejich život a mravy se pokusím Vaší Výsosti popsat, jak nejlépe dovedu.

KAPITOLA 2.

O TATARECH A JEJICH DOMECH

Nežijí vůbec ve městech a nemají stálé obydlí, ba ani nevědí, kde budou bydlet zítra. Rozdělili si mezi sebou celou Skythii, která se táhne od řeky Dunaje až tam, kde slunce vychází. Každý jejich náčelník má vymezená pastviště podle toho, kolik má lidí, a ví, kde může pást v zimě a v létě, na jaře a na podzim. V zimě sestupují na jih do teplejších končin, v létě táhnou na sever do studených krajů. V zimě, když leží sníh, žije jejich dobytek na pastvinách bez vody, protože má místo ní sníh.

Domy, ve kterých spí, stojí na kulaté kostře ze spleteného proutí a uprostřed je volný kroužek, z kterého vyčnívá hrdlo jako komín. Kostru potahují bílou plstí a často ještě omítají plstí vápnem nebo bílou hlinkou a přidávají do ní prášek z kostí, aby byla bělejší. Jindy zase užívají černé plstí. Místo dveří bývá plstěný závěs, krásně malovaný obrazy rostlin, stromů, ptáků a zvířat.

Tyto domy bývají často až třicet stop široké. Jednou jsem si změřil, jak daleko jsou od sebe koleje jejich vozů. Bylo to přes dvacet stop; a když byl dům naložen na voze, přesahoval ještě na každé straně nejméně o pět stop. V jednom spřežení jsem napočítal dvaadvacet volů, jednáct v každé řadě na šířku vozu; osa vozu byla obrovská jako lodní stěžeň. Ve dveřích domu, vpředu na voze, stál chlapík a řídil voly. Tak převáželi své domy.

Kromě toho si dělají z tenkého ohebného proutí jakési čtverhranné koše jako veliké truhly. Ze stejného proutí k nim upletou víko, vpředu udělají dvířka, a pak celou truhlu nebo domeček potáhnou černou plstí, napuštěnou lojem nebo ovčím mlékem, aby jí neprosákla voda. Zdobí ji obrázky nebo peřím. Do takových truhel naskládají své nářadí a cenné věci. Přivážou je pak na vysoké vozy tažené velbloudy a mohou se s nimi klidně brodit přes řeky. Nikdy a nikde je nesundávají s vozů.

Když zakládají tábor, obracejí své domy vždy dveřmi k jihu. Vozy s truhlami stavějí od nich v určité vzdálenosti tak, že domy vždy stojí mezi dvěma řadami vozů jako za zdí. Vdané ženy si pro sebe dělají překrásné vozy, které bych Vašemu Veličenstvu měl nejspíše nakreslit; udělal bych to vskutku rád, kdybych to jen trochu lépe uměl. Bohatý Mongol nebo Tatar mívá dvě stě nebo sto takových vozů s truhlami. Batu má šestnáct žen a každá z nich má veliký dům, nemluvě o různých domcích, které stavějí za velkým a ve kterých bydlí služky a pomocnice. Ke každému z těch domů patří dvě stě vozů.

První žena vždy rozloží svůj dům na západním konci a po ní po řadě všechny ostatní. Poslední žena tedy bydlí na východním konci. Jednotlivé domácnosti jsou od sebe co by kamenem dohodil. Tábor bohatého Mongola vypadá vlastně jako jakási vesnice, jenže v ní je velice málo mužů. Jedna žena řídí současně dvacet i třicet vozů; jejich země je totiž velice plochá a vozy se zapřaženými voly a velbloudy jsou přivázány jeden za druhým. Jedna žena sedí na předním voze, řídí spřežení a ostatní jdou stejnoměrně vzadu. Když dojdou k nějaké překážce, rozvážou je a převádějí je po jednom. Chodí pomalu, jak stačí ovce nebo dobytek.

KAPITOLA 3.

O JEJICH LOŽÍCH A NÁDOBÁCH

Když složí domy s vozů a postaví je dveřmi k jihu, umístí pánovo lože v severní části domu. Místa žen jsou vždy na východní straně, tedy po pánově levici, hledíme-li směrem na jih. Místa mužů jsou na západní straně, tedy po pravici. Muži nikdy nepověsí své luky na ženské straně.

Nad pánovou hlavou je vždycky bůžek, plstěná loutka, které říkají pánův bratr. Jiná visí nad hlavou paní neboli první ženy; té říkají její bratr. Výše na stěně mezi nimi je ještě třetí, drobná a tenká, která je něčím jako strážcem

celého domu. Paní domu mívá nad nohama svého lůžka při pravé straně kozí kůži, vycpanou vlnou nebo něčím jiným, a u ní sošku nebo figurku hledící k děvčatům a ženám. Hned u dveří na ženské straně je jiná figurka s kravským vemenem pro ženy, které dojí krávy. Proti ní na mužské straně je podobná soška s kobylím vemenem, protože kobyly dojí muži.

Když se sejdou a chtějí pít a veselit se, postříkají vždy nejprve několika kapkami bůžka nad pánovou hlavou a po něm všechny ostatní. Potom vyjde sluha před dům, vystříkne třikrát z plné číše směrem na jih a pokaždé při tom poklekne. To je oběť ohni; pak udělá totéž na východ jako oběť vzduchu, na západ jako oběť vodě a nakonec na sever jako oběť mrtvým.

Když se pán chce napít, nejprve ulije trochu na zem. Sedí-li na koni, ulije několik kapek na hřívu nebo koňskou šíji.

Po všech čtyřech úlitbách se sluha vrátí dovnitř, dva jiní připraví číše a mísy a nesou pánovi a paní, kteří sedí spolu na lůžku. Má-li pán více žen než jednu, sedí tu s ní ta, s kterou spal předešlé noci. Všechny ostatní ženy musí přijít a pít v jejím domě, neboť tam je toho dne pánovo sídlo. Ona též dostává dary, které toho dne přijdou.

Nádoba s mlékem, hrnky a jiné nápoje stávají na lavici u dveří.

KAPITOLA 4.

O NÁPOJÍCH A JAK SE POVZBUZUJÍ K PITÍ

V zimě si připravují výborný nápoj z rýže, prosa a medu, krásně zbarvený jako víno. Víno si dovážejí z dalekých zemí. V létě nepijí nic než kosmos (kobylí mléko). Bývá vždy hned u dveří a vedle stojí zpěvák s kytarou. Neviděl jsem tu loutny nebo housle, jako máme my, mají však mnoho hudebních nástrojů, které my neznáme. Když pán domu začne pít, jeden ze sluhů zavolá nahlas: Ha! a zpěvák začne

hrát na kytaru. Pořádají-li velkou slavnost, všichni tleskají rukama a tančí při hudbě, muži před pánem a ženy před paní. Když pán dopil, sluha zase zavolá a zpěvák přestane. Pak pijí všichni kolem, muži i ženy. Často hýří a zapíjejí vítězství velmi hanebně a nestřídmě. Chtějí-li někoho vydráždit, přitáhnou ho za uši k poháru, cloumají jím a tahají ho, tleskají rukama a tančí; když se chtějí obzvláště dobře bavit, vezme jeden z nich plný pohár, další dva se ho drží vpravo a vlevo a všichni tři jdou se zpěvem k tomu, kdo má pít. Zpívají před ním a tančí, když však natáhne ruku po číši, ucouvnuou, znovu se vrátí a zase uskočí. Tak ho lákají několikrát po sobě a berou mu číši, až se rozesměje a dostane velkou chuť. Pak mu konečně dají pohár a dupou, zpívají a tleskají, dokud jej nevyprázdní.

KAPITOLA 5.

O TOM, CO JEDÍ

Máme-li mluvit o jejich potravě, vezte nejprve, že snědí bez výjimky všechna svá zdechlá zvířata. A při tolika stádech samozřejmě občas nějaký kus uhynie. V létě však, pokud jim stačí jejich kosmos, nemusí mít nic jiného. Když v té době pojde nějaký kůň nebo vůl, nařežou jeho maso na tenké plátky, pověsí je na slunce a na vítr a suší je. Vůbec je nesolí, a přece nijak nepáchne. Z koňských vnitřností dělají uzence lepší než vepřové. Nejraději však suší koninu a hovězí jedí čerstvé. Sušené maso uschovávají na zimu. Z hovězích kůží dělají velké měchy nebo pytle, které skvěle vydělávají v kouři. Z kůže z koňských zadků dělají pěkné opánky a boty.

Padesát nebo sto lidí se nají masem z jedné ovce. Vaří je drobně nasekané v kotli ve slané vodě, jinou omáčku nedělají. Pak špičkou nože nebo malou vidličkou, kterou si k tomu zhotovují, podobnou, jako máme my k vytahování pečených jablek a hrušek z vína, napichují pro každé-

ho sousto nebo dvě, podle toho, kolik je hostů. Pán domu si bere první, a kolik chce. Podá-li některému hostu pěkný kousek, ten ho musí sníst sám a nesmí z něho nikomu nic dát. Nemůže-li jej sníst celý hned, vezme jej s sebou nebo jej dá svému sluhovi, aby mu jej schoval. Nemá-li s sebou sluhu, vstrčí maso do svého saptargatu, tj. čtvercového pytlíku, který všichni s sebou stále nosí. Dávají si do něho jídlo nebo kosti, které neměli čas pořádně ohryzat. Neboť nic, co se dá jíst, nesmí přijít nazmar.

KAPITOLA 6.

JAK SE DĚLÁ KOSMOS

Jejich nápoj zvaný kosmos se připravuje takto: Mezi dva kůly zaražené pevně do země uvážou pevný provaz a k němu přivážou hříbata klisen, které chtějí dojit. Matky přijdou ke svým hříbatům a nechají se podojit. Je-li některá z nich příliš nepokojná, vstrčí pod ni hříbě a nechají je chvíli sát. Pak je odvedou a dojič zaujme jeho místo. Když nashromáždili dosti mléka, které je tak sladké jako kravské, vlijí je, dokud je čerstvé, do velikého měchu nebo pytle. Mají zvláštní plácačku, která na dolním konci vypadá jako lidská hlava a je dutá. Tou tloučou do pytle a mléko hned začne kvasit jako mladé víno. Zkysne a dostane ostrou vůni. To trvá tak dlouho, dokud se v mléce neudělá máslo. Pak je ochutnají, a je-li lehce ostré, pijí je. Štípe do jazyka jako víno z hroznů. Po prvním doušku chutná jako mandlové mléko; je velice dobré a mírně omamuje slabé hlavy. Silně působí na moč.

Karakosmos, tj. černý kosmos, je nápoj pro velké pány. Dělá se takto: Nejprve se mléko tlouče tak dlouho, až jeho nejhustší část klesne ke dnu jako kal z bílého vína. Nahoře zůstane řídký a čirý mok jako syrovátka. Kal nebo sedlina, která je čistě bílá, se dává otrokům. Má uspávací účinky. To řídké a čiré pijí páni; je to sladký nápoj.

Kniže Batu má třicet poddaných kočujících v okruhu jednoho dne jízdy kolem místa, kde bydlí. Každý z nich mu denně posílá karakosmos z mléka sta klisen, dohromady tedy z mléka od tří tisíc klisen. Kromě toho jiní mu dodávají ještě bílé mléko.

Podobně jako syřší venkované odvádějí na dvůr svých pánů třetinu svého ovoce, tak odvádějí Tataři každý třetí den mléko svých kobyly. Z kravského mléka nejprve stloukají máslo, které vaří tak dlouho, až ztratí vodu. Pak je nacpou do ovčích kůží, které zvláště k tomu připraví, a uschovalí na zimu. Nesolí je, a přece se jim nekazí, protože je vaří tak dlouho. Podmáslí, co zbude, nechají zkysnout, pokud to jen jde, a pak je svaří. Tím se z něho udělá tvaroh nebo sýr, který suší na slunci, až je tvrdý jako plech. Uschovávají jej v pytlích na zimu. Říkají mu grjut a v zimě, když nemají mléko, jej polijí horkou vodou a stloukají tak dlouho, až se rozpustí. Je pak nesmírně kyselý a pije se místo mléka.

Všichni si dávají dobrý pozor, aby se nenapili nikdy obyčejné vody.

KAPITOLA 7.

O ZVÍŘATECH, KTERÁ JEDÍ. O JEJICH ODĚVU A LOVECKÝCH MRAVECH

Velcí páni mají na jihu své vesnice, odkud dostávají proso a mouku na zimu. Chudí si je opatřují výměnou za ovce a kůže. Otroci si plní břicha špinavou vodou a tím se musí spokojit. Chytají také krysy, kterých je tu mnoho. Krysy s dlouhými ocasy nejedí a dávají je svým ptákům. Jedí myši a ostatní krysy s krátkými ocasy. Jsou tam však zvířátka, kterým říkají *sogur* (svišť), která žijí v doupatech po dvaceti nebo třiceti a spí celou zimu, šest měsíců. Ta jedí ve velkém množství. Také chytají jakýsi druh králíků, který má dlouhý ocas jako kočka a na něm černé a bílé chl-

py. Je tu ještě mnoho jiných malých zvířat, která jsou jedlá. Umějí je obratně vyslídit a chytit. Vyšší zvěř jsem neviděl, jen několik zajíců, zato však mnoho antilop a veliká stáda divokých oslů, kteří vypadají jako mezci. Viděl jsem také jakési zvíře, kterému říkají *arcali*. Vypadá jako ovce a má zahnuté rohy, tak ohromné, že jsem sotva uzdvihl dva v jedné ruce. Z těch rohů si dělají veliké poháry. Mají spoustu sokolů, ostřížů a jestřábů, které vždy nosí na pravé ruce. Lovem a sokolnictvím si opatřují velkou část potravy.

Pokud jde o šat a kroj, vězte, že se sem dovážejí látky hedvábné, zlatem tkané i bavlněné — z Kitaje, z východních zemí, z Persie i z jižních krajů. Bavlněné nosí v létě. Z Ruska však, z Moxelu, z Velkého Bulharska, Paskatiru čili Velkých Uher a z Kerkisu, tedy ze zemí severních a lesnatých, jim přinášejí tamější obyvatelé skvostné a drahé kožešiny nejrůznějších druhů, které jsem u nás nikdy neviděl. Ty nosí v zimě. Na zimu si vždy opatří dva pláště, jeden kožešinou dovnitř a druhý navrch, aby byli chráněni před větrem a sněhem. Vrchní plášť bývá obyčejně z vlčích, liščích, jezevcích nebo podobných kůží. Pro doma mají ještě lehký plášť. Chudí si šijí vrchní plášť z kůže psí nebo kozí.

Když se vypravují na lov divoké zvěře, sejde se jich vždy velká skupina. Obklíčí v širokém kruhu místo, kde má být zvěř, pomalu postupují dopředu a ženou zvířata před sebou, až je mají na dostřel svých šípů. Také nohavice si šijí z kůže. Bohatí Tataři si někdy podšívají plášť hedvábnou látkou, která je velice měkká, lehká a teplá. Chudí místo toho používají látky spředené z jemné bavlny nebo vlny; z hrubé vlny dělají plst, kterou potahují své domy a truhly. I jejich lůžka jsou z plsti. Jindy přimíchají do vlny třetinu koňských žíní a dělají z ní provazy. Plstí potahují též stoličky a sedla, dělají z ní čapky na ochranu před nepohodou, koňské houně a kápě do deště. Tak spotřebují mnoho vlny.

Tolik o tom, jak se odívají jejich muži.

O JEJICH ÚČESECH.
A O ŽENSKÝCH ŠATECH

Muži si vyholují na temeni hlavy čtvereček vlasů a ze dvou předních rohů si holí dva pruhy dolů na spánky, které jsou též vyholené, a stejně tak i týl. Na čele si ponechávají pouze kadeř splývající až k obočí a po každé straně vzadu na hlavě ještě jednu. Ty si zaplétají do čupků a ovazují si je kolem uší.

Ženské šaty se vůbec neliší od mužských, až na to, že jsou poněkud delší. Když se však žena provdá, oholí si přední část hlavy a začne nosit šat podobný kápi jeptišek, jenže širší a delší. Vpředu je otevřený a sepjatý vespod po pravé straně. Tím se liší Tataři od Turků, kteří si spínají šaty vždycky nalevo.

Také nosí na hlavě ozdobu zvanou botta, zhotovenou ze stromové kůry nebo z jiné lehké látky. Je kulatá a tak tlustá, že se musí držet oběma rukama; nahoře končí čtyřbokým jehlanem a je vysoká více než loket. Celá tato botta je pokryta kusem přepychového hedvábí; uvnitř je dutá. Na vrchol si dají chocholy z brk nebo trs tenkého rákosu dlouhý aspoň loket, okráší jej pavími pery a ozdobí jej kolem dokola peřím divokých kačerů a drahými kameny.

Tuto bottu nosí velké dámy; spojují ji ještě s jakýmsi kloboukem, který má uprostřed temene otvor, jímž se prostrčí onen chochol. Pod tím si svazují vlasy do uzlu pevně přitaženého k šíji. Když se díváte z dálky na skupinu takových dam jedoucích na koni, připomínají vám vojáky s přilbami a se vztyčenými kopími. Všechny jejich ženy jezdí na koni obkročmo jako muži. Své kutny nebo pláště si stahují modrou hedvábnou šerpou v pase a jinou takovou šerpou přes prsa. Pod oči si přivazují kus bílého hedvábí jako závoj či masku, která jim spadá až na prsa. Tyto dámy bývají velice tlusté a jsou považovány za tím krásnější, čím mají menší nos. Tváře si pomazávají tukem.

Nikdy si nelehnou do postele, mají-li rodit.

O POVINNOSTECH
A PRÁCI TATARSKÝCH ŽEN
A O JEJICH SVATBÁCH

Povinností žen je řídit vozy, nakládat a skládat s nich domy, dojit krávy, dělat máslo a grjut, vydělávat a sešívat kůže, vyrábět plst a přikrývat jí domy. Nitě si zhotovují ze šlach. Rozdělí šlachy na jednotlivá vlákna, která pak splétají do dlouhých nití.

Dělají boty, punčochy a jiné části oděvu. Nikdy však nic neperou, protože tvrdí, že bůh je tím pohoršen a že rozvěšené vyprané šaty přivolávají hrozné hromobití. Dokonce bijí ty, které perou, a berou jim jejich prádlo. Strašně se bojí hromu, a když zahřmí, vyženou všechny cizince z domu, zamotají se do černých plstěných houní a zůstanou v úkrytu, dokud bouře nepřejde.

Nikdy nemýjí nádobí ani kotle. Když se uvaří maso, vypláchnou jen mísy horkou polévkou a zas ji nalijí do kotle zpátky.

Povinností mužů jsou: vyrábět luky a šípy, třmeny, otěže a sedla; stavět domy a vozy; pěstovat koně a dojit klisny; stloukat kosmos a vyrábět vaky, do kterých se dává; také opatrují velbloudy a nakládají na ně břemena. Ovce a kozy pěstují a dojí muži i ženy.

Sraženým a osoleným ovčím mlékem vydělávají kůže.

Chtějí-li si umýt ruce nebo obličej, naberou si plná ústa vody a po troškách si ji plijí na ruce; mokřýma rukama si přejedou obličej a namočí vlasy.

Žádný muž se nemůže oženit, dokud si nekoupil ženu. Někdy se stane, že jejich dívky odkvetou, než se vdají. To proto, že rodiče musí čekat, než ji prodají. Zachovávají nedotknutelnost prvního a druhého stupně pokrevního příbuzenství tak jako my; na stupeň švagrovství neberou však žádný ohled; vezmou si třeba současně nebo postupně dvě sestry. Jejich vdovy se již nevžívají, a to z tohoto dů-

vodu: věří, že kdo jim sloužil v tomto životě, bude jim sloužit i v životě příštím. Jsou proto přesvědčeni, že každá vdova se po smrti vrátí ke svému vlastnímu muži. Z toho vyplývá jejich odporný a nečistý zvyk, že totiž syn se často ožení se všemi ženami svého otce kromě své vlastní matkou. Hospodářství otce či matky zdědí vždy mladší syn, který se musí starat o otcovy ženy, neboť ty jsou částí dědictví stejně jako majetek. Chce-li tedy, může je mít jako své ženy, neboť pro něho není urážkou, vrátí-li se po smrti k jeho otci.

Když jeden muž se smluvil s druhým o dívku, dívčin otec vystrojí slavnost. Dívka zatím uprchne a skryje se někde u příbuzných. Otec pak řekne ženichovi: „Má dcera je tvoje, vezmi si ji, kde ji najdeš.“ On a jeho přátelé jí pak hledají, až ji najdou. A když ji najde, musí se jí chopit a uvést ji s předstíraným násilím do svého domu.

KAPITOLA 10.

O JEJICH SOUDNICTVÍ A POHŘBECH

Mezi Tatory platí takové zákony: když dva muži spolu zápasí, nikdo se nesmí mezi ně vmísit. Ani otec nesmí pomoci svému synovi. Komu se děje křivda, může se odvolat k soudu svého pána. Dotkne-li se ho pak ještě někdo, je okamžitě popraven. Musí se však odvolat ihned; a ten, komu bylo ublíženo, předvádí druhého, jako by byl jeho zajatcem. Netrestají nikoho smrtí, nebyl-li chycen při činu nebo když se nepřiznal. Obviní-li ho však mnoho lidí, je krutě mučen, aby se přiznal.

Vraždu trestají smrtí a stejně i tělesný styk se všemi, kromě se členy vlastní rodiny. Těmi míním manželky nebo služky, protože s otroky si může každý dělat, co chce. Loupež a jiné zločiny trestají také smrtí. Za malou krádež, např. ovce, dostane pachatel, když ho nechytí opětovně

při činu, ukrutný výprask. Také falešní poslové, protože často se vydávají za posly a nejsou jimi, bývají potrestáni smrtí. Kouzelníky trestají také tak, protože je považují za traviče.

Když někdo zemře, nařikají nad ním a žalostně vyjí; pozůstalí neplatí celý rok žádné daně. Zemře-li dospělý, nesmí nikdo, kdo byl v okamžiku jeho smrti v domě, celý rok ke dvoru Mangu-chána. Zemře-li dítě, nesmí se ke dvoru měsíc. U hrobu zemřelého vždy postaví stan. Zemře-li nějaký velmož z Čingisovy rodiny, jeho hrob se tají. Tam, kde pohřbívají své šlechtice, je vždy tábor hlídačů, kteří hlídají hroby. Nemohl jsem zjistit, dávají-li do hrobů nějaké cennosti.

Kumáni stavějí nad hrobem velikou mohylu a na ní bývá soška zemřelého obrácená tváří k východu, s pohárem v ruce ve výši pasu. Nad hroby bohatých a vznešených stavějí pyramidy, to znamená malé hrotité domky či věžičky; někde jsem viděl dokonce mohutné cihlové věže nebo i pyramidy z kamenů, ačkoliv tam kámen v okolí nikde není. Viděl jsem, jak po pohřbu rozvěsili kolem hrobu šestnáct koňských kůží, čtyři na každé světové straně, napjaté mezi vysokými koly; vedle hrobu postavili kosmos a maso pro mrtvého; a přece tvrdili, že byl pokřtěn. Viděl jsem i jiné hroby, také obrácené k východu: byla to velká prostranství nebo podlahy, dlážděné kamením, některé okrouhlé a jiné čtverhranné, a na nich v rozích čtyři podlouhlé kameny na výšku sestavené ve směru čtyř světových stran.

Je-li někdo z nich nemocen, zůstane v posteli a na svůj dům vyvěsí znamení, že v domě je nemoc, aby tam nikdo nevstupoval. K nemocnému tedy nikdo nechodí kromě jeho služebnictva. Když se stane, že onemocní někdo u knížecího dvora, rozestaví dokonce kolem stráže, které nesmějí nikoho vpustit. Bojí se totiž, že s příchozím by mohli k nemocnému vniknout zlí duchové nebo zhoubné větry. Volají však k němu své zařikávače a kněze.

O PRVNÍM SETKÁNÍ S TATARY A O JEJICH NEVDĚČNOSTI

Když jsme se ocitli mezi těmi barbarskými lidmi, připadal jsem si, jak už jsem řekl, jako v jiném věku. Napřed jsme musili dlouho čekat a sedět v chládku pod svými černými vozy. Pak přijeli na koních a zahemžili se kolem nás. Jejich první otázka byla, zda jsme u nich už někdy byli; když jsme řekli, že nikoliv, začali škemrat velice nestoudně o některé věci z našich zásob. Dali jsme jim tedy nějaké pečivo a víno, které jsme vezli s sebou ze Soldaie. Když vypili jednu láhev, chtěli hned další a tvrdili, že nikdo nevchází do domu jen o jedné noze. Omluvili jsme se však, že máme jen málo, a nedali jsme jim už nic.

Ptali se, odkud a kam jdeme a co chceme. Odpověděl jsem jim, že jsme se doslechli, že Sartach se stal křesťanem, a že tedy jedeme k němu s dopisy Vašeho Veličenstva. Velmi jim záleželo na tom, jedu-li z vlastní vůle nebo zda jsem byl poslán. Řekl jsem, že mne nikdo nenutil jet a že bych nejel, kdybych sám nechtěl; že jsem tedy přijel z vlastní vůle i z vůle svých představených. Dal jsem si dobrý pozor, abych nikde neříkal, že jsem vyslancem Vašeho Veličenstva. Pak se ptali, co je v našich vozech a vezeme-li Sartachovi zlato, stříbro nebo drahé látky. Řekl jsem, že Sartach sám se podívá, co jsme mu přivezli, a že není jejich věcí, aby se na to ptali. Ať nás zavedou k svému veliteli a ten ať nás pošle přímo k Sartachovi. Jestliže tak neučiní, vrátíme se zpět. Měl jsem však list od císaře cařihradského pro velitele toho kraje, kterým byl Batuův příbuzný Skakataj; císař ho v tom listě žádal, aby nám dovolil průchod svým územím. To jim stačilo; dali nám koně, voly a dva průvodce, nechali nás však ještě dosti dlouho čekat a žebrali o chléb pro svoji drobotinu. Divili se všemu, co viděli u našich sluhů, nožům, opaskům, brašněm, rukavicím, a chtěli všechno mít.

Vymluvil jsem se na to, že máme před sebou dlouhou cestu a že se proto nemůžeme zbavit věcí, které budeme nezbytně potřebovat. Na to mi řekli, že jsem šibal. Je pravda, že nám nic nevzali násilím; škemrali však velmi nestoudně o všechno, co viděli. Dát jim něco je však úplná ztráta, protože to jsou nevděční padouši. Myslí si o sobě, že jsou pány a že jim nikdo nesmí nic odepřít. Když jim člověk nic nedá a potom od nich něco potřebuje, neudělají nic a nepomohou. Dali nám napít kravského mléka, co zbylo po stlučení másla; bylo velmi kyselé a říkali tomu apram. Tak jsme od nich odjeli; bylo mi při tom, jako bych vyvázl z rukou ďáblů.

Příštího dne jsme dojeli k jejich veliteli.

Od toho dne, kdy jsme opustili Soldaiu, až do příjezdu k Sartachovu dvoru, tj. po dobu dvou měsíců, jsme nikdy nespali v domě nebo ve stanu, vždy jen pod širým nebem, na čerstvém vzduchu nebo pod našimi vozy. Neviděli jsme ani jednu vesnici, ani stopy po nějakém stavení, kde by mohlo být město; všude byly jen spousty kumánských hrobů.

Toho večera nám náš průvodce nabídl trochu kosmosu. Celý jsem se zpotil překvapením a hrůzou, když jsem to ochutnal; nikdy jsem nepil nic tak zvláštního. Přesto se mi zdálo, že to je velice chutné.

O SÍDLĚ SKAKATAJOVĚ. JAK KŘESŤANĚ NEPIJÍ KOSMOS

Druhého dne jsme potkali Skakatajovy vozy s naloženými domy. Zdálo se mi, že nám vyjelo vstříc celé veliké město. Zasl jsem též nad ohromnými stády dobytka, koní a ovcí. Kolem toho všeho jsem zahlédl jen několik málo lidí. Ptal jsem se tedy, kolik má Skakataj lidí, a dověděl jsem se, že jen málo přes pět set. Polovinu z toho počtu

jsme nepotkali, protože táhli jiným směrem. Sluha, který nás vedl, mi pak řekl, že musím Skakatajovi něco dát. Zastavili jsme se a náš průvodce šel napřed, aby nás ohlásil. Bylo tehdy už po třetí hodině a všichni odsedlávali koně a vodili je k napajedlu. Objevil se tlumočník, a když jsme mu řekli, že jsme tu nikdy předtím nebyli, požádal o některé naše věci; volky nevolky jsme s tím souhlasili. Žádal nejprve nějaké šaty pro sebe za to, že bude tlumočit naše slova svému pánovi; z toho jsme se vymluvili, jak to šlo. Pak chtěl vědět, co dostane pán. Vytáhli jsme láhev vína a naplnili košík pečivem, jablky a jiným ovocem. Nebyl s tím spokojen, protože tam nebyly žádné drahocenné látky.

Předstoupili jsme tedy před Skakataje chvějíce se strachem. Seděl na lůžku, držel v ruce kytaru a vedle něho seděla jeho žena; řekl bych, že si určitě ořezala a okrájela nos, aby se zdál co nejplošší a nejsmáčknutější. Vlastně neměla vůbec nos tam, kde obvykle bývá; namazala si totiž to místo jakousi černou masťou a obočí též. Zdálo se nám to opravdu velice ošklivé. Pak jsem řekl Skakatajovi totéž, co jsem říkal i na jiných místech. Byli jsme předem upozorněni, abychom všude mezi Tatary mluvili stejně a nikdy se neuchýlili od původní verze. Požádal jsem ho, aby přijal skromný dárek z našich rukou, a omluvil jsem se, že jsem mnich a že můj řád mi zapovídá mít zlato, stříbro a drahé látky. Proto tedy mu nemohu nic takového dát, prosím však, aby si vzal něco z našich zásob místo požehnání. Nařídil, aby od nás vzali dary, a ihned je rozdělil mezi své lidi. Ti se okamžitě seběhli, popili a veselili se. Předal jsem mu též dopis císaře cařihradského; poslal jej hned do Soldaie, neboť byl psán řecky a mezi jeho lidmi nebyl nikdo, kdo by tu řeč znal a mohl mu ho přeložit.

To bylo osm dní po svátku Nanebevstoupení Páně.

Ptal se nás, chceme-li se napít kosmosu. Ti mezi nimi, kdo jsou křesťany, jako Rusové, Řekové a Alanové, prý nikdy kosmos nepijí; kdyby se jednou napili, přestali by prý být křesťany a jejich kněží by je musili uvádět znovu do církve,

jako kdyby odpadli od víry. Odpověděl jsem mu, že jsme až dosud měli dosti vlastních nápojů; kdyby nám však došly, budeme nuceni pít to, co dostaneme.

Ptal se také, co je v dopisech, které Vaše Veličenstvo posílá Sartachovi. Řekl jsem, že jsou zapečetěné, že však obsahují jen samá dobrá a přátelská slova. A jaká slova my povíme Sartachovi? Slova křesťanské víry, řekl jsem. Znovu se ptal, jaká ta slova jsou. Prý velmi touží po tom je slyšet. Vyložil jsem mu tedy apoštolské vyznání víry, jak nejlépe jsem uměl, s pomocí tlumočníka, který nebyl ani příliš vtípný, ani neznal dobře řeč a nevládl příliš hbitě jazykem. Všechno to klidně vyslechl a nakonec potřásl hlavou.

Pak nám přidělil dva muže, kteří měli bdít nad námi i nad našimi koni a vozy. A museli jsme jet v jeho společnosti, dokud se nevrátil posel, kterého poslal, aby opatřil překlad císařova dopisu. Cestovali jsme s ním tak až do svátků svatodušních (do 8. června).

KAPITOLA 13.

O TOM, JAK NA SVATODUŠNÍ SVÁTKY K NÁM PŘIŠLI ALANOVÉ

V předvečer Božího Hodu svatodušního (6. června) k nám přišli nějakí Alanové, kterým se říká Aasové. Jsou to křesťané řeckého ritu, mají řecké knihy a řecké kněze. Nejsou však schizmatiky jako ostatní Řekové, ale váží si všech křesťanů bez ohledu na osoby. Přinesli nám vařené maso a prosili nás, abychom jedli a modlili se za jednoho z nich, který umřel. Řekl jsem však, že před tak velkým a slavným svátkem nemůžeme jíst žádné maso. Vyložil jsem jim význam svatodušních svátků a oni z toho měli velikou radost; nevěděli totiž o křesťanské víře nic, kromě toho, že znali jméno Kristovo.

Ti i mnozí jiní křesťané, Rusové a Uhři, se nás ptali, mohou-li být spaseni, když jsou nuceni pít kosmos a jíst mršiny a maso ze zvířat poražených Saracény nebo jinými nevěřícími. Řeční a ruští kněží prý tvrdí, že to vše je maso ze zdechlin a že to tedy je podobné modloslužebnictví. Také nevědí nic o postních dobách, a proto je nemohou zachovávat.

Vysvětlil jsem jim všechno, jak jsem jen mohl, a posílil je ve víře. Maso, které nám přinesli, jsme uschovali na druhý den. Mezi Tatary se totiž nedalo nic koupit za zlato nebo stříbro, jen vyměnit za látky a šaty, a ty jsme žádné neměli. Když jim naši sluhové nabídli mince (zvané yperpera), třeli je mezi prsty a dávali si je k nosu, nevoní-li jako měď. Nedali nám nic k jídlu kromě kravského mléka, velice kyselého a nečistého. Voda byla tak špinavá a zkalená od jejich koní, že se nedala pít. Kdyby nebylo trochy pečiva, které milostí boží nám ještě zbývalo, byli bychom nepochybně zahynuli.

KAPITOLA 14.

O SARACÉNOVI, KTERÝ SE CHTĚL DÁT POKŘTÍT

Na svatodušní svátky (7. června) k nám přišel jakýsi Saracén, kterému jsme vykládali křesťanskou víru. Když slyšel o dobrodiní, která Bůh prokázal lidstvu vtělením našeho Spasitele a jeho zmrtvýchvstáním, o posledním soudu a o tom, že křtem se smyjí všechny hříchy, prohlásil, že by se chtěl dát pokřtít. Připravili jsme tedy všechno ke křtu, on však náhle vyskočil na koně a tvrdil, že musí zajet domů a poradit se se ženou, je-li to tak správné. Druhého dne nám řekl, že se nemůže za žádnou cenu dát pokřtít, protože pak by už nesměl pít kosmos. Všichni tamní křesťané prý tvrdí, že žádný správný křesťan nesmí pít tohle mléko; a bez něho se v této poušti nedá žít. Ne-

mohl jsem mu to nijak vyvrátit. Vidíte tedy, jak silně je od křesťanství odrazuje tento předsudek; vstúpili jim ho Rusové, jichž tam žije velice mnoho.

Toho dne nám Skakataj, jejich velitel, dal průvodce, aby nás odvedl k Sartachovi. Jiní dva nás měli doprovodit k nejbližšímu táboru, který byl odtud vzdálen pět dní cesty, měřeno rychlostí volského pochodu. Dali nám také kozu k jídlu a mnoho měchů kravského mléka, avšak jen docela málo kosmosu, protože jim je tak vzácný.

Vyrazili jsme přímo k severu a já jsem myslil, že jsme prošli branou pekelnou. Z našich průvodců se totiž vyklubali nesmírně drzí zloději, sotva zpozorovali, že všechno nehlídáme. Jejich krádeže nás připravily o mnoho, dokud nás trápení nepoučilo.

Dojeli jsme na hranici té provincie, tam, kde je opevněna příkopem sahajícím od moře k moři; za ním hned je tábor Mongolů. Když jsme přišli mezi ně, zdáli se nám všichni tak hrozní, jako by byli stíženi malomocenstvím. Vybírali tu daň od každého, kdo si bral sůl ze solných jam.

Řekli nám, že odtud musíme jet 15 dní, než najdeme zase nějaké lidi. Pili jsme s nimi kosmos a dali jsme jim košík ovoce a pečiva. Dali nám za to všem osmi jednu kozu na tak dlouhou cestu, ale spoustu měchů s kravským mlékem. Vyměnili jsme tu své koně a voly a urazili jsme cestu k příštímu táboru za deset dní. Celou tu dobu jsme nenašli žádnou vodu kromě dvou malých potoků a jakýchsi louží v úžlabinách.

Od okamžiku, kdy jsme opustili Gasarii, jsme jeli přímo na východ. Na jih od nás bylo moře a na sever veliká pustina, která je místy dvacet dní široká, a nikde v ní není strom, kopec nebo kámen. Všude je však výtečná pastva. Kumáni, kterým se říká Kipčakové, tu pásli dobytek. Teutoni jim říkají Valani a kraji Valania. Isidor (Sevillský) však nazývá pruh země mezi řekou Donem a jezerem Maeotidou, táhnoucí se až k Dunaji, zemí Alanů, Alanií. Tato země mezi Donem a Dunajem, která dělí Asii od Evropy, je dlouhá dva měsíce jízdy, i když se jede tak

rychle, jako jezdí tatarští poslové. Všude tu bydlili Kumáni, zvaní Kipčakové; dokonce i za Donem až k řece Volze. Tyto dvě řeky jsou od sebe vzdáleny asi deset dní cesty.

Na sever odtud leží Rusko, které je celé porostlé lesy a táhne se od Polska a Uher až k řece Donu. Tataři je celé zpustošili a ještě teď tam co chvíli vpadají. Dávají přednost Saracénům před Rusy, protože ti jsou křesťané. Když už z nich nemohou dostat žádné zlato ani stříbro, zaženou je i s jejich dětmi jako ovce do divočiny, aby jim tam pásli stáda.

K severu za Ruskem je země pruská, kterou nedávno celou dobyli němečtí řádoví rytíři. Mohli by snadno dobýt i Ruska, kdyby se jim zachtělo. Neboť Tataři, jakmile by se dověděli, že velekněz, tedy náš papež, proti nim vztyčil znamení kříže, uprchli by všichni do svých pustin.

KAPITOLA 15.

O TRÁPENÍ, KTERÉ JSME ZAKUSILI, A O KUMÁNSKÝCH POHŘBECH

Putovali jsme na východ a neviděli jsme nic než nebe a zemi, někdy cíp moře Tanais (Azovského) po pravé straně a kumánské hroby, viditelné ze vzdálenosti dvou mil, protože podle svého zvyku pochovávají vždy celou rodinu na jednom místě. Dokud jsme byli v pustině, dařilo se nám ještě poměrně dobře. Nemohu však ani slovem vyličit všechny trampoty a únavné mrzutosti, které jsme zakoušeli, když jsme přišli k nějakému tábořišti. Náš průvodce chtěl, abychom dávali dary každému veliteli; k tomu ovšem naše zásoby ani zdaleka nestačily. Bylo nás osm a živili jsme se všichni stále ze svých zásob, neboť naši tatarští sluhové jedli s námi. Nás bylo pět a k tomu tři průvodci, dva, kteří se starali o naše vozy, a jeden, který nás doprovázel k Sartachovi. Maso, které nám dali, nestačilo. Nikde

nebylo nic, co by se dalo koupit za peníze. A když jsme se sesedli do chladivého stínu vozů — v té době bylo stále strašlivé horko — tlačili se mezi nás tak nestoudně, div na nás nešlapali, aby viděli, co máme.

Kdykoliv potřebovali ulevit svým vnitřnostem, neměli ani tolik způsobu, aby poodešli dál než na pár kroků. Dokonce konali svou potřebu před námi a mluvili s námi při tom. Vůbec dělali mnoho věcí, které nám připadaly odporné a hnusné.

Nadevše mne však rmoutilo do hloubi duše, že kdykoliv jsem chtěl k nim promluvit a trochu je vzdělávat, můj hloupý tlumočník vždy prohlásil: „Nedělej tu ze mne kazatele, nemohu a nechci opakovat žádná taková slova.“ A vskutku, později, když už jsem pochytil několik slov z jejich řeči, jsem přišel na to, že klidně říkal něco úplně jiného než já, co mu slina přinesla na jeho nectný jazyk. Viděl jsem, jaké nebezpečí by mohlo vzniknout skrze takového tlumočníka, a rozhodl jsem se proto, že budu raději mlčet. Tak jsme se tedy lopotili dál, od noclehu k noclehu, až několik dní před svátkem sv. Maří Magdaleny (22. července) jsme dorazili k mohutné řece Donu, která dělí Asii od Evropy, podobně jako Nil v Egyptě odděluje Asii od Afriky. Na tom místě, kam jsme došli, zřídili Batu a Sartach přívoz pro vyslance a kupce. Na východním břehu řeky dali postavit domky pro skupinu Rusů, kteří obsluhovali čluny. Převezli nejprve nás a potom naše vozy tím způsobem, že svázali dva čluny, postavili do každého jedno kolo a tak s tím veslovali.

Tady provedl náš průvodce největší hloupost. Myslí, že Rusové z toho domku nám dají koně, a poslal všechna naše zvířata nazpět k jejich pánům. Když jsme je však žádali o nějaké potahy, tvrdili, že je Batu osvobodil ode všech ostatních služeb kromě převážení. A za to dostávají od kupců ještě dobře zapláceno.

Zdrželi jsme se u té řeky tři dny. První den nám dali velikou čerstvou rybu, druhý den trochu masa a žitný chléb a třetí den sušené ryby, kterých tu mají všude hojnost.

Náčelník vesnice je pro nás sbíral dům od domu. Řeka tu byla tak široká jako Seina v Paříži. Než jsme k ní došli, překročili jsme řadu pěkných potoků a říček plných ryb, ale Tataři je neumějí chytat. Ani o ně příliš nestojí, nejsou-li aspoň tak veliké, aby se daly jíst jako ovce.

Řeka tvoří hranici východní části Ruska. Vytéká z Maeotidy, jejíž slatiny a bahniska se táhnou až k Severnímu oceánu. Teče k jihu a tvoří jezero dlouhé sedm set mil, než vyústí do moře zvaného Pontus Euxinus. Všechny řeky, které jsme přešli, tekly do tohoto moře. Na západním břehu řeky Donu jsou hluboké lesy. Tataři nejdou výše k severu než sem; v tuto roční dobu (kolem 1. srpna) se již obracejí a začínají sestupovat k jihu. O něco níže po proudu jsou proto zase takové domky, kde se cestující převážejí v zimě.

Dostali jsme se tu do velikých nesnází, protože jsme nemohli sehnat ani koně, ani voly. Teprve když jsem jim prohlásil, že mé poslání je pro dobro všeho křesťanstva, dali nám voly a lidi; sami jsme však museli jít pěšky.

Tehdy tu právě sklízeli žito. Pšenice ve zdejší půdě dobře neroste. Zato se tu hojně sije proso. Ruské ženy se češou stejně jako naše. Suknice a pláště od nohou ke kolům mají obšity kožešinami. Muži nosí pláště jako Teutonci. Také mívají na hlavách vysoké a hrotité klobouky z plsti, které připomínají homole cukru.

Odtud jsme putovali tři dny a nepotkali jsme ani človíčka. Byli jsme již velice unavení a zesláblí a naši tahouni rovněž; neměli jsme ani tušení, jak je daleko k nejbližšímu tatarskému ležení. Tu k nám znenadání přiběhli dva koně bez jezdců. S velikou radostí jsme je chytili a náš tlumočník a průvodce se na nich jeli podívat, jsou-li tu nějakí obyvatelé. Čtvrtého dne jsme pak vskutku našli lidi a připadali jsme si jako mořeplavci, kteří vyvázli z bouří a vírů a se zdravou kůží dosáhli přístavu. Dostali jsme čerstvé koně a potahy a jeli jsme pak již hladce od tábora k táboru, až druhého dne kalend srpnových (31. července) jsme se dostali k Sartachovi.

O SARTACHOVĚ PANSTVÍ A JEHO PODDANÝCH

Země ležící za řekou Donem je velice pěkná; k severu se táhnou ohromné nedozírné lesy a je tam dosti vody. V těch lesích žijí dva druhy lidí. Jedni jsou Moxelové; jsou to pohané, lidé bez zákona, nemají města ani vesnice, jen chaty v lesích. Většina jich i s náčelníkem byla pobita v Německu. Tataři je totiž vzali s sebou k hranicím Německa; tam se naučili oceňovat odvalu Němců a doufali, že se jim s jejich pomocí podaří vysvobodit se z tatarského otroctví. Když někdo z nich spí s cizí ženou, její manžel si toho nevšímá, není-li právě očitým svědkem; nejsou totiž žárliví. Mají množství prasat, medu a vosku, nejrůznější drahocenné kožešiny a spousty sokolů. Jejich sousedy jsou Merdové, kterým Latinci říkají Merdini; jsou to Saraceni.

Za nimi pak je řeka Volha; je to největší řeka, kterou jsem kdy viděl. Teče ze Velkého Bulharska směrem k jihu a ústí do jakéhosi jezera (Kaspického), jehož obvod měří čtyři měsíce cesty. Zmíním se o něm později. Ty dvě řeky, totiž Volha a Don, jsou od sebe na severu vzdáleny jen deset dní cesty, směrem k jihu se však vzdálenost stále zvětšuje. Don teče do moře Pontského, ale Volha se vlévá do jiného moře či jezera, které naplňuje voda z mnoha řek, jejichž prameny jsou v Persii.

Na jih od nás byly vysoké hory (Kavkaz); na jejich svazích směrem k pouštím žijí lidé, zvaní Kerkisové a Alani či Acisové, kteří jsou ještě křesťany a válčí proti Tatarům. Za nimi, hned u volžského jezera, jsou jacísi Saraceni jménem Lesgové, kteří rovněž nepodléhají Tatarům. Za nimi je Porta Ferrea neboli Železná brána, kterou postavil Alexander na ochranu Persie před vpády barbarů. Povím vám o ní později, protože jsem tudy procházel na zpáteční cestě. V té zemi mezi dvěma řekami, kudy jsme teď táhli, bydlili kdysi Kumáni; Tataři je však porazili a vybili.

SARTACHŮV DVŮR
A JEHO NÁDHERA

Tři dny cesty od Volhy jsme našli Sartacha; jeho tábor se nám zdál velmi veliký. On sám měl šest žen a jeho nejstarší syn měl také už tři. Každá z těch žen měla velký dům a k tomu dvě stě vozů. Náš průvodce zašel k jistému nestoriánu jménem Kojak, který má u Sartachova dvora velký vliv. Ten nás poslal velice daleko, k úředníkovi, kterému se říkalo jamjam. Tak se totiž nazývá ten, kdo je pověřen péčí o vyslance.

Večer nás Kojak pozval k sobě. Náš průvodce se hned ptal, co mu dáme, a byl velmi uražen, když viděl, že jsme si nic nepřipravili. Kojak nás přijal sedě majestátně na pohovce a před ním hrála hudba a tančili tanečníci. Pověděl jsem mu týmiž slovy, která jsem již uvedl, proč jsme přišli k jeho pánovi, a prosil jsem ho, aby mi umožnil předat mu naše dopisy. Omluvil jsem se také, že jsem mnich a že nesmím ani mít, ani brát, ani užívat zlata, stříbra a jiných cenných věcí, vyjímaje jen knihy a bohoslužebná roucha. A že já, který jsem se vzdal všeho majetku, nemohu jej ani vozit jiným. Nato odpověděl velmi zdvořile, že jsem dobře učinil, když jsem se stal mnichem a když zachovávám své sliby. Nechtěl od nás nic, spíše by nám byl dal, co bychom byli potřebovali. Pozval nás, abychom si sedli a popili s ním mléka. A hned nás požádal, abychom se za něho pomodlili; učinili jsme tak bez meškání. Ptal se také, kdo je nejmocnějším vládcem mezi Franky. Řekl jsem, že císař, kdyby jen mohl vládnout v míru. Ne, odpověděl, je to král francouzský. Slyšel totiž o Vaší Výsosti od vévody Balduina z Hainautu. Našel jsem tam jednoho společníka Davidova, který byl na Kypru a který tu vyprávěl o všem, co tam viděl. Pak jsme se vrátili do našeho obydlí.

Nazítří jsme mu poslali láhev muškátového vína, které

přestálo kupodivu dobře tu cestu, a košík pečiva. Přijal to velmi spokojeně. Ráno mi vzkázal, abych přišel ke dvoru a vzal s sebou královy dopisy a naše knihy a roucha, protože by je chtěl vidět. Naložili jsme na jeden vůz roucha a knihy a na druhý víno, ovoce a pečivo a odvezli jsme vše k němu. Poručil, abychom knihy a roucha před ním rozložili. Kolem nás stálo mnoho Tatarů, křesťanů a Saracénů na koních a pozorovali, jak vysvětlujeme, co který kus znamená. Nakonec se zeptal, můžeme-li tohle všechno dát jeho pánovi. Zachvěl jsem se a zarmoutilo mne to. Skrýval jsem však své city, jak se dalo, a dal jsem mu tuto odpověď: „Pane, naším pokorným přáním je, aby tvůj pán přijal od nás chléb, víno a ovoce, ne jako dar, protože je to příliš skromné, ale jako požehnání, neboť jinak přicházíme s prázdnýma rukama. A necht se podívá na dopisy našeho krále a pána a pozná z nich, proč jsme za ním přišli. Potom my i všechno, co máme, bude jeho podle libosti; neboť naše roucha jsou posvěcená a nikdo kromě kněze se jich nesmí dotknout.“

Vyzval nás, abychom si vzali na sebe roucho, že půjdeme k pánovi. Oblékl jsem si nejkrásnější ornát, na rukou jsem nesl skvotnou podušku a na ní bibli, kterou mi dalo Vaše Veličenstvo, a nádherný žaltář s rozkošnými obrázky, který jsem dostal od milostivé paní královny. Můj společník nesl misál a kříž a náš klerik si oblékl komži a nesl kadidelnici. Tak jsme předstoupili před jeho pána.

Nejprve se zvedl plstěný závěs ve dveřích, aby se na nás mohl podívat. Pak vyzvali klerika a tlumočníka, aby se třikrát poklonili a klekli, od nás to však nežádali. Všechny nás upozornili, abychom si dali pozor a nedotkli se prahu ani při vstupu, ani při odchodu. A chtěli, abychom mu zazpívali požehnání.

Vstoupili jsme tedy zpívající „Salve Regina“. Hned u dveří stála lavice s kosmosem a poháry. Byly tam všechny jeho ženy. Mongolové se sbíhali a tlačili se kolem nás. Kojak vzal kadidelnici s kadidlem, žaltář a bibli a postupně je ukazoval pánovi; ten si všechno pečlivě prohlížel a jeho

žena, sedící vedle něho, také. Když došlo na bibli, zeptal se Sartach, jsou-li tam také evangelia. Ovšem, řekl jsem, stejně jako celé Písmo svaté. Vzal do ruky kříž a ptal se, je-li ta postava na něm obraz Kristův. Přisvědčil jsem. Nestoriáni a Arméni nemají nikdy Kristovu sochu na svých křížích. Buď nesmyslejí dobře o jeho utrpení, nebo se za ně stydí. Pak poručili všem, kdo se tísnili kolem nás, aby ustoupili, aby si mohli lépe prohlédnout naše ornáty. Nato jsem odevzdal dopisy Vašeho Veličenstva spolu s překlady v řeči arabské a syrské. Nechal jsem si je přeložit již v Akonu do obou těchto jazyků. U Tatarů bylo několik arménských kněží, kteří se vyznali v turečtině a arabštině. Davidův společník také uměl syrsky, turecky a arabsky. Odešli jsme, svlékli roucha a dali jsme se s několika Kojakovými písaři do překládání našich dopisů do řeči Mongolů. Když je pak přečetli Sartachovi, nařídil, aby přijali náš chléb, víno a ovoce, a dovolil nám, abychom si odnesli své ornáty a knihy zase zpátky. To se stalo ve svátek sv. Petra (1. srpna).

KAPITOLA 18.

JAK NÁS VYPRAVILI K BATUOVI, OTCI SARTACHOVU

Následujícího jitra k nám přišel jakýsi mnich, bratr Kojakův, a žádal nás o trochu posvátného oleje, protože Sartach prý si to přeje; dali jsme mu tedy. Večer pro nás poslal Kojak a řekl: „Váš král napsal mému pánovi Sartachovi dobrá slova. Jenže jsou v nich choulostivé věci, které si netroufá rozhodnout sám, a rád by znal mínění svého otce. Musíte tedy odjet k jeho otci; ty dva vozy s ornáty a knihami, které jste mu včera ukázali, tu však zanechte pod mým dozorem; chce si je ještě lépe prohlédnout.“ Tušil jsem hned, co z by toho mohlo vzejít při jejich chamtivosti, a řekl jsem: „Pane, nejenže tu necháme ty dva, my vám svěříme do opatrování i své ostatní vozy, které máme

s sebou.“ „To ne,“ řekl on, „ty ostatní tu nenechávejte, ale o ty dva, o nichž jsme mluvili, se postaráme.“ Trval jsem však na tom, že je to nemožné; že mu tu musíme zanechat všechno. Pak se zeptal, hodláme-li v jejich zemi zůstat déle. Odpověděl jsem: „Jestliže jsi dobře porozuměl listům mého pána a krále, jistě jsi poznal, že tomu tak je.“ Na to řekl, že musíme být trpěliví a pokorní, a s těmi slovy nás propustil.

Druhého dne si poslal nestoriánského kněze pro vozy; připravili jsme mu všechny čtyři. Přišel ještě Kojakův bratr a vybral a oddělil jen to, co jsme tehdy ukazovali u dvora, totiž knihy a ornáty. Ty si odnesl, ačkoliv Kojak nařídil, abychom ty věci, které jsme měli na sobě před Sartachem, vzali s sebou a oblékli je před Batuem, kdyby se mu líbily. Kněz si je vzal však násilím a řekl: „Přinesli jste je Sartachovi a teď byste je chtěli brát k Batuovi?“ A když jsem se s ním přel, řekl mi: „Nemluv tolik a starej se o své.“ Viděl jsem, že tady je trpělivost jediným lékem; neboť k Sartachovi jsme se sami nemohli dostat a nikdo jiný, kdo by nám mohl pomoci, tu nebyl. Báł jsem se také, neříkal-li tlumočník něco jiného než já. Záleželo mu totiž zřejmě na tom, abychom rozdali všechno, co máme. Zbyla mi však přece jedna útěcha: když jsem viděl, co mají za lubem, vzal jsem mezi ostatními knížkami bibli, kázání a některé jiné, na nichž mi obzvláště záleželo. Neodvážil jsem se však uklidit i žaltář od své panovnice, jelikož jeho zlacené obrázky si jistě dobře zapamatovali. Tak jsme se s dvěma zbylými vozy vrátili k našemu obydlí.

Brzy se objevil Tatar, který nám byl přidělen za průvodce k Batuovi. Chtěl, abychom vyrazili ihned. Řekl jsem však, že za žádnou cenu nechci s sebou brát ty vozy. Oznámil to Kojakovi a ten nařídil, abychom je tu tedy nechali a s nimi našeho sluhu; učinili jsme, jak přikázal.

Jeli jsme k Batuovi přímo na východ a třetího dne jsme dorazili k Volze. Když jsem uviděl tu spoustu vody, divil jsem se, odkud se tam na severu ta záplava bere.

Než jsme odjeli od Sartacha, přišel k nám ještě Kojak

s mnoha úředníky a chtěl, abychom nikde neříkali, že jeho pán je křesťan, nýbrž Mongol. Domnívají se totiž, že křesťan je jméno národa. Jejich zpupnost je tak veliká, že nechtějí být zvaní křesťany, ač možná věří něčemu, co se týká Krista; chtějí prostě, aby jméno Mongolů bylo nade všechna jiná jména. Nechtějí ani, aby se jim říkalo Tataři, neboť to prý byl jiný národ, jak mi vysvětlili.

KAPITOLA 19.

JAK SI SARTACH, MANGU - CHÁN A KUJUK - CHÁN VÁŽÍ KŘESŤANŮ

Asi v téže době, kdy se Frankové zmocnili Antiochie, vládl v těchto severních krajích jakýsi muž zvaný Kon-chán. Kon je vlastní jméno; chán je přídomek hodnosti či důstojnosti a znamená také čaroděj nebo věštec. Všichni jejich zaříkávači a věštcí si říkají „chán“. Jejich knížata si proto také říkají „chán“; neboť vláda u těch lidí je založena na proroctví. Ve vylíčení antiochijského tažení je také psáno, že Turci poslali o pomoc proti Frankům do království Kon-chánova. Z těch končin totiž kdysi přišel celý národ Turků. Kon byl z národa Kara-Kitajů. Kara znamená černý a Kitaj je jméno země. Lidé té země si tak říkají, aby se odlišili od jiného Kitaje, který leží dále na východ až u oceánu; o tom si povíme později.

Tito Kitajové žili v horách, přes které jsem putoval. Na planině mezi horami žil jistý nestoriánský pastýř, mocný vládce národa Najmanů. Byli to křesťané a příslušníci Nestoriových sekt. Po smrti Kon-chánově se tento nestorián zmocnil vlády v jeho říši. Říkali mu král Jan a šířili o něm desetkrát více báchorek, než bylo pravda. Nestoriáni z těchto končin to rádi dělají. Rozšiřují do světa věci a pověsti, na kterých není zbla pravdy. Například o Sartachovi, o Mangu-chánovi i o Kujuk-chánovi tvrdili, že se stali křesťany jen proto, že se ke křesťanům chovají s větší

úctou než k ostatním; ani zdaleka však nejsou křesťany. O tom králi Janovi kolovalo tedy mnoho různých zvěstí; avšak když jsem projížděl jeho zemí, nenašel jsem nikoho kromě několika nestoriánů, kdo by o něm něco věděl. V těchto pastvištích či územích žil Kujuk-chán, u jehož dvora byl bratr Ondřej. Sám jsem tudy projížděl na zpáteční cestě.

Tento král Jan měl bratra, který byl též mocným mužem a pastýřem. Jeho jméno bylo Ung; bydlil za karakitajskými horami, tři týdny cesty od země svého bratra. Vládl nad vesnicí zvanou Karakorum a nad národem Kritů nebo Merkitů, kteří byli nestoriánskými křesťany. Jejich pán však odpadl od víry v Krista, stal se modloslužebníkem a měl u sebe kněze, kteří všichni byli uctívači ďáblů a čaroději.

Asi deset nebo patnáct dnů za jeho pastvišti bylo území Mongolů, chudého a bídného lidu bez vládce a bez zákonů. Měli všehovšudy jen zaříkávače a kouzelníky. Blízko nich bydlili jiní chudasové zvaní Tataři. Když král Jan zemřel bez mužských potomků, zvýšila se náramně moc jeho bratra Unga, takže si začal říkat chán. Jeho stáda se pásala až u hranic Mongolů.

V té době žil mezi Mongoly kovář, jakýsi Čingis. Kradl Ung-chánovi dobytek, kde jen mohl; Ungovi pastýři si ovšem stěžovali svému pánu, který svolal vojsko a vpadl do země Mongolů pátraje po Čingisovi. Čingis však uprchl k Tatarům a ukryl se mezi nimi. Ung sebral Mongolům i Tatarům nějakou kořist a odtáhl domů. Nato Čingis chodil mezi Mongoly i Tatary a takto k nim mluvil: „Vidíte, nemáme pána ani velitele, a proto musíme trpět útisky od sousedů.“ A Tataři i Mongolové si ho zvolili za náčelníka. Hned sebral potajmu vojsko, napadl znenadání Unga a porazil ho. Ung uprchl do Kitaje, jeho dcera byla zajata a Čingis ji provdal za jednoho ze svých synů. Z toho manželství se narodil velký chán, který tu dnes vládne, Mangu-chán. Čingischán posílal Tatary vždycky všude napřed; tak se jejich jméno stalo všude známým, protože

kam přišli, všude lidé volali: „Tataři jdou, běda, Tataři jdou!“ Neustálými válkami jsou však už téměř vybiti a Mongolové dělají, co mohou, aby jméno Tatarů vyhladili a nahradili je svým vlastním. Země, kterou původně obývali a kde dosud stojí tábor Čingischánův, se jmenuje Onankerule. Karakorum pak je místo, odkud ponejprv vyrazili, a proto je považují za své hlavní a sídelní město. Blízko něho také obvykle volí svého velkého chána.

KAPITOLA 20.

O RUSECH, UHŘÍCH, ALANECH A O KASPICKÉM MOŘI

Pokud jde o Sartacha, nevím, věří-li v Krista. Vím však jistě, že nechce, aby se o něm říkalo, že je křesťan. Zdálo se mi dokonce, že se křesťanům posmívá. Bydlí na cestě, kudy chodí mnoho křesťanů. Všichni Rusové, Valaši, Bulhaři, Soldajané, Čerkesové a Alani musí projít jeho územím, když nesou dary Batuovi. Proto je k nim velmi pozorný. Přijdou-li však Saracéni s většími dary, vyřídí je dříve. Má u sebe několik nestoriánských kněží, kteří bijí do dřeva a odříkávají svá požehnání. Je však ještě jiný Batuův bratr, jménem Berka, který pase svá stáda blízko Železné brány, kudy procházejí všichni Saracéni z Persie a Turecka a nosí mu dary. Stal se tedy Saracénem a zakázal na svém území jíst vepřové maso. V době, kdy jsme se vraceli, nařídil mu Batu, aby se odstěhoval na východní břeh Volhy. Nezdálo se mu totiž dobré, že má tolik styků se saracénskými posly.

Za celé čtyři dny našeho pobytu u Sartacha jsme nedostali vůbec nic jíst, jen jednou trochu kosmosu. Cestu odtud k jeho otci jsme projeli ve velkém strachu. Někteří tatarští poddaní, Rusové, Uhři a Alani, kterých je tu velice mnoho, se někdy spolčí, dvacet nebo třicet, vezmou luky a šípy a v noci loupí a zabíjejí každého, na koho padnou.

Ve dne se skrývají. Když mají unavené koně, zajedou si v noci k nějakému stádu na pastvě, vymění si je za čerstvé a přiberou si k tomu ještě dva nebo tři do zásoby, a ty pak snědí.

Náš průvodce měl tedy řádně nahnáno, abychom se nesetkali s takovými kumpány. Na té cestě bychom byli umřeli hladem, kdybychom neměli s sebou ještě nějaké pečivo. Konečně jsme přišli k veliké řece Volze. Je čtyřikrát tak velká jako Seina a nesmírně hluboká. Pramení ve Velkém Bulharsku a teče do moře nebo jezera, kterému se nyní říká Sirvánské (Sircan, Hyrcan), podle perského města na jeho břehu. Isidor je nazýval Kaspické moře, neboť na jih od něho jsou Kaspické hory a Persie. Na východ od nich pokračují hory Mulidetské, kde žije národ Asasinů. Na severu je pustina, kterou teď obývají Tataři. Dříve tu žil lid zvaný Kanglové. Z této strany se do něho vlévá Volha; v létě vystupuje tato řeka ze břehů jako Nil v Egyptě. A konečně na západě jsou hory Alanů a Lesgové, Železná brána a hory Gruzie. Toto moře je tedy ze tří stran obklíčeno horami, na severu však rovinou. Bratr Ondřej cestoval podél dvou stran, jižní a východní; já pak podél ostatních dvou, severní cestou od Batua k Mangu-chánovi a zpět a západní na cestě domů od Batua do Sýrie. Celé moře se dá objet za čtyři měsíce. Není správné, co říká Isidor, že je to jen záliv, který vybíhá z oceánu. Nikde není spojeno s oceánem a na všech stranách je obklopeno pevninou.

KAPITOLA 21.

BATUŮV DVŮR

Celá země, která se táhne od západních břehů moře, kde stojí Alexandrova Železná brána, a od Alanských hor k severu až do Macotidy, kde pramení řeka Don, se jmenuje Albanie. Isidor o ní píše, že tu žijí ohromní psi, kteří umějí odnést býka a zabijí i lva. Pravda je taková, jak mi

vyprávěli, že u Severního oceánu používají psů jako tahounů pro své vozy, takovou mají sílu.

Na Volze, v tom místě, kam jsme přišli, založili Tataři novou vesnici; žijí tu spolu Rusové a Saraceni a převážejí posly, kteří jedou k Batuovi nebo od něho. Batu se zdržuje vždy na vzdálenějším, východním břehu. Od ledna do srpna putuje se svými Tatary podél řeky na sever do chladnějších krajů; nikdy však nejde dále než sem. V srpnu se obracejí a táhnou zase zpět. Vydali jsme se tedy ve člunu dolů po řece a hledali jsme jeho tábor.

Odtud na sever k městům Velkého Bulharska je pět dní cesty. Rád bych věděl, který čert zanesl Muhammadovu víru až tam. Od Železné brány, která leží na hranicích Persie, se musí jít alespoň třicet dní pouští a potom podél Volhy do země Bulharů. Na celé té cestě není žádné město, jen několik chalup tam, kde se Volha vlévá do moře. Bulhaři jsou nejhorší Saraceni a jsou oddáni Muhammadovu náboženství více než jiné národy.

Když jsem prvně spatřil Batuovo ležení, užasl jsem; vypadalo se svými domy či stany jako veliké město. Táhl se daleko a hemžilo se lidmi. A jako v izraelském národě každý přesně věděl, na které straně svatostánku si smí postavit stan, tak i zde měl každý vymezené místo pro stan i vozy, ačkoliv se tábor táhl do dálky tři nebo čtyř mil. Takový tábor se v jejich řeči jmenuje „orda“, což znamená střed. Jejich velitel či náčelník bydlí vždy uprostřed svých lidí. Jedině směrem k jihu se nikdo neusazuje, zato vpravo a vlevo se roztahují, pokud to prostor dovoluje. Jen přímo proti dvoru se nic nestaví.

Když jsme přijeli, zavedli nás k jakémusi Saracenu, který nám nedal vůbec nic k jídlu. Příštího dne jsme šli ke dvoru. Batu si dal postavit veliký stan, protože do jeho domu či obvyklého stanu se nemohli vejít všichni lidé, kteří se tu shromáždili. Náš průvodce nás upozornil, abychom se ujali slova, až nám Batu přikáže, a mluvili jen stručně. Ptal se nás pak, zda Vaše Veličenstvo vyslalo k Tatarům posly; odpověděl jsem, že jste vyslal posly ke Kujuk-chánovi a že

byste nevysílal další ani k němu, kdybyste nebyl přesvědčen, že se stali křesťany. Pak nás uvedli dovnitř a varovali nás, abychom se nedotýkali stanových lan, protože jsou zde místo prahu. Tak jsme tu stáli ve svých kutnách, bosí a prostovlasí, veliká a zvláštní podívaná pro všechny. Byl tu sice před námi bratr Jan de Plano Carpini, nenosil však mnišský šat, protože byl papežův vyslanec a bál se, že by si ho nevážili.

Zavedli nás doprostřed stanu a nechtěli ani, abychom se poklonili a poklekli, jak to žádají od ostatních poslů. Stáli jsme před nimi asi tak dlouho, než bys odříkal žalm Miserere mei Deus, a kolem bylo naprosté ticho.

Batu sám seděl na dlouhé a široké pohovce, celé pozlacené. Šlo se k ní po třech stupních. Vedle něho seděla jedna z jeho žen. Napravo od ní sedělo několik mužů, jiní seděli dále vlevo. Byly tu jen Batuovy ženy, a proto na ostatních ženských místech seděli muži. Hned u vchodu do stanu stála lavice s kosmosem a s velkými zlatými a stříbrnými poháry, bohatě posázenými drahými kameny. Batu si nás vážně prohlížel a já jeho. Připomínal mi zjevem pana Jana de Beaumont, jehož duše teď odpočívá v pokoji. Jeho tvář byla poseta rudými skvrnami. Konečně nás vyzval, abychom promluvili. Průvodce nám hned pokynul, abychom poklekli. Klekl jsem na jedno koleno jako před člověkem, dával mi však znamení, že mám sklonit obě. Učinil jsem tak, protože jsem se o to nechtěl přít. Představoval jsem si, že se modlím k Bohu, kleče takto na obou kolenou, a mluvil jsem: „Pane, prosíme Boha, od něhož pochází všechno dobré a který ti dal všechny tvé pozemské statky, aby se mu uráčilo učinit tě též účastníkem svých rajských radostí. Neboť časné bez věčného je pouhá marnost světská.“ A dodal jsem:

„Buď si však vědom toho, že tyto nebeské radosti ti budou odeprény, nepřijmeš-li víru Kristovu; neboť Bůh pravil, kdokoliv věří a pokřtěn jest, spasen bude; a ten, kdo nevěří, bude zatracen.“ Nato se mírně usmál; ostatní Mongolové se však dali do smíchu a tleskali rukama. Můj

hloupý tlumočník, místo aby mi pomohl ve chvíli nouze, stál jako opařený a styděl se.

Když se vše utišilo, pokračoval jsem: „Přišel jsem k tvému synovi, protože jsme se doslechli, že se stal křesťanem. Přinesl jsem mu listy od svého pána, krále francouzského. Tvůj syn mne poslal sem; ty sám musíš tedy vědět, proč jsme zde.“ Nato mne vyzval, abych vstal, a ptal se na jméno Vašeho Veličenstva, na moje i jména mých společníků a tlumočníka. Všechno dal zapsat a ještě se otázel, s kým teď válčíte. Doslechl se totiž, že jste opustil svou zemi v čele vojska. Řekl jsem, že proti Saracénům, kteří zhanovali Boží hrob v Jeruzalémě. Pak chtěl vědět, zda Vaše Veličenstvo již někdy k němu posílalo posly. „K tobě nikdy, pane,“ řekl jsem. Dovolil nám, abychom si sedli, a dal nám napít mléka. To se mezi nimi považuje za velkou milost, zvláště může-li někdo pít kosmos s knížetem v jeho vlastním domě. Seděl jsem a hleděl k zemi. Poručil mi, abych vzhlédl, aby se na mne mohl lépe podívat. Jsou totiž pověřiví a považují za špatné znamení, sedí-li někdo mezi nimi se sklopenou hlavou, jako by byl smuten; zejména si nesmí opírat bradu nebo sklánět hlavu do dlaní.

Odešli jsme od Batua a hned za námi přispěchal náš průvodce. Odvedl nás tam, kde jsme byli ubytováni, a cestou mi řekl: „Váš král chce, abyste zůstali v této zemi. Batu to však sám nemůže rozhodnout bez vědomí a souhlasu Mangu-chána. Ty a tvůj tlumočník musíte tedy jít k Mangu-chánovi. Tvůj společník a ostatní lidé se vrátí k Sartachovi a počkají tam, až se vrátíte.“ Tlumočník začal hrozně naříkat a tvrdil, že to nepřezíje. Můj společník se také bránil a prohlašoval, že mu spíše useknou hlavu, než by ho ode mne odloučili. Já jsem také řekl, že bez svého společníka bych nemohl jít; a že potřebujeme alespoň dva sluhy, aby nám pomáhali, protože kdyby jeden z nás onemocněl, nemohli bychom se rozdělit.

Průvodce se vrátil k Batuovi, všechno mu pověděl a Batu nařídil: „Ať tedy jedou oba kněží s tlumočníkem, avšak klerik se vrátí k Sartachovi.“ Když nám to vyřídili,

chtěl jsem ještě orodovat za klerika, aby mohl také s námi; vůdce mne však přerušil a řekl: „Konec řečí, neboť Batu rozhodl; tak se stane a já už se neodvážím se tam vrátit.“

Klerik Goset měl u sebe ještě zbytek našich peněz, všeho všudy 26 yperper. Nechal si tedy 10 pro sebe a pro chlapce a šestnáct dal tlumočnickovi pro nás. Tak jsme se s mnoha slzami rozdělili; on se vrátil k Sartachovi a my jsme zůstali zde.

KAPITOLA 22.

O NAŠÍ CESTĚ K MANGU-CHÁNOVI

V předvečer Nanebevzetí (14. srpna) přibyl náš klerik k Sartachovi. A hned nazítrí viděl, že nestoriánští kněží chodí táborem i před Sartachem oděni v naše ornáty.

My sami jsme byli odvedeni k jinému úředníku, který nám měl opatřit obydlí, potravu a koně. Byl však ve všem náramně skoupý, protože jsme už neměli nic, co bychom mu dali. Putovali jsme pak dolů podél řeky asi pět týdnů společně s Batuem. Můj společník měl leckdy takový hlad, že plakal; a zdávalo se mu, že umře, aniž dostane ještě někdy něco jíst.

S táborem sice stále táhne jakýsi trh, byl však od nás tak daleko, že jsme se tam nikdy nedostali. Museli jsme chodit pěšky, protože koní nebylo. Konečně se nad námi slitovali jacísi Uhři, bývalí klerikové; jeden z nich uměl zpívat spoustu písniček bez zpěvníku a dělal jim kněže na všech pohřbech. Jiný se vyznal dobře v gramatice a rozuměl všemu, co jsme řekli; mluvit s námi však nemohl. Ti nás tedy zachránili, protože nám dávali kosmos a někdy i kousek masa. Chtěli od nás nějaké knihy a velmi jsem litoval, že jsem jim nemohl vyhovět: neměli jsme už nic, jen bibli a breviář. Řekl jsem jim však: „Přineste mi papír a já vám budu psát, dokud tu budeme s vámi.“ Opsal jsem pro ně hodinky svaté Panny a službu zemřelým. Jednoho dne nás potkal jakýsi Kumán a pozdravil nás latinsky

„Salvete Domini!“ Užasli jsme, opětovali pozdrav a ptali jsme se, kde se to naučil. Privil, že od našich řádových bratří, kteří ho pokřtili v Uhrách. Pověděl nám také, že Batu se ho na nás vyptával a že mu musel vyprávět o regulích našeho řádu.

Viděl jsem pak Batua s celou hordou, když s ním byli všichni jeho náčelníci. Zdálo se mi, že jich není dohromady ani pět set. Konečně k nám přišel jakýsi vznešený Mongol, jehož otec byl tisícníkem, což je u nich veliká hodnost. „Mám vás vyprovodit k Mangu-chánovi,“ řekl. „Cesta nám bude trvat čtyři měsíce a půjdeme krajem, kde jsou takové zimy, že skály i stromy pukají mrazem. Rozmyslete si tedy, vydržíte-li to.“ Odpověděl jsem: „Doufám, že s pomocí boží vydržíme totéž co jiní lidé.“ „Nevydržíte-li, budu vás muset zanechat na cestě,“ varoval nás. „To by nebylo správné,“ odporoval jsem, „protože tam nejedeme z vlastní vůle, ale z rozkazu tvého pána. Když nás svěřuje do tvé ochrany, nemůžeš nás přece nikde opustit.“ „Vše půjde dobře,“ řekl na to on a požádal, abychom mu ukázali všechno šatstvo, co máme. Vyřadil to, co považoval za zbytečné, a rozkázal, abychom to zanechali zde u našeho hostitele. Druhého dne přinesli každému z nás důkladný kožich z ovčích koží i s vlnou, kožené nohavice a vysoké boty, plstěné punčochy a k tomu kožešinovou kápi, vše takové, jako nosili sami. Druhého dne po Pozdvížení sv. Kříže (16. září) jsme se vydali na cestu, doprovázeni třemi průvodci. Jeli jsme stále na východ až do svátku Všech svatých (1. listopadu). Celý ten kraj byl obýván národem Kanglů, kteří jsou příbuzní Kumánů. Na sever od nás leželo Velké Bulharsko, na jihu jsme měli Kaspické moře.

O ŘECE URALU A RŮZNÝCH ZEMÍCH I LIDECH

Dvanáct dní cesty za Volhou jsme přišli k veliké řece Uralu, která teče od severu ze země Paskatirů a vlévá se do Kaspického moře. Řeč Paskatirů a Uhrů je tatáž; Paskatirové jsou pastevci a nemají města. Jejich země hraničí na západě s Velkým Bulharskem. Bulharsko je nejzazší zemí tím směrem, kde jsou ještě města; za ním dále na východ už není ani jediné. Z kraje Paskatirů přišli kdysi Hunové, kterým se pak začalo říkat Uhři. Isidor o nich píše, že měli rychlé koně, na kterých pronikli ochrannou hradbou Alexandrovou, jež měla, stejně jako štíty Kavkazu, chránit jižní země před nájezdy těch divokých národů. I Egypt prý jim tehdy musel platit poplatek; a zpusťovali všechno na západ až k Francii. Byli tedy mocnější, než jsou dnes Tataři.

K nim se tehdy připojili Blakové (Valachové), Bulhaři a Vandalové. Z Velkého Bulharska pocházejí Bulhaři, kteří sídlí za Dunajem blízko Cařihradu. Za Paskatirem jsou Ilakové, což je totéž jako Blakové, neboť Tataři neumějí vyslovit písmeno B.

Jazyk Rusů, Poláků, Čechů a Slovanů je týž jako Vandalů. Všichni byli kdysi spojeni s Huny; dnes je jich většina podrobena Tatarům, které Bůh vyvedl ze vzdálených končin země. O tomto mocném, ale hloupém národě Bůh řekl: „I já popudím je k hněvu skrze ty, kteříž nejsou lid; skrze národ bláznivý ke hněvu je popudím.“ (Deuter. 32,21.)

Všechno, co jsem napsal o zemi Paskatirů, mi vyprávěli jacísi bratří predikanti, kteří tudy putovali ještě dříve, než se tu objevili Tataři. Potom však byla země podrobena Bulhary a stala se saracénskou.

Jeli jsme zemí Kanglů od svátku sv. Kříže do Všech svatých (od 15. září do 1. listopadu). Denně jsme ujeli,

podle odhadu, vzdálenost jako z Paříže do Orléansu a někdy i více, podle toho, jaké nám dali koně. Strídali jsme je totiž někdy dvakrát i třikrát za den. Někdy jsme jeli dva nebo tři dny a neviděli jsme nikde živé duše. Tehdy jsme ovšem nemohli jet tak rychle. Z dvaceti nebo třiceti koní jsme dostali vždy ty nejhorší, protože jsme byli cizinci a všichni ostatní si směli vybrat před námi. Mně dávali vždy silného koně, protože jsem tělnatý a těžký. Neodvážil jsem se vybírat, má-li lehký nebo tvrdý krok. Nemohl jsem si stěžovat ani v nejhorším případě; každý má přece být spokojen se svým osudem. Měli jsme ovšem obtíže, protože často bývali koně unavení, než jsme dojeli někam k lidem. Musili jsme je pohánět a bít, překládat svá zavazadla a přesedat na soumary. Někdy jsme museli jet i dva na jednom koni.

KAPITOLA 24.

O HLADU, ŽÍZNI A JINÝCH TRAMPOTÁCH; JEŽ JSME ZAKUSILI CESTOU

Hlad, žízeň, únava a zima nebraly konce. Jíst jsme dostávali jen večer. Ráno nám dávali jen něčeho napít nebo trochu povařeného prosa. Večer bylo maso, skopové z hrudi nebo plece, a každý dostal trochu polévky. Bylo-li masové polévky dosti, cítili jsme se znamenitě posílněni. Připadala mi jako nejlahodnější a nejvýživnější nápoj ze všech.

Každý pátek jsem se postil a nejedl jsem ani nepil nic až do noci. Když nastala noc, musil jsem pak ke své lítosti a zármutku jíst maso. Někdy jsme jedli jen maso napůl vařené nebo téměř syrové, protože nebylo palivo. Stávalo se to, když jsme nocovali venku nebo končili svůj denní pochod po setmění a nemohli jsme si tak nasbírat dostatek koňského nebo dobytčího trusu. Až na nějaké trní, které tu a tam rostlo, jsme skoro nikdy neměli nic jiného. Na březích řek někdy rostou lesy a háje, avšak jen málokde.

Zpočátku náš průvodce námi pohrdal a bylo vidět, že je mu protivné zabývat se tak nízkými lidmi. Později, když nás poznal trochu lépe, vodil nás po táborech vznesených Mongolů, kteří chtěli, abychom se za ně modlili. Kdybych byl měl s sebou dobrého tlumočníka, mohl jsem tu vykonat mnoho dobrého.

Čingischán, první z velkých tatarských chánů či císařů, měl čtyři syny; ti měli mnoho dětí a každé z nich má dnes vysoké postavení a veliké jmění. Jsou roztroušeni po celé té ohromné a pusté stepi, veliké jako oceán, a přibývá jich každým dnem. Naše cesta vedla mnoha jejich tábořišti; všichni obdivovali, že jsme nechtěli žádné zlato, stříbro ani drahocenné látky. Také se často ptali na velikého papeže, zda je opravdu tak starý, jak se o něm povídá. Říká se tu totiž, že mu je pět set let. Zajímalo je, jsou-li v naší zemi také ovce, dobytek a koně; nechápali však, co je to oceán; neuměli si představit, že by něco mohlo být bez hranic a bez mezí.

V předvečer Všech svatých (31. října) jsme opustili cestu vedoucí přímo na východ, protože všichni zdejší lidé už odtáhli dále k jihu. Šli jsme tedy za nimi hornatým krajem plných osm dní. V pustinách jsme vídali divoké osly, zvané kulam (chulan), podobné našim mezkům. Naši průvodci je vášnivě honili, obvykle však nadarmo, protože osli byli čilí a rychlí jako vítr. Sedmého dne se na jihu objevily ohromné, vysoké hory; pod nimi ležela země jako svěží sad, úrodná, dobře zavlažovaná a obdělávaná lidskýma rukama.

Osmého dne po Všech svatých (8. listopadu) jsme dojeli do saracénského města, zvaného Kinčat. Jeho místodržící uvítal před branou našeho průvodce s poháry a nápojem. Je totiž zvykem ve všech městech a vesnicích, které jsou jim poddány, že poslové Batua a Mangu-chána se vítají s jídlem a pitím.

V tuto roční dobu byl již na cestách led. Dokonce již před sv. Michalem (29. září) byly ve stepi mrazíky. Ptal jsem se, jak se ten kraj jmenuje; nevyznali se tu však asi a pověděli mi jen jméno jakéhosi městečka. Z hor tam stéká

veliká řeka (Talas), která zavlažuje celý kraj; obyvatelé jí v tom pomáhají a kopou kanály a stružky. Nevlévá se však do žádného moře; země ji vsákne a zůstanou po ní jen močály. Viděl jsem tam i vinice a dvakrát jsem pil víno.

KAPITOLA 25.

O POPRAVĚ BURIHO A SÍDLECH TEUTONŮ

Příštího dne jsme dojeli do vesnice pod horami. Ptal jsem se, jaké hory to jsou, protože jsem měl za to, že by to mohl být Kavkaz, který se táhne po obou stranách moře od západu k východu. Také jsem se vyptával na město Talas, kde žili jacísi Teutoni, poddaní Buriho, o nichž se zmiňoval bratr Ondřej. Již v Sartachově a Batuově táboře jsem se na ně ptal, nikdo mi však nemohl říci nic určitého kromě toho, že Buri, jejich pán, byl popraven. Stalo se to tak: tomuto Burimu nebyla přidělena dobrá a vydatná pastviště. Jednou, když byl opilý, stěžoval si svým lidem: „Což nejsem i já z plemene Čingischánova právě tak jako Batu?“ Batu byl totiž jeho bratr nebo strýc. „Proč bych já nemohl kočovat a pást na březích Volhy, jako může Batu?“ Jeho slova se donesla Batuovi, který ihned napsal jeho poddaným, aby vydali svého pána v poutech. Oni tak učinili a Batu se otázal Buriho, zda vskutku něco takového řekl. Buri doznal, že ano. U Tatarů je však zvykem promíjet poklesky opilým. Buri se tedy omlouval, že byl tehdy opilý. „Jak ses mohl odvážit pronést mé jméno v opilosti,“ osopil se naň Batu. A rozkázal, aby mu srazili hlavu.

První zprávy o zmíněných Teutonech jsem získal teprve u dvora Mangu-chána. Řekli mi tam, že Mangu-chán je vyňal z Batuovy pravomoci a usídlil je asi měsíc cesty na východ od Talasu, ve vesnici zvané Bolak; tam mají dolovat zlato a vyrábět zbraně. Projel jsem dosti blízko od toho města, asi tři dny jízdy všeho všudy, nevěděl

jsem však o tom; ale i kdybych to byl věděl, nebyl bych mohl odbočit z cesty.

Z té vesnice jsme jeli přímo na východ, do hor. Od té chvíle jsme již projížděli územím Mangu-chána. Lidé všude vycházeli a zpívali a tančili před naším vůdcem, protože byl poslem Batuovým. Tuto zdvořilost si prokazují navzájem; lidé Mangu-chánovi tak vítají Batuovy posly a Batuovi lidé na oplátku stejně vítají posly Mangu-chána. Avšak přece jen poddaní Batuovi nejsou tak úplně zdvořilí k poslům Mangu-chána jako naopak.

O několik dní později jsme vjeli do hor, kde kdysi žil národ Kara-Kitajů. Mohutná řeka nám tu zkrížila cestu, takže jsme se musili převážet člunem. Potom jsme přišli do údolí, kde jsem viděl zříceniny hradu, jehož hradby byly jen z hlíny. Viděli jsme tu rovněž obdělávanou půdu; ve vesnici zvané Equius jsme našli Saracény mluvící peršsky, ačkoliv žijí nesmírně daleko od Persie.

Dalšího dne jsme projeli předhořím velehor na jihu a vjeli jsme do nádherné roviny; po pravé ruce se zdvíhaly vysoké hory a vlevo leželo veliké jezero, jehož obvod měřil patnáct dní cesty. Celá rovina je bohatě zavlažována; množství potoků a říček stéká z hor a vlévá se do onoho jezera. V létě jsme se vraceli po jeho severním břehu, na kterém jsou též vysoké hory. Bylo tam všude množství vesnic, většina z nich však byla v troskách a na šťavnatých pastvinách pásli Tataři svůj dobytek.

Cesta nás vedla do velkého města zvaného Kajlak, kde byl trh a spousta kupců. Zůstali jsme tam patnáct dní a čekali jsme na jakéhosi Batuova písaře, který měl doprovázet našeho vůdce k Mangu-chánovi.

Tato země se dříve jmenovala Organum; její obyvatelé měli svůj vlastní jazyk i písmo. Teď tu však žijí lidé řečení Turkmeni. Zdejší nestoriáni užívají téhož písma a jazyka. Snad ji nestoriáni nazvali Organa, protože prý hrávali výborně na varhany či kytary, jak mi tu řekli. Zde jsem prvně viděl uctíváče model, kterých je ve východních zemích velká řada různých sekt.

O NESTORIÁNECH, SARACÉNECH
A MODLOSLUŽEBNÍCÍCH

První skupinou těchto modloslužebníků jsou Ujguři. Jejich země hraničila se zemí Organum v horách na východě. Porůznu se objevují až v Persii; v jejich městech žijí pospolu nestoriáni a Saracéni.

Ve městě Kajlaku mají tři chrámy model; navštívil jsem dva z nich a díval jsem se na jejich pošetilé pověry.

V jednom jsem viděl člověka, který měl na ruce inkoustem namalovaný kříž; myslil jsem, že je to křesťan, protože na všechny moje otázky odpovídal jako křesťan. Ptal jsem se ho tedy, proč nemá na kříži obraz Kristův. Odpověděl, že u nich to není zvykem. Usoudil jsem z toho, že to jsou křesťané, kteří pro odloučenost a nedostatek pokynů zapomínají na určité obřady. Jakási truhla jim nahrazovala oltář; stavěli na ni svíce a kladli obětiny. Všiml jsem si, že za ní stál obraz s křídly, jako mívá sv. Michael; na jiných obrazech zas měli lidé zdvižené prsty, jako by žehnali. Toho dne jsem se již nic nedověděl, protože Saracéni se těmto modlářům tak vyhýbají, že ani nechtějí mluvit o jejich náboženství. Byli dokonce uraženi, když jsem se jich ptal na jejich obřady.

Příštího dne, kdy bylo prvního v měsíci, jsem si vyměnil byt a usídlil se poblíž jiného modlářského chrámu. Obyvatelé Kajlaku totiž zdvořile vítají a srdečně hostí všechny posly, každého podle jeho stavu.

Vešel jsem do chrámu a našel jsem tam modlářské kněze. Každého prvního v měsíci se otvírají jejich chrámy, kněží oblékají svá roucha a obětují chléb a ovoce. Popíší vám nejprve obřady, které jsou stejné ve všech chrámech, a potom pověry Ujgurů, které se od ostatních liší.

Všichni se uklánějí k severu se sepjatýma rukama, klekají a sklánějí hlavu do dlaní. Proto zdejší nestoriáni nespínají při modlitbě ruce, nýbrž si je kladou na prsa.

Jejich chrámy jsou stavěny ve směru západovýchodním. Na severní straně bývá místnost na způsob sakristie. Je-li chrám čtvercový, bývá sakristie nebo kůr uprostřed. V této místnosti bývá dlouhá a široká truhla jako stůl a za ní, tváří k jihu, stojí hlavní modla. Ta, kterou jsem viděl v Karakorumu, byla tak velká jako obraz sv. Kryštofa. Jeden nestoriánský kněz, který byl v Kitaji, vyprávěl, že tam prý je modla tak obrovská, že je ji vidět na dva dny cesty. Menší modly jsou rozestaveny kolem hlavní a všechny jsou umně pozlacené ryzím zlatem. Na truhlu, která je veliká jako stůl, stavějí lampy a kladou oběti. Jejich chrámy, na rozdíl od saracénských, mají vždy vchod na jižní straně. Mají velké zvony jako my. V tom je, myslím, důvod, proč východní křesťané nechtějí užívat zvonů. U Rusů a Řeků v Gasarii jsou však obvyklé.

O CHRÁMECH, MODLÁCH
A CTĚNÍ FALEŠNÝCH BOHŮ

Jejich kněží si holí hlavy i vousy a oblékají se do oranžových rouch. Žijí odříkavým životem v kláštorech ve skupinách po stu nebo dvou stech. Ve dnech, kdy chodí do chrámu, přinášejí si tam dvě dlouhé lavice; sedí na zemi u kůru, ale proti němu. V rukou drží knihy, které někdy kladou na lavice. Dokud jsou v chrámě, mají nepokryté hlavy. Čítají si tiše pro sebe a nevydávají při tom ani zvuk.

Přišel jsem mezi ně, když byli takto pohříženi v rozjímání. Vida je nehybně sedět, snažil jsem se je přimět k rozhovoru, avšak marně. Také s sebou všude nosí jakousi šňůru se stovkou nebo dvěma sty kuliček, velmi podobnou našim růžencům. A stále si mumlají tato slova: „Ou mam hak-tani.“ Znamená to „Ó bože, který víš“, jak mi jeden z nich vysvětlil. Věří, že bůh je tolikrát odmění, kolikrát k němu těmito slovy obrátí své myšlenky.

Kolem chrámu mají vždy pěkný dvůr, obehnaný vysokou zdí. Na jižní straně bývá hlavní brána, u které sedávají a povídají. Na jejím vrcholu ční vysoká tyč, která převyšuje celé město, aby bylo zdaleka vidět, kde je chrám model. Tyto obřady a zvyky zachovávají všichni modláři v těchto končinách.

Venku za branou chrámu jsem viděl sedět jakési kněze, kteří mi svými vyholenými tvářemi připomínali Francouze. Na hlavách však měli vysoké tatarské čepice. Ujgurští kněží je stále nosí, stejně jako úzký oranžový šat, zapínaný nebo šněrovaný po francouzské módě od prsou dolů. Přes levé rameno mají přehozený pláštík, který jim splývá přes prsa a záda, podobně jako mívá u nás jáhen mešní roucho v čase postu.

Tataři přejali jejich písmo. Začínají nahoře a pokračují dolů ve svislých řádcích, které řadí odleva doprava. Při svých kouzlech a zařikávání užívají jakýchsi písemností a značek; v jejich chrámech všude visí krátké svítky písma. Dopisy, které Mangu-chán poslal Vašemu Veličenstvu, byly psány řečí Mongolů, avšak ujugurským písmem.

Podle starého zvyku spalují své mrtvé a popel ukládají do vrcholu pyramidy. Když jsem mezi nimi chvíli seděl a viděl jejich chrám i různé modly, velké i malé, zeptal jsem se jich, jakého boha vyznávají. A oni odpověděli: „Věříme, že bůh je jenom jeden.“ Ptal jsem se dále: „Věříte, že je duch, nebo má tělesnou podstatu?“ „Věříme, že je duch,“ řekli. „A věříte, že někdy vzal na sebe podobu člověka?“ Na to řekli, že nikoliv. „Avšak věříte-li, že je duch, proč jej tolikrát zobrazujete? A nevěříte-li, že byl člověkem, proč mu dáváte lidskou podobu spíše než nějakou jinou?“ Na to oni odpověděli: „Naše obrazy nejsou obrazy boha; když zemře mezi námi někdo bohatý nebo jeho syn, jeho žena nebo přítel, dáme udělat jeho obraz a postavíme jej sem. Tady jej ctíme a v něm i památku zemřelého.“ Namítl jsem: „Děláte to jen z přátelství, nebo abyste se mu zalíbili?“ „Nikoliv,“ řekli, „jen kvůli památce.“

A pak se ptali mne, trochu posměšně: „Kde je Bůh?“ Na to jsem řekl: „A kde je vaše duše?“ Řekli, že v tělech. „Což není v každé částice vašeho těla, které vede a řídí, a přece zůstává neviditelná? Právě tak Bůh je všude a všechno řídí, a přece je neviditelný, neboť je pochopení a moudrost sama.“ Tehdy, právě když jsem se těšil na další rozhovor s nimi, můj tlumočník umdlel a nedokázal už překládat má slova. Musel jsem se tedy odmlčet. Mongolové této sekty věří v jediného Boha; dělají si však figury z plsti na památku svých mrtvých, oblékají je do pěti nejdražších rouch a posazují je do jednoho nebo dvou vozů, do nichž se nikdo neodváží vsednout. Ty svěčují svým věšt-cům nebo kněžím, o nichž vám budu ještě vyprávět.

Tito věstci nebo zařikávači jsou stále kolem Mangu-chána a nechybějí na dvoře žádného velmože rodu Čingisova; chudí však je nemají. Když se mají stěhovat nebo se chtějí vydat na cestu, pošlou zařikávače, aby šli před nimi jako oblačný sloup před dětmi Izraele. Oni určí, kde mají stát stany; sami první postaví své domy a po nich teprve všichni ostatní. Ve svátky nebo zasvěcené dny vezmou figury a rozestaví je do kruhu ve svých domech. Pak vstoupí Mongolové, klaní se těm figurám a uctívají je. Žádný cizinec však do toho domu nesmí vstoupit. Jednou jsem se pokusil prokřestit si tam cestu, chovali se však ke mně velice hrubě.

KAPITOLA 28.

O RŮZNÝCH NÁRODECH A O LIDECH, KTEŘÍ JEDÍ VLASTNÍ RODIČE

Ti Ujguři, kteří žijí mezi křesťany a Saracény, se od nich zřejmě naučili věřit v jednoho Boha. Žijí ve městech, která si kdysi podrobil Čingischán; jejich králi dal svou dceru za manželku. I město Karakorum je do jisté míry jejich území. Celá země krále kněze Jana a jeho bratra

Unga je blízko; její pastviště leží poněkud na sever. Ujguři však žijí v horách a o něco dále k jihu. Tak se stalo, že Mongolové přejali jejich písmo; i skoro všichni nestoriáni je znají.

Za nimi v horách na východě žije národ Tangutů (Hia), kteří jsou velmi stateční a bojovní a jednou zajali v bitvě i Čingischána. Když byl uzavřen mír, propustili ho však a on si je později podrobil. Tanguti mají velice silné voly s ohony jako koně a s dlouhou huňatou srstí na hřbetě a břichu. Tito voli mají kratší nohy než ostatní dobytek, jsou však daleko silnější. Proto tahají velké mongolské domy. Rohy mají dlouhé, tenké a tak ostré, že jejich majitelé jim uřezávají hroty. Jejich krávy se nechají podojit, jen když se jim hvízdá nebo zpívá. Mají také podobnou povahu jako býci; hned se vrhnou na člověka, který má na sobě něco červeného, a snaží se ho zabít.

Za nimi žijí Tibeťané, lidé, kteří jedí mrtvoly svých zemřelých rodičů; z úcty k nim jim dělají náhrobky ze svých vlastních útrob. Opustili však již před časem tento zvyk, protože všechny ostatní národy si je proto zhnusily. Dosud však si zhotovují poháry z lebek svých rodičů, aby si vždy v okamžiku rozkoše a veselí na ně vzpomněli. To mi pověděli očití svědkové. V zemi těchto Tibeťanů je nesmírně mnoho zlata. Kdokoli je chce, kope tak dlouho, až je najde; vezme si pak, kolik potřebuje, a ostatní zas zahrabe do země. Věří totiž, že kdyby si vzal více a uložil si je do truhly, bůh by před ním všechno ostatní ukryl a příště by nic nenalezl. Viděl jsem některé z těch lidí, byly to však vesměs znetvořené bytosti.

V Tangutsku jsem viděl vysoké a statné muže temné, hnědé pleti. Ujguři jsou prostřední postavy jako my. V jejich řeči je pramen a původ tureckého a kumánského jazyka. Za Tibetem je lid Langů a Solangů, jejichž vyslance jsem viděl na tatarském dvoře. Přivezli s sebou přes deset velkých vozů a každý z nich táhlo šest volů. Jsou malí a hnědí jako Španělé. Nosí kazajky, které připomínají svrchní roucho jáhnů, jenže mají trochu užší rukávy. Na

hlavách mají mitry jako biskupové. Nejsou však nahoře špičaté, nýbrž hranaté; jsou z černého tuhého plátna, které se ve slunci leskne jako sklo nebo vyleštěná přilba. Na spáncích jim visí dlouhé pásy z téže látky, které vlají ve větru, takže to vypadá, jako by jim rostly z hlavy dva rohy. Jejich hlavní vyslanec si přivezl k tatarskému dvoru desku z leštěného sloního klu, asi loket dlouhou a dlaň širokou. A kdykoli mluvil s císařem nebo jinými vznešenými osobnostmi, držel ji vždy v ruce, jako by měl na ní napsáno, co má říkat. Neohlížel se napravo ani nalevo, nepodíval se na nikoho, s kým mluvil, od začátku až do konce hleděl jen na svou desku.

Za nimi, jak mne ujišťovali, žijí ještě jiní lidé, zvaní Mug, kteří mají vesnice, nepěstují však dobytek. V jejich zemi jsou veliká stáda dobytka, avšak nikdo je nepase a nestará se o ně. Potřebuje-li někdo z nich nějaké zvíře, vyleze prostě na kopec a zavolá; všechn dobytek z okolí se k němu seběhne, jako by byl krotký, a dovolí mu, aby si z nich vybral. Přijde-li do jejich země posel nebo cizinec, zavřou ho v jednom domě a starají se tam o něho, dokud si všechno nevyřídí. Kdyby totiž někdo cizí cestoval jejich zemí, dobytek by uprchl, jakmile by ho ucítil, a tak by zdivočel.

KAPITOLA 29.

O KITAJI NEBOLI ČÍNĚ. SMRT KUJUK-CHÁNA A SPIKNUTÍ PROTI MANGU-CHÁNOVI

Až docela vzadu je veliký Kitaj, jehož obyvateli byli kdysi Serové. Od nich pocházejí výborné hedvábné látky, které se podle nich jmenovaly serské (čínské). Jméno Serů se odvozuje od jednoho z jejich měst. Říkali mi, že je tam město, jehož hradby jsou celé ze zlata a stříbra. Jsou tam četné kraje a provincie, z nichž mnohé nejsou poddány Mongolům. Mezi nimi a Indií je moře. Obyvatelé tohoto

Kitaje jsou malé postavy a mluví silně nosem. Mají malé oči jako všichni Orientálci. Jsou vynikajícími řemeslníky ve všech oborech. Jejich lékaři znají dobře vlastnosti bylin a umějí poznat nemoc podle tepu; nevyznají se však v moči, alespoň pokud jsem mohl sám posoudit. Mnozí z nich žijí v Karakorumu a provozují tu řemeslo svých otců, neboť synové vždy musí převzít otcovo zaměstnání. Všichni platí Mongolům stejnou daň, patnáct set jaskotů v kosmosu denně (jaskot je kus stříbra vážící deset marek; je to tedy patnáct tisíc marek), nepočítaje hedvábné látky, odměny a služby, které jim poskytují.

Všechny tyto národy jsou roztroušeny od Kavkazu či spíše od zemí severně od něho až k Východnímu oceánu a na jih do Sithie, kterou obývají kočovní Mongolové. Všichni podléhají Mongolům a jsou oddáni modloslužbě: umějí stejně jako naši básníci vyprávět spoustu bajek o svých bozích, o jejich příbuzenství a o lidech, kteří byli vzati mezi ně.

Po celé cestě až do Kitaje žijí mezi nimi nestoriáni a Saracéni. V patnácti kitajských městech jsou nestoriáni a v jednom, zvaném Segin, je dokonce biskup. Ostatní jsou samí modláři. Kněží jejich model nosí velké žluté kápě. Můžeme-li věřit tomu, co mi říkali, jsou tam i poustevníci, kteří žijí v lesích drsným odříkavým životem. Jejich modlitby a svaté knihy jsou psány v syrštině, které vůbec nerozumějí. Proto mluví zpěvavě jako u nás mniši, kteří neznají gramatiku. Jsou to však lichváři a pijani a někteří z těch, kteří žijí mezi Tatary, mají jako oni mnoho žen. Vstupují-li do kostela, myjí si dolní končetiny jako Saracéni. Jedí maso v pátek a pořádají hostiny rovněž jako Saracéni. Biskup k nim přichází málokdy, sotva jednou za padesát let. Tehdy vysvětlí na kněze všechna děcka mužského pohlaví, i když jsou ještě v kolébce, čímž je vysvětleno, proč skoro všichni muži jsou kněží. Ti se pak ožení, což zcela odporuje učení Otců, ba jsou dokonce bigamisty, protože po smrti první ženy se ožení podruhé. Všichni propadli simonii, neboť žádnou svátost neudělí bez zapla-

cení. Ke svým ženám a dětem jsou velice pozorní a vůbec lze říci, že jim více záleží na vydělávání peněz než na šíření víry. Ti, kteří vychovávají děti vznešených Mongolů a učí je evangeliu, odvádějí je současně svým špatným příkladem a svou chtivostí od křesťanských ctností; dokonce i život Mongolů a tuinů, kteří jsou modláři, je čistší než život těchto kněží.

Opustili jsme Kajlak na den sv. Ondřeje (30. listopadu) a po třech mílích jsme přijeli k vesnici nestoriánů. Vešli jsme do kostela a zapěli z plných plic „Salve Regina“, protože jsme po dlouhé době zase byli v kostele. Za tři dny jsme dorazili na hranice provincie a k břehům jezera, které nám připadalo bouřlivé jako oceán. Uprostřed jsme viděli velký ostrov. Můj společník sešel k vodě, smočil v ní kus látky a ochutnal: voda byla slaná, ale pitná.

Mezi jihem a východem je údolí obklopené vysokými horami, v nichž leží další jezero; obě jezera jsou spojena řekou, která protéká tím údolím. Vítr tudy neustále fičí s takovou silou, že poutníka div nestrhne do jezera.

Prošli jsme šťastně tímto údolím a obrátili jsme se k severu do vysokých hor, pokrytých sněhem. Po sv. Mikuláši jsme začali velice spěchat, protože tady již nebyli žádní lidé, jen „jamy“, to jest stanice vzdálené od sebe jeden den cesty, pro potřeby posílů a vyslanců. Na některých místech v horách je cesta úzká a skoro žádná pastva, takže od rána do noci jsme ujeli vzdálenost dvou „jamů“, tj. dva denní úseky za den. Cestovali jsme více v noci než ve dne. Byla třeskutá zima, takže jsme si obrátili kožichy srstí ven.

O druhé adventní neděli (7. prosince) jsme přišli na místo sevřené strmými a rozervanými skalami. Náš vůdce mne požádal, abych mu odříkal modlitbu, která zahání duchy. V těchto místech prý sídlí ďáblové a nepozorovaně unášejí lidi. Někdy odnesou koně a jezdce tu nechají; někdy mu vyrvou vnitřnosti a kostru nechají na koni; i jiné podobné případy se tu prý staly. Zapěli jsme hlasitě „Credo in unum Deum“ a bohudíky prošli jsme živi a zdrávi. Žádali mne pak, abych jim napsal kouzlo, které by

mohli nosit na čele. Řekl jsem jim: „Naučím vás slova, která budete nosit v srdci a která zachrání vaše těla i duše navěky.“ Můj tlumočník to však nedokázal opakovat. Přesto jsem jim napsal Otčenáš a Věřím v Boha a k tomu jsem jim řekl: „Zde je napsáno, jak se má věřit v Boha, a zde je modlitba, již se prosí Bůh o všechno, co člověk potřebuje. Věřte pevně všemu, co tu stojí, i když tomu nerozumíte, a prostě Boha, aby vám dal to, co říká tato modlitba. Bůh sám to svěřil vlastními ústy svým žákům; věřím, že vás to spasí.“ Nemohl jsem učinit více, protože bylo nebezpečné mluvit o věcech víry prostřednictvím tlumočníka. Bylo to ostatně nemožné, protože on by to stejně nedokázal vyjádřit.

Vyjeli jsme pak na planinu, kde býval dvůr Kujuk-chána. Byla to kdysi země Najmanů, pravých poddaných kněze Jana. Kujukovo sídlo jsem však viděl až při zpáteční cestě. Povím vám, co se stalo s jeho rodinou, jeho syny a jeho ženami. Když Kujuk (r. 1248) zemřel, Batu si přál, aby se po něm stal chánem Mangu. O jeho smrti nemohu říci nic určitého. Bratr Ondřej říká, že zemřel po požití jakéhosi léku, který mu byl podán na rozkaz Batuův. Je tu však ještě jiná verze: Kujuk-chán pozval Batua, aby se mu přijel poklonit, a Batu, ne beze strachu, se vypravil na cestu se všemi svými lidmi. Svého bratra Stikana poslal napřed; ten přijel ke Kujukovi, a když mu měl podat pohár, vypukla mezi nimi hádka, ve které se navzájem zabili. Stikanova vdova nás hostila dva dny, takže jsme měli příležitost dát jí požehnání a modlit se za ni.

Po smrti Kujukově byl zvolen Mangu, jak si přál Batu. Když bratr Ondřej navštívil tyto země, bylo již po volbě. Kujuk měl bratra jménem Siremon, který na radu Kujukovy vdovy a jeho vazalů se vypravil s velikou slávou k Manguovi, aby mu naoko holdoval, ve skutečnosti však s úmyslem ho zabít a vyhladit celý jeho dvůr. Dojel sotva na den nebo dva dny cesty od Manguova ležení, když se polámala jedna z jeho kolesek a musela stát na cestě. Kočí se snažil ji opravit a jeden z Manguových lidí se u toho vyskytl a

nabídl se, že mu pomůže. Přitom se vyptával na účel jejich cesty a kočí mu prozradil, co Siremon zamýšlí. Tu Manguův člověk, tváře se jakoby nic, si vybral nejlepšího koně, jakého mohl sehnat, a cválal ve dne v noci, až dojel k Manguovi a svěřil mu, co se dověděl. Mangu okamžitě svolal všechny své lidi a seřadil ty, kdo byli ve zbroji, trojnásobným kruhem kolem svého dvora, takže nikdo nemohl vstoupit. Ostatní poslal vstříc Siremonovi, který netušil, že jeho úmysl byl vyzrazen. Chopili se ho a se všemi jeho lidmi ho předvedli před Mangua. Mangu ho obvinil ze zločinu a Siremon se hned přiznal. Byl popraven a s ním nestarší syn Kujuk-chána a tři sta nejmočnějších Tatarů. Poslové se vypravili za jejich ženami, které byly bity žhavými pochodněmi, aby se přiznaly. Když to učinily, byly rovněž popraveny. Jen nejmladší syn Kujukův, který se nemohl ničeho zúčastnit ani nemohl o ničem vědět, byl ušetřen a zdědil otcův majetek se vším všudy. Jeli jsme na zpáteční cestě kolem jeho ležení, naši vůdcové se tu však neodvážili zastavit, protože „paní národů tam dlí ve smutku a není nikoho, kdo by ji potěšil“.

KAPITOLA 30.

NÁŠ PŘÍCHOD KE DVORU MANGU-CHÁNA

Jeli jsme dále na sever, stále ještě horami. Konečně na den sv. Štěpána (26. prosince) jsme vyjeli na rozlehlou rovinu, nekonečnou jako oceán, z níž nevynikal jediný vršek nebo chlum. Následujícího dne po svátku sv. Jana Evangelisty jsme dorazili do blízkosti velkého chána. Když jsme byli ještě pět dní cesty odtud, jam, ke kterému jsme dojeli, nás chtěl vést oklikou, která by nás byla zdržela alespoň o patnáct dní. Pokud jsem mohl chápat, byli by nás vedli přes Onankerule, kraj, kde býval skutečný dvůr Čingischánův. Někteří tvrdili, že touto delší cestou na nás

chtěli zapůsobit a lépe zdůraznit moc svého pána. Vskutku tak jednají s lidmi, kteří nejsou jejich poddanými. Našemu vůdci dalo velikou práci, než prosadil, že pojedeme přímo. Tím sporem jsme však přesto ztratili většinu dne, od rána až do tří hodin.

Po cestě mi svěčil Batuův písař, na kterého jsme čekali v Kajlaku, že Batu posílá Manguovi list, ve kterém stojí, že jste požádal Sartacha o pomoc a vojsko proti Saracénům. Překvapilo mne to a zarazilo, protože jsem znal obsah Vašich dopisů a věděl jsem, že v nich o takové válce nic nestojí. Věděl jsem, že ho jen nabádáte, aby se stal přítelem křesťanů, aby ctil kříž a nenáviděl nepřátele kříže. Překladaťeli však byli Arméni z Velké Arménie, kteří všichni nenávidí Saracény. Proto jsem se bál, aby tam něco nepřeložili tak, jak se to hodilo jim a ke škodě Saracénů. Neříkal jsem však raději nic, protože jsem nechtěl odporovat Batuovi a zasahovat do věci bez vážného důvodu.

Dojeli jsme tedy ke dvoru; našemu vůdci byl hned vykázán veliký dům, nám však jen nepatrný přístřešek, kde jsme stěží mohli složit své věci. Našeho vůdce navštěvovalo mnoho lidí a nosili mu rýžové víno v dlouhých úzkých lahvích. Za žádnou cenu jsem nemohl rozeznat toto víno od nejlepšího auxerského, až na to, že nevonělo jako víno. Brzy si nás zavolali a důkladně nás vyslychali o účelu naší cesty. Řekl jsem: „Slyšeli jsme, že Sartach se stal křesťanem. Přivezli jsme mu dopisy od krále francouzského. Sartach nás poslal ke svému otci a ten nás vypravil sem. On vám tedy musel napsat, jaký je účel naší cesty.“

Ptali se, zda s nimi chcete uzavřít mír. Odpověděl jsem: „Můj král poslal dopisy Sartachovi v domnění, že je křesťan. Kdyby byl tušil, že není křesťan, nebyl by mu psal. Pokud jde o mír, pravím vám, že on vám nikdy neublížil ani v nejmenším. Kdyby byl učinil něco, co by vám dalo důvod k vypovězení války jemu nebo jeho lidu, jistě by se vám jako poctivý člověk nejprve omluvil a snažil by se zachovat mír. Naopak ale, kdybyste vy bez důvodu vyhlá-

sili válku jemu nebo jeho národu, doufám, že spravedlivý Bůh by mu pomohl.“ Nato všichni překvapeně opakovali: „Proč jsi sem tedy přijel, nechceš-li uzavřít mír?“ Jsou totiž tak zpupní, že si myslí, že celý svět je bude prosit, aby s nimi směl žít v míru.

Já, kdybych mohl, svolal bych celý svět do války proti nim. Netroufal jsem si však říci jim otevřeně, proč jsem zde. Nechtěl jsem říci nic, co by odporovalo tomu, co mi nařídil Batu. Myslel jsem tedy, že postačí, řeknu-li, že jsem přišel na rozkaz Batuův.

Příštího dne nás zavedli ke dvoru; chtěl jsem jít bos, jako chodíme u nás. Nechal jsem tedy boty doma. Všichni, kdo přicházejí ke dvoru, sestupují s koní na dostřel luku od chánova sídla a nechávají koně pod dohledem štolbů. Sesedli jsme tam také a vůdce nás vedl dále. Obklopili nás a všichni se na nás dívali jako na nějaké zrůdy. Divili se, že jsme bosí, a ptali se nás, zda nepotřebujeme své nohy, neboť byli přesvědčeni, že o ně přijdeme. U chánova domu jsme však našli uherského sluhu, který nás poznal — totiž náš rád — a vysvětlil jim, jaká jsou naše řádová pravidla. Pak přišel nejvyšší písař, nestoriánský křesťan, který má u dvora rozhodující slovo. Prohlédl si nás pozorně, zavolal si Uhra a dlouho se ho vyptával. Nato nás odvedli zpět do našeho obydlí.

KAPITOLA 31.

ARMÉNSKÝ MNICH U DVORA MANGU-CHÁNA

Když jsem se vracel, zpozoroval jsem na východní straně dvora ve vzdálenosti asi dvou dostřelů z kuše domek označený malým křížkem. Zaradoval jsem se, že i zde je nějaká známka křesťanství. S důvěrou jsem vstoupil a našel jsem tam krásně zdobený oltář. Na závěsu ze zlatohlavy byly vyšity obrazy Spasitele, Svaté Panny, sv. Jana

Křtitele a dvou andělů. Obrisy těl a rouch byly vroubeny perlami. Byl tu i velký stříbrný kříž, jehož střed a ramena byly posázeny drahokamy. Olejová lampa s osmi světly hořela před oltářem a u ní seděl arménský mnich, snědý a vychrtlý, oděný hrubou žíněnou košilí, která mu sahala jen do polou stehen. Přes ni měl černou kazajku, podšitou vlnou, a pod košilí železný pás. Padli jsme na kolena, a dříve než jsme se pozdravili s mnichem, zapěli jsme „Ave, regina coelorum“. Mnich povstal a modlil se s námi. Pak teprve jsme se uvítali a usedli spolu kolem ohřívadla se žhavým uhlím. Svěřili jsme se mu, proč jsme zde, a on nám počal dodávat odvahy. Říkal, že máme mluvit přímo, protože jsme posly Boha, který je větší než všichni lidé.

Vyprávěl nám, že sem přišel jen měsíc před námi; že býval poustevníkem v zemi Jeruzalémské, kde se mu třikrát po sobě zjevil Bůh a vyzýval ho, aby šel vyhledat vůdce Tatarů. Když váhal, pohrozil mu Bůh při třetím zjevení, přinutil ho pokynem na kolena a pravil mu, že zemře, nebude-li jeho přání vyplněno. Mnich se tedy nakonec rozhodl, že půjde a přemluví Mangu-chána, aby přijal křest a stal se tím pánem celého světa; pak budou mu oddáni Frankové i papež. Radil mi, abych říkal totéž. Odpověděl jsem mu: „Bratře, milerád mu řeknu, aby se stal křesťanem; vždyť proto jsem přijel. Řekl bych to s chutí komukoliv na světě. Také mu rád povím, jakou radost tím způsobí Frankům i papeži, a slíbím mu, že se k němu budou chovat jako k příteli a bratru. Nemohu mu však slíbit, že se stanou jeho otroky a budou mu platit poplatek; to by bylo proti mému svědomí.“ Mnich na to mlčel a my jsme odešli do svého bytu. Byla tam zima a my jsme od rána ještě nejedli. Uvařili jsme si tedy k večeri kousek masa a trochu prosa v masové polévce. Náš vůdce se opil se svými kumpány ode dvora a o nás se vůbec nestaral.

ZIMA V KARAKORUMU

Nevěděli jsme, že v téže době dlí u Mangu-chána vyslanec Vastaciovi. Nazítří časně ráno nás vzbudili nějakí lidé ode dvora a odvedli mne ve velkém spěchu, ač jsem byl bos, úzkou stezkou k obydlí vyslanců, jichž se ptali, zda nás znají. Jeden řecký rytíř poznal řád, k němuž náležím, a vzpomněl si, že viděl mého společníka na dvoře Vastaciově s bratrem Tomášem, naším provinciálem. Všichni o nás tedy vydali výborné svědectví. Mongolové se pak tázali, jsme-li s Vastaciem v míru či ve válce. „Ani v míru, ani ve válce,“ řekl jsem. „Jak je to možné?“ divili se. „Jejich země a naše,“ vysvětloval jsem jim, „jsou tak vzdálené, že spolu nemají nic společného.“ Vastaciův vyslanec k tomu poznamenal, že to znamená mír, dal jsem si tedy pozor a už jsem mlčel.

Toho rána jsem měl tak omrzlé prsty na nohou, že jsem již nemohl chodit bez obuvi. Zima v těchto končinách je velice krutá; začne-li mrznout, nepřestane dříve než v květnu, někdy až po polovině května. Každé ráno ležela jinovatka, která roztála, teprve když slunce začalo hřát. V zimě nikdy netálo a s každým zavanutím větru mrzlo víc. Kdyby tu však byly v zimě větry jako u nás, nedalo by se tu vůbec žít; naštěstí tu bývá klidno až do dubna, pak teprve přijdou větry. Právě tehdy kolem velikonoce zahynulo zimou a větrem mnoho zvířat.

V zimě nebylo mnoho sněhu; na velikonoce, tj. koncem dubna, ho však napadlo tolik, že všechny ulice v Karakorumu byly zaváty a museli je odvážet na vozech. Přinesli nám od dvora nějaké pláště, ovčí kalhoty a boty. Můj druh a tlumočník si je vzali s velkou radostí. Já sám jsem nic nepotřeboval, protože mi stačil kožich, který mi dal Batu.

PŘIJETÍ U MANGU-CHÁNA.
NAŠE POSELSTVÍ A JEHO ODPOVĚĎ

V oktávu sv. Inocenta (3. ledna) nás odvedli ke dvoru a jacísi nestoriánští kněží, u nichž jsem si nebyl jist, jsou-li to křesťané či nikoliv, se nás vyptávali, kterým směrem se obracíme při modlitbě. Řekl jsem, že k východu. Chtěli to vědět, protože jsme si na radu našeho průvodce oholili vousy, abychom se objevili před chánem tak, jak je u nás zvykem. Tím se stalo, že nás tu považovali za tuiny, tj. za modláře. Chtěli také, abychom jim vyložili některé kapitoly z bible. Pak se nás ptali, podle jakého ceremonálu budeme jednat s chánem — podle jejich či podle našeho? Na to jsem jim odpověděl, že jsme kněží zasvěcení Bohu. V naší zemi žádný světský velmož nedovolí, aby kněz před ním klečel na kolenou. Přesto, pro lásku boží, jsme hotovi pokorit se před každým. Přicházíme z daleka; hodí-li se to, tedy nejprve zapějeme díkůvzdání Bohu, že nás bezpečně dovedl až sem; pak učiníme vše, čeho si bude přát jejich pán, pokud se to nebude přičít cti a slávě Boží.

Odešli tedy dovnitř a opakovali chánovi, co jsem řekl. Byl s tím spokojen. Závěs u vchodu se zdvihl a byli jsme vyzváni, abychom vstoupili. Zapěli jsme sborem svůj chvalo zpěv; nato nás všechny důkladně prohledali, na pažích, prsou i nohou, nemáme-li u sebe nič. Když nic nenašli, dovolili nám vejít. Naš tlumočník však musil odložit opasek s dýkou a nechat jej u dveřníka. Hned u dveří jsme viděli lavici s kosmosem. Tlumočník musel zůstat stát u ní, nás však posadili na lavici proti ženám. Celý dům byl potažen zlatohlavem; uprostřed bylo ohniště, kde hořel oheň z trní, z kořenů pelyňku, který tu roste nesmírně veliký, a z dobytčího trusu.

Chán seděl na pohovce, oblečen v lesklou skvrnitou kožišinu, podobnou tulení. Byl to muž střední postavy, asi pětáctýřicetiletý; po jeho boku seděla jeho mladá žena

a za nimi na jiné pohovce seděla s ostatními malými dětmi vytáhlá nehezká dívka jménem Čerina. Tento dům náležel totiž kdysi křesťanské paní, kterou chán velmi miloval a s níž měl dceru, tuto Čerinu.

Potom si vzal novou mladou ženu, dívka však je stále paní domu, který patřival její matce.

Chán pak vzkázal, aby se nás zeptali, co chceme pít; zda víno, nebo terracinu, což je jakési pivo z rýže, karakosmos neboli čisté kobydí mléko, nebo bal, což je nápoj z medu. Všechny čtyři nápoje se pijí v zimě. Na jejich otázky jsem odpověděl: „Pane, nejsme z těch, kdo hledají rozkoš v pití; cokoliv nám dáš, postačí nám.“ Dal nám tedy nalít rýžového vína, které je čiré a sladké jako bílé víno. Vypil jsem několik doušek ze zdvořilosti; na neštěstí však sluha nalil našemu tlumočnickovi tolik, že se z toho opil. Pak si chán dal přinést sokoly a jiné ptáky, posazoval si je na ruku a bavil se jimi. Po dlouhé době nás konečně vybídl, abychom spustili. Tehdy jsme museli pokleknout.

Chán měl svého tlumočníka, nestoriána, o němž jsem nevěděl, je-li to křesťan či ne; my jsme měli rovněž svého, i když byl opilý. Řekl jsem tedy: „Nejprve vzdáváme díky Bohu, že nás přivedl z tak vzdálené země, abychom spatřili Mangu-chána, jemuž Bůh dal tolik moci na zemi; a modlíme se ke Kristu, v němž žijeme a umíráme, aby mu dopřál šťastného a dlouhého života.“ Každý v té zemi je rád, když se někdo modlí za jeho život. Pak jsem pokračoval: „Můj pane, slyšeli jsme, že Sartach je křesťan, a všichni křesťané se nad tím radovali. Ze všech nejvíce pak můj pán, král francouzský. Proto jsme se k němu vypravili a náš král mu poslal listy, v nichž byla slova míru a mimo jiné také průkaz a osvědčení pro lidi, jako jsme my. Žádal ho též, aby nás ponechal ve své zemi, neboť je naší povinností učit lidi, jak žít podle božích příkázání. Leč Sartach nás poslal ke svému otci Batuovi a Batu nás poslal k tobě. Tobě dal Bůh velikou moc ve světě. Prosím tě proto, abys nám z této moci dovolil zůstat ve tvé říši, abychom tak mohli splnit své božské poslání ve službách tvých, tvých

žen a tvých dětí. Nemáme zlato, stříbro ani drahé kameny, které bychom ti mohli nabídnout. Máme jen sebe a nabízíme ti sebe. Budeme sloužit Bohu a prosit ho, aby ti požehnal. Anebo nás tu nech, aspoň než přejde zima, protože můj společník je tak sláb, že by zemřel, kdyby měl znovu vsednout na koně.“ Můj spolucestující mi svěřil, jak mu je špatně, a prosil mne, abych pro něho vymohl povolení zůstat zde; báli jsme se totiž, že nenechají-li nás tu, budeme se muset hned vrátit k Batuovi. Mangu-chán odvětil: „Tak jako sluneční paprsky všude proniknou, tak i moc moje a Batuova dosáhne všude. Nepotřebujeme tedy vaše zlato a stříbro.“ Až sem jsem rozuměl svému tlumočnicku dobře; potom byl však tak opilý, že se mu už rozumět nedalo. Zdálo se mi, že i Mangu-chán sám trochu vrávorá. Jeho odpověď však nasvědčovala tomu, že mu nebylo vhod, že jsme navštívili Sartacha před ním. Vida, že můj tlumočník není k ničemu, odmlčel jsem se a jen jsem ho prosil, aby se nehoršil pro mou zmínku o zlatě. Naznačil jsem mu, že jsem to neřekl proto, že by on po něm toužil nebo ho měl málo, nýbrž proto, že jsme ho chtěli uctít duchovně i světsky. Pak nám kázal, abychom povstali a zase si sedli. Krátce poté jsme ho pozdravili a odešli jsme. S námi vyšli jeho tajemníci a tlumočník, který vychovával jednu z jeho dcer. Dávali nám mnoho otázek, ptali se, kolik je ve Francii ovcí, dobytka a koní, jako by nás chtěli přepadnout a všechno nám pobrat. Snažil jsem se potlačit své rozladění a zlost. Řekl jsem: „Je tam mnoho bohatství a můžete je spatřit, když se tam jednou dostanete.“

Pak ustanovili kohosi, aby se o nás staral, a my jsme se vydali k mnichovi. Sotva jsme vyšli ven, vyběhl za námi zmíněný tlumočník a řekl: „Mangu-chán se nad vámi slitoval a dovoluje vám tu zůstat dva měsíce. Pak bude konec zimy; současně vám vzkazuje, že asi deset dní cesty odtud je pěkné město, zvané Karakorum. Chcete-li jít tam, dá vám všechno, co budete potřebovat; chcete-li naopak zůstat zde, dostane se vám rovněž všeho potřeb-

ného. Bude vám však nepohodlné stěhovat se stále s dvorem.“ Odpověděl jsem: „Kéž Bůh zachová Mangu-chána a dá mu dlouhý a šťastný život. Setkali jsme se tu s mničem, který je zřejmě zbožný svatý muž a přišel sem z vůle boží. Rádi bychom tedy zůstali s ním, protože jsme mniši jako on. Budeme se modlit společně za život chánův.“

Nato nás tlumočník opustil bez jediného slova.

KAPITOLA 34.

ODCHOD NAŠEHO PRŮVODCE. O ŽENĚ Z LOTRINSKA

Neměli jsme palivo a v našem domě byla citelná zima. Ještě jsme nejedli, ačkoli už byla noc. Konečně přišel ten, komu nás svěřili, opatřil oheň a přinesl trochu jídla. Náš průvodce se musel vrátit k Batuovi. Dříve si však od nás vyprosil koberec, který jsme na jeho pokyn zanechali u Batua. Dali jsme mu jej a on odešel v pokoji omlouvaje se nám, že nás nechal cestou trpět hladem a žízní. Samozřejmě jsme mu odpustili a sami jsme ho prosili za prominutí, jestliže jsme jemu nebo jeho společníkům snad dali v něčem špatný příklad.

Jakási žena z Met v Lotrinsku, jménem Paquetta, nás vyhledala a připravila pro nás hostinu, nejlepší, jakou mohla. Byla zajata v Uhrách a patřovala ke dvoru oné křesťanské paní, o níž jsem se již zmínil. Vyprávěla nám o neslýchaném utrpení, které musela snášet, než se dostala ke zdejšímu dvoru. Teď se jí už dařilo celkem dobře; její manžel, mladý Rus, otec jejích tří pěkných synů, uměl stavět domy, což je mezi Tatary velmi výhodné zaměstnání.

O PAŘÍŽSKÉM ZLATNÍKU VILÉMOVI,
KTERÝ BYL ZAMĚSTNÁN
NA CHÁNOVĚ DVOŘE

Pověděla nám kromě jiného, že v Karakorumu žije jakýsi mistr zlatník, který pochází z Paříže a jmenuje se Vilém. Jeho příjmení je Buchier a jeho otec se jmenoval Vavřinec Buchier. Nebyla si zcela jista, domnívala se však, že měl bratra Rogera Buchiera, který žije u Velkého Mostu. Věděla také, že tento zlatník má u sebe mladíka, k němuž se chová jako k vlastnímu synu a který je výtečným tlumočnickem. Avšak Mangu-chán prý dal tomuto umělci řemeslníku tři sta jaskotů, tj. tři tisíce marek, a padesát lidí, aby vyrobil jakési umělecké dílo. Proto se obávala, že pro tu dobu nebude moci svého syna postrádat.

U dvora prý jí říkali: „Ti, kdo přišli z tvé země, jsou dobří lidé a Mangu-chán by si s nimi rád pohovořil, ale jejich tlumočnick nestojí za nic.“ Proto tedy měla o nás takovou starost. Napsal jsem tomu zlatníkovi, že jsme přijeli, a požádal jsem ho, aby nám poslal svého syna, je-li to možné. Odpověděl, že tento měsíc je to nemožné, že však dokončí svou práci příští měsíc a pak nám ho ihned pošle.

Bydlili jsme spolu s ostatními vyslanci. Na dvoře Mangu-chána se s nimi zachází zcela jinak než u Batua. U Batua je na západní straně dvora „jam“, kde se přijímají všichni, kdo přicházejí ze západu; tak je to zařízeno i pro ostatní světové strany. U Mangu-chána jsou všichni pohromadě v jednom „jamu“ a mohou se vzájemně navštěvovat a hovořit spolu. Na Batuově dvoře se vzájemně neznají, nevědí o sobě, kdo je kdo, a mohou se setkat jen u dvora. Je-li však přijat jeden, nemusí být ještě přijat druhý. Ke dvoru se tam smí jen na vyzvání. Zde jsme se setkali například s jedním křesťanem z Damašku, který sem přijel

jako posel sultána z Mont Realu a Cracu (Crac des Chevaliers, Hisn al Akrád) zaplatit Tatarům daň a žádat o jejich přátelství.

O KNĚZI THEODOLOVI
A O CHÁNOVÝCH ZVĚDECH

Asi rok přede mnou zavítal do těchto končin jakýsi klerik z Aconu (Acre, Akka), který si říkal Raimundus; jeho pravé jméno však bylo Theodolus. Odjel z Kypru současně s bratrem Ondřejem; cestovali spolu až do Persie. Theodolus tam vezl jakési hudební nástroje z Ammorica a tím se zdržel. Bratr Ondřej odjel a Theodolus pak putoval se svými nástroji až ke dvoru Mangu-chána, který se ho zeptal, co tu chce. Theodolus mu řekl, že se setkal se zbožným biskupem, jemuž Bůh seslal dopisy napsané v nebi zlatými písmeny a poručil mu, aby je předal vládci Tatarů, který prý se stane vládcem celého světa. Také měl přesvědčovat národy, aby s ním uzavřely mír.

Mangu na to řekl: „Přinesl-lis mi ty nebeské dopisy od vašeho Boha, budeš vítán.“ Theodolus pravil, že ty dopisy měl, že je však vezl na divokém koni spolu se svými ostatními věcmi. Kůň se splašil, utekl do lesů a do hor a všechen náklad se ztratil. Takové případy se opravdu často stávají. Každý má tedy koně pevně držet, když s něho slézá. Mangu se ho zeptal, jak se jmenoval onen biskup. Odpověděl, že prý Oto. Tvrdil také, že byl v Damašku a že mistr Vilém tam býval klerikem tamějšího legáta. Na dotaz chánův, v kterém království žil, řekl, že byl poddaným jednoho franckého krále, který se jmenoval Moles. Slyšel zřejmě něco o tom, co se stalo na pláních mansúrských, a chtěl předstírat, že je vlastně vaším poddaným. Dodal ještě, že Saraceni pronikli mezi Franky a chána a zamezili jim spojení. Kdyby byla cesta volná, Frankové by prý poslali vyslance a uzavřeli by s Mongoly mír. Mangu-chán se ho

tedy ptal, chce-li vést vyslance k onomu králi a biskupovi. Prohlásil, že ano, že by šel i k papeži. Mangu tedy dal přinést velice silný luk, který stěží dva muži dokázali napnout, a dva šípy se stříbrnými hroty, všelijak děrované, které hvízdaly jako flétny, když byly vystřeleny. Pověřil jednoho Mongola, aby doprovázel Theodola, a řekl mu: „Půjdeš s tímto mužem k franckému králi a nabídněš mu tyto věci; chce-li žít s námi v míru, obsadíme zemi Saracénů až k hranicím jeho země a dáme mu všechno odtud na západ. Ne-li, přineseš luk a šípy zpátky, řekneš mu však, že takovým lukem dostřelíme daleko a trefujeme přesně.“ Propustil pak Theodola, jehož tlumočnickem byl právě syn místra Viléma. Mladík slyšel, jak Mangu říká tomu Mongolovi: „Až s ním půjdeš, dobře se rozhlížeš po kraji, všiměj si silnic, osad a pevností, pamatuj si, jací tam jsou lidé a jak jsou ozbrojeni.“ Honem tedy běžel varovat Theodola a vyčítal mu, že bere s sebou tatarské poselstvo, když to jsou vyzvědači. Theodolus však prohlásil, že je poveze přes moře, takže nebudou vědět, ani kudy jedou, ani kudy se mají vrátit.

Mangu dal tedy Mongolovi svůj odznak, zlatou destičku asi dlaň dlouhou, na které byly napsány jeho rozkazy. Každý, kdo má takový odznak, může si poručit kdekoliv a cokoliv a jeho rozkazu musí být okamžitě uposlechnuto.

Theodolus se dostal až k Vastaciově a chtěl jet dále k papeži, jehož chtěl oklamat tak, jako podvedl Mangu-chána. Vastacius se ho ptal, má-li pro papeže nějaké listy, když je vyslancem a doprovází tatarského posla. Neměl však nic takového, a proto se ho Vastacius zmocnil, zabavil mu vše, co měl, a uvrhl ho do vězení. Mongolský posel tam onemocněl a zemřel. Zlatou destičku poslal Vastacius zpět Mangu-chánovi po průvodcích toho Mongola; setkal jsem se s nimi poblíž Erzerumu na hranicích Turecka. Od nich jsem se dověděl, co potkalo nešťastného Theodola. Takových podvodníků je na světě mnoho; Mongolové je pravují, jakmile je dopadnou.

MNICH SERGIUS. O SLAVNOSTI V CHÁNOVĚ DOMĚ

Svátek tří králů (6. ledna) byl přede dveřmi; arménský mnich Sergius mi svěřil, že toho dne bude křtít Mangu-chána. Prosil jsem ho, abych za každou cenu mohl být svědkem tohoto obřadu. Slíbil mi, že to zařídí.

Stanoveného dne mi však mnich nic neřekl a nepozval mne nikam. Teprve kolem šesté hodiny mne zavolali ke dvoru. Potkal jsem mnicha, jak se odtud vrací v průvodu jiných kněží, s křížem, kadidlem a biblí. Toho dne totiž pořádal Mangu-chán slavnost a bylo zvykem, že o takových dnech, kterým jejich zaříkavači říkali svaté a někteří nestoriáni posvátné, bývalo velké slyšení u chána. Křesťanští kněží přicházeli první s velikou nádherou, modlili se za něho a žehnali jeho pohár. Po nich šli saracénští kněží a konali totéž. Konečně třetí byli kněží modloslužebníci, kteří činili opět totéž. Mnich mi tvrdil, že chán věří jen křesťanům, že však chce, aby se za něho modlili všichni. Mnich lhal, protože chán nevěří nikomu a ničemu, jak brzy shledáte. Všichni se sletují ke dvoru jako mouchy na med, každý si myslí, že jen on má vládcovu přízeň, a svolává požehnání na jeho hlavu.

Posadili nás tedy před jeho domem a přinesli nám maso. Odmítli jsme s tím, že nechceme jíst zde a že bychom rádi pojedli doma. Řekli nám tedy: „Vraťte se domů, neboť jste byli pozváni, abyste jedli.“ Vraceli jsme se s mnichem, který se rděl za to, že nás tak obelhal. Nechtěl jsem s ním vůbec mluvit. Nestoriáni mi však tvrdili, že chán byl pokřtěn. Řekl jsem, že tomu nevěřím a že o tom také nikomu neřeknu, protože jsem nic neviděl. Přišli jsme domů, kde byla tma a pusto. Donesli nám lůžka a nějaké přikrývky, palivo a trochu masa z hubené ovce, příliš málo, aby mohlo stačit třem lidem na šest dní. Denně jsme dostali mísu prosa a pintu prosného piva. Půjčili nám třínožku a

pánev, abychom si mohli uvařit maso; proso jsme vařili ve štávě z masa. To byla celá naše strava; bylo by to bývalo dost, kdybychom mohli jíst v klidu. Kolem nás bylo však stále plno hladových chudasů, s nimiž jsme se museli dělit. Obléhali nás, jakmile zjistili, že něco vaříme. Zkusil jsem tehdy, jaké trápení je dávat a nemít z čeho.

KAPITOLA 38.

O CHÁNOVĚ DVOŘE A NÁBOŽENSKÝCH OBŘÁDECH

Když uhodily kruté mrazy, poslal nám Mangu-chán tři pláště z opičí kůže srstí navrch. Přijali jsme dar s povděkem, když se nás však ptali, zda máme dosti potravy, namítli jsme, že jídla potřebujeme jen málo, ale že nemáme vhodné obydlí, kde bychom se mohli modlit za Mangu-chána. Náš dům byl vskutku tak těsný, že jsme v něm nemohli stát. Ani číst jsme nemohli ve svých knihách, když v něm hořel oheň. Vyřídili to chánovi, který vzkázal arménskému mnichu, zda by nás neumístil ve svém domě. Mnich odpověděl, že tak učiní s radostí.

Napříště jsme tedy již bydlili lépe, přímo proti dvoru, kde nebydlil nikdo kromě nás a tatarských zaříkávačů. Ti však bydlili ještě blíže, proti sídlu první chánovy ženy, zatímco naše obydlí bylo na opačném konci řady na východě, proti sídlu jeho poslední ženy. Přestěhovali jsme se v předvečer oktávu tříkrálového (12. ledna); druhého dne ještě před úsvitem se shromáždili všichni nestoriánští kněží v kapli, tloukli do dřeva a navlékli si ornáty, připravovali kadidlo a pěli slavnostní hymny. Po nějaké chvílce vešla do kaple první chánova žena, Kotota Katen, v průvodu několika paní, a s ní její nejstarší syn Baltu se svými bratry. Všichni poklekli a podle způsobu nestoriánů se dotkli čelem země. Pak se dotýkali všech svatých obrazů, políbili si ruku po každém doteku a vztáhli ji ke všem

okolostojícím. To je obvyklý obřad nestoriánů po vstupu do kostela. Kněží za stálého zpěvu podali královně kadidelnici, ta zapálila kadidlo a kněží jí podkuřovali. Mezitím se rozednilo; královna sňala vysoký klobouk zvaný botta a bylo vidět, že má oholenou hlavu. Pokynula nám, abychom odešli, všiml jsem si však při odchodu, že jí podávali stříbrnou nádobu. Není mi známo, byla-li pokřtěna či nikoliv, vím však, že nestoriáni neslouží mši ve stanu, nýbrž že k tomu vždy potřebují skutečný kostel. O velikonocích jsem je viděl křtít a světit křtitelnice s velikou slávou, tehdy to však nedělali.

Když jsme se vrátili domů, přišel sám Mangu-chán, vstoupil do kostela či modlitebny a usedl před oltářem vedle své choti na zlatou podušku, kterou mu podali.

Aniž bychom věděli, že je tam chán, byli jsme zavoláni do kostela; ve dveřích nás prohledali, nemáme-li s sebou nuž. Měl jsem u sebe pouze bibli a breviář; uklonil jsem se nejprve před oltářem a potom před chánem. Zazpívali jsme Veni, Sancte Spiritus; chán si povšiml našich knih, dal si je podat a s velkým zájmem se vyptával na význam obrázků. Nestoriáni mu napovídali, co chtěli, protože náš tlumočnick nebyl s námi. Když mne přijal poprvé, měl jsem též bibli s sebou a i tehdy si ji dlouho a pečlivě prohlížel.

Chán pak odešel, královna však zůstala a rozdávala dárky všem křesťanům, kteří tu byli. Mnichovi dala jeden jaskot a zdejšímu arcijáhnovi rovněž. Před nás položila nasik, kus tkaniny široký a dlouhý jako ložní příkrývka, a prošívanou látku zvanou bukarán. Nepovažovali jsme za nutné to přijmout a dali jsme je tedy našemu tlumočnickovi. Ten si ponechal bukarán a nasik vzal s sebou na Kypr, kde jej prodal za osmdesát kyperských bezantů, i když se mu cestou poškodil. Přinesli nám ještě rýžové víno, kosmos a červené víno, podobné rochelskému. Královna vzala plný pohár, poklekla a požádala o naše požehnání. Všichni kněží hlasitě zpívali, zatím co pila. Při druhém poháru byla řada na nás, abychom pěli. Všichni

byli poněkud podroušení. Přinesli mísu skopového, která rychle zmizela; pak přišly velké ryby, zvané kapr, bez soli i bez chleba. Z těch jsem jedl. Tak uběhl den až do večera. Konečně královna, vrávorajíc opilostí, vsedla do své kolesky a za velkého zpěvu a pokřiku kněží odjela.

Příští neděli, kdy se zpívá evangelium „Nuptiae factae sunt“, přišla chánova dcera, jejíž matka byla křestankou, a učinila totéž, jenže ne tak slavnostně; nerozdávala dárky, jen pítí, dosti však, aby se kněží mohli opít. K jídlu se dávalo pražené proso.

V předvečer neděle Septuagesima (8. února) se nestoriáni postí tři dny; říkají tomu půst Jonášův, podle Jonáše, který ho kázal Ninivským. Arméni se postí pět dní a říkají tomu půst sv. Sergia, což je jeden z jejich největších svatých a Rekové o něm tvrdí, že byl biskupem. Tehdy jsem viděl kancléře Bulgaje, který jim v pátek dával darem maso a oni je slavnostně žehnali, jako se žehná velikonoční jehně. On sám však nejedl, prý na radu mistra Viléma, který je jeho dobrým přítelem. Mnich dokonce vyzval Mangu-chána, aby se postil celý týden, a on to prý učinil. V neděli Septuagesima, kdy Arméni světi velikonoce, jsme kráčeli v průvodu k chánovu obydlí; mnich a my dva i s kněžími jsme byli vpuštěni dovnitř k chánovi, když nás dříve prohledali, nemáme-li nůž.

KAPITOLA 39.

VĚŠTBY ZE SPÁLENÝCH KOSTÍ, O ČTYŘECH DOMECH, KTERÉ JSME NAVŠTÍVILI

Ve vchodu jsme potkali člověka, který vynášel hromádku spálených ovčích lopatek. Velmi mne zajímalo, co s nimi provádějí. Když jsem se na to později ptal, dověděl jsem se, že chán nikdy nepodnikne nic důležitého, aniž se

předem dotáže těchto kostí. Ani do svého domu nikoho nepustí, dokud se o tom neporadil s kostmi. Je to jakýsi druh věštby. Chce-li chán něco podniknout, nechá si přinést tři kosti, vezme je do rukou a soustředěně myslí na to, co chce dělat. Má to učinit nebo ne? Pak dá kosti spálit; k tomu jsou v sousedství dva malé domečky, kde se kosti pálí a věnuje se jim všemožná péče. Jakmile zuhelnatí, přinesou mu je zpět. Chán je bedlivě prohlédne, zda byly dosti dlouho vystaveny žáru ohně. V nich tedy je zjeveno, co má dělat. Je-li někde na spodní straně puklina nebo se odlupují kulaté úlomky, nepodnikne nic. Každá kost vždy popraská, jako vše, co se dá nad oheň. Stačí mu však, jestliže ze tří aspoň jedna popraská správně.

Nestoriánští kněží pálili u ohně kadidlo a zpívali, žehnajíce jeho nápoj. Mnich a my jsme je v tom následovali. Opět si chán vyžádal naše bible, sotva je spatřil, a znovu si je prohlížel. Když dopil a nejvyšší kněz mu odebral pohár, dostali pít kněží. Potom jsme se obrátili k odchodu. Můj společník se při tom trochu zpozdil a nešťastnou náhodou, když se obracel a ukláněl se chánovi, dotkl se prahu. My ostatní jsme již byli venku a spěchali jsme k sídlu chánova syna Baltua. Nevšimli jsme si ani, že našeho druha uchopila stráž a odvedla ho k nejvyššímu písaři Bulgajovi, který odsuzuje provinilce k smrti. Ohlédl jsem se sice, když jsem ho však neviděl, pomyslel jsem si, že ho snad někde zdrželi a chtějí mu třeba dát lehčí šat. Byl totiž velice sláb a tak těžce navlečen do kožišin, že mohl sotva chodit. O něco později zavolali našeho tlumočníka a poslali ho k němu. Vešli jsme do domu chánova nejstaršího syna, který měl už dvě ženy a bydlil vpravo od otcova sídla. Jakmile nás uviděl, vrhl se na zem, dotkl se čelem země a políbil kříž. Když povstal, položil jej s největší úctou na vyvýšené místo na novou látku vedle sebe. Jeho učitelem je nestoriánský kněz jménem David, veliký pijan. Posadil nás a dal kněžím pít. Požehnali jsme mu a on též pil. Pak jsme šli dále k chánově druhé ženě. Jmenuje se Kota a je uctívačkou model. Byla právě nemocná a ležela na lůžku.

Mnich ji vybídl, aby vstala a poklonila se kříži, klečíc a dotýkajíc se čelem země; stál s křížem na západní straně domu a ona na východní. Když tak učinila, vyměnili si místa a mnich se stejnou drzostí poručil té ženě, zesláblé, že sotva mohla stát na nohou, aby se znovu po křesťanském zvyku třikrát klaněla kříži směrem na východ; učinila to. Vybídl ji též, aby se poznamenala křížem na čele a na hrudi. Pak ulehla znovu, my jsme se za ni pomodlili a vyšli ven, k třetímu domu, kde kdysi žila křesťanská žena chánova. Po její smrti ji vystřídala mladá dívka, která nás přijala velmi pohostinně. Všichni v domě se zbožně klaněli kříži a umístili jej na kusu hedvábí na čestném místě. Přinesli skopové maso, položili je nejprve před paní domu a pak je rozdělili kněžím. Mnich a já jsme ani nejedli, ani nepili.

Šli jsme pak ještě do bytu oné dívky Čeriny, který byl za velkým domem a patřival její matce. I toto děvče se při spatření kříže vrhlo na zem a zbožně se modlilo. Bylo zřejmě velmi vzděláno ve víře. Položilo kříž na čestné místo na hedvábí; a všechno toto hedvábí náleželo mnichu. Náš kříž sem přinesl jakýsi Armén, který přišel spolu s mnichem, prý z Jeruzaléma, jak tvrdil. Byl to stříbrný kříž, vážil čtyři marky a měl v každém úhlu jeden drahokam a pátý uprostřed. Nebyla na něm podoba Spasitele, protože Arméni a nestoriáni se stydí ukazovat Krista přibitého na kříž.

Ukázali jej chánovi a ten se tázal Arména, jaké má přání. Ten řekl, že je synem arménského kněze, jehož kostel zničili Saracéni. Prosil, aby mu jej pomohl znovu vystavět. Mangu se ptal na cenu a Armén řekl, že by to stálo dvě stě jaskotů, tj. dva tisíce marek. Nato chán nařídil, že má dostat list na výběrčí daní v Persii a Velké Arménii, aby mu vyplatili tuto částku. Mnich s sebou nosil ten kříž, kudy chodil, a ostatní kněží mu jej záviděli.

Z dívčina domu jsme šli na čtvrté místo, poslední v pořadí i hodnoti. Pán totiž jen zřídka kdy navštěvoval tuto ženu, její dům upadal a ona sama též nebyla příliš vábná.

Po velikonocích jí však chán vykázal nový dům a dal jí i nové vozy. Věděla o křesťanství stejně málo jako druhá manželka; byla citelkou model a obracela se o radu k věštcům. Přesto však, když jsme vstoupili, se poklonila kříži, jak ji to naučil mnich a kněží. Opět se pilo, až konečně jsme se vrátili do své modlitebny, která naštěstí nebyla daleko; všichni kněží totiž zpívali a řvali a byli silně opilí.

V těchto končinách se v tom nevidí nic špatného ani u muže, ani u ženy.

Přivedli pak mého společníka a mnich mu zle vyčinil, že se dotkl prahu. Druhého dne přišel Bulgaj, velký soudce, a přísně nás vyslyšal, zda nás upozornili, že se nesmíme dotknout prahu. Řekl jsem mu: „Můj pane, nebyl s námi žádný tlumočník; jak jsme jim měli rozumět?“ Prominul mu tedy, nikdy však již nesměl vstoupit do chánova domu.

KAPITOLA 40.

JAK MNICH VYLÉČIL NEMOCNOU PRINCEZNU

Stav paní Koty, která byla již dlouho nemocná, se ještě zhoršil; zdálo se, že zemře, a kouzla modlářů nic nezmožila. Mangu tedy poslal pro mnicha a ptal se, může-li pro ni něco učinit. Mnich nerozvážně odpověděl, že za její uzdravení ručí chánovi hlavou. Potom si svolal nás, pověděl nám o svém slibu a se slzami v očích nás prosil, abychom se za ni celou noc modlili. Měl jakýsi kořen zvaný rebarbora; rozmělnil jej na prášek, který vysypal do vody a položil do ní křížek s podobou Spasitele. Tvrdil, že se tím doví, zda se nemocná uzdraví nebo zemře. Má-li nemocný vyváznout, nápoj ho musí v hrudi pálit jako žhavý; zemře-li, ani jej neucítí. Já sám jsem se domníval, že tato rebarbora je něco posvátného, co si přinesl ze Svaté země. Dával prý tento nápoj pít mnoha nemocným. Pravidelně se stávalo, že po

tom hořkém doušku zakoušeli podivné bolesti v břiše, což se při jejich stavu považovalo za zázrak.

Zatím co si připravoval svůj lektvar, navrhl jsem mu, aby jej smísil se svčenenou vodou římské církve, která má velkou moc vyhánět zlé duchy. Pokud jsem pochopil, princezna byla posedlá zlým duchem. Dali jsme mu tedy svčenenou vodu, mnich ji smísil s rebarborou a nechal v tom celou noc ležet kříž, aby se roztok nasál. Řekl jsem mu také, že je-li knězem, jeho kněžský stav mu dává moc vyhánět dáblý. Odpověděl mi, že je, lhal však, neboť nebyl nikdy vysvěcen, neuměl ani psát a byl vlastně povoláním tkadlec. O tom jsem se přesvědčil později, když jsem na zpáteční cestě projížděl jeho zemí.

Nazítří ráno jsme šli k nemocné princezně, mnich, já a dva nestoriáni. Ležela v maličkém přístěnku za hlavní místností. Když jsme vstoupili, vztyčila se na lůžku, poklonila se kříži a položila jej na kus hedvábné látky; pak vypila svčenenou vodu s rebarborou a omyla si jí prsy; mnich mne požádal, abych nad ní četl evangelium. Brzy pocítila úlevu. Dala si přinést čtyři stříbrné jaskoty; položila je nejprve k nohám kříže a pak jeden dala mnichovi, druhý mně a zbývající dva kněžím. Nepřijal jsem svůj, mnich tedy natáhl ruku a vzal si jej. Dala též přinést víno a nabídla nám všem; musil jsem se napít třikrát z jejího poháru na počest svaté Trojice. Chtěla mne také učit své řeči a velice se smála, když jsem mlčel. Neměl jsem totiž s sebou tlumočnicka.

Dalšího dne jsme k ní zašli znovu a Mangu-chán, dověděv se, že jsme tam, povolal nás k sobě. Slyšel už, že princezně se daří lépe. Zastihli jsme ho ve společnosti několika sloužících, jak pije jakési řídké těsto, které vypadalo jako tekuté bláto; prý ulevuje hlavě. Před ním byly spálené kosti z ovčích lopatek. Vzal do ruky kříž, nezahlédl jsem však, zda ho políbil či uklonil-li se mu; díval se na něj a ptal se nevím co. Mnich ho pak poprosil o dovolení, aby směl nosit kříž na špici kopí, protože jsem mu o tom něco říkal. Mangu odpověděl: „Nos jej, jak za dobré uznáš.“

Poklonili jsme se mu a spěchali jsme k princezně, která byla v pořádku a veselá. Napila se znovu svčenené vody a my jsme nad ní četli bibli. Ti mizerní kněží ji nenaučili z víry vůbec nic, ba ani o křtu nemluvili. Seděl jsem tu nejsa mocen slova a ona mne zas trochu učila svému jazyku.

Kněží jí ani nevyčítali, že obcuje s čaroději. Viděl jsem v jejím domě čtyři meče napolo vytažené z pochev; jeden v hlavě lůžka, druhý v nohách a další dva po obou stranách dveří. Viděl jsem tu též stříbrný kalich, podobný našim kalichům, který patrně byl ukořistěn v některém kostele v Uhrách. Visel na zdi plný troudu a na troudu ležel černý kámen; kněží ji zřejmě nepoučili, že je to neblahé. Naopak, sami tak činí a svým příkladem učí jiné.

Tři dny jsme chodili k princezně, až byla docela zdráva. Tehdy si mnich udělal korouhev posetou kříži, požádal o dlouhou tyč jako kopí a na její špici jsme nosili kříž. Choval jsem se k mnichovi s úctou, jako by byl mým biskupem, neboť znal zdejší jazyk. Leccos se mi však na něm nelíbilo. Dal si udělat křeslo, jako mají biskupové, rukavice a klobouk s pavím perem a malým zlatým křížkem. Měl hrubé nehty, které si mazal mastmi. Mluvil nesmírně opovážlivě a drze. Nestoriáni často odříkávali verše ze žaltáře a dva muži drželi nad jejich rukama zkřížené haluze. Mnich byl při tom a nic nenamítal. A mnoho jiného mi na něm vadilo a zdálo se mi směšným. Přesto jsme ho však neopustili, protože jsme měli v úctě kříž. Nosili jsme jej vysoko po celém táboře a zpívali jsme „Vexilla Regis prodeunt“, až všichni Saracéni zmlkli úžasem.

KAPITOLA 41.

CESTA DO KARAKORUMU

Za našeho pobytu se tábor Mangu-chána dvakrát přesunul k jihu, pak se obrátil a začal postupovat na sever, k městu Karakorumu. Během cesty jsem pozoroval

podivnou věc, na kterou mne upozornil v Cařihradě pan Balduin z Hainautu, který tu byl: že totiž stoupá stále vzhůru a nikdy dolů. Všechny řeky tu tekou od východu k západu, přímo nebo s ohybky na sever či na jih. Ptal jsem se kitajských kněží a ti mi řekli, že z místa, kde jsem se setkal s Mangu-chánem, je do Kitaje dvacet dní cesty na jihovýchod. Do vlastního území Mongolů, do Onankerule, kde býval tábor Čingischánův, je deset dní cesty přímo na východ. V těchto východních krajích není žádné město. Žijí zde lidé národa Su-Mongolů, „Vodních Mongolů“, neboť „su“ znamená v tatarské řeči vodu. Živí se lovem a rybolovem a nemají ani dobytek, ani ovce.

Ani na sever odtud nejsou žádná města; je to území pastýřů zvaných Kirgizové. Žijí zde také Orenčajové, kteří si připínají na nohy obroušené kosti a kloužou se na ledě nebo na zmrzlém sněhu tak rychle, že chytí zvíře i ptáka. Ještě jiní ubozí národové žijí tam na severu, tak daleko, jak jen zima dovolí; hraničí na západě se zemí Paskatirů či Velkými Uhrami, o níž jsem už mluvil. Hranice těch severních krajů jsou neznámé, neboť je tam nesmírná zima a všude hory sněhu, které nikdy neroztají.

Ptal jsem se na nestvůry či zrůdné lidi, o kterých mluví Isidor a Solinus. Řekli mi, že nikdy nic takového neviděli, což mne velice udivilo. Všechny tyto národy, ať jsou jakkoliv chudé, musí tak či onak sloužit Mongolům. Podle rozkazu Čingischánova musí pracovat každý, kromě starců, kterým to už stáří nedovoluje.

KAPITOLA 42.

O ZRŮDNÝCH TVORECH A O KITAJI

Jednoho dne mne navštívil jistý kitajský kněz. Měl na sobě červenou látku tak nádherné barvy, že jsem neodolal a zeptal jsem se ho, z čeho se taková barva získává. Řekl mi, že ve východním Kitaji jsou vysoké skály, kde žijí

tvorové, kteří vypadají jako lidé, až na to, že nemohou ohýbat kolena. Musí tedy poskakovat, nevím však docela dobře, jak. Jsou jen asi loket vysokí a jejich celé tělo je porostlé chlupy. Žijí v nepřístupných jeskyních; lovci je lákají na medovinu a opjetejší je. Vydlabají ve skalách díry ve tvaru nádob a do nich nalévají medovinu. V Kitaji není víno, začínají však už vysazovat vinice a dělají nápoj z rýže. Lovci se tedy ukryjí a skákající tvorové vylezou z jeskyň, ochutnají med a zakřičí: čin-čin. Podle toho křiku se jim říká činčin. Za chvíli jich tam je celý zástup, mlaskají a libují si, a sotva se trochu napijí, usnou na těch skalách. Lovci vyjdou z úkrytu a sváží jim ruce a nohy. Pak jim otevrou žílu na šíji, odejmou tři nebo čtyři kapky krve a pustí je zas na svobodu. Tato krev, podle toho, co mi říkal ten kitajský kněz, je nejlepším barvivem na purpur nebo šarlat. Tvrдили mi však také, že za Kitajem je kraj, kde nikdo nestárne, ať je mu sebevíce let: tomu však nevěřím.

Kitaj se dotýká oceánu a mistr Vilém Pařížský mi říkal, že tu viděl vyslance jakýchsi národů Kaule (Korea) a Mance. Žijí na ostrovech obklopených mořem, které v zimě zamrzá, takže Tataři je mohou přepadnout. Nabízeli tedy Tatarům, nechají-li je na pokoji, třicetkrát tři tisíce tumenů jaskotů každý rok. A tumen je číslo, které znamená deset tisíc.

KAPITOLA 43.

O PAPIROVÝCH PENĚŽÍCH A PÍSMU KITAJŮ

Obvyklým platidlem v Kitaji je papír vyrobený z bavlny, asi dlaň široký a tolikéž dlouhý, pokrytý čarami podobně jako pečeť Mangu-chána. Kitajové píší štětcem, jaký užívají malíři, a každý znak představuje několik písmen, znamená celé slovo. Tibeťané píší jako my zleva

doprava a mají písmena zcela podobná našim. Tangutové píší zprava doleva jako Arabové a řádky řadí nad sebe. Ujgurové, jak jsem již napsal, píší shora dolů.

Platidlem u Rusů jsou rozličné malé kočky. Když jsme se přestěhovali k mnichovi, požádal nás zdvořile, abychom se zdrželi požívání masa; dodal však, že náš sluha je může jíst s jeho sluhou a že nám bude dávat mouku, olej a máslo. Podřídili jsme se jeho přání, ačkoli se mému společníku v jeho nemoci velmi přitížilo. Naši stravu tedy tvořilo proso a máslo, těsto uvařené ve vodě, kyselé mléko a nekvašený chléb, pečený na ohni z koňského nebo dobytčího trusu.

KAPITOLA 44.

O STÍŽNOSTI STRÁŽCŮ

Strážcové u dvora brzy zpozorovali, že se v našem kostele, který stál těsně vedle chánova sídla, denně shromažďuje veliký dav lidí. Poslali tedy jednoho strážného, aby vyřídil mnichovi, že nebudou trpět takové shluky lidí tak blízko u dvora. Mnich mu odpověděl zostra, že chce vědět, zda tento povel pochází od chána, a hrozil, že si bude stěžovat přímo u Mangu-chána. Oni ho však předešli a předložili chánovi stížnost, že mnich příliš mnoho mluví a shromažďuje lidi kolem sebe. Nato jsme byli povoláni ke dvoru a mnich byl ostudným způsobem prohledán, nemá-li u sebe nuž; dokonce i boty musil zout. Předvedli nás před chána, který držel v ruce ohořelou ovčí lopatku a upřeně ji pozoroval, jako by z ní něco četl. Napomenul pak mnicha a ptal se ho, proč tolik mluví k lidem, místo aby se modlil k Bohu. Stál jsem při tom za ním, s nepokrytou hlavou. Chán pokračoval: „Proč nesejmeš klobouk, když stojíš přede mnou, tak jako tento Frank?“ A pokynul mi, abych šel blíž. Mnich zmaten sňal klobouk, ačkoliv se to přičilo řeckému a arménskému obyčeji. Chán mu ještě ostře vyčínil a propustil nás. Mnich mi

odevzdal kříž, abych jej odnesl do kaple; byl tak zmaten, že jej sám nechtěl nést.

O něco později se mnich zase s chánem smířil; slíbil mu, že půjde k papeži a dosáhne toho, aby chánova moc byla uznána všemi národy západu. Když se tehdy vrátil do modlitebny, vyptával se mne na papeže, zda ho přijme, přijde-li k němu jako posel Mangu-chánův, a zda mu zaopatří koně až k sv. Jakubu (Compostelskému). Ptal se také na vás, zda myslím, že pošlete svého syna k Mangu-chánovi. Varoval jsem ho, aby byl opatrný a nedával Manguovi lživé sliby; může udělat novou chybu, horší než první, a Bůh nemá zapotřebí našich lží.

KAPITOLA 45.

O TEOLOGICKÝCH SPORECH A ZÁSOBÁCH OD CHÁNA

V té době vznikl spor mezi mnichem a knězem Jonášem, velmi vzdělaným mužem, jehož otec byl arcijáhmem. Ostatní kněží ho považovali za svého učitele. Mnich tvrdil, že člověk byl stvořen dříve než ráj a že tak je to psáno v evangeliu. Zavolali mne, abych mezi nimi rozhodl. Nevěda, v čem se rozcházejí, řekl jsem, že ráj byl stvořen třetího dne, jako stromy pozemské, a člověk teprve šestého dne. Mnich však namítl: „Nepřinesl ďábel hned prvního dne prst ze čtyř světových stran a neuhněl z té hlíny lidské tělo, kterému Bůh vdechl duši?“

Když jsem slyšel, jak veřejně a nestoudně hlásá toto manichejské kacírství, pokáral jsem ho ostře a doporučil jsem mu, aby si držel prst na ústech a neopakoval nikdy svůj omyl, neboť nezná Písmo svaté. Místo toho se mi posmíval, že neznám jazyk. Obrátil jsem se tedy a odešel jsem domů.

Kněží a on šli pak v průvodu ke dvoru a mne nepozvali;

mnich od našeho střetnutí se mnou nemluvil a nechtěl, abych šel s nimi, ačkoliv to bývalo zvykem. Mangu-chán si však hned všiml, že mezi nimi nejsem, a ptal se po mně. Kněží se lekli a vymluvili se. Když se vrátili, pověděli mi o tom a stěžovali si na mnicha. Mnich se pak se mnou usmířil a já s ním též; požádal jsem ho rovněž, aby mne naučil jejich řeči, a nabídl jsem mu, že mu pomohu se studiem Písma svatého. Neboť bratr, jemuž bratři pomáhají, je jako město přepevné. (Viz Vulgata XVIII, 19.)

Když minul první týden postu, princezna přestala chodit do naší kaple a dávat nám jídlo a pití jako dosud pravidelně činila. Mnich nám také nedovolil obstarávat jídlo a tvrdil, že je připraveno na skopovém loji. Ani olej nám už nedával, nebo jen zřídka. Neměli jsme tedy zase nic kromě chleba pečeného na horkém popelu a těsta, rozvařeného ve vodě na polévku. I voda byla jen z rozpuštěného sněhu nebo ledu a byla velice špatná. Můj společník ji velmi těžko snášel. Pověděl jsem o našich svízelných Davidovi, učiteli chánova nejstaršího syna, který se postal, aby se o tom dověděl chán. Okamžitě jsme dostali víno, mouku a olej. Nestoriáni a Arméni nejedí ryby v postu. Dali nám tedy měch vína. Mnich nám hned tvrdil, že jedl naposledy v neděli, když mu princezna poslala vařené těsto a kyselé víno k pití. Pod oltářem však měl košík mandlí, rozinek, sušených švestek a jiného ovoce a bral si z něho každý den, když byl sám. My jsme jídali jen jednou denně a ještě velice bídně. Pak nám dali kožený měch s vínem a princezna také poslala k večeři vařené těsto s kyselým vínem. Jakmile se nestoriáni dověděli, že jsme dostali víno, vrhli se na nás bez ostychu jako psi, všichni kněží, kteří se denně opjeli u dvora, Mongolové i mnichovi přísluhovači. Mnich sám, když měl hosta a chtěl mu dát něco pít, posílal k nám pro víno. Nemohli jsme mu odříci, abychom ho neurazili, a tak nám víno bylo spíše na obtíž než ku prospěchu. Když jsme mu dali, nezbylo nám téměř nic a o další jsme si netroufali požádat.

CHÁNŮV PALÁC V KARAKORUMU

Kolem poloviny masopustu přinesl syn mistra Viléma, zlatníka, překrásný kříž se stříbrným Kristem, zhotovený po francouzském vzoru. Měl jej odevzdat samému Bulgajovi, prvnímu písaři dvora; avšak kněží a mniši mu jej ukradli, sotva jej uviděli. Byl jsem tím velice pohoršen, když se mi to doneslo. Mladík měl také oznámit Mangu-chánovi, že jeho otec splnil svůj úkol a dokončil dílo, které si chán objednal. Povím vám, co to bylo:

Mangu měl v Karakorumu veliký palác, obklopený vysokými zdmi, jaké bývají kolem našich opatství. Dvakrát za rok dává v tom paláci velkou hostinu, o velikonocích, když tudy projíždí, a v létě, když se vrací. Druhá slavnost bývá větší, neboť se tu sjedou i všichni velmožové, kteří žijí na dva měsíce cesty odtud. Pán jim rozdává látky a dary a ukazuje se ve vší své slávě a velikosti. Je tam mnoho stavení velikých jako stodoly a v nich jsou uloženy jeho zásoby a poklady. U vchodu do paláce — neboť by nebylo dosti vhodné nosit tam kozí měchy s mlékem či jinými nápoji — umístil mistr Vilém z Paříže veliký stříbrný strom, u jehož kořenů leží čtyři stříbrní lvi, kteří bez ustání chrlí bílé kobyly mléko. Kromě toho se ovíjejí kolem kmene čtyři tepaní hadi, z nichž jeden chrlí víno, druhý karakosmos, třetí bal neboli medovinu a čtvrtý rýžové pivo zvané terracina. Každý nápoj vytéká z nádržky v koruně stromu do zvláštní nádoby u kořenů. Na vrcholu stojí anděl s trubkou. Ve kmene pod ním je dutina, v níž se může ukrýt člověk. Z dutiny vede píšťala až nahoru k andělovi. Původně tam byly měchy, ale nestačily tak silně dout. Venku vedle paláce je přístavek, kde se uchovávají nápoje; tam jsou sluhové, kteří při prvním zvuku andělovy trubky mají začít nalévat. Větve toho stromu jsou ze stříbra a listy i plody též. Když hlavní číšník potřebuje nápoje, vyzve anděla, aby zatroubil. Člověk v dutině foukne silně do píšťaly, anděl si přiloží

V K A R A K O R U M U

trubku k ústům a hlasitě zatroubí. Na toto znamení začnou sluhové v přístavku lít připravené nápoje do příslušných otvorů, chrličí je začnou chrlit do nádob u kořenů stromu a číšníci je roznesou hodovníkům.

Palác sám vypadá jako kostel, má hlavní loď a dvě postranní lodi, oddělené od sebe dvěma řadami sloupů. Na jižní straně jsou troje dveře a před prostředními uvnitř stojí ten stříbrný strom. Chánovo místo je u severní stěny, na vyvýšené plošině, kde ho všichni mohou vidět; vedou tam dvě schodiště, jedním mu přinášejí jídla a druhým odcházejí. Mezi stromem a schodištěm je volný prostor; tam stojí sluha, který chánovi nosí jídla, o něž si řekne, a vyslanci, kteří mu nesou dary. On sám sedí nad nimi jako božstvo. Po jeho pravici, tedy k západu, sedí muži, po levici ženy; palác je totiž postaven po délce od severu k jihu. Vpravo, blízko sloupů, jsou do půlkruhu postaveny lavice, kde sedí chánovi bratři a synové. Vlevo sedí jeho ženy a dcery; jen jediná žena sedí po jeho boku, avšak o něco níže než on.

Když se pán dověděl, že mistr Vilém je hotov s prací, nařídil mu, aby vše dopravil na místo a uvedl do chodu. O Pašijové neděli chán vytáhl a vzal s sebou jen malé stany; velké tu ponechal. Mnich a my jsme ho doprovázeli a dostali jsme od něho další měch s vínem. Cestou jsme museli překročit hory, kde fičel vítr, hustě sněžilo a byla hrozná zima. Jednou nás dal uprostřed noci probudit a prosil, abychom se modlili k Bohu, aby utišil ledový víchr, neboť všem zvířatům v zemi, zvláště březím, hrozí záhuba. Mnich mu tedy poslal kadidlo a vzkázal mu, aby je sám páčil a obětoval Bohu. Nevím, učinil-li tak opravdu, avšak vichřice, která trvala už dva dny, třetího dne po úsvitu utichla.

Na Květnou neděli jsme dojeli do Karakorumu. Při rozbřesku jsme požehnali několik haluzí, na nichž ještě ani nebyly pupeny, a kolem deváté jsme dorazili do města. Se vztyčeným křížem a rozvinutou korouhví jsme táhli saracénskou čtvrtí, kde je náměstí a trh, ke kostelu. Průvod nestoriánů nám vyšel vstříc. V kostele se sloužila mše a po ní všichni přistoupili k přijímání. Ptali se mne, budu-li přijímat též, odvětil jsem však, že jsem již pil a že svátost nutno přijmouti na lačný žaludek. Když se blížil večer, pozval nás rozradostněný mistr Vilém k sobě na večeři. Jeho žena se narodila v Uhrách a byla dcerou Lotrinčana; mluvila dobře francouzsky i kumánsky. Setkali jsme se tam ještě s jiným člověkem, který se jmenoval Basil. Byl synem Angličana, narodil se též v Uhrách a mluvil týmiž jazyky. U večeře byla skvělá nálada; Tataři nás pak zavedli do obydlí, které pro nás připravili nedaleko kostela. Byla tam i mnichova kaple.

Příštího dne chán přibyl do paláce a mnich, kněží i já jsme šli k němu. Jen můj společník tam nesměl, protože se kdysi dotkl prahu. Váhal jsem dlouho, mám-li jít. Nepůjdu-li s ostatními křesťany, mohu vzbudit pohoršení; kromě toho chán si mne žádal. Báť jsem se též, abych si nepokazil to, čeho jsem chtěl dosáhnout; rozhodl jsem se tedy nakonec, že půjdu, ačkoliv jsem věděl, že jsou oddáni hadačství, kouzlům a modloslužbě. Nedělal jsem však nic jiného, než že jsem se nahlas modlil za církev a za chána, aby je Bůh ráčil vést cestou věčné spásy.

Prostranství kolem paláce je hezky uspořádáno a v létě zavlažováno stružkami. Palác sám byl plný lidí, mužů i žen. Stáli jsme před chánem, za námi byl stříbrný strom, který spolu s nádobami zabíral větší část paláce. Kněží přinesli dva malé svěcené chleby a něco ovoce na míse, požehnali je a předložili chánovi. Sluha mu to odnesl

na jeho pódium. Mangu jeden chléb hned snědl a druhý rozdělil svému synu a mladšímu bratrovi, jehož vychoval též nestoriánský kněz a který znal Písmo. Pak si vyžádal moji bibli.

Po kněžích se modlil mnich a nakonec já. Mangu nám pak slíbil, že zítra přijde do kostela. Kostel tu je dosti velký a pěkný, celý potažený hedvábnou látkou vyšívanou zlatem. Druhého dne však pokračoval ve svém programu a vymluvil se kněžím, že se neodvážil přijít do kostela, protože tam prý přinášejí mrtvé. Zůstali jsme však s mnichem a ostatními kněžími zde a slavili jsme v Karakorumu velikonoce.

KAPITOLA 48.

O NEMOCI MISTRA VILÉMA

Stalo se tehdy, že mistr Vilém těžce onemocněl. Když se začal uzdravovat, navštívil ho mnich a dal mu pít odvar z rebarbory, což ho téměř zahubilo. Když jsem ho pak navštívil já, byl hrozně zesláblý a sešlý; zeptal jsem se ho tedy, co jedl nebo pil. Pověděl mi, jaký lék mu mnich předepsal, a řekl, že jej vypil plné dvě misky v domnění, že je to svěcená voda. Když jsem se potom setkal s mnichem, řekl jsem mu: „Buď se chovej jako apoštol a dělej zázraky modlitbami a silou svatého Ducha, nebo ze sebe dělej lékaře a pak zachovávej pravidla léčení. Dáváš takové dávky léků nemocným, kteří je sotva mohou vypít, a tváříš se, jako by to bylo něco svatého. Odnesl bys to pořádně, kdyby se to rozneslo mezi lidi.“ Tak se mne začal bát a nedůvěřovat mi.

Tehdy kněz, který se vydával za arcijáhna nestoriánů, rovněž onemocněl a jeho přátelé poslali pro saracénského hadače. Ten jim řekl: „Jakýsi vychrtlý muž, který nejí ani nepije, ani nespí v posteli, na něho zanevřel. Kdyby dostal jeho požehnání, uzdravil by se.“ Domnívali se, že tím míní

mnicha, a kolem půlnoci se vypravila knězova žena, sestra a syn k mnichovi, aby si vyprosili jeho požehnání pro nemocného. I nás prosili, abychom o to mnicha požádali. Když jsme mu o to říkali, odbyl nás: „Nestarejte se o něj, vždyť on a ještě tři jiní, kteří kráčejí špatnými cestami, pojali úmysl jít ke dvoru a přemluvit Mangu-chána, aby vás a mne vyhnal ze země.“ Mezi mnichem a kněžími totiž vznikla roztržka, když Mangu a jeho ženy jim poslali čtyři jaskoty a nějaké hedvábí, aby se o to rozdělili. Mnich si jeden jaskot ponechal. Jedna ze zbývajících mincí však byla padělaná, neboť byla z mědi. Kněžím se tedy zdálo, že mnich dostal příliš velký podíl. A možná že něco z toho, co říkali, se doneslo k mnichovi. Ráno jsem zašel ke knězi, který trpěl hroznými bolestmi v boku a plival krev. Z toho jsem usoudil, že je to vřed. Poradil jsem mu tedy, aby uznal papeže za otce všech křesťanů, což on ihned učinil. Sliboval přítom, že vrátí-li mu Bůh zdraví, půjde a vrhne se k nohám římského velekněze a požádá ho, aby poslal své požehnání Mangu-chánovi. Radil jsem mu také, aby vrátil všechno, co mu nepatří. Tvrdil však, že nemá nic, co by patřilo jinému. Mluvil jsem s ním pak o svátosti posledního pomazání. Řekl: „Není to naším zvykem a naši kněží nevědí, jak se to dělá. Prosím, abys činil, co uznáš za dobré.“ Pověděl jsem mu také o zpovědi, kterou neznají. Šeptal pak cosi jednomu ze svých společníků. Nato prohlásil, že mu je lépe, a prosil mne, abych přivedl mnicha.

Mnich nejprve nechtěl; teprve když jsem mu řekl, že se nemocný cítí už lépe, vzal kříž a šel. Chorý kněz mu pokorně políbil nohy, na moji výzvu se vyzpovídál a přijal pak z mých rukou tělo Ježíše Krista podle způsobu římské církve. Mnich pak zůstal u něho a za mé nepřítomnosti mu předepsal zas jakýsi lektvar. Následujícího dne ubožák pocítil znovu všechny příznaky blízké smrti. Vzal jsem tedy olej, který nestoriáni považují za posvátný, pomazal jsem ho podle řádu a pomodlil jsem se nad ním modlitbu za umírající. Neměl jsem svůj vlastní olej, protože Sartachovi kněží nám všechno zabavili. Chtěl jsem poručit jeho duši

Bohu a vytrvat u něho ve chvíli smrti, mnich mi však vzkázal, abych rychle odešel, jinak bych se celý rok nesměl ukázat u Mangu-chána. Jiní přátelé mi potvrdili, že je to pravda, a radili mi, abych tu nezůstával a nezmařil si tak své poslání. Nemocný zemřel a mnich mi později řekl: „Nelam si s tím hlavu, zabil jsem ho svými modlitbami. Byl to jediný vzdělanec mezi nimi a neměl nás rád. Ti ostatní neznají nic. Tím máme všechny, i samotného Mangu-chána, u svých nohou.“

Vyprávěl mi pak, co říkal onen saracénský hadač. Nevěřil jsem mu příliš, ptal jsem se tedy ostatních kněží, je-li to pravda; řekli mi, že ano, nevěděli však, zda mu o tom někdo předem neřekl.

Dověděl jsem se také, že mnich si pozval do kaple toho hadače i s jeho ženou a chtěl, aby mu tam věštili z prachu. Měl u sebe ještě jakéhosi ruského jáhna, který mu při tom pomáhal. Byl jsem zděšen jeho hloupostí a řekl jsem mu: „Bratře, muž plný Ducha svatého, který učí jiné, by se neměl uchylovat o radu k hadačům. Je to zakázáno a ti, kdo tak činí, jsou vyobcováni.“ Tvrdil mi do očí, že nic takového neučinil. A já jsem od něho nemohl odejít, neboť na rozkaz chánův jsem bydlil v jeho domě a bez jeho vůle jsem nemohl jít jinam.

KAPITOLA 49.

O BRATRŮCH MANGU-CHÁNOVÝCH A JEJICH VOJSKU

Karakorum s výjimkou chánova paláce není ani tak výstavné jako ves St. Denis, a klášter St. Denis stojí za dvojnásobek toho paláce. Ve městě jsou dvě čtvrti: v jedné bydlí Saracéni, a tam jsou trhy; tam přivázejí kupci své zboží pro dvůr, který je nedaleko, a pro všechny vyslance. Druhou čtvrt obývají Kitajové, kteří jsou všichni řemeslníky.

Kromě tohoto paláce jsou tu ještě jiné, kde bydlí dvorští písaři. Je tam dvanáct svatyní, zasvěcených modlám různých národů, dvě mešity, kde se káže víra Muhammadova, a na vzdálenějším konci města jeden křesťanský kostel. Kolem města je hliněná hradba, v níž jsou čtyři brány. U východní brány se prodává proso a jiné obilí, jenže to je velice vzácné. U západní se prodávají ovce a kozy, u jižní dobytek a vozy a u severní koně.

Hned po našem příjezdu si nás zavolal Bulgaj, nejvyšší písař a velký soudce; zároveň povolal mnicha a všechny cizince, kteří se s ním stýkali. Předvedli nás odděleně, nejprve mnicha a pak nás. Ptali se nás, odkud jsme přišli, proč a co tu chceme. Vyslychali nás velice důkladně, protože chánovi se doneslo, že do města přišlo čtyřicet Assasinů v různém přestrojení, kteří tu chtějí vraždit. V té době znovu onemocněla princezna, o níž jsem už mluvil, a poslala zase pro mnicha. Ten však odmítl k ní jít a řekl: „Zavolala si modláře, ať ji tedy uzdraví oni. Já už tam podruhé nepůjdu.“

Mangu-chán měl osm bratří, tři vlastní a pět nevlastních. Jednoho z vlastních bratří poslal do země Assasinů, kterým říkají Mulidet, a nařídil mu, aby je vyhubil. Jiný táhl do Persie a říkalo se, že už je v Turecku a že vyšle vojsko na Bagdád a proti Vastaciovi. Jednoho z ostatních (Kublaje) poslal do Kitaje, aby si podrobil ty, kdo dosud neuznali mongolské panství. U něho zůstal jen nejmladší vlastní bratr jménem Arabuka, který vládne domu jejich křesťanské matky a v jehož službách je mistr Vilém. Jeden z nevlastních bratří chánových zajal Viléma v Uhrách, ve městě zvaném Bělehrad, kde byl též normanský biskup z Belleville u Rouenu se svým synovcem, kterého jsem též poznal v Karakorumu, a dal ho chánově matce, která si ho velice žádala. Po její smrti přešel zlatník spolu se všemi, kdo tvořili královnin dvůr, do služeb Arabuky. Mangu-chán ho poznal jeho prostřednictvím, objednal si u něho dílo, o kterém jsem již mluvil, a dal mu sto jaskotů, tj. tisíc marek.

Stále jsem doufal, že sem přijede arménský král. Kolem velikonoc sem přijel kdosi z Bolatu, kde žijí Teutoni, k nimž jsem se málem vypravil. Říkal, že jejich kněz má v nejbližší době přijet ke dvoru. Proto jsem si netroufal zmínit se chánovi o našem odjezdu. Dostali jsme dovolení zůstat tu jen dva měsíce, ve skutečnosti uplynuly už čtyři a pátý se chýlil ke konci. Byl už konec května a my jsme zde byli od ledna.

O králi ani o knězi nebylo nic slyšet a my jsme se začali obávat, že se budeme vracet zase v zimě, jejíž krutost jsme už jednou pocítili. Zeptali jsme se tedy Mangu-chána, co s námi zamýšlí; že tu rádi zůstaneme, je-li to jeho přání; máme-li však odjet, bylo by lépe, kdybychom jeli v létě. Okamžitě vzkázal, abych se nevzdaloval, že si přeje se mnou druhý den mluvit. Vzkázal jsem nazpět, ať tedy pošle pro syna mistra Viléma, neboť můj tlumočník za nic nestojí.

Ten, kdo o tom se mnou mluvil, byl jakýsi Saracén, který byl kdysi vyslán s poselstvím k Vastaciovi. Ovlivněn jeho dary poradil mu, aby poslal vyslance k Mangu-chánovi; Vastacius se totiž bál, že Tataři co nevidět vpadnou do jeho země, a jednáním mohl získat čas. Poslal tedy vyslance, a když se od nich dověděl, co jsou Tataři vlastně zač, vysmál se jim, odmítl uzavřít s nimi mír a Tataři ho přesto nenapadli. Stalo se to proto, že si troufal postavit se jim; nedobývají nikdy žádnou zemi mocí, nýbrž jen lstí; sjednává-li s nimi někdo mír, vždy na to doplatí. Tento Saracén se vyptával na papeže a francouzského krále a na cesty, kterými se k nim jede. Mnich mne potajmu varoval, abych mu nic neříkal, že jen hledá záminku, jak by tam mohl být vyslán. Mlčel jsem tedy a nechtěl jsem odpovídat, načež mi začal nadávat urážlivými slovy, pro která ho nestoriáni chtěli žalovat nebo zabít nebo aspoň do krve zbičovat. Nedovolil jsem to však.

O NAŠEM POSLEDNÍM SLYŠENÍ U CHÁNA

Chán poslal ke mně své písaře, kteří mi řekli: „Jste zde křesťané, Saracéni a tuini. Každý z vás považuje své zvyky za nejlepší a své Písmo, své knihy za nejspravedlivější. Náš pán si přeje, abyste se sešli na jednom místě a každý z vás napsal své články víry, aby se zjistilo, kde je pravda.“ Odpověděl jsem: „Pochválen budiž Bůh, že vnukl chánovi takovou myšlenku. Naše Písmo učí však, že sluha Boží se nemá hádat, ale být ke všem zdvořilý. Rád tedy vysvětlím, bez zášti a jak nejlépe umím, víru a naděje křesťanů každému, kdo se mne chce ptát.“ Zapsali si mou odpověď a odnesli ji chánovi. Nestoriáni, Saracéni i tuinové rovněž sepsali, co budou říkat.

O den později znovu přišli písaři a ptali se: „Manguchán chce vědět, proč putujeteš touto zemí.“ Odpověděl jsem, že to musí vědět z Batuova dopisu. Řekli však, že Batuův list se ztratil. Chán již zapomněl, co mu Batu psal, a chce to vědět ode mne. Maje tedy více jistoty, řekl jsem: „Povinnost, kterou mi ukládá mé vyznání, je kázat evangelium všem lidem. Když jsem se dověděl o slavném národu Mongolů, přál jsem si přijít sem. Řekli mi, že Sartach je křesťan, jel jsem tedy k němu. Francouzský král, můj pán, mu poslal dopisy plné přátelských slov, pověděl mu o nás a žádal ho, aby nám dovolil zůstat mezi Mongoly. Sartach nás poslal k Batuovi a Batu sem; proto jsme prosili chána a prosíme ho stále, aby nám dovolil zůstat zde.“ Písaři si vše zapsali a druhého dne zas přišli s odpovědí: „Chán ví, že nemáte pro něj poselství a že se zaň modlíte jako jiní poutníci kněží. Chce však vědět, přišli-li k nám z tvé země nějakí vyslanci nebo byli-li někdy naši poslání k vám.“ Řekl jsem jim, co jsem věděl o Davidovi a bratru Ondřejovi; zapsali si vše a odešli.

A ještě jednou přišli se vzkazem: „Chán, náš pán, říká,

že jste tu byli velice dlouho; přeje si, abyste se vrátili domů, a ptá se, můžete-li vzít s sebou jeho vyslance.“ Řekl jsem: „Neodvážil bych se brát s sebou cizí vyslance, neboť po cestě jsou válčící země, moře a hory. Já jsem jen chudý mnich; nemohu se odvážit brát vyslance pod své vedení.“ A oni zapsavše si všechno, odešli.

(O Svatodušních svátcích se konala velká disputace u mongolského dvora.)* Poté si Mangu-chán předvolal mne a jednoho tuina, s nímž jsem diskutoval. Před vchodem mi však můj tlumočník, syn mistra Viléma, pošeptal, že se musíme vrátit do vlasti; abych proti tomu nic nenařadil, neboť tak bylo rozhodnuto. Před chánem jsem musil pokleknout a tuin se svým tlumočníkem též. Chán pravil: „Řekni mi pravdu. Řekl jsi oněhdy, když moji písaři byli u tebe, že jsem tuin?“ Odpověděl jsem: „Můj pane, neřekl jsem to. Přeješ-li si, budu ti opakovat svá slova.“ Učinil jsem tak a on řekl: „Věřím, žeš to neřekl, protože bys nemohl tak mluvit. Tvůj tlumočník spíše špatně rozuměl.“ Namířil na mne holk, o kterou se opíral, a pravil: „Neboj se.“ Usmál jsem se a řekl jsem tiše: „Kdybych se bál, nebyl bych zde.“ Ptal se tlumočníka, co jsem řekl, a ten mu to opakoval. Pak se mi chán svěřil: „My, Mongolové,“ řekl, „věříme, že je jen jeden Bůh, který nám dává život a bere si jej zas, a tomu jsme upřímně oddáni. Tak jako Bůh dal ruce více prstů, dal i člověku více cest. Bůh vám zjevil svá svatá písma, ale vy jich nedbáte. V nich přece není, že by jeden měl urážet druhého, že?“ „Ne, pane,“ řekl jsem. „A také v nich není, že by člověk měl opustit spravedlnost pro peníze, že?“ „Ne, pane,“ odpověděl jsem. „Já však jsem nepřišel do této země pro peníze.“ A písař mi dosvědčil, že jsem odmítl a nepřijal jaskot a hedvábnou látku. Chán však řekl: „Vám tedy dal Bůh váš zákon a vy se jím neřídíte; nám dal naše věstce a my činíme, co oni řeknou, a žijeme v míru a pokoji.“

* Text zkrácen.

Napil se aspoň čtyřikrát, než to všechno pověděl. Čekal jsem, že bude ještě mluvit o svém vyznání víry, začal však o našem odjezdu. „Byli jste tu velmi dlouho; přeji si, abyste teď odjeli. Řekls, že nechceš, aby moji vyslanci jeli s tebou; chceš předat můj dopis nebo vyřídít moje slova?“

Neměl jsem už tedy možnost hovořit s ním o katolické víře. Nikdo nesmí mluvit déle, než on dovolí, zvláště není-li vyslancem. Jen vyslanci mohou říci vše, co chtějí, ba dokonce se jich ptají, mají-li ještě něco na srdci. Já jsem už nemohl říci nic, musel jsem jen poslouchat a odpovídat na otázky. Požádal jsem ho tedy, aby mi sdělil svá slova a dal je napsat. Souhlasil jsem ochotně, že je doručím podle svých sil. Ptal se mne pak, chci-li zlato, stříbro nebo drahé látky. Řekl jsem: „My takové věci nepřijímáme; nemáme však nic, čím bychom uhradili své výdaje po cestě. Bez tvé pomoci bychom tedy sotva mohli opustit zemi.“ „Postarám se, abyste měli vše, co potřebujete.“ „Chcete ještě něco?“ „To mi stačí,“ řekl jsem. Zeptal se ještě, jak daleko chceme, aby nás provázeli. „Do království arménského sahá tvoje moc,“ řekl jsem, „kdyby nás mohli doprovodit až tam, stačilo by nám to.“ Nato řekl chán: „Dám vás doprovodit až tam; pak se starejte sami o sebe,“ a dodal: „Mám dvě oči v hlavě: ačkoli jsou dvě, přece vidí totéž. Kam se podívá jedno, musí pohledět i druhé. Přišel jsi sem z území Batuova a tudy se též musíš vrátit.“

Když skončil, požádal jsem, abych směl promluvit. „Mluv,“ řekl. „Můj pane,“ začal jsem, „my nejsme válečníci, chceme, aby vláda nad světem připadla tomu, kdo jej bude spravovat nejspravedlivěji podle vůle Boží. Naším úkolem je učít lidi znát vůli Boha. Proto jsme přišli do tvé země, a kdyby sis to byl přál, byli bychom tu rádi zůstali. Je-li však tvá vůle, abychom odjeli, staniz se tak. Vrátím se a doručím tvé dopisy, jak nejlépe budu moci. Proším však tvou milost, abych, až splním tento úkol, se mohl vrátit sem k vám. Tam v Bolatu jsou tví ubozí poddaní, kteří mluví naším jazykem a nemají kněze, aby učil je a jejich děti. Rád bych žil mezi nimi.“ Na to odpověděl:

„Pošlou-li tě tvoji páni znovu ke mně, budeš vítán.“ „Neznám úmysly svých pánů,“ řekl jsem, „dostal jsem však od nich svolení, že mohu jít, kam chci, kdekoli je nutné kázat slovo Boží. Myslím, že je to nutné ve tvých zemích. Proto tedy, ať král sem pošle vyslance či nikoliv, budeš-li s tím souhlasit, já přijdu.“

Odmlčel se na dlouho, jako by byl hluboce pohřížen v myšlenkách. Tlumočník mi dal znamení, abych už nic neříkal. S chvěním jsem vyčkával, co odpoví. Konečně promluvil: „Máš před sebou dalekou cestu, posilni se tedy, abys dojel domů zdráv.“ A dal mi podat nápoj. Pak jsem odešel a už jsem ho nespatriil. Kdybych měl moc konat zázraky jako Mojžíš, byl by se možná pokořil.

KAPITOLA 51.

JAK MONGOLSTÍ ČARODĚJOVÉ VYVOLÁVAJÍ ĎÁBLA

Povím vám, jak nejlépe mohu, o činnosti jejich čarodějů či hadačů, jak mi o ní vyprávěl mistr Vilém a mnozí jiní. Je jich mnoho a mají svého náčelníka, jakéhosi velekněze, který bydlí přímo proti hlavnímu obydlí Manguchána. Jeho péči jsou svěřeny vozy, na nichž se dopravují jejich modly. Ostatní bydlí vzadu za chánovým dvorem. K těmto věstcům si přicházejí o radu lidé z různých částí světa, kteří věří v jejich umění. Někteří z nich, zejména sám velekněz, se vyznají v astronomii a předpovídají zatmění slunce a měsíce. Když má k němu dojít, celý národ si nosí zásoby a zavře se doma. Při zatmění zvoní zvonci, troubí na trubky, hlasitě ječí a tropí všemožný povyk. Když zatmění přejde, všichni se nevázaně radují, pijí a přejíždají se. Věštcí také předpovídají šťastné a nešťastné dny pro všechny životní události. Bez jejich rady se Mongolové nikdy nevydají do války ani nesvedou bitvu. Byli by se už dávno vrátili do Uher, kdyby jim to věštcí dovolili.

Jeich záležitostí je očista ohněm; všechno, co přijde ke dvoru, musí být očištěno, a značná část všeho případné při tom věštčům. I domácí zařízení po zemřelých musí být očištěno. Když někdo zemře, odnesou všechno, co mu patřilo, a dokud to není očištěno ohněm, nikdo se nesmí ničeho dotknout. Viděl jsem to, když zemřela princezna, v době, když jsme tam byli. V tom byl také dvojnásobný důvod, proč bratr Ondřej a jeho společníci musili projít mezi ohni, neboť přinášeli dary, a navíc to byly dary pro Kujuk-chána, který byl tehdy již mrtev. Mne se to netýkalo, protože jsem nic nevezl. Padne-li nějaké zvíře nebo cokoliv jiného během očištného obřadu na zem, náleží čaroději.

Vládne tu takový obyčej, že devátého dne měsíce května se shromažďují všichni kouzelníci a zasvěcují všechny bílé kobyly ze stáda. Křesťanští kněží u toho musí být a pálit kadidlo. Postříkají zemi čerstvým kosmosem a pořádají velikou slavnost. Poprvé tu jedí a pijí čerstvý kosmos. Něco podobného bývá zvykem i někde u nás s vínem na sv. Bartoloměje nebo Sixta a s ovocem na sv. Jakuba nebo Kryštofa. Věštcí též předpovídají osudy nově narozených dětí a posuzují, když někdo onemocní, je-li nemoc přirozená nebo následek čar a kouzel. Žena z Met mi o tom vyprávěla zajímavé věci. Kdysi její paní, křesťanka, jak se asi pamtujete, dostala cenný dar, vzácné kožešiny. Věštcí je očištili ohněm a ponechali si víc, než na co měli právo. Žena, která měla na starosti panino hospodářství, si na ně stěžovala a paní je pokárala. Pak se stalo, že paní z ničeho nic onemocněla a měla kruté bolesti v údech. Zavolali věstce; ti zůstali stát opodál a poručili jedné mladé služce, aby sáhla paní na bolavé místo a vyňala odtud, co tam najde. Děvče tak učinilo a našlo na její ruce kousek plsti nebo něco podobného. Řekli jí, aby to hodila na zem, a ono to začalo lézt jako živé. Vhodili to do vody, kde to zas vypadalo jako pijavice. Hadači řekli: „Paní, někdo tě očaroval a ublížil ti.“ A obvinili tu ženu, která si na ně stěžovala pro krádež kožešin. Vyvedli ji za tábor a sedm dní ji mrskali metlami

a všelijak ji mučili, aby se přiznala. Mezitím paní zemřela a služebnice, když se o tom dověděla, prosila: „Vím, že má paní je mrtva, zabte mne také, abych ji mohla doprovázet, vždyť jsem nikdy nic zlého neučinila.“ Protože nic nedoznala, nařídil Mangu-chán, aby byla ponechána na živu. Hadači pak obvinili chůvu paniny dcery, o níž jsem už mluvil. Byla to křesťanka a její manžel byl kněz, jeden z nejváženějších mužů mezi nestoriány. Vedli ji na mučidla spolu s její služebnou, aby z ní vynutili přiznání. Služebná dosvědčila, že ji paní poslala, aby se poradila s koněm. Chůva doznala, že to vskutku učinila, avšak proto, aby si získala oblibu svého pána, nikoliv, aby mu ublížila. Ptali se jí, věděl-li o tom její manžel. Snažila se ho kryt a tvrdila, že sama spálila listy a značky, které si udělala. Chůvu pak popravili a Mangu poslal jejího manžela k jeho biskupovi do Kitaje, aby tam byl souzen, ačkoliv nebyl ničím vinen.

Asi v téže době se stalo, že první chánova žena porodila syna. Zavolali k ní hadače, aby předpověděli dítěti osud. Všichni mu prorokovali šťastnou budoucnost a tvrdili, že bude mocným vládcem a dožije se vysokého věku. Za několik dní dítě zemřelo. Matka zuřila, povolala k sobě hadače a řekla jim: „Předpověděli jste mému synovi dlouhý život a hledte, je mrtev.“ Odpověděli jí však: „Paní, je tu čarodějka, víme, kdo. Je to chůva Čeriny, ta, která byla onehdy popravena. To ona zabila tvého syna; viděli jsme, jak si pro něj přišla.“

Po zemřelé zůstali v táboře dcera a syn, oba už velcí. Princezna je dala popravít, chlapce mužem a děvče ženou, aby se pomstila za smrt svého synka. Krátce nato chán měl sen: zdálo se mu o těch dětech a ptal se, co se s nimi stalo. Sluhové se mu to báli říci; jeho zvědavost tím vzrostla a trval na tom, že musí vědět, kde jsou, když se mu zjevili ve snu. Nakonec mu to prozradili a chán okamžitě poslal pro svou ženu a ptal se jí, jak je možné, že bez jeho vědomí odsoudila někoho k smrti. Zavřel ji do vězení a sedm dní nesměla dostat vůbec nic k jídlu. Tatara, který zabil chlap-

ce, dal popravít a jeho hlavu pověsil na krk ženě, která zabila děvče. Tu dal zmrskat uprostřed tábora žhavými smolicemi a nakonec nařídil, aby ji popravili též. Byl by odsoudil k smrti i svou ženu, kdyby s ní neměl děti. Opustil však její dům a nevkročil tam celý měsíc.

Čarodějové kazili vzduch svými kouzly. Když byla krutá zima, nemohli ovšem nic dělat, obvinili tedy několik lidí v táboře, že přivolali mrazy, a ti byli neprodleně popraveni. Někteří z hadačů vyvolávají ďábly. Švolají v noci do svého domu všechny, kdo chtějí, aby jim ďábel odpověděl na otázku. Doprostřed domu položí vařené maso a šam, který vyvolává, začne mumlat svá zaříkávání. V ruce drží bubínek a buší s ním o zem. Po chvíli ho popadne zuřivost a ostatní ho musí svázat. Ďábel se zjeví, kde tma je nejhustší. Šam mu dá maso a poručí mu, aby odpovídal. Mistr Vilém mi vyprávěl, že jednou se v takovém domě ukryl jistý Uher. Ďábel zůstal na střeše a stěžoval si, že nemůže dovnitř, protože je tam křesťan. Začali ho hledat, ale on uprchl.

KAPITOLA 52.

O SLAVNOSTI V KARAKORUMU

O svatodušních svátcích začali pro Vás připravovat dopis. Chán se tehdy vrátil do Karakorumu a uspořádal velikou slavnost, které se měli zúčastnit všichni vyslanci. Poslal i pro nás, já jsem však byl právě tehdy v kostele, kde jsem křtil tři děti jakéhosi Němce, s nímž jsme se tu setkali. Na té slavnosti dělal vrchního stolníka mistr Vilém, jako tvůrce stromu, z něhož tekly nápoje; chudí i bohatí tančili, zpívali a tleskali do dlaní před chánem. Chán pak pronesl řeč: „Poslal jsem pryč své bratry,“ řekl, „vydal jsem je různým nebezpečím v dalekých zemích. Uvidíme, co teď učiníte vy, až vás pověřím posláním, které má posílit naši moc.“

Čtyři dny trvala slavnost a každý z těch dnů se všichni

objevili v jiném oděvu. Od čepic až po boty byl celý jejich šat jedné barvy. Tehdy jsem viděl u dvora vyslance chalífy bagdádského, který se dával přinášet ke dvoru v nosítkách mezi dvěma mulami. Slyšel jsem, že sjednal s Tátary mír a dal jim deset tisíc koní pro jejich vojsko. Jiní tvrdili opak, že totiž Mangu nechtěl uzavřít mír, dokud chalífa nerozboří své pevnosti, a vyslanec mu prý odpověděl: „Až strhnete podkovy všem svým koním, pak teprve zboříme my své pevnosti.“

Byli tu také vyslanci indického sultána, kteří přivezli s sebou osm pardálů a deset chrtů. Chrti byli vycvičeni, že se vrhali koním na hřbet, jako to dělají pardálové. Ptal jsem se na jejich zemi Indii a oni ukazovali k západu. Tito vyslanci cestovali pak se mnou celé tři týdny, stále na západ.

Viděl jsem také vyslance tureckého sultána; přinesli Manguovi vzácné dary, on jim však řekl, jak jsem slyšel, že mu nechybí ani zlato ani stříbro, ale lidé. Soudím z toho, že chtěl, aby mu dali vojáky.

KAPITOLA 53.

CHÁNŮV DOPIS LUDVÍKU SVATÉMU

Na den sv. Jana byla veliká slavnost, kdy jsem napočítal devadesát koní a sto pět vozů naložených kobylicím mlékem. Totéž bylo na den apoštolů Petra a Pavla. Konečně byly hotovy chánovy listy pro Vás. Zavolali si mne a četli mi je; podávám tu jejich obsah, jak jsem jej pochopil z tlumočnickova překladu.

„Jest věčný zákon Boží, který zní: na nebesích je jediný věčný Bůh; a na zemi není jiného pána než Čingischán, syn boží Temudžin, nebo též Čingis, zvuk železa (řikají Čingisovi zvuk železa, protože byl kdysi kovářem, a chvástají-li se, řikají ‚syn boží‘). Toto je poselství Tobě: Kdekoliv jsou Mongolové, Najmani, Merkitové nebo muslimové, kdekoli uši slyší nebo koně běží, uslyšíš je a porozumíš mu.

Ti, kdo uslyší naše rozkazy, pochopí je; ti, kdo nechtějí vést válku proti nám, jich budou dbát. Avšak ti, kdo neuposlechnou a povedou proti nám válku, shledají, že mají oči a nevidí. A budou-li se chtít uchopit něčeho, shledají, že jsou bezrucí; neboť to je příkaz věčného boha. A z věčné moci boha, celým velikým světem Mongolů Mangu-chán posílá svůj rozkaz Ludvíku, králi Francouzů, a všem ostatním pánům i kněžím veliké říše francouzské, aby pochopili naše slova. Příkaz věčného boha se stal příkazem Čingischánovým, avšak od času Čingischána a jiných po něm se ještě nedostal k Tobě. Muž jakýsi jménem David přišel k Tobě a vydával se za vyslance, lhal však. Tys poslal s ním nazpět vyslance ke Kujuk-chánovi. Kujuk-chán pak zemřel a tvoji vyslanci dojeli k tomuto dvoru; Kamus, jeho žena, Ti poslala látku nasik a dopis. Co však věděla tato žena horší než pes o věcech míru a války, o správě veliké země a konání dobra? (Mangu sám mi řekl, že Kamus byla nejhorší čarodějnice ze všech a že svými kouzly zničila celou svou rodinu.) Dva mnichy, které jsi poslal k Sartachovi, poslal Sartach k Batuovi a Batu k nám, neboť Mangu-chán je nejvyšším pánem ve světě Mongolů. A proto, aby Tvůj lid, Tví kněží a Tví mniši mohli žít v míru, těšit se ze svého blahobytu a aby přikázání boží byla u vás zachovávána, chtěli jsme Ti poslat s Tvými mnichy mongolského vyslance; řekli nám však, že mezi vámi a námi jsou válčící země a mnoho zlých lidí a že cesty jsou špatné. Báli se, že by nedovedli našeho vyslance bez úhony a bezpečně až k Tobě. Navrhli tedy, že převzmou a doručí náš list králi Ludvíkovi. Proto jsme s nimi neposlali svého vyslance. Posíláme Ti tedy písemný příkaz věčného boha a dáváme Ti jej na vědomí. Až jej obdržíš a přečteš, budeš-li nás chtít uposlechnout, pošleš nám svého vyslance a z toho poznáme, chceš-li s námi žít v míru nebo ve válce. Až bude celý svět z moci věčného boha sjednocen a v radosti a míru od slunce východu až po západ, pak teprve bude známo všem, kým jsme my. Nechceš-li však rozumět a věřit příkazu věčného boha a pro-

tivíš-li se mu, řka: naše země je daleko, naše hory jsou vysoké a naše moře veliké, a myslíš-li tedy, že nám proto můžeš vyhlásit válku, pak poznáš, že víme, co můžeme učinit. Věčný bůh, který usnadňuje, co je těžké, a sblíží vše, co si je vzdáleno, to ví.“ V tomto listě se o nás prvně mluví jako o vyslancích. Řekl jsem jim tedy: „Nenazývejte nás vyslanci, neboť řekl jsem vám, že nejsme vyslanci krále Ludvíka.“

Vyřídili to chánovi a vrátili se s tím, že chán to myslel k našemu dobru, že však nařídil, aby tam napsali to, co my si budeme přát. Požádal jsem je tedy, aby vypustili slovo vyslanci a nazývali nás prostě mnichy nebo kněžími.

Během těchto rozhovorů slyšel můj společník, že se máme vracet přes pouště k Batuovi a že s námi pojedou mongolský průvodce. Bez mého vědomí šel k Bulgajovi a naznačil mu posunky, že zemře, půjde-li touto cestou.

Když, čtrnáct dní po sv. Janě (24. června), nadešel den odjezdu, zavolali nás ke dvoru a písaři oznámili mému společníku: „Mangu si přeje, aby tvůj bratr se vracel přes Batuovo ležení; ty sám říkáš, že jsi nemocen, což je zřejmé. Mangu říká, že máš jet se svým druhem, přeješ-li si to, avšak na své vlastní nebezpečí; může se stát, že budeš břemenem svému společníku a že zůstaneš v kterémsi jamu, kde nebudeš mít vše, co potřebuješ. Chceš-li tedy, zůstaň zde a chán se o tebe postará do té doby, kdy přijdou vaši vyslanci. S nimi se pak budeš moci vrátit pomaleji a cestou, na níž jsou města.“

Fráter odpověděl: „Kéž Bůh dopřeje chánovi dlouhého života! Zůstanu zde!“ Namítl jsem však: „Bratře, uvědom si, co činíš. Neopustím tě.“ „Ne ty mne,“ řekl, „ale já tebe opouštím. Kdybych jel s tebou, byla by to sázka pro mé tělo i duši, neboť bych nevydržel podruhé tu nesnesitelnou námahu.“

Vnutili nám tři pláště či kutny a pravili: „Nechcete přijmout ani zlato, ani stříbro a byli jste tu dlouho, modlíce se za chána. Prosí vás, abyste si vzali alespoň ten prostý oděv, abyste od nás neodcházeli s prázdnou.“ Museli jsme

to vzít z úcty k němu, neboť je nevhodné odmítnout mu nabízený dar. Opětovně nás vybízeli, ať řekneme, co bychom chtěli; vedli jsme však stále svou, abychom jim ukázali, že křesťané pohrdají těmi modláři, kteří nebaží než po darech. Tvrdili, že prý jsme blázni; kdyby jim chtěl dát chán třeba celý svůj dvůr, vzali by si jej a bylo by to správné. Vzali jsme tedy ty pláště, pomodlili se za chána a s jeho souhlasem jsme se vrátili do Karakorumu.

KAPITOLA 54.

ZPÁTEČNÍ CESTA A SETKÁNÍ SE SARTACHEM

V poslední chvíli přišel za námi do domu mistra Viléma náš vůdce a přinesl deset jaskotů. Pět dal mistru Vilémovi, aby jménem chánovým pečoval o našeho frátera. Druhých pět dal našemu tlumočnickovi, aby z nich cestou obstarával mé potřeby. O toto zaopatření se postaral bez mého vědomí mistr Vilém. Rozměnil jsem ihned jeden jaskot a rozdal jsem ho chudým křesťanům, kteří nás stále obklopovali. Za druhý peníz jsme nakoupili šaty a jiné věci, které jsme nutně potřebovali. Za třetí si nakoupil náš tlumočnick různé věci pro sebe. Zbytek jsme pak utratili cestou, neboť od okamžiku, kdy jsme překročili hranice Persie, se o nás již nikdo nestaral. Ostatně se tak nedělo ani mezi Tatary. Málokdy jsme však našli něco, co by se dalo koupit.

Mistr Vilém, Váš bývalý poddaný, Vám posílá pás s drahým kamenem, jaké zde nosí na ochranu před hromem a bleskem. Modlí se za Vás a pozdravuje Vás z celého srdce. Nikdy mu nemohu být dosti vděčen. Pokřtil jsem tam celkem šest duší. Rozloučili jsme se s pláčem, můj společník zůstal u mistra Viléma a já jsem se vydal na cestu jen s tlumočnickem, průvodcem a sluhou, který nám měl vždy jednou za čtyři dny opatřit ovci. Za dva měsíce a deset dní jsme dojeli k Batuovi.

Celou tu dobu jsme neviděli ani město, ani lidské obydlí, jen občas roztroušené hroby a jednou vesnici, kde jsme nejedli chleba. Také jsme si celé dva měsíce a deset dní nemohli odpočinout, jen jednou jediný den, kdy jsme neměli čerstvé koně. Většinou jsme se vraceli územím týchž národů, i když jinou cestou. Přijeli jsme sem v zimě a vraceli jsme se v létě severnější cestou. Jedině patnáct dní jsme cestou tam i zpět sledovali zákruty téže řeky (Ulungur) v horách, kde nerostlo nic jen trochu trávy na březích. Dva a někdy i tři dny jsme nejedli nic než kosmos. Občas nám hrozilo nebezpečí, nikde nebylo živé duše, neměli jsme co jíst a koně byli unaveni. Po dvaceti dnech cesty jsem se dověděl něco o králi arménském. Táhl tudy koncem srpna, aby se sešel se Sartachem, který byl na cestě k Mangu-chánovi se svými stády, ženami a dětmi. Jenom svá velká obydlí zanechal mezi Donem a Volhou.

Potkali jsme Sartacha, jemuž jsem řekl, že bych velice rád u něho zůstal, že však Mangu-chán mne posílá zpět s dopisy. Ptal jsem se Kojaka, kde jsou moji sluhové. Řekl mi, že zůstali u Batua, kde je o ně dobře postaráno. Sháněl jsem se též po našich ornátech a knihách. „Což jste je nepřinesli Sartachovi?“ divil se Kojak. Odpověděl jsem: „Přivezli jsme je sice Sartachovi, avšak jak jistě víš, nedali jsme mu je.“ A opakoval jsem mu, co jsem řekl, když na nás tehdy vymáhal, abychom je dali Sartachovi darem. „Mluvíš pravdu,“ řekl, „a nikdo nemůže odporovat pravdě. Sám jsem nechal všechny vaše věci v domě mého otce v Saraji, novém městě na Volze, které vystavěl Batu. Naši kněží tu však mají některá vaše roucha.“ Odvětil jsem: „Líbí-li se vám naše roucha, nechte si je, vraťte nám však knihy. Proto potřebuji od tebe dopis pro tvého otce, aby mi vydal, co je mé.“

Protože už byli na odchodu, řekl mi: „Těsně za námi jedou Sartachovy ženy; zůstaň s nimi, pošlu ti tam odpověď.“ Báł jsem se, že mne podvede; nemohl jsem se však hádat. Večer vskutku přišel posel, odevzdal mi dvě hedvábné košile a řekl: „Sartach ti posílá tuto košili; uznáš-li

za vhodné, odevzdej druhou svému králi jako dar od něho.“ Odpověděl jsem, že nenesím takový šat a že odevzdám králi obě s pozdravy od Sartacha. „Ne,“ řekl, „učiň s nimi, jak za dobré uznáš.“ Obě ty košile Vám tedy posílám po poslu; zároveň jsem dostal dopis na Kojakova otce, aby mi vrátili všechno, co mi patří, neboť on si nežádá ničeho z toho.

KAPITOLA 55.

NÁVŠTĚVA U BATUA A SETKÁNÍ S NAŠIMI LIDMI

Dojeli jsme k Batuovi druhého dne po Pozdvižení sv. Kříže (16. září), téhož dne, kdy jsme před rokem od něho odjeli. Byl jsem šťasten, že se zase setkávám se svými lidmi a že jsou v pořádku, i když mnoho zkusili, jak mi vyprávěl Goset. Ještě že se o ně postaral král arménský a doporučil je Sartachovi; jinak by byli ztraceni. Všichni si již myslili, že nejsem naživu. Tataři se jich ptali, umějí-li pást dobytek a dojit kobyly; byli by z nich udělali otroky, kdybych se nevrátil.

Byl jsem pak povolán k Batuovi, který mi dal přeložit Mangu-chánův dopis pro Vás. Mangu mu totiž napsal, že v jeho dopise může cokoliv změnit, připojit nebo škrtnout. Batu mi odevzdal list a ptal se mne, kterou cestu si zvolím, po moři nebo po souši. Řekl jsem, že moře bude již uzavřené, neboť nastává zima; že tedy budu muset jít po souši. Myslíl jsem také, že budete ještě v Sýrii, a vydal jsem se tedy přes Persii. Kdybych byl věděl, že jste se již vrátil do Francie, byl bych šel přes Uhry a došel do Francie dříve a snáze než přes Sýrii.

Táhli jsme s Batuem celý měsíc, než jsme dostali průvodce. Konečně mi poslali jakéhosi Ujgura, ten se však bál, že by ode mne nic nedostal, a místo přímo do Arménie, kam jsem chtěl, vedl nás k sultánu tureckému. Doufal asi, že dostane od sultána dary a že se mu tedy lépe vyplatí, povede-li nás přes Turecko.

SARAJ A SUMERKEUR

Patnáct dní před svátkem Všech svatých (16. října) jsme se vydali do Saraje, jedouce přímo na jih podél Volhy, jež se tu dělí ve tři ramena; každé z nich je dvakrát tak široké jako Nil u Damietty. Kromě nich jsou tu ještě čtyři menší ramena, takže jsme se celkem museli převážet sedmkrát. Na prostředním ramenu leží otevřené město Sumerkeur, které nemá hradeb; když řeka stoupne, je však obklopeno vodou kolem dokola. Tataři je obléhali osm let, než se ho zmocnili. Obývali je Alani a Saraceni. Našli jsme tu jednoho Němce se ženou, dobrého chlapíka, u něhož kdysi bydlil Goset. Sartach ho tehdy poslal sem, aby se ho zbavil. Kolem vánoc tu bývají Batu i Sartach, každý na jedné straně řeky. Přecházejí však přes ni, jen když je zamrzlá. Kolem je spousta trávy a Tataři tu žijí v rákosí, dokud ledy neroztají.

Kojakův otec mi vrátil všechna roucha, jakmile dostal Sartachův dopis. Chyběly jen tři alby, vyššívaná oltářní pokrývka, jedna štola, pás a některé jiné maličkosti. Vrátil mi i mešní nádobí, až na kadidelnici a nádobku na posvátný olej; ty si vzali kněží, kteří jeli se Sartachem. A hlavně jsem dostal zpět i své knihy, až na žaltář od královny, který si s mým svolením ponechal. Nemohl jsem mu to odříci, neboť tvrdil, že Sartachovi se velice líbil. Žádal mne, vrátím-li se sem někdy, abych přivedl s sebou někoho, kdo umí dělat pergamen. Na Sartachův rozkaz se prý stává na západním břehu řeky velký kostel a vesnice a Sartach by prý chtěl mít i vlastní knihy. Věděl jsem však, že Sartach se o takové věci nezajímá.

Saraj a Batuův palác leží na východní straně řeky; údolí, kterým protékají volžská ramena, je přes sedm mil široké a je zde nadbytek ryb. Přišel jsem tu o veršovanou bibli, o arabskou knihu, která stála třicet bezantů, a o mnoho jiných věcí.

ZEMÍ ALANŮ

Odjížděli jsme ze Saraje na Všechny svaté a jeli jsme stále na jih, až na sv. Martina (15. prosince) jsme dorazili do země Alanů. Patnáct dní mezi Batuovým táborem a Sarajem jsme nepotkali vůbec nikoho kromě jednoho z Batuových synů, který byl poslán napřed se sokolníky a četnými sokoly. Viděli jsme jen jednu ubohou vesnici. Dva dny jsme umírali žízni; den, noc a ještě téměř celý den, až do třetí hodiny jsme neviděli ani kapku vody.

Alani v těch horách nejsou dosud podrobeni; dva z každých deseti Sartachových mužů tu musí hlídat, aby jim horalé nekradli dobytek, když pasou na pláni mezi Alany a Železnou branou. Tam začíná rovina Arcacc a je tam dva dny cesty.

Mezi mořem a horami jsou Saraceni zvaní Lesgové; jsou to horalé nezávislí na Tatarech. Na úpatí Alanských hor mi tedy musili dát dvacet mužů, aby nás dovedli bezpečně k Železné bráně. Byl jsem rád, že je mám, a doufal jsem, že budou ozbrojeni. Ačkoliv jsem si toho bedlivě všiml, nikdy jsem totiž u nich nezahlédl nějakou zbraň.

ALEXANDROVA ŽELEZNÁ BRÁNA

Avšak když jsme přišli na nebezpečné místo, měli jen dva z našich ochránců drátěné košile. Na mou otázku, odkud je mají, odpověděli, že je vzali Alanům, kteří jsou znamenití zbrojníci a kováři. Usoudil jsem z toho, že nemají jiné zbraně kromě luků, šípů a krunýřů. Někteří mívají kovová brnění a přílby z perského železa, viděl jsem však také, jak se před Mangu-chánem objevili dva v krunýřích z tvrdé kůže, které jim špatně padly a musily být velmi nepohodlné.

Než jsme dojeli k Železné bráně, viděli jsme alanský hrad, kterého dobyl Mangu-chán stejně jako okolní země. Prvně jsme tu spatřili vinice a pili víno. Druhého dne jsme vstoupili do Železné brány, kterou dal vybudovat Alexander Makedonský. Je to město, jehož východní okraj se dotýká moře. Na západě jsou hory a mezi nimi a mořem leží malá planinka. Na té se rozkládá město a táhne se až na vrchol hory. Uprostřed města je Železná brána, kterou musí každý projít, neboť na jedné straně jsou neschůdné hory, na druhé pak moře. Proto se městu říká Železná brána; je přes míli dlouhé, široké však jen co by kamenem dohodil. Na vrcholu hory je pevnost. Obklopují je tlusté hradby bez příkopů, jejichž bašty jsou z obrovských otesaných kamenů; Tataři však zničili předprsně hradeb i cimbuří a ubourali věže až na úroveň zdí. Země kolem dokola vypadala prý kdysi jako ráj.

O dva dny později jsme přijeli do jiného města, zvaného Samaron, kde žilo mnoho Židů. Povšimli jsme si hradeb, které se táhly od hor k moři. Odbočili jsme z cesty po pobřeží, která se uchylovala k východu, a vstoupili jsme do hor na jihu. Druhého dne jsme projeli údolím, kde se od hory k hoře táhly zbytky zdí a žádná cesta nevedla po vrcholech. Byl to starý Alexandrův tábor, který měl zadržovat divoké národy, tj. pastýře z pustin, před vpádem do měst a úrodné země. Jsou zde i jiná uzavřená místa, kde žijí Židé; nic přesného o nich však nemohu říci, jen to, že v každém perském městě žije mnoho Židů.

Dále jsme přišli k velkému městu jménem Samag (Šamake, Šemacha) a o den později na velkou planinu zvanou Moan, kudy protéká řeka Kur. Od této řeky mají své jméno Kurgové, kteří tam mají svá sídla a kterým my říkáme Gruzíni. Ta řeka teče středem Tiflisu, hlavního města Gruzie, přímo od západu k východu do Kaspického moře. Jsou v ní skvělí lososi.

Nalezli jsme ještě nějaké Tatary na pastvinách, jimiž teče řeka Araxes. Stéká přímo s hor Velké Arménie mezi jihem a západem; tomu kraji se říká Ararat a to je vlastní

Arménie. Proto je psáno v Knize králů, že synové Senacheribovi, zabivše otce svého, prchli do země arménské. Isaiáš praví, že prchli do země Ararat.

Na západ od těch nádherných planin je Kurgie (Gruzie), kde kdysi byli Krosminové. Na úpatí hor leží jejich bývalé hlavní město Ganges; mělo bránit Gruzínům, aby nevpadli do rovin. Přišli jsme pak k mostu z člunů upevněných na silném řetězu, který byl natažen přes řeku, kde se slévají Tur nebo Kur a Araxes. Araxes tu však ztrácí své jméno.

KAPITOLA 59.

O BITVĚ MEZI TATARY A TURKY

Pokračovali jsme proti proudu řeky Araxes, o níž je psáno: pontem dedignatur Araxes. Po levici nám zůstala Persie a po pravici Kaspické hory a Velká Gruzie. Šli jsme na jihozápad směrem k Africe. Na naší cestě ležel tábor Bajdžuův (Baachu), velitele vojska, které porazilo Gruzíny, Turky a Peršany.

V Persii v Tauridě je jiný náčelník, pověřený vybíráním daní, a jeho jméno je Argun. Mangu-chán je oba odvolal, aby uprázdnil místo jeho bratru. Tato země, o níž vám vyprávím, není ještě Persie; říkají jí obvykle Hyrkanie. Navštívil jsem Bajdžua v jeho domě; pohostil nás vínem, sám však pil kosmos, kterému bych byl sám též dal přednost, kdyby mi jej byl nabídl. Víno bylo také dobré, ač mladé, kosmos by však byl lepší pro nemocné a vyhladovělé poutníky.

Putovali jsme podél Araxu od sv. Klimenta do druhé neděle Quadragesima (od 13. listopadu do 15. února), než jsme dosáhli pramenů řeky. Za horou, kde pramení, leží výstavné město Erzerum, které již patří tureckému sultánovi. Blízko odtud na sever, u paty gruzínských hor, pramení Eufrat. Byl bych se tam rád šel podívat, avšak bylo všude tolik sněhu, že nikdo by neprošel neprošlapanými

stezkami. Na druhé straně Kavkazu, více na jih, jsou prameny Tigridu.

Od Bajdžua zajel můj průvodce k Argunovi do Tauridy a vzal s sebou též mého tlumočníka. Mne Bajdžu poslal do města Naxuy, což bylo kdysi hlavní město velkého království. Tataři to překrásné a lidnaté město úplně zpusťovali. Bývalo tam kdysi osm set arménských kostelů; Saraceni je zničili a ponechali z nich jen dva maličké. V jednom z nich jsem spolu s naším klerikem slavil vánoce, jak nejlépe jsem uměl. Kněz, který sloužil tomuto kostelu, zemřel druhého dne a na jeho pohřeb přijel biskup s dvanácti mnichy z hor. Všichni arménští biskupové jsou mnichy a většina řeckých též. Ten biskup mi pověděl, že nablízku je kostel, kde byl umučen sv. Bartoloměj a blahosl. Juda Tadeáš. Nemohl jsem se tam však dostat kvůli sněhu. Vyprávěl mi též o proroctví, které koluje mezi lidem a podle něhož král Franků přijde a vysvobodí východní země ze jha Tatarů. „Jako duše v očistci očekávají příchodu Kristova, tak i my čekáme na vás, abyste nás vysvobodili z otroctví, která nás již tak dlouho sužuje,“ dodal biskup.

Blízko města Naxuy jsou hory, na nichž prý spočinula Noemova archa. Jsou vlastně dvě, jedna vyšší a jedna o něco nižší. Dole pod nimi teče Araxes, na němž leží město Cemanum. To jméno znamená „osm“, protože je prý vystavělo osm lidí, kteří vyšli z archy. Mnoho poutníků se snažilo vylézt na tu horu, avšak bez úspěchu. Někdy mnich prý po tom tak toužil, že mu anděl přinesl kus dřeva z archy, aby se přestal trápit.

Ta hora se mi nezdála tak vysoká, aby se nedala zlézt. Jakýsi stařec mi však vysvětlil, proč to není možné. Jméno té hory je Massis a v jejích řeči je ženského rodu. „Nikdo nemůže vylézt na Massis,“ řekl mi, „protože je to matka světa.“

Ve městě Naxui jsem potkal frátera Bernarda z Katalonie z řádu Bratří kazatelů; žil v Gruzii s převorem Svatého Hrobu, který tu má veliké domény. Naučil se trochu tatarsky a teď cestoval ještě s jedním fráterem z Uher do

Tauridy k Argunovi s prosbou, aby mohl zůstat u Sartača. Když tam dojeli, nemohli dosáhnout u něho slyšení; Uher se sluhou se tedy vrátil přes Tiflis a Bernard zůstal v Tauridě ještě s jedním německým bratrem laikem, jehož řeči nerozuměl.

Teprve o oktávu Tříkrálovém (13. ledna) jsme opustili Naxuu, neboť pro množství sněhu jsme musili dlouho čekat. Za čtyři dny jsme dojeli do kraje, kde vládl Sahenza, kurgský princ, který byl kdysi velmi mocný, teď však mu Tataři rozbořili všechny pevnosti a musí jim platit daň. Jeho otec Zachariáš dostal tuto zemi od Arménů, když ji vyrval ze jha Saracénů. Jsou tu krásné dvorce dobrých křesťanů a kostely jako ve Francii. Každý Armén má doma na čestném místě vyřezávanou ruku držící kříž a před ní hoří lampička. Kde my zaháníme zlé duchy svěcenou vodou, používají oni kadidla. Každý večer vykuřují Arméni celý dům, aby z něho vypudili všechno zlé.

Večeřel jsem u Sahenzy a všichni, on, jeho žena i jeho syn Zachariáš, byli ke mně velice přátelští. Zachariáš, pěkný a čilý mladík, mne prosil, abych Vám ho doporučil, kdybyste ho snad chtěl vzít do služby. Trpí totiž těžce nadvládou Tatarů, a ačkoliv tu má všeho dost, chtěl by přece raději putovat cizími zeměmi, než se před nimi ohýbat. Arméni ostatně tvrdí, že jsou dětmi římské církve, a kdyby jim papež trochu pomohl, podrobili by církvi všechny okolní národy.

Patnáct dní po odjezdu od Sahenzy jsme přišli do země tureckého sultána. První pevnost, kterou jsme spatřili, byl Marsengen (Medžingert). Všichni obyvatelé jsou tu křesťané: Arméni, Kurgové i Řekové, žijí však v područí Saracénů. Zdejší místodržící či kastelán mi řekl, že dostal rozkaz, aby odepřel jakoukoliv potravu všem Frankům a vyslancům arménského krále i Vastacia. Od tohoto hradu až na Kypr, kam jsme dojeli osm dní před sv. Janem, jsme si musili všechno kupovat. Můj průvodce sehnal někde koně a peníze, které dostal na jídlo, strčil pěkně do kapsy. Když přišel někam k táboru či vesnici, u níž se páslo stádo,

ukradl prostě ovci a připravil nám z ní jídlo. Divil se velice, že nechci požívat nic, co pochází z krádeže.

Ve městě Aini, které patří Sahenzovi a je silně opevněno, mi vyšlo vstříc pět řeholních bratří, čtyři z francouzské (řádové) provincie; pátý se k nim přidal v Sýrii. Měli s sebou sluhu, který znal trochu francouzsky a turecky, a vezli dopisy od papeže Sartachovi, Mangu-chánovi a Burimu. Byly to podobné dopisy jako Váš: žádosti o povolení, aby mniši mohli v jejich zemích kázat slovo Boží.

Když jsem jim vypověděl, jak jsem pochodil a jak mne poslali zpátky, vydali se do Tiflisu, kde se chtěli poradit s některými řeholními bratry, co mají dělat. Řekl jsem jim, že s takovými dopisy se tam mohou dostat, budou však potřebovat mnoho trpělivosti, aby provedli svůj záměr. Nevím, co se s nimi pak stalo; upozornil jsem je rovnou, že nemají-li jiný cíl než kázat, a zvláště nemají-li dobrého tlumočníka, najdou patrně mezi Tatary jen velmi málo pochopení.

Přešli jsme průsmyk nad prameny Araxu a šli jsme na západ podél Eufratu osm dní až k pevnosti Camath, kde se řeka stáčí na jih k Aleppu (Halapia). Přešli jsme ji a šli jsme dále směrem západním, horami, na nichž všude ležel sníh. Toho roku tu bylo takové zemětřesení, že jen v samotném městě Arsengen (Arzindžán) zahynulo deset tisíc lidí známých jménem, nemluvě o chudině. Po celé tři dny cesty na koních jsme viděli půdu popraskanou hrozným tlakem a kusy země, které byly strženy s hor a nakupeny v údolích. Kdyby chvění bylo jen o něco silnější, byla by se naplnila slova Izaiášova: A údolí se zaplní a hory i vrchy budou učiněny nízkými (40,4).

Projeli jsme údolím, kde sultán Turků byl poražen Tatary. Tataři prý měli všeho všudy jen 10 000 mužů, kdežto sultán 200 000, samé jezdce. Při zemětřesení se z toho údolí stalo jezero a já jsem si v duchu řekl, že celá země se otevřela, aby přijala krev Saracénů.

V Sebaste v Malé Arménii jsme navštívili hrob čtyřiceti mučedníků. O velikonočním oktávu (4. dubna) jsme dojeli

do Cesareje Kappadocké, kde je chrám sv. Basila Velikého. Za patnáct dní jsme byli v Ikoniu. Neměli jsme pravidelně čerstvé koně, takže jsme cestovali v krátkých etapách a často jsme odpočívali. Náš průvodce to tak zařídil, protože měl ujednáno, že dostane zapláceno za tři dny v každém městě, kde se zastavíme. Mrzelo mne to dost, nemohl jsem však nic dělat. Kdybych mu to vytkl, mohl mne i mé druhy prodat nebo nás mohl zabít a nikdo by mu v tom nezabránil. V Ikoniu jsem našel několik Franků, janovského kupce z Aconu (Acre, Akka) jménem Mikuláš de Santo-Siro a jeho společníka z Benátek, Bonifáce de Molendino, kteří měli výhradní právo na nákup kamence v Turecku. Chtěl-li sultán nějaký prodat, musil jej nabídnout těmto dvěma, kteří jeho cenu vyhnali tak vysoko, že co stálo za patnáct bezantů, prodávalo se za padesát.

V Turecku není ani desetina všeho obyvatelstva Saracénů. Skoro všichni jsou Arméni a Řekové. Říši vládnou děti. Sultán, který byl poražen Tatary, měl legitimní ženu Ibeřanku a s ní měl dítě, nedochůdce, které mělo být po něm sultánem. Jiného syna měl s řeckou souložnicí, kterou provdal za mocného emíra. Třetího měl s Turkyní; s tím se spojili Turci a Turkmeni a kuli pikle proti dětem křesťanek. Dohodli se prý také, že zvítězí-li, zničí všechny kostely a vyvraždí všechny, kdo se nestanou Saracény. Byli však poraženi a mnoho jich bylo pobito.

Muslimský princ sebral znovu vojsko, byl však podruhé poražen a uvržen do vězení. Pakaster, syn Řekyně, dosáhl od svého nevlastního bratra, který byl chatrného zdraví a dlél tehdy právě u Tatarů, že mu postoupil sultánské žezlo. S tím však nesouhlasili přívrženci sultánovy ženy, Ibeřanky či Gruzínky. Takže dnes Turecku vládne dítě, které má málo peněz, málo vojáků, ale hodně nepřátel. Syn Vastaciův je také slabý a válčí s Assanem, který je též dítě a poplatný Tatarům. Kdyby se tedy vojsko církve vypravilo do Svaté země, bylo by velmi snadné dobýt všechny tyto země a vynutit si jimi průchod. Není vůbec nutné vydávat se všanc nebezpečí moře nebo na milost

plavcům. Peníze, jichž je třeba na vystrojení loďstva, by bohatě vystačily na pozemní cestu. Důvěrně Vám mohu říci, že kdyby Vaši venkované — nemluvím o králích a rytířích — dokázali cestovat tak jako knížata Tatarů a spokojili se s jejich stravou, stali by se co nevidět pány světa.

Můj průvodce mne představil sultánovi, který mi nabídl, že mne milerád dá doprovodit k Arménskému neboli Kilijskému moři. Janovský kupec, o němž jsem mluvil, však věděl, že Turci o mne příliš nedbají a že už mám dost svého průvodce, který mne denně mořil svým škemráním o dárky. Odvezl mne tedy do Curty, přístavu arménského krále, kam jsem dojel v předvečer Nanebevstoupení (5. května). Poslal jsem svá zavazadla po moři do Aconu a zašel jsem k otci královu zeptat se, nemá-li nějaké zprávy o svém synovi. Dověděl jsem se, že král právě vzkázal po poslovi, že Mangu-chán mu snížil poplatek a zbavil ho povinnosti posílat mu vyslance. Dvůr i lid se z toho nemírně radoval a starý král uspořádal velikou slavnost.

Pokud jde o mne, dal mne doprovodit k moři až do přístavu Anax. Odtud jsem jel na Kypr a v Nikosii jsem se setkal se svým provinciálem. Provinciál rozhodl, abych zůstal v Aconu, a nařídil mi, abych nejel za Vámi, nýbrž Vám vše napsal a poslal Vám list spolu s dary. Nechtěje jednat proti jeho vůli, dělám co mohu a píši Vám. Prosím Vaše Veličenstvo o milost a shovívavost, napsal-li jsem příliš mnoho nebo příliš málo; nejsem příliš vzdělaný ani zvyklý psát tak dlouhé líčení. Kéž Bůh zachová v míru Vaše srdce i mysl. Velmi rád bych spatřil Vás i svoje přátele, které mám ve Vaší říši. Shledá-li tedy Vaše Veličenstvo, že mé vyprávění nestačí, prosím Vás, abyste napsal mému provinciálovi, aby mi dovilil zajetí k Vám.

Ruy Gonzales de Clavijo,
komoří J. V. Jindřicha III., krále kastilského

POSELSTVO K TAMERLÁNOVI
(1403—1406)

O osobě dona *Ruy Gonzalese de Clavijo* se ví jen velmi málo; rok jeho narození je neznám a neví se tedy ani, jak byl stár, když podnikl svou velikou cestu. V kratičké životopisné poznámce Nicolase Antonia v *Biblioteca Hispana Vetus* z r. 1696 se objevuje jako Rodericus Gundisalvi a Clavijo a říká se tu o něm, že byl od mládí komořím krále Jindřicha III. Jiná poznámka, od José Antonia Alváreze y Baena z r. 1791 o něm nesprávně tvrdí, že se vrátil ze své cesty samojediný; uvidíme však, že ze tří vyslanců zahynul jen nešťastný Gómez de Salazar, kdežto mistr theologie Alfonso Páez de Santa Maria vytrval s Clavijem až do konce. V prosinci 1406 se Clavijovo jméno objevuje mezi svědky královské závěti, podepsané v Toledu. Rok po Jindřichově smrti se Clavijo uchýlil do ústraní a začal si budovat skvostný náhrobek z mramoru a alabastru v kapli kláštera Sv. Františka v Madridu. Roku 1412 tu byl pochován, neměl tu však nalézt trvalý odpočinek. Koncem století byl hrob otevřen a pod náhrobkem byla pohřbena vdova po králi Jindřichovi IV., Juana Portugalská. Roku 1706 byl klášter stržen a po náhrobku dnes není ani stopy. V Baenově poznámce se dále praví, že Clavijo měl v Madridu palác na místě, kde později byla postavena *Capilla del Obispo* ve farnosti San Andrés. Byl to prý palác tak přepychový, že později se v něm ubytoval infant Don Enrique de Aragón, švagr královny Marie Aragonské, dcery Jindřicha III. Zdá se tedy, že Clavijo byl poměrně dobře situován.

Svůj cestopis sepsal krátce po r. 1406; kniha se stala brzy

známou a řada rukopisů kolovala mezi občanstvem. Jeden z těchto časných opisů se zachoval v Národní knihovně v Madridu. Bohužel není však úplný, nemá titulní list a končí znenadání příjezdem vyslanců do Messiny na zpáteční cestě. Tiskem vyšlo dílo poprvé r. 1582; vydal je Argote de Molina a vytiskla je sevillská tiskařská officína Ondřeje Piscioniho. Za základ tohoto vydání však sloužil zřejmě jiný rukopis než onen z Národní knihovny. První vydání Molinovo je nesmírně vzácné; jediný výtisk je rovněž zachován v madridské Národní knihovně. Roku 1782 vyšlo druhé vydání, z něhož byl roku 1859 pořízen první překlad do angličtiny. Podle téhož vydání vydal roku 1881 ruský vědec Srezněvskij španělský text a ruský překlad. Ukázalo se později, že Srezněvskij nevěděl o existenci původního rukopisu v Madridu. To vedlo anglického orientalistu a cestovatele G. LeStrange, dobře známého svým důkladným dílem „The Lands of the Eastern Caliphate“, že na základě obojích pramenů, rukopisných i knižních, pořídil nový překlad do angličtiny. Jsou zde zejména zpřesněna některá data a nově transkribovány některé zeměpisné názvy, které z původního Clavijova znění nebylo možno určit.

KAPITOLA I.

Z CÁDIZU NA RHODOS

Život a činy velikého Tamerlána*, jakož i popis zemí stojících pod jeho panstvím a vládou, sepsané Ruyem Gonzalesem de Clavijo, komořím Jeho Výsosti mocného a vznešeného krále Dona Jindřicha, toho jména Třetího, panovníka Kastilie a Leónu. A k tomu i cestovní deník, do něhož bylo zaneseno vše, co se přihodilo poselstvu, které vypravila Jeho Výsost jmenovaný král k řečenému velmoži a hodnostáři, zvanému též Timur Beg, v roce od vtělení Páně tisícím čtyřstém a třetím.

Mocný kníže Timur Beg přemohl (r. 1370) vládce Samarkandu a zmocnil se jeho země. Hned nato se dal do dobývání celého Mongolska, ve kterém leží říše samarkandská a dále Menší Indie. Potom si podrobil území chorásánské a zemi Tádžiků s městem Rajem, celou Persii a Médii s městy Tabrizem a Sultáníjí, zemi gílánskou a derbendskou spolu s Menší Arménií, Arzindžánem, Erzerumem a Avnikem. Mardín a země gruzínská podlehly jeho moci a vládce Indie, poražen v bitvě, mu odevzdal většinu svého území. Na opačné straně oblehl město Damašek a zmocnil se Aleppa, až nakonec obsadil celou Mezopotámii i s Bagdádem. Ještě mnohé země a panství zpusťošil, zvítězil v mnoha bitvách, až nakonec narazil na tureckého sultána Bájezída, kterému se říkalo Jildirim (Hromovládce), jednoho z nejmocnějších panovníků, jakého kdy svět viděl. Timur vpadl do jeho země a přinutil ho k bitvě

* Vida y hazafias del Gran Tamorlan — uvádí se někdy jako titul celého díla.

u hradu a města zvaného Angora. Tehdy zvítězil Timur a zajal Bájézida i jednoho z jeho synů. Té bitvě byli přítomni dva vyslanci mocného a vznešeného Dona Jindřicha, z Boží milosti krále Kastilie a Leónu, který je vyslal, aby se přesvědčili, který z obou protivníků, Timur Beg či sultán Jildirim, může postavit do pole více mužů a má tedy větší čáku na vítězství. Po boji Timur přijal tyto vyslance, kteří se jmenovali Payo de Sotomayor a Hernán Sánchez de Palazuelos a prokazoval jim veliké počty. Dověděl se od nich, jak mocným pánem je kastilský král a jaké vážnosti se těší mezi ostatními panovníky křesťanstva. Když se s ním loučili, dal jim pro krále, jejich pána, množství darů, chtěje tím získat jeho přátelství. A brzy po svém velkém vítězství u Angory vypravil Timur do Kastilie svého vlastního vyslance, jistého čagatajského šlechtice jménem Hadži Muhammad; dal mu s sebou dopis a cenné dary, šperky a ženy (křesťanské zajatky, ukořistěné od Turků). Král Jindřich přijal obojí, dopis i dary, a váže si velice úcty, již mu prokazoval Timur Beg, rozhodl se vypravit k němu na oplátku poselstvo a poslat mu dary pro zvýšení vzájemného přátelství. Král jmenoval svými vyslanci frátera Alfonsa Páeze de Santa Maria, mistra teologie, Ruy Gonzalese de Clavijo a Gómeze de Salazar z královské gardy a svěřil jim své listy i dary.

Věděl jsem, že je to velice obtížný úkol a že nás zavede do vzdálených a neznámých zemí. Považoval jsem proto za nutné od začátku zapisovat všechna místa a popisovat kraje, jimiž jsme projížděli; neboť budou-li naše zážitky takto podle našeho nejlepšího vědomí sepsány, neztratí se a nezapadnou v zapomnění. Proto tedy ve jménu Božím a k větší slávě blahoslavené Panny Marie začal jsem psát tento deník ode dne, kdy jsme dojeli do přístavu cádizského. Hodlali jsme tu vstoupit na loď spolu s Timurovým vyslancem o němž jsem se již zmínil a který se teď vracel domů. V pondělí dne 21. května L. P. 1403 jsme přibyli do přístavu Panny Marie proti Cádizu. Ještě téhož dne jsme poslali přes záliv některá naše zavazadla, aby je nalodili spolu

s těmi, která přivezli naši sloužící ze Sevilly a Jérezu. Den nato, v úterý, jsme se přeplavili sami. V bárce jel s námi Messer Juliano Centurio, kapitán naší lodi, která ležela v cádizském přístavu Las Muelas. Ve středu pak jsme napjali plachty a opustili jsme břehy Španělska. Počasí bylo příznivé a při setmění jsme již byli u mysu Spartel. Ve čtvrtek jsme propluli kolem Tangeru, na dohled od Barbarského pobřeží, minuli jsme Ceutu, Algeciras a Gibraltar. Pluli jsme tak blízko u břehu, že jsme viděli zcela jasně města ná úpatí hor podél úžiny.

V pátek jsme zakotvili v přístavu Málaga, kde jsme se zdrželi až do úterka, neboť kapitán tu měl vyložit náklad sudů s olivovým olejem. Město Málaga je velice lidnaté a leží v rovině na břehu moře. Na úzké výspě, která vybíhá z pevniny daleko do moře, je pahorek a na něm stojí pevný hrad, obehnaný dvojitou hradbou. Za městem pak je jiný hrad, ještě vyšší a větší, zvaný Alcazaba. Od jedné pevnosti ke druhé se táhne pás dvojitých hradeb. Podél břehu jsou rozloženy loděnice, skladiště kupců a arzenál; za nimi přiléhá až k moři městská hradba s mnoha baštami a věžemi. Svěží zahrady se zelenají uvnitř hradeb; a daleko za městem se tyčí vysoké hory, na jejichž svazích jsou roztroušeny selské usedlosti, vinice a sady.

30. května jsme opustili Málaga a pluli jsme stále podél pobřeží, na dohled horských hřbetů Sierry Nevady; pak se objevil mys Palos u Cartageny a mys Martín pod horami v provincii Katalonii (v království Aragónu). V sobotu ráno jsme minuli neobydlený ostrov Formenteru; uvázli jsme však hned nato u ostrova Ibizy, neboť celé tři dny váł protivný vítr a nemohli jsme ani doplout kolem ostrůvku do přístavu. V úterý 5. června jsme se tam konečně dostali, vyložili jsme náklad a naložili nové zboží, hlavně sůl. Vítr nás však na Ibize zdržel ještě týden a pak zas po dva dny vládlo úplné bezvětří, takže jsme se téměř nehnuili z místa. Ibiza je malý ostrov, jen pět leguů dlouhý a tři široký. Guvernér, kterého jmenuje král Aragónu, poslal pro nás do přístavu stráže a koně a zaopatřil nám nocleh. Celý

ostrov je hornatý, na nižších svazích rostou borové lesy. Hlavní město je velmi lidnaté, obklopené trojitými hradbami, mezi nimiž stojí množství domů. Na jednom pahorku stojí hrad, na druhém kostel s vysokou věží. Na ostrově je řada solných pánví, kde se získává výtečná sůl. Ve městě je věž s mnoha celami, jíž se říká věž Avicennova. Má se totiž za to, že Avicenna se tu narodil. Na hradbách i baštách je mnoho stop po dělových koulích z doby, kdy ostrov byl v rukou barbarských Maurů a byl obléhán králem Donem Pedrem IV. z Aragónu. 16. června jsme propluli těsně kolem ostrova Mallorca a pokračovali jsme kolem Cabrery a Minorcy, až jsme vpluli do Lviho zálivu. Při dobrém větru jsme jej překřížili za tři dny a za další dva dny jsme již byli v úžině mezi Sardinii a Korsikou. Na Korsice bylo vidět hrad Bonifacio, který náleží jistému janovskému pánu. Naproti na Sardinii stojí hrad Longosardo patřící Kataláncům. Úžina se nazývá průliv Bonifácký a je velice nebezpečná plavbě. Za ním blízko pevniny leží neobydlený ostrov Ponza, na němž kdysi stávaly dva kláštery a nádherné budovy připisované básníku Vergiliovii. Na pevnině vlevo od nás strměly vysoké hory zvané Monte Casino, s hradem San Felice, majetkem krále neapolského. Po setmění 28. června jsme vpluli do přístavu Gaeta a zůstali jsme tu šestnáct dní, skládající a nakládající zboží. U vchodu do přístavu stojí dvě věže, vzdálené od sebe asi na dostřel praku; ve válce natáhnou od jedné ke druhé silný řetěz a všechny lodi v přístavu jsou tak v bezpečí. Město samo je výtečně opevněno od země i od moře; kopce kolem jsou pokryty vinicemi, olivovými háji a zahradami. Mezi nimi tu a tam prosvítají bílé domy s plochými terasovitými střechami; celé okolí je velice krásné na pohled. Kolem zálivu probíhá silnice, vroubená paláci a zahradami; je dlouhá dobré dvě leguy a vede k městu Mola di Gaeta. Zatímco naše loď kotvila v Gaetě, prohlédli jsme si ten bohatý a oku lahodící kraj široko daleko.

Všechna tato města a půda kdysi patřily hraběti z Fondi; nyní jsou majetkem krále Ladislava, který se jich zmocnil

po válce s králem Ludvíkem. Nejkrásnější část Gaety leží podél hlavní ulice, která se táhne souběžně s nábřežím. Příčné ulice jsou úzké a strmé a těžko se v nich chodí. Hlavní ulice je velice živá a obchodní ruch tu neutuchá po celý rok. V řečené válce proti králi Ludvíkovi ztratil král Ladislav celé Neapolské království až na Gaetu; odtud však vyrazil a získal vše zase zpět. Zde v Gaetě byl oddán s Konstancí, dcerou Manfreda z Chiaramonte; po půldruhém roce manželství ji však zapudil a provdal ji proti její vůli za jednoho ze svých vazalů, syna Messera Ludvíka z Capuy. Král sám byl tomuto sňatku přítomen, a hned po oddavkách veřejně tančil se svou bývalou chotí. Ta však vzbudila veliké pohoršení, mluvíc hlasitě přede všemi na ulici i na tržišti o mnoha nepěkných věcech. Král to vše učinil na radu své matky královny Markéty, a později se oženil se sestrou posledního kyperského krále, Marií. S Konstancí neměl král žádné děti, ačkoliv ona pak měla s pánem z Capuy několik synů. Králova sestra Johana, provdaná za Viléma Habsburského, vévodu štyrského a babenberského, prý je vyhlášená krasavice.

13. července jsme zdvihli kotvy; minuli jsme několik neobydlených ostrůvků a ostrov Capri, který je obydlen a patří Neapoli. Večer se z jasného nebe přihnaly dva černé mraky a zdálo se, že klesají na hladinu; moře se jim s rachotem vzedmulo vstříc a z mraků se spustil prudký liják. Celá obloha se vmžiku zatáhla a zčernala; našťastí jsme byli dosti daleko, takže nás průtrž nezasáhla. Cesta nás dále vedla mezi dvěma plochými, neobydlenými ostrůvky, které se jmenují Alicudí a Filicudí, a kolem ostrova Stromboli s vysokou sopkou, chrlící oheň a kouř. V noci jsme viděli plameny šlehající z kráteru a slyšeli jsme dunivé hřmění. Ostrov Lipari, na němž se ukazuje závoj sv. Agáty, zůstal vpravo. Záslouhou modliteb sv. Agáty přestaly tamější sopky sopit; a dodnes, když se některá ozve, přinesou v procesí ten závoj a k výbuchu nedojde. V úterý 17. července vládlo celý den bezvětří; v noci se však rozpoutala bouře, která nás hnala zpět,

odkud jsme přišli. Vichřice zuřila celý následující den a strhala nám všechny plachty, takže co chvíli jsme byli ve vážném nebezpečí. Dvakrát se objevila na obou bocích lodi podivná světélka a námořníci na hřídce slyšeli cosi jako vzdálené hlasy; krátce nato bouře ulehla. Když se rozbřesklo, byli jsme zpátky u Liparských ostrovů. Pokoušeli jsme se pak proplout úžinou do Messinského zálivu. Byl tu však silný proud a téměř žádný vítr, takže jsme se tam nedostali; naopak v noci, když zavál protivný vítr, musili jsme na radu lodivoda, který k nám připlul z Messiny, odplout dále na moře. Přesto jsme najeli na mělčinu a poškodili jsme kormidlo. Již jsme mysleli, že ztroskotáme, naštěstí však bylo moře klidné a vítr jen slabý, takže se nám podařilo loď vyprostit. Na volném moři jsme pak vyčkali do rána a s pomocí přílivu a příznivé ranní brízy jsme dosáhli přístavu Messiny.

Přes úžinu proti Calabrii stojí maják, věž, ve které za noci hoří oheň, aby lodi mohly najít vjezd do úžiny. Celý calabrijský břeh se zdál býti dobře obdělán; rozkládala se tu bohatá pole, vinice a zahrady. Za příznivého větru jsme pluli podél sicilského pobřeží, majíce po pravici horu a kráter Mongible (Etnu). Později jsme přeješli k druhému břehu, kde se nám objevilo město Reggio.

Čtyři dny jsme projížděli Benátským zálivem (Jaderským mořem) a v pátek večer jsme byli na dohled řeckého pobřeží, které náleží Benátčanům. V sobotu jsme obepluli mys Mariin zvaný Matapan a pokračovali jsme mezi ostrovy směrem k Rhodu. Na ostrově Cerigo jsme zahlédli trosky jakéhosi stavení; stával prý tu pohanský chrám, který znesvětil Paris unášeje Helenu. O něco dále nás proud málem zahnal na skály ostrova Sekilu; kapitán i posádka, vidouce nebezpečí, se již chtěli vrhnout do vln, když vtom nám Bůh prokázal milost a zachránil nás od jisté záhuby. Jeden po druhém míjely kolem nás ostrovy Archipelu; na největším z nich, Naxu, je hlavní město a sídlo vévodství. V pátek 3. srpna jsme pluli kolem Kalymnu a sousedního Langa (Kou), jehož obyvatelé jsou Rhodané

a někteří rytíři řádu sv. Jana tu jsou posádkou. Úzkým průlivem mezi ostrovem Nisyros a tureckým pobřežím jsme se neodvážili projíždět v noci; vyčkali jsme tedy do úsvitu a po celý příští den jsme pluli mezi ostrovy u tureckých břehů, které náleží Rhodu. Konečně v sobotu večer jsme zakotvili v přístavu města Rhodu.

KAPITOLA 2.

Z RHODU DO PERY

Sotva jsme přirazili ke břehu, hned jsme se ptali, je-li tu velmistr. Řekli nám však, že opustil Rhodos a vyplul se svým loďstvem a se značným počtem rytířů, aby se spojil s galérami Janovanů pod velením maršála Boucicaulta k útoku na Alexandrettu. Vydali jsme se tedy druhého dne do velkého paláce, abychom se poradili s místodržitelem, který ho tu zastupoval. V paláci už věděli o našem příchodu; místodržící v průvodu řádových bratří nám vyšel vstříc a pravil, že z úcty ke králi kastilskému učiní vše, aby nám pomohl. Vysvětlili jsme mu, že jsme tu přistáli hlavně proto, abychom získali zprávy o Timurovi a poradili se, co bychom měli dělat. Avšak, ačkoliv jsme čekali na Rhodu od 5. do 30. srpna, nemohli jsme se dovědět nic určitého. Došly sice jakési zprávy; jednu přinesl člověk, který se vracel od loďstva ležícího teď u syrského pobřeží, a druhou nějací poutníci přicházející z Jeruzaléma. Obě se shodovaly v tom, že Timur má v úmyslu táhnout proti Sýrii a podrobit si sultána z Káhiry. Poslal mu nedávno vzkaz, že má razit na svých mincích Timurův znak a nápís a platit mu roční poplatek. Kdyby se sultán snad zdráhal, hrozil Timur, že se vrátí do Sýrie, jakmile přejdou letní sucha a bude dostatek dešťů. Toto prý oznámil jeruzalémskému guvernérovi, aby to bez meškání rozhlásil mezi egyptským lidem. Byly to však přese všechno jen zprávy z druhé ruky, na které jsme se nemohli příliš spoléhat.

Znenadání se však vrátilo na Rhodos šest janovských korábů s podrobnými zprávami o pohybech loďstva. Celá flotila i s řádovými rytíři připlula prý k přímořskému hradu Kandeli a obléhala jej dvanáct dní. Velitel pevnosti podnikl proti nim výpad, při kterém oblehatele ztratili patnáct válečných koní a řadu francouzských i janovských rytířů. Po tomto neúspěchu bylo obléhání přerušeno. Loďstvo odplulo k městu Tripolisu Syrskému, na které podniklo útok. Jeho obyvatelé však přehradili blízkou říčku, a sotva se naši lidé vylodili, otevřeli hráz a vypustili nadřazenou vodu. Způsobili tím našim takovou pohromu, že se nakvap zase nalodili. Válečná rada se pak usnesla, že plachetní koráby, které jsou rychlejší než galéry, odplují do Alexandretty a zůstanou tam devět dní. Galéry pod velením rytířů měly plout dále na jih a napadnout Bejrút, město na syrském pobřeží, které je současně přístavem pro Damašek, vzdálený odtud sotva dva dny cesty po souši. Tento záměr se vskutku zdařil a Bejrút byl vypálen. Plachetnice však čekaly před Alexandrettou stanovených devět dní, aniž dostaly nějakou zprávu o galérách. Na lodích houfně umírali koně, neboť nebylo dosti vody k napájení; i mužstvo začínalo trpět nedostatkem potravin. Kapitán proto rozhodl, že se bez meškání vrátí na Rhodos. Tím se stalo, že všechny plachetnice byly zpět na Rhodu, než jsme odtud odjeli. O pohybech knížete Timura a o tom, kde teď leží táborem, jsme se po celou tu dobu nedověděli nic. Nezbylo nám tedy nic jiného než se vypravit na cestu do Karabághu, okrajové perské provincie, kde, jak známo, Timur obvykle trávívá zimu. Tam se jistě dovíme, kde je.

Rhodos není příliš velké město, je však velmi dobře opevněn. Má veliký a chráněný přístav se dvěma ohromnými vlnolamy; na jednom z nich stojí čtrnáct větrných mlýnů. Ve městě je palác velmistra a obydlí rytířů, klášter, nemocnice a překrásný chrám. Rytíři smejí vyjít za hradby jen na velmistrovo zvláštní povolení. Obyvatelé ostrova jsou převážně Řekové, náležející řecké církvi. Rhodský přístav má veliký význam pro obchod; zastavují se tu

všechny lodi plující do Alexandretty nebo se zbožím pro Jeruzalém či jiná syrská města. Maloasijské Turecko je tak blízko, že odtud bývá slyšet hlasy.

V pátek 31. srpna jsme vstoupili na loď, která nás měla dopravit na Chios. Majitelem byl jistý Janovan, Messer Leonardo Gentile. Plavba z Rhodu na Chios je velice nebezpečná; z jedné strany je nutné se vyhýbat blízké turecké pevnině, na druhé straně hrozí ztroskotání o úskalí nesčetných ostrovů. Vraceli jsme se částečně kolem Kou a Kalymnu, cesta nám však trvala velice dlouho, neboť téměř stále vál vítr proti nám. Jednou jsme viděli na pevnině město Palatia (Miletus), kde prý tábořil Timur krátce před bitvou u Angory. Turci z Palatie přepadají často ostrov Leros, náležející Rhodu, unášejí lidi a kradou dobytek. Zastavili jsme se tu a doplnili zásobu vody. Minuli jsme kromě jiných ostrovy Patmos a Samos a 18. září jsme spustili kotvu v přístavu Chios, který náleží Janovu. Na Chiu nás stihla zpráva, že náhle zemřel nejstarší syn a dědic tureckého sultána Bájezída, jehož kdysi Timur porazil. Mezi mladšími bratry se rozpoutala občanská válka, jež měla rozhodnout o příštím vládcu Turecka. Chtěli jsme proto hned opustit Chios a plavit se dále; nenašli jsme však žádnou vhodnou loď až do 30. září, kdy nás vzala na palubu malá španělská bárka, která patřila Janovanu Messeru Boquirovi de Marta.

U ostrova Mitylene nám prudký vítr strhl několik plachet a odvál je přes palubu. Byli jsme již blízko průlivu, známého jako Románská úžina (Dardanely); byla však temná noc a silný vítr, takže kapitán se raději rozhodl křížovat tu do svítání, abyneminul ústí úžiny. Kolem půlnoci nás však náhlý poryv větru zahnal daleko nazpět až k ostrovu Merdi. Ráno jsme tedy zakotvili přece jen na Mitylene, abychom tu opravili pocuchané plachty a vzali si lodivoda. Zůstali jsme tu čtyři dny. Ostrov má obvod asi tři sta mil a je hustě zalidněn; zdálo se nám však podle množství zřícenin, že v minulosti musil mít ještě více obyvatel než dnes. V jednom takovém paláci jsme viděli čty-

řícet sloupů z bílého mramoru; bývala tu prý poradní síň, kde se scházeli občané. Dnešní obyvatelé jsou Řekové, kdysi poddaní císaře cařihradského. Nyní je pánem ostrova janovský velmož Messer Jan Gattilusio, jehož otec se oženil s dcerou dřívějšího císaře Andronika III.

Vypravují tu o něm podivuhodný příběh. Asi před dvaceti lety postihlo ostrov strašlivé zemětřesení. Hrad, kde spala celá rodina Gattilusiů, otec, matka, malý Jan a jeho dva bratři, se zřítíl a pohřbil v troskách všechny kromě Jana, kterého našli i s kolébkou druhý den živého a zdravého na vinici pod hradem.

Když jsme přistáli na Mitylene, doslechli jsme se něco o Mladém císaři cařihradském (Janovi, synu Andronikovu), kterého jeho strýc císař Manuel nedávno připravil o nástupnictví. Tento Mladý císař Jan se oženil s dcerou Jana Gattilusia, pána na Mitylene, a žil se svým tchánem na ostrově. Krátce před naším příchodem se oba vypravili s dvěma velkými a pěti menšími galérami do Saloniky, chtějíce se zmocnit města, které náleží císaři (Manuelovi) cařihradskému. Mladý císař Jan žil kdysi na dvoře sultána Bájézida v tureckém městě Selymbrii. Roku 1399 tam připlul maršál Boucicault, tehdejší guvernér Janova, v čele deseti galér, násilím ho unesl a dopravil do Cařihradu, kde ho smířil s jeho strýcem Manuelem. Podmínkou smíru bylo, že Manuel dá svému synovci Saloniku. Nato maršál Boucicault vzal císaře Manuela s sebou do Francie, aby si u francouzského krále vyprosil pomoc proti Turkům. Jan zatím vládl v Cařihradě jako místodržící svého strýce; avšak než se Manuel vrátil, dohodl se Jan se sultánem Bájézidem — to bylo ještě před bitvou u Angory — že mu v případě vítězství odevzdá Cařihrad i vládu. Sultán byl však poražen a Manuel, když se po svém návratu dověděl o Janově zradě, rozlítil se na něho a nařídil, že mu již nikdy nesmí přijít na oči. Přitom ho zbavil také vlády nad Salonikou, kterou mu dříve přislíbil. Proto tedy Jan, který se uchýlil do vyhnanství na Mitylene, teď vyplul se svým tchánem, aby se pokusil znovu získat ztracenou Salo-

niku zbraní. Gattilusio se snažil získat si pro tento podnik pomoc svého přítele maršála Boucicaulta a janovského lodstva, které leželo před Alexandrettou. Po jejich odjezdu se vrátil na Mitylene posel, kterého poslali k Boucicaultovi; věděl však jen, že maršál odplul z Alexandretty a přibyl na Rhodos. Co hodlá učinit dále, není známo.

6. října jsme rozvinuli plachty a opustili Mitylene, abychom se znovu pokusili proplout úžinou. Nepodařilo se nám napoprvé překonat silný proud a musili jsme na noc zakotvit u ostrova Tenedos. Na pravé straně úžiny stávalo kdysi bohaté a mocné město Trója, jehož zříceniny jsme viděli z našeho kotviště. Město se zdálo zabírat okruh mnoha mil a nad ním se tyčil strmý pahorek, ve starověku zvaný Ilion. Na ostrově Tenedu byl kdysi trojský přístav; král Priamos tu zbudoval mohutný hrad, který skýtal ochranu řeckým lodím. Ostrov je velice úrodný, je však přesto úplně neobydlený. Před dvaadvaceti lety jej totiž císař Jan Palaeologus, otec Manuelův, slíbil Janovanům, kteří mu měli zase přispět na pomoc ve válce proti sultánovi Muradovi. Z ničeho nic však císař prodal ostrov Benáťčanům, kteří jej hned obsadili a opevnili se tu. Janované se ovšem bránili, poukazovali na císařův slib a na to, že oni svůj závazek vůči němu již splnili a že tedy císař neměl právo takto jednat. Vznikla z toho roztržka mezi Janovem a Benáťkami, obě strany vyzbrojily svá lodstva, střetly se u Tenedu a obsadily každá část ostrova. Mnoho životů bylo zmařeno a ostrov byl úplně zpusťován. Při mírovém jednání v Benátkách bylo dohodnuto, že obě strany ostrov vyklidí a zboří svá opevnění. Od té doby je tedy Tenedos zcela pustý a nenáleží ani jednomu, ani druhému. Nedůvěra mezi Benáťčany a Janovany však trvá stále. Čekali jsme tu na příznivý vítr deset dní; mezitím připlula na Tenedos obchodní loď z Cařihradu, která přivezla zprávu, že v Gallipoli, tureckém městě na thráckém pobřeží, se rozmáhá morová nákaza.

Z vrcholku ostrova jsme viděli v dálce na západě mlhavý obrys hory Athos, kde, jak nám řekli, je klášter řeckých

mníchů. Nesmí tam žádná žena, by dokonce ani zvířecí samička, nic, co by mohlo dát život potomstvu. Mniši nosí žíněné šaty, nepijí víno a nejedí maso, olivový olej ani ryby s červenou krví, ačkoliv klášter je z okolí dobře zásobován. Od hladiny moře na vrchol, kde stojí klášter, jsou prý dva dny cesty.

Konečně 17. října se vítr obrátil, takže jsme mohli opustit Tenedos. Před vchodem do úžiny jsme však ještě jednou uvázli pro bezvětří. Ústí průlivu je velice úzké, jen asi osm mil; vpravo na území Turků leží zříceniny velkého hradu, který prý asi před dvěma lety přepadly a vyplenily janovské galéry. Na tomto místě stával kdysi tábor Řeků obléhajících Tróju. Byl opevněn trojitým pásem zákopů, aby Trojané nemohli zničit řecké lodi. Na protější straně, na řeckém břehu, stojí na kopci jiný hrad, zvaný Xetea, a opodál ještě jeden, patřící Arménům. Všechny tu byly zřejmě postaveny, aby střežily vjezd do průlivu.

Příštího dne jsme připluli k městu Gallipoli, které náleží Turkům, ačkoliv leží na řecké straně. Městu vládne Sulejman Čelebí, nyní nejstarší syn zemřelého sultána Bájezida; kotví tu turecké loďstvo a jsou tu velká skladiště, loděnice a arzenál. V přístavu leželo přes čtyřicet galér; gallipolská pevnost má silnou a vybranou posádku. Gallipoli bylo první město, kterého se Turci zmocnili na evropské straně úžiny; dříve patřovalo Janovu. Odtud dobývali Turci všechny své ostatní državy v Thrákii; a kdyby ztratili Gallipoli, musili by se stáhnout vůbec z Evropy. Přes gallipolský přístav jim přicházejí posily i zásoby; gallipolská pevnost je bod, kterým Turci drží v šachu celé Řecké císařství.

Za Gallipoli se uzounký průliv rozšiřuje v Marmarské moře. Turecký břeh je všude hornatý, thrácká strana však je plochá a úrodná. Ze zdejšího ostrova Marmora se vozí mramor na cařihradské chrámy. V zálivu Trilla nedaleko odtud přistávají ti, kdo cestují do Brusy, jednoho z velkých tureckých měst. Velice pomalu jsme se blížili thráckému břehu, neboť vítr nás stále zaháněl na opačnou

stranu. Když jsme spustili kotvu, byli jsme ještě asi patnáct mil od Cařihradu. Poslali jsem odtud posla do Pery, aby nám zajistil ubytování a ohlásil nás u císaře. Ve středu 24. října jsme byli nuceni přisednout se všemi zavazadly do velkého člunu, s nímž jsme se bezpečně dostali do Pery. Naše loď byla proti vanoucímu větru zcela bezmocná a stále se nemohla dostat do Cařihradu. Ve městě jsme našli připravené obydlí a ihned jsme se obrátili na tamější přátele, aby nám poradili, jak nejlépe pokračovat dále. Byla již pokročilá doba a zima hrozila přijít každým dnem.

KAPITOLA 3.

CAŘIHRAD

Příští neděli (28. října) pro nás poslal císař. Přepřavili jsme se z Pery přes Zlatý roh člunem a na cařihradském břehu jsme byli uvítáni řadou vysokých hodnostářů. Když jsme přijeli k paláci Blachernae, císař se právě vrátil z bohoslužby; byli jsme ihned uvedeni do jeho soukromé komnaty. Slyšení trvalo dosti dlouho a byla mu přítomna i císařovna Irena, jeho žena, a jejich tři synové, princové Jan, Theodor a Andronikus, z nichž nejstaršímu mohlo být asi osm let. Sotva jsme se vrátili domů, přinesli nám lovcí Jeho Veličenstva krásného jelena. V pondělí k nám přišli dvorští úředníci a přinesli císařovu odpověď na různé otázky, o nichž jsme s ním hovořili. Vyslovili jsme tehdy přání, že bychom si rádi prohlédli město a jeho chrámy a zejména svaté ostatky, které v nich jsou uloženy. Nato nám císař poslal svého zetě, Messera Ilaria z Janova, manžela své dcery Zampie Palaeologovny, aby nás doprovázel.

S ním jsme tedy navštívili nejprve chrám Sv. Jana Křtitele, zvaný Sv. Jan v Petře, nedaleko Paláce. Je v něm uloženo množství ostatků, avšak jen císař sám má od nich klíče. Toho dne však byl císař na honu a klíče nám bohužel neposlal. Ukázali nám tedy jen levé rámě sv. Jana Křtitele

a teprve později jsme uviděli i ostatní. Odtud jsme jeli k Panně Marii Peribleptos, před níž se rozkládá rozsáhlý dvůr s cypřiši, ořechy a jilmy. Chrátová budova je ozdobena množstvím soch a obrazů, bohatě malovaných zlatem a modří. Uvnitř je pět oltářů; půdorys je čtvercový, střechu podpírají sloupy z jaspisu a stěny i podlaha jsou rovněž obloženy jaspisem. V rohu chrámu je mohutný náhrobek z červeného jaspisu, kde je pochován císař Romanus. Vyprávěli nám, že náhrobek byl kdysi zlacený a zdobený množstvím drahokamů; po dobytí Cařihradu Latiny před dvěma sty lety byly však chrám i náhrobek vypleněny. Zde v tomto kostele mají druhou ruku sv. Jana, avšak jen od lokte dolů a na ruce chybí palec. Tato paže se zdá být čerstvá a uchovaná, zatím co druhá v kostele sv. Jana byla spálená a vlastně je jen kůže a kost. To proto, že když bylo tělo sv. Jana spáleno, jeho pravá ruka zůstala jediná neporušena; tou totiž ukázal vzhůru k nebi volaje „Ecce Agnus Dei“. K chybějícímu prstu se pojí tato pověst: kdysi v dávných dobách žil u města Antiochie ohromný drak, kterému každý rok musili předhodit živého člověka. Oběť se vybírala losem. Jednou los padl na dceru jakéhosi muže, který ve svém zármutku hledal radu a pomoc u křesťanských mnichů. Říkal, že slyšel o zázracích, které Bůh učinil na přímluvu sv. Jana, a prosil, aby se směl pomodlit k světcovým ostatkům. Doufal, že Bůh ještě jednou projeví svou milost a zachrání jeho dceru od strašlivé smrti. Mniši s ním měli soucit a vydali mu světcovu paži, aby se k ní modlil. Muž se však v nestřeženém okamžiku zahryzl do palce té svaté ruky, ukousl jej a odnesl jej v ústech. Když pak měla být jeho dcera obětována a drak již otevíral tlamu, aby ji pohltil, vhodil její otec palec sv. Jana drakovi do chřtánu. Nestvůra okamžitě pukla a všichni poznali, že Bůh znovu učinil zázrak.

V témž kostele mají i malý křížek, vyřezaný ze dřeva pravého kříže, jehož rameno objevila v Jeruzalémě sv. Helena, matka císaře Konstantina, který založil Cařihrad. Dále zde mají celé tělo sv. Řehoře, dokonale zachované.

Téhož dne jsme ještě navštívili chrám sv. Jana při Studionském klášteře, a velké, otevřené prostranství zvané Hippodrom, kde se pořádají turnaje a klání. Sedmatřicet mramorových sloupů, tak velikých, že by je tři muži neobjali, vrobí arénu a podpírá visutou galerii, rovněž z bílého mramoru, odkud dámy a slečny přihlížejí zápolení. Kolem celého Hippodromu stojí řady lavic, jedna za druhou, na kterých sedá prostý lid. Dole před lavicemi jsou komory, otevřené do arény, kde si zápasníci oblékají a svlékají zbroj.

Nakonec jsme se ještě podívali do chrámu zvaného Santa Sofia, což v řečtině znamená Pravá Moudrost, totiž Syn Boží. Je to největší, nejdůstojnější a nejkrásněji vyzdobený chrám v Cařihradě. Zde je sídlo řeckého patriarchy, jemuž tu říkají metropolita. Vpředu je dvůr, kde stojí devět ohromných bílých sloupů, největších a nejtlustších, jaké jsem kdy viděl. Každý sloup je zakončen hlavicí a říká se, že na nich kdysi byl postaven veliký sál, kde se scházeli církevní hodnostáři. Kromě těchto sloupů je tu ještě jeden, vysoký, štíhlý a kamenný, a na něm nahoře stojí veliký měděný kůň, na němž rozkročmo sedí jezdec v plné zbroji, taktéž z mědi, s ozdobou z pavích per na hlavě. Viděli jsme, že socha je železnými řetězy pevně připoutána k pilíři, aby ji vítr neshodil. Je tak ohromná a sloup tak vysoký, že až oči přecházejí. Říkali nám, že jezdec má představovat císaře Justiniána, který sochu postavil, založil chrám sv. Sofie a vykonal velké činy v bojích proti Turkům.

Do chrámu se vchází podloubím, které vypadá jako malá kaple. Podpírají je čtyři sloupy a za ním jsou vlastní dveře, velice vysoké a široké, pobité bronzem, které vedou do oddělené chodby s galerií nahoře. Dalšími bronzovými dveřmi se vchází do prostranné předsíně s dřevěným stropem. Vlevo i vpravo se otvírají boční lodi se stěnami vyloženými mramorem a různobarevným jaspisem. Do hlavní lodi se vchází paterými dveřmi z bronzových plátů; prostřední jsou největší a jsou vlastně hlavní vstupní branou do chrá-

mu. Čtverhranná hlavní loď s apsidou je myslím nejvelkolepější, největší a nejnádhernější na celém světě. V obou postranních lodích i v předsíni jsou visuté galerie otevřené do hlavní lodi, z nichž je možno poslouchat mši. Všechny tři galerie jsou spojené; jsou neseny sloupy z mramoru a zeleného jaspisu a z hlavní lodi jsou vidět jejich stropy.

Nejmohutnější je však obrovská kupole, jež kryje hlavní loď. Je okrouhlá a daleko vyšší než stropy postranních lodí, takže člověk musí mít dobré oči, chce-li si ji zdola prohlédnout. Loď pod kupolí je sto pět kroků dlouhá a devadesát tři široká; kupolí podpírají čtyři obrovské pilíře, obložené deskami z barevného jaspisu, dva vlevo a dva vpravo, pomalované červenou porfyrovou hlinkou. Vnitřek bane je pokryt mozaikou a nad oltářem je ohromný mozaikový obraz Boha Otce. Loď je tak ohromná, že postava Boha Otce, viděna zdola, se zdá být v přirozené lidské velikosti. Ve skutečnosti však jsou oči v Boží tváři nejméně tři dlaně od sebe; dělá to nesmírná výška, v níž je obraz umístěn.

Podlaha je rovněž pokryta jaspisovými deskami; uprostřed stojí kazatelna se stříškou na osmi sloupech. Postranní galerie obklopují loď ze tří stran; na čtvrté straně je vysoký oltář, který sám je zázrak na pohled. Ze svatých ostatků zde mají tělo jakéhosi patriarchy a rožeň, na kterém byl za živa usmažen sv. Vavřinec.

Vnější okruh kostela, který zahrnoval řadu různých vedlejších budov, prý kdysi měřil deset mil. Dnes je většina těch stavení v rozvalinách, dokonce i některé boční vchody do chrámu jsou zavaleny kamením. V podzemí chrámu je prý obrovská vodní nádrž, tak veliká, že na ní může plout sto galér. Není zde možno popsat, ba ani vyjmenovat všechny divy, které jsme viděli v chrámě Sv. Sofie. Vskutku je to tak rozsáhlý a podivuhodný chrám, že ani za mnoho hodin jej nelze prohlédnout celý. Musím jen dodat, že chrám je nedotknutelnou svatyní a každý zločinec, který se do něho uchýlí, cizinec nebo Řek, ať se dopustil krádeže, loupeže či vraždy, tu je v naprostém bezpečí a nesmí být vydán.

KAPITOLA 4.

CAŘIHRAD

(pokračování)

Po prohlídce jsme se vrátili do svého obydlí v Peře. Nazítří jsme se měli opět sejít se svým průvodcem u brány zvané Kynegos na Zlatém rohu. Nedošlo však k tomu, neboť sotva jsme vyjeli, zadrželi nás a vrátili nás zpět. Do města Pery došly totiž zprávy o tom, že benátské loďstvo se utkalo s Janovany, kteří pod velením maršála Boucicaulta byli na cestě proti Alexandrettě. Někde poblíž Modonu došlo k bitvě, ve které Benátčané rozprášili janovské galéry, způsobili Janovanům těžké ztráty a mnoho lodí zajali. Mezi zajatci je prý i synovec maršálův Chastel Morate. Tyto události vyvolaly v Peře velké pobouření, řada zdejších Benátčanů byla uvržena do vězení a mnoho benátských lodí v přístavu bylo zabaveno v odvetu. Mezi jiným byla zábořem postižena i malá galéra, kterou jsme si chtěli najmout k další cestě do Trapezuntu; městští místodržitelé nám s politováním oznámili, že ji nutně potřebují pro odeslání spěšných zpráv. Byla to pro nás veliká rána; k odplutí nám zbývalo už jen málo času a bylo velice těžké najít včas jinou loď. Omluvili jsme se tedy Messeru Ilariovi, neboť především jsme se musili poradit, jakým způsobem splnit úkoly, které nám svěřil náš král. Toho dne nám císař poslal půlku divokého kance, kterého sám skolil. Druhého dne, ve čtvrtek, jsme se setkali s Messerem Ilariem a navštívili jsme společně chrám Panny Marie v Blachernách, který stojí blízko zřícenin starého hradu (věže Anemaské), kde dříve bydlívali vyslanci. Dověděli jsme se, že věž dal zbořit starý císař (Jan Palaeologus), protože ho v ní jednou věznil jeho starší syn Andronikus, bratr dnešního císaře a otec Mladého císaře (Jana), který je teď ve vyhnanství. Tento Jan prý správně má být císařem, ačkoliv on to byl, který svou zradou by byl málem zničil Cařihrad i císařství. Andronikus se vzbouřil proti

svému otci Janu Palaeologovi a chtěl ho sesadit. V téže době se vzbouřil též dědic tureckého sultána Muráda Sá-
vadží proti svému otci. Syn sultánův a syn císařův se spolu
spikli proti svým otcům a chtěli se zmocnit vlády v obou
zemích. Sultán a císař se však spojili, vytáhli proti spiklen-
cům a zajali je na hradě Gallipoli. Dohodli se, že každý
z nich dá svého syna oslepit a že gallipolský hrad bude
zbořen, aby všem budoucím rebelům byl dán odstrašující
příklad. Jakmile byli spiklenci potřeni, byl hrad zbořen a
Turek vskutku oslepil svého syna; císaři se však Andronika
zželelo; oslepil ho tedy jen částečně a dal ho uvrhnout
do hlubokého temného vězení. Po nějaké době pak dal
souhlas k tomu, aby Andronikova žena navštívila svého
manžela v žaláři a vyhojila jeho zrak. Jednoho dne, když
byla u něho, spatřila velikého hada, který se objevil v díře
ve zdi a zase zmizel. Pověděla o tom Andronikovi, který
vyčkal, až se had znovu objevil, a zabil ho holýma rukama.
Byl to prý neobyčejně velký had; když ho ukázali císaři, byl
jat soucitem a propustil Andronika na svobodu. Princ však
znovu začal kout pikle a tentokrát se mu podařilo zmocnit
se otce. Císař seděl nějakou dobu ve vězení, až ho někteří
z jeho šlechticů vysvobodili. Andronikus uprchl a císař ho
vydělil ve prospěch jeho mladšího bratra Manuela. Po
Andronikovi však zůstal syn Demetrius, jinak též Jan,
o němž někteří tvrdí, že má právo na trůn a měl by vládnout
společně se svým strýcem. Vskutku oba se nedávno do-
hodli, že každý z nich bude užívat titulu císař; po smrti
Manuelově bude panovat Jan, po něm syn Manuelův
a po tom opět syn Janův. Tak se měly oba rody střídát;
jsem však přesvědčen, že ani jeden z nich úmluvu nedodrží.

Toho dne jsme se jeli znovu podívat na ostatky v chrámě
Sv. Jana Křtitele, k nimž jsme tehdy neměli klíče. Tento-
krát klíče byly po ruce; mniši ve slavnostních ornátech
vystoupili za zpěvu litaní na věž, kde byly ostatky ulože-
ny; snesli dolů ozdobnou truhlu, rudě nabarvenou a zape-
četěnou dvěma voskovými pečetěmi. Odemkli ji a vyňali
z ní malou zlatou krabičku, v níž bylo několik zlomků

chleba, jež na Zelený Čtvrtek a o Poslední večeři podal
náš Pán Ježíš Kristus Jidášovi, čímž naznačil, kdo ho zradí.
To, co leželo před námi, bylo sousto, které Jidáš nebyl s to
spolknout.

V jiné zlaté krabičce byla zatavena v kovu křišťálová
fiola s několika kapkami Kristovy krve, jež vytryskla
z Jeho boku, když Longinus Jej bodl kopím. Hrot toho kopí
tu byl také; byla to tenká, zahrocená čepel s dutinou,
kde bývala připevněna násada. Na špičce ulpělo několik
kapek krve dosud tak čerstvých, jako by rána byla právě
zasazena. Jiné zlaté pouzdro skrývalo kousky sražené krve,
jež vytryskla ze Spasitelovy sochy na křížifixu, když jistý
bejrútský žid, chtěje zhanobit Krista, do ní bodl. Dále tu
bylo několik vousů z Ježíšovy brady, které Mu vytrhli židé
při ukřižování, kus hole, kterou uhodili Ježíše do hlavy,
když stál před Pilátem, a útržek houby, kterou Mu podali
na kříž ocet a žluč. Ve velkém relikviáři byl chován úlomek
kamene, na nějž položili tělo Kristovo, když Jej sňali s kříže.
Bylo tu i roucho Páně, o nějž Pilátovi služebníci metali los.
Bylo pečlivě složené a zapečetěné, aby si z něho nikdo ne-
mohl odříznout kousek pro sebe; dříve prý se to stávalo.

Zatímco jsme si to vše prohlíželi, vniklo sem několik lidí,
kteří využili naší návštěvy a plačíc radostí se tu modlili
k těm svatým relikviím.

Navštívili jsme ještě jiná památná místa, mezi nimi
i nevelký kostel Panny Marie Hodegetria, k němuž patří
klášter, jehož mniši nejedí maso, nepijí víno a nedotknou
se ničeho, v čem je olivový olej nebo rybí maso s krví.
Zde je pochován císař Andronikus, otec Mladého císaře,
o němž jsme již mluvili.

V Cařihradě mají překrásnou nádrž, zvanou cisterna
Muhammadova. Má klenutou střechu, kterou nese čtyři sta
devadesát mramorových sloupů. Nádrž pojme tolik vody,
že velké množství lidí se tu může zásobovat.

Cařihrad je obehnán vysokými hradbami s mnoha pev-
nými věžemi. Hradby tvoří trojúhelník, jehož každá strana
měří šest mil. Celý obvod je tedy osmnáct mil, tj. šest

leguí. Dvě strany přiléhají k moři (Marmarskému a Zlatému rohu). V rohu, který je nejdále od moře (a nad Zlatým rohem), je pahorek, na němž stojí císařský Palác (Blachernae). Ačkoliv je plocha města tak rozsáhlá, město samo není obydleno příliš hustě. Jsou tu kopce a údolí, zahrady a pole a mezi nimi jsou roztroušeny osady a předměstí, a to vše je zahrnuto do obvodu města. Nejlidnatější čtvrt leží na pobřeží u výběžku, který vyčnívá do Marmarského moře. Obchodní čtvrt se rozkládá kolem bran, které vedou na břeh Zlatého rohu; na protějším břehu jsou brány města Pery. Přistávají tu galéry a menší lodi a vykládají své zboží; a zde na břehu se setkávají lidé z Pery a z Cařihradu a sjednávají své obchody. Ve městě je množství paláců, kostelů a klášterů, většina z nich je však v rozvalinách. Všude je znát, že kdysi v dávných dobách býval Cařihrad jedním z nejmocnějších a nejbohatších měst světa. Říká se, že ještě dnes tu je přes 3000 kostelů, velkých i malých. Ve městě je mnoho studní a pramenů sladké vody; poblíž kostela Sv. Apoštolů se táhne nad domy a zahradami od jednoho kopce k druhému Valentův vodovod. V jedné ulici vedoucí k bráně je směnárna; jinde stojí uprostřed ulice pranýře, na nichž jsou ukazováni zločinci a ti, kdo se nějak provinili proti městskému právu, například tím, že špatně vážili maso nebo chléb. Takoví zůstávají na pranýři den a noc, v dešti i větru, a nikdo jim nesmí pomoci. Za hradbou podél břehu Zlatého rohu, proti Peře, jsou nesčetné obchody a krámy, kde se obchoduje vším možným. Cařihrad a Pera svou polohou na obou stranách Zlatého rohu trochu připomínají Sevillu; Pera je tu jako Triana (sevillské předměstí na západním břehu Guadalquiviru). Řekové však městu neříkají Cařihrad (Konstantinopol), ale Estombol.

Pera je malé městečko, avšak velice živé. Je obehnáno silnými hradbami a má krásné výstavné domy. Náleží Janovu a bydlí tu stejně Řeků i Janovanů. Domy jsou nastavěny tak těsně ke břehu, že od hradeb k vodě je jen několik kroků. Hradby se táhnou nejprve podél moře, pak

však odbočují do vnitrozemí přes příkrý vršek, na jehož vrcholu stojí vysoká věž, která zdaleka vévodí městu. Opodál za městem je ještě vyšší vrch, kde býval tábor sultána Bájezida při obléhání Pery a Cařihradu (1399). Zde stály jeho obléhací stroje a odtud vedl útok proti městu. První obležení trvalo šest měsíců; 400 000 sultánových mužů tu tábořilo, zatímco šedesát galér a jiných lodí blokovalo přístav. Město se však skvěle bránilo a Turkům se nepodařilo proniknout ani do předměstí. Je vskutku zvláštní, že tak mocný národ jako Turci si může vést tak neobratně při obléhání.

Mořský záliv (Zlatý roh) je velice úzký; při ústí měří sotva míli, což je třetina leguy. Mám za to, že je to nejlepší a nejbezpečnější přístav na světě, chráněný před větrem ze všech stran; lodi, které tu kotví, jsou jisty před přepadením, pokud ovšem Pera a Cařihrad drží spolu. Voda je čistá a hloubka postačuje i pro největší válečné lodi.

Naproti Cařihradu, přes Bospor, je už turecké území zvané Skutari. Četné čluny denně přejíždějí z Pery a Cařihradu do Skutari a zpět.

Janované získali kdysi Peru tak, že odkoupili od kteréhosi císaře takový kus půdy, jaký se dá ohraničit býčí kůží, rozřezanou na řemínky. Před šestadevadesáti lety tu založili město. Sotva stály první domy, vystavěli hned kolem dvojité hradby, ale tak, že uvnitř hradeb ležely i dvě osady za městem; to se stalo svémocně, bez vědomí a souhlasu císařova.

Přesto patří Pera ještě do jisté míry císaři; platí tu jen jeho mince a město je podrobno jeho zákonům a soudům. Janované je nazývají Pera, Řekové mu však říkají Galata. Gala je řecky mléko; je to tedy místo, kde se dojí. Vskutku, kdysi se sem přiháněla stáda k dojení a odtud se mléko vozilo do Cařihradu. V Peře jsou dva kláštery, Sv. Pavla a Sv. Františka, které mají také množství svatých ostatků, mezi nimi i kyčelní kost sv. Kateřiny, kosti sv. Ludvíka, krále francouzského, ramenní kosti sv. Pantaleona a sv. Maří Magdaleny a tři lebky ze státních jedenácti tisíc pa-

nen. V klášteře Sv. Františka je pohřben francouzský konetábl (Filip, hrabě z Artois), kterého Turek zajal v bitvě u Nikopolé, kde porazil francouzské křížáky spojené s králem uherským. V klášteře Sv. Pavla leží pán z Truxi a řada jiných francouzských rytířů, které sultán Bájezíd zrádně zavraždil. Žádal za ně výkupné, a když mu bylo řádně vyplaceno, dal jim podat jed.

KAPITOLA 5.

Z PERY DO TRAPEZUNTU

Pobyli jsme v Peře od 24. října do 13. listopadu a po celou tu dobu se neobjevila žádná loď, která by plula do Trapezuntu. Zima byla již přede dveřmi a plavba po Černém moři je v zimě velice nebezpečná. Abychom se vyhnuli dalšímu prodlení, rozhodli jsme se najmout si sami malou galéru. Janovský plavec Messer Nicolo Socato byl ochoten ihned vyplout; nakoupili jsme tedy nezbytné zásoby a řečeného úterka dne 13. listopadu jsme měli opustit přístav. Nesešli se však všichni veslaři a ani zásoby nedošly všechny včas, takže teprve druhého dne o polednách za příznivého větru jsme vyrazili bosporským průlivem k Černému moři. Asi po třech hodinách jsme nabrali pitnou vodu na řeckém břehu pod věží zvanou Therapia. Zanedlouho nato jsme vypluli do Černého moře úžinou mezi dvěma hrady, z nichž jednomu se říká Řecký Karaul a druhému Turecký Karaul. Řecký hrad je pobořený a opuštěný; v turecké pevnosti však je silná posádka. Z vody pod každým hradem se tyčí věž, obehnaná hradbou; říká se, že kdysi, když ještě Řekové byli pány obou břehů Bosporu, dal se průliv uzavřít řetězem nataženým od jednoho hradu k druhému a každá loď, která chtěla proplout sem nebo tam, musela zaplatit poplatek.

Při setmění jsme zakotvili u břehu, na kterém bylo vidět zříceniny četných kostelů i jiných zpustlých staveb.

O půlnoci jsme zdvihli kotvu a vypluli jsme do Černého moře, držíce se blízko tureckého pobřeží. Brzy ráno nám však prasklo ráhno a posádka se musela chopit vesel. Příkladili jsme ke břehu, abychom opravili škodu, a pokračovali jsme dále po poledni. Minuli jsme malý hrad na skále, vybíhající daleko do moře a spojené s pevninou jen úzkou šíjí; při západu slunce jsme dosáhli přístavu Finogia, který leží na malém ostrůvku a patří Janovu. Úřady v Peře nedávno vyslaly do Černého moře dva plně vyzbrojené válečné koráby, aby tu vyčkaly a překvapily nic netušící benátské lodi, vracející se se zbožím z Tany (Azova). Janované měli rozkaz zajmout benátské kupce, kteří ještě nevěděli o válce mezi oběma republikami. Jeden z janovských korábů kotvil právě ve Finogii. Nazítří jsme chtěli pokračovat, vítr vál však proti nám, takže jsme my i janovský koráb musili zůstat v přístavu. Na ostrůvku, který je vzdálen asi dvě míle od břehu, není stálé obyvatelstvo; je tu jen přístav a pevnost, která vlastně zahrnuje celou skálu. Přístav není příliš bezpečný, proto jsme chtěli přejet do Kirpeny, asi o šest mil dále na východ, kde kotvil druhý janovský koráb čekající na Benátčany. Náš člunař však byl toho názoru, že bude lépe zůstat zde a nejet do Kirpeny; přesunuli jsme tedy jen kotviště co nejbližší k pevnosti. O půlnoci se zdvihl prudký vítr a moře se rozvlnilo. Člunař mínil, že bude bezpečnější, opustíme-li přístav a zakotvíme-li venku v zátvrtí za korábem. Dal zdvihnout kotvu a muži se pokusili vyveslovat ven, kde kotvil koráb. Bouře nás však strhla stranou, takže jsme jej minuli. Vichr dul ve stále silnějších poryvech a brzy jsme viděli, že se ke korábu nedostaneme. Pokusili jsme se vrátit do přístavu, avšak i to se ukázalo nemožným; z nouze jsme tedy vyhodili obě kotvy tam, kde jsme byli. Bouře zuřila stále více a každou chvíli se zdálo, že kotvy povolí a loď se roztrhne o skály ostrova. Milostí Boží však kotvy vydržely; kdybychom se byli jen dotkli hrozcího úskalí, čekala nás jistá záhuba. Nebezpečí přesto nebylo ještě zažehnáno. Všichni jsme se modlili a prosili Boha o milost, bez níž

nebylo vyváznutí. Vysoké vlny se přelévaly přes palubu, loď se válela z boku na bok a začínala nabírat vodu. Zdálo se, že jsme ztraceni. Už už jsme se vzdávali naděje; kdyby bylo světlo, byli bychom vytáhli plachtu a najeli s lodí na břeh; potmě však jsme nevěděli, kde jsme. K dovršení všeho, když bouře dosáhla vrcholu, utrl se janovský koráb, dal se do pohybu a hnál se na nás, jako by nás chtěl rozdrtit. Ale Bůh nám byl milostiv i tentokrát: koráb nás o vlásek minul, za okamžik však narazil na pobřežní skály a roztránil se. Dávno před rozedněním nezbylo z něho ani stopy. Posádce se naštěstí podařilo spustit včas záchran-
ný člun a všichni se dostali na břeh. Ze svých věcí nezachránili ovšem nic.

Trosky korábu se honily kolem nás a měli jsem veliké štěstí, že neprorazily naši loď. Všichni jsme vylévali vodu, co jsme měli síly, přesto však jí v lodi stále přibývalo; ač se co chvíli zdálo, že se potopíme, s největší námahou se nám podařilo udržet loď nad vodou až do svítání. Ráno se vítr změnil a vál směrem k tureckému pobřeží. Rozvinuli jsme plachtu, ač málokdo z nás byl ještě schopen přiložit ruku k dílu; většina byla více mrtvá než živá, a kdyby je byla teď stihla smrt, byli by si z toho jen málo dělali. Nakonec však přece byla plachta na stožáru a za rozbřesku jsme už mířili k pevnině. Byla sobota, časně ráno, a na ostrově si samozřejmě všichni mysleli, že jsme dávno utonuli i s lodí. Byli proto nesmírně překvapeni, když teď spatřili naši plachtu; řekli nám později, že se za nás v noci modlili a že proto nás Bůh ušetřil.

Když jsme se přiblížili k zemi, vrhli jsme se odhodlaně do vody a bez úrazu jsme se dostali na břeh. Hned jsme se dali do záchraňování svých zavazadel a darů, které nám svěřil náš král. Brzy jsme vše dopravili z lodí na pevninu, i když to byla velmi nebezpečná a namáhavá práce. Vlny totiž hnaly loď ke břehu a spodní proudy ji vždy znovu odrazily zpět; přitom nám posádka vyhazovala na břeh balíky, až konečně všechny královny věci byly v bezpečí. Hned nato se začal lodní trup bortit pod nárazem vln.

Odnesli jsme náklad na blízký svah a tam jsme jej uložili. Člunař nás však varoval, abychom se příliš netěšili; jistě se co nejdříve objeví Turci, zajmou nás, zabaví naše věci a odnesou je svému sultánovi. Skutečně se to vyplnilo téměř doslova: odkudsi se vynořilo několik Turků, kteří se nás ptali, co jsme zač. Řekli jsme, že jsme Janované z Pery a že jsme se zachránili z korábu, který v noci ztroskotal u ostrova. Tvrdili jsme dále, že máme v úmyslu přenést zachráněný náklad na druhý koráb, který kotví u Kirpenu. Dodali jsme, že jim dobře zaplatíme, pomohou-li nám opatřit koně a odvézt věci. Nato řekli Turci, že bychom mohli mít koně zítra; dnes již nikoliv, neboť musí pro ně poslat do okolních vesnic. Naštěstí se tato lest vydařila; druhého dne přišel zástup Turků s koňmi a převezli nás se vším všudy do Kirpenu. Koráb tam ještě kotvil. Okamžitě jsme vyhledali velitele, jímž byl jakýsi Messer Ambrose, vysvětlili jsme mu, co se zběhlo, a pověděli jsme mu též o zkáze druhého korábu. Kapitán Ambrose nás pohostinně přijal a prohlásil, že jako služebníci kastilského krále můžeme jeho loď považovat za španělskou a chovat se na ní jako doma. Sám se postaral o přenesení našich zavazadel na palubu a potvrdil Turkům, kteří sem přišli s námi, že vskutku jsme posádka janovského korábu. Timurova vyslanec, který (jak se jistě pamatujete), cestoval s námi, jsme pro tuto příležitost oblékli do našich šatů, aby vypadal jako Španěl a křesťanský šlechtic, když jsme o něm tvrdili, že je z Pery. Jinak mu totiž hrozilo velké nebezpečí; kdyby se prozradilo, že je Tatar a Timurův poddaný, Turci by ho okamžitě odsoudili k smrti. Když jsme byli se všemi svými věcmi na palubě, pochopili jsme, že se Bohu zlíbilo učinit zázrak a že milostivě zachránil naše životy z té bouře. Kapitán tvrdil, že takovou bouří ještě nezažil, ačkoliv se plaví po Černém moři už dvanáct let.

Zatímco jsme čekali v kirpensském přístavu na příznivý vítr, objevil se na břehu jakýsi Turek a chtěl s námi mluvit. Byl to předák zdejší vesnice a tvrdil, že jako představitel sultánův musí od nás vybrat clo za zboží, které jsme přená-

šli po sultánově území. Turci se totiž mezitím dověděli, že nejsme Janované ani Peřané; vskutku, kdyby nás byli zastihli na svém území, byli by nás jako cizince jistě zajali. Takto jsme ovšem odmítli cokoliv platit; koráb rozvinul plachty a vyrazili jsme zpět do Pery, kde jsme spustili kotvy 22. listopadu. Všichni naši přátelé nás opětovně ujišťovali, že naše vyvážnutí z té bouře nebylo nic jiného než čirý zázrak.

Pokoušeli jsme se sice ještě najít novou loď, nikdo se však nechtěl vydat na Černé moře tak pozdě. Mnoho lodí, které již byly naloženy a připraveny k cestě do Trapezuntu, se neodvážilo vyplout. Jiné, které vypluly před tou velikou bouří, se teď vracely a všechny byly rozhodnuty čekat v přístavu do března, než nastane jaro. Důvod, proč je Černé moře tak nebezpečné a obávané, je tento: je kulaté a jeho obvod měří asi 3000 mil. Jediný příchod k němu a východ z něho je úžina u Pery. Kolem dokola je obklopený vysoké hory a přistání u břehu je velice nesnadné. Mnoho velikých řek se do něho vlévá, takže voda neustále kolotá a víří. Dují tu prudké větry, které vytvářejí ohromné vlny. Největší bouře přicházejí od severu a severozápadu. Velké nebezpečí též hrozí lodím, které chtějí vplout do Bosporu. Ústí úžiny je velmi těžké najít, a nezdaří-li se to, loď najede na břeh a je ztracena. Už mnoho lodí postihl v těch místech tento osud. Ani v úžině ještě není loď mimo nebezpečí; nemá tu dost místa k manévrování, a přijde-li silný poryv větru, může být snadno vržena na břeh. Právě tehdy to potkalo jednu loď vracející se z Kaffy.

Později, když jsme trávili zimu v Cařihradě, přijelo šest benátských galér z Tany a chtěly proplout úžinou jako obvykle, ačkoli mezi Janovem a Benátkami byla válka. Vzhledem k bouřlivému počasí císař nařídil, aby jim bylo poskytnuto útočiště ve Zlatém rohu. Kapitánům janovských lodí, kotvících v přístavu, dal vzkázat, že pánem na Zlatém rohu je on a že tedy Benátčanům, s nimiž on žije v míru, se nesmí nic stát. Benátky a Janov uzavřely na tu dobu příměří a lodi pak zase bez překážky odpluly.

My vyslanci jsme tedy museli zůstat v Peře přes celou zimu. Konečně počátkem března zas bylo možné najít loď, která by byla ochotna se vydat na moře. Byla to galéra s devatenácti páry vesel, kterou jsme navzdory všem výdajům dali nově vysmolit a vystrojit, jak se sluší na takovou cestu. Jejimi pány byli Messer Nicholas Pisano a Messer Lorenzo Veneziano. Velmi jsme spěchali s přípravami, abychom ještě stihli Timura v jeho zimním ležení u Karabághu. Naše loď byla proto první, která se toho jara pustila na Černé moře. Ve čtvrtek 20. března L. P. 1404 jsme byli hotovi a vstoupili jsme na palubu i s tatarským vyslancem, kterého Timur vyslal ke kastilskému králi. V pátek jsme projeli Bosporem a v sobotu večer jsme byli opět u Finogie, kde jsme tehdy ztroskotali. Nepřistali jsme však zde, nýbrž o něco dále před ústím řeky (Sakarie), kde se nám zdálo bezpečněji než v nehlubokém přístavu. V neděli jsme přenocovali v přístavu Pontoraquii (Bender Eregli neboli Heraclea Pontica), což je město patřící princí Sulejmanu Čelebimu, nejstaršímu synu sultána Bájezída. Město není příliš veliké; většina obyvatelů jsou Řekové. Turků je zde málo. Město kdysi náleželo císaři, který je však asi před třiceti lety prodal sultánovi. Bývalo významné a velmi bohaté, neboť má výtečný přístav. Další noc jsme kotvili pod neobydlenou tureckou tvrzí, nevpuli jsme však do přístavu, neboť se tam seběhl dav lidí, kteří si zřejmě mysleli, že jsme lupiči. U ústí řeky Partanu jsme doplnili zásobu vody a před večerem jsme dorazili k městu, které se nazývá Amasera. Náleží Janovu, ač stojí na turecké půdě. Rozkládá se na vysokém kopci, před nímž v moři se tyčí jiný kopec; vrcholy obou jsou spojeny mostem a dole jsou oběhnány společnou hradbou. Po každé straně je přístav. Město bylo kdysi daleko významnější, jak dosvědčují četné zříceniny chrámů a paláců, roztroušené v okolí.

Vypuli jsme odtud na Velký pátek. Za městem zvaným Dos Castelllos (Dva hrady) nás přepadla hustá mlha a zdvihl se silný vítr. Mohutné vlny dorážely na loď a v mlze jsme nevěděli, kde jsme. S největší opatrností jsme pokračovali.

čovali v cestě a v poledne jsme se octli u tureckého hradu Ineboli. Kvůli bezpečnosti jsme však musili zůstat na širém moři. Večer mlha ještě zhoustla a moře se opět zhoršilo. Nemohli jsme najít vjezd do přístavu, až teprve psí štěkot a křik lidí nám ukázal cestu.

Za Ineboli jsou vysoké hory a na jedné z nich stojí mocná pevnost Cinolis, která náleží muslimskému velmoži jménem Isfandijár. Ten je již vazalem Timurovým a na jeho území platí Timurovy mince. Isfandijár sám nebyl právě na svém hradě, jeho zástupce však, jakmile se dověděl, že jsme vysláni k Timurovi, nám hned přišel složit svou poklonu a později nám poslal ovci, drůbež, chléb a víno. Zde kolem Cinolis se těží ze všech řeckých krajů nejlepší dřevo, z něhož se zhotovují kuše a samostřily. Za Ineboli jsme kotvili v Sinope, která náleží též Isfandijárovi. Dověděli jsme se tam o něm, že sbírá vojsko 40 000 mužů a chce vytáhnout proti princí Sulejmanovi Čelebímu. Bylo by nám bývalo velice užitečné, kdybychom se s ním mohli setkat, neboť u něho bychom se nejspíš mohli dovědět něco o Timurovi. On také nám mohl nejlépe poradit, kterou cestu máme zvolit. Isfandijár se stal Timurovým vazalem, protože sultán Bájezíd, kterého Timur porazil u Angory, dal kdysi popravít jeho otce a zabavit mu všechno majetek. Timur po svém vítězství mu zase všechno vrátil.

Opustili jsme Sinope 5. dubna a druhého dne v poledne jsme připluli k tureckému městu Samsún. Jsou zde dvě pevnosti, jedna náleží Janovu, druhá i s přístavem je v rukou prince Sulejmana. Neodvázili jsme se tu zakotvit a pluli jsme celou noc až do příštího poledne, kdy se před námi objevil přístav a hrad Unieh. Pánem zde je řecký rytíř Melaseno, který platí daň Timurovi. Timurovým vazalem je též mocný turecký šlechtic Arzamír, který velí více než 10 000 jezdcům. Patří mu celé pobřeží mezi přístavy Leone a Santo Nicio, kudy jsme projížděli v následujících dnech. První město na naší cestě, které náleží do pravomoci císaře trapezuntského, bylo Tireboli. Měli jsme stále příznivý vítr až na jedinou noc, kdy se strhla

bouře, která nás málem vrhla na břeh. V pátek 11. dubna jsme konečně vpluli do přístavu trapezuntského. Z Pery jsme urazili vzdálenost 960 mil. V Trapezuntu patří Janovanům pěkný hrad, který stojí poněkud za městem. Tam jsme se ubytovali a byli jsme přijati velice důstojně.

KAPITOLA 6.

Z TRAPEZUNTU DO ARZINDŽÁNU

V sobotu jsme my vyslanci byli pozváni do císařského paláce. Císař pro nás poslal koně a přijal nás velmi milostivě. Představil nás též svému synovi, mladíku asi pětadvacetiletému. Císař je vysoký, statný muž majestátního vzezření. On i jeho syn byli oděni císařským hávem, na hlavách měli vysoké klobouky se zlatým třepením a s chocholem z volavčího peří, lemované kuní kožešinou. Císař se jmenuje Manuel a jeho syn Alexius. Synovi se též říká císař, neboť je tu takový zvyk, že dědic a následník trůnu má titul císaře ještě za života otce. V řečtině ten titul zní „basileus“. Císař Manuel platí poplatek Timurovi a rovněž některým Turkům v sousedství. Císařovna je spřízněna s cařihradským císařem; mladý císař má za ženu dceru jistého cařihradského šlechtice a je otcem dvou děvčátek.

V neděli, když jsme odpočívali, navštívili nás dva vysocí dvorští hodnostáři, osobní pobočníci císařovi. Jeden měl titul „koros“, což je řecký název pro páže, které nese před veličenstvím císařský luk; druhý se nazýval „protevestati“, což je něco jako strážce pokladu. Byl to člověk u císaře velice oblíbený a vážený a všechno v říši se dělo podle jeho vůle. Byl prý zcela nízkého původu, syn pouhého pekaře, nám se však jevil jako velice ušlechtilý a vznešený pán. Dověděli jsme se též, že mladý následník trůnu na něj žárlil, když viděl, jak si ho císař váží a vůbec nedá na rady ostatních dvořanů. Dokonce se i vzbouřil proti svému

otci a žádal, aby protevestatiho propustil. Syn tehdy zvítězil nad otcem a tři měsíce ho obléhal v jeho hradě, neboť všichni velmožové v říši byli na jeho straně. Koros, který měl důvěru obou stran, tehdy zprostředkoval a došlo k narovnání, jímž císař sice ztratil mnoho na vážnosti, prosadil však, že u sebe podrží svého rádce z lidu protevestatiho.

Město Trapezunt je z jedné strany skvěle chráněno hlubokou roklí, kterou protéká říčka. Kolem dokola je obehnáno hradbami a nad městem na vysokém vršku stojí hrad. Za hradbami se rozkládají předměstí a krásné zahrady. Podél mořského břehu se táhne ulice, jíž stojí za to projít: všechno zboží, které přijde do města, je tu vyloženo na prodej. Těsně u moře stojí dva pevné hrady; císař dovolil Benátčanům a Janovanům, aby si je tu postavili. Arméni mají v Trapezuntu kostel a biskupa, ačkoliv tu nejsou příliš oblíbeni. Jejich bohoslužby se v mnohém podobají katolickým, v něčem se však liší; například kněz, když čte evangelium, obrací se zády k oltáři a čelem k věřícím; když posvěcují víno, nepřilévají do kalichu vodu; mají zpověď a postí se v masopustu celých čtyřicet dní; v sobotu vždy jedí maso, nikoli však o velikonocích a v masopustu; v postu nejedí ryby s červenou krví a také nic na oleji a na sádle. Věří, že Ježíš Kristus byl pokřtěn téhož dne, kdy se narodil; i v jiných věcech se nedrží příkázání pravé víry; jsou však velice zbožní a poslouchají mši s hlubokým zanícením.

Řekové jsou rovněž nábožní lidé, ve věcech víry však propadli mnoha omylům. Na hostie používají kvašeného chleba, který posvětit tím, že na něj vyrazí pečeť s nějakými písmeny, velkou asi jako zlaták. Kněze, když slouží mši, není vůbec vidět, neboť ho od shromáždění dělí závěs. Po požehnání kněz vyjde před oponu a ukáže lidem chléb zabalený v bílé roušce. Dav se vrhne tváří k zemi, bije se v prsa a vzlyká, že není hoden toho pohledu. Kněz se pak vrátí k oltáři a sní ten kousek chleba, na němž je pečeť. Zbytek rozdělí po mši mezi lid. Při bohoslužbě a vůbec

v kostelích nemají žádné knihy — kromě ve Sv. Sofii v Cařihradě —, nezvoní zvonkem, v určitých okamžicích při obřadu však bijí do zvláštního zvučícího dřeva. Jejich kněží jsou všichni ženatí, žení se však jen jednou a jejich nevěsta musí být panna. Mši slouží jen dvakrát týdně, ve středu a v sobotu. Postí se šestkrát do roka a maso nejedí ve středu a v pátek. Zachovávají mnoho podivných zvyků a pověr. Jejich vojáci mají meče a luky podobné tureckým a na koni jezdí také po tureckém způsobu (s krátkými třmeny).

Zůstali jsme v Trapezuntu od 11. do 26. dubna. Během té doby jsme si opatřili koně a zásoby k další cestě. Císař nám dal s sebou stráž, které nás měly provázet až na hranice říše.

V neděli 27. dubna jsme tedy vyrazili z Trapezuntu a večer jsme se utábořili v opuštěném kostele na řece Pyxites (Surmeneh-su). Země zde byla hustě obydlena a pole dobře obdělána. Druhého dne nás opustila naše stráž, neboť jsme vjížděli do nepřátelského území. Jeli jsme tedy dále sami; cesta vedla hustými lesy a byla velmi dobrá až na jedno místo, kde se sesula stráň a balvany zavalily stezku. V úterý jsme vjeli do vysokých hor, kde ležel sníh a přes cestu teklo mnoho bystřin. Nocovali jsme na hradě, který patřil řeckému rytíři jménem Cabasica. Ráno jsme museli projet kolem hradu Cadaca, který stál v uzounké soutěsce v horách, takže nebylo možné jej objet. Z hradu nám vyjela vstříc tlupa jezdců, kteří požadovali mýto a clo z našich zavazadel. Hrad patří rovněž rytíři Cabasicovi, který si tu vydržuje posádku loupežníků a darebů, neboť sám je též člověk špatný a darebný. Touto cestou totiž putují pocestní jen v početných skupinách, aby si mohli vynutit bezpečný průchod; jinak musí zaplatit Cabasicovi a jeho lidem velké peníze. Cabasica sám byl toho času na hradě Dorileh, kam jsme dojeli toho dne večer. Poslali jsme k němu tlumočníka, aby mu řekl, kdo jsme, ačkoli mu to jistě již dávno oznámili z druhých hradů, kolem nichž jsme projížděli. Z hradu hned vyjel jezdec

a vyzval nás, abychom sesedli s koní. Prohlásil, že všichni, kdo tudy jedou, musí jeho pánovi zaplatit clo ze svého zboží a ještě mu dát vhodný dar. Cabasica si prý na těchto horských hradech musí držet vojsko proti Turkům a cla a mýta jsou jeho jediným zdrojem příjmů, nepočítáme-li kořist z vpádu do nepřátelského území. Žádali jsme, aby nás uvedli k němu, chtějíc ho pozdravit, jak se sluší na vyslance. Z hradu však přijeli další Cabasicovi lidé, kteří s tím nechtěli souhlasit a tvrdili, že by to bylo zbytečné, neboť jejich pán má stejně v úmyslu nás ráno navštívit. Ve čtvrtk dopoledne (1. května) se Cabasica vskutku objevil s průvodem asi třiceti mužů ozbrojených luky a šípy. Seděl na překrásném koni a v ruce měl též šípy a luk.

Usedli jsme spolu a rytíř nám začal vysvětlovat, že musí žít tady v té pustině a neustále se bránit proti Turkům, kteří jsou na všech stranách jeho sousedy a s nimiž je ustavičně ve válce. Musí prý nás proto žádat, abychom mu dobrovolně dali nějaký dar ve zboží či na penězích. Odpověděli jsme mu, že jsme vyslanci, nikoliv kupci, že nás španělský král posílá ke knížeti Timurovi a že to, co vezeme, není zboží, ale dary pro Timura. Zde se do toho vložil Timurův Tatar a prohlásil, že i císař trapezuntský, ačkoliv tu je lenním pánem, přece platí vazalský poplatek Timurovi; a že tím spíše on, Cabasica, je povinen propustit nás tudy bez překážky. Na to Cabasica, podporován svými lidmi, odvětil, že to vše sice může být pravda, že však oni musí být nějak živi, a kdyby neměli co jíst, musili by vpadnout třeba do Timurovy vlastní země. Viděli jsme nakonec, že se musíme nějak dohodnout; nabídli jsme mu tedy kus šarlatové látky a stříbrný pohár a tatarský vyslanec mu k tomu přidal kus florentské látky a stučku jemného plátna. To se jim však nezdálo dost; nespokojili se ani s přídavkem mnoha zdvořilých slov. Musíme prý uspokojit oprávněné a rozumné požadavky rytíře a jeho lidí a žádná slova tu nepomohou. Museli jsme tedy zakoupit od jednoho kupce, který se k nám připojil, kus kožešiny, s nímž se rytíř po velikém zdráhání spokojil. Prohlásil, že teď budeme

pod jeho ochranou až k hranici arzindžánského území, které je pod svrchovaností Timurovou. Slíbil také, že nám opatří koně a soumary pro naše zavazadla. Chtěli jsme tedy pokračovat v cestě, ale zvířata stále nepřicházela. Nakonec jsme si sami museli sehnat koně a najmout průvodce k arzindžánské hranici.

S průvodem deseti jezdců jsme konečně vyjeli. Zanedlouho jsme však dorazili k dalšímu Cabasicovu hradu a posádka od nás znovu žádala clo. Po mnoha námitkách a sporech jsme zas musili platit. Údolí, kterým jsme pak projížděli, leželo blízko turecké tvrze, která byla osazena Turky z kmene Čapanli. Cabasica s nimi válčil, a proto naši průvodci bedlivě prozkoumali údolí, než jsme do něho vjeli. Nenarazili jsme však na nikoho a o nešporách jsme již byli v arzindžánském kraji ve vesničce Alanza. Cesta toho dne vedla přes hřebeny vysokých hor a byla velice namáhavá. V Alanze se s námi Cabasicovi lidé rozloučili a kvapně se vrátili k svému pánu. Ujal se nás tu jakýsi turecký šlechtic, spravující obec ve jménu arzindžánského místodržitele, a obstaral nám nocleh, potravu a vše, co jsme potřebovali. Pověděl nám také, že Timur již opustil Karabágh a táhne teď k Sultánji v Persii.

V každé další vesnici jsme teď pravidelně dostávali čerstvé koně a veškeré zaopatření, neboť ve všech Timurových zemích je to zvykem. Všude, kam jsme přišli, přinesli koberce a posadili nás na čestné místo. Na koženém ubrusu nám předložili chléb a množství masa, mísy s mlékem a smetanu s medem a vejci. Dávali nám vskutku, co měli nejlepšího; chléb byl však velice špatný a nezvyklé chuti. Zadělavají trochu mouky s vodou, nadělávají z těsta placky a pečou je nad ohněm v rozpálené pánvi. Jiného chleba neznají. V každé vesnici nás přišel uvítat starosta, jemuž Timurův vyslanec poručil, aby nám opatřil, co potřebujeme, jídlo, koně i služebnictvo. A nebyly-li jeho rozkazy dosti rychle vykonány, rozdával rány holí a bičem, že jsme se až divili. Choval se tak všude, kudy jsme projížděli. Jakmile vesničané viděli, že se blíží nějaký čagatajský pán,

prchali vyděšeně na všechny strany. Čagatajové se nazývají příslušníci kmene nebo rodu, z něhož pochází Timur, tedy Tataři knížecího původu. V mnoha vesnicích, jimiž jsme projížděli, žili křesťanští Arméni.

V neděli 4. května o nešporách jsme dojeli do města Arzindžánu. Cesta vedla strmými horami a hlubokými lesy a byla většinou špatná; kolem města ležel ještě sníh. Početná společnost nás uvítala před městem a dovedla nás k našemu obydlí. Místodržitel nám poslal k večeři hojnost vybraných pokrmů, ovoce, vína i chleba. V pondělí ráno jsme na jeho příkaz dostali i něco hotových peněz a bylo nám řečeno, že tutéž částku budeme dostávat denně pro svou osobní potřebu, pokud budeme ve městě. V poledne nám místodržitel poslal koně a doprovod s pozváním, abychom ho navštívili. Vyjeli jsme tedy za město na louku, kde seděl místodržitel na vyvýšeném místě pod hedvábnými nebesy, napjatými na dvou tyčích jako stan. Mnoho lidí se kupilo kolem něho; sotva nás uviděli, vyjeli nám někteří z nich vstříc a vítali nás. Když jsme se přiblížili, povstal místodržitel ze svého místa, podal nám ruku a vybídl nás, abychom se usadili vedle něho. Měl na sobě šat z modré zajtúnské látky, vyšívaný zlatými nitěmi. Jeho vysokánský klobouk byl poset šperky a na vrcholu měl zlatý hřeben, z něhož visely dva třapce temně rudých žíní a splývaly mu až na ramena. Tuto módu klobouků se žíněnými třapci tu zavedl Timur. Místodržitel byl asi čtyřicetiletý muž jemného vystoupení; měl žlutohnědou pleť a černý vous. Ptal se nejprve na zdraví krále, našeho pána; k naší poctě pak naplnil stříbrný pohár vínem, vlastní rukou ho podal každému z nás tří vyslanců a vybídl nás, abychom se napili. Po nás teprve pili ostatní přítomní. Každý, komu místodržitel podal pohár, musel vstát, pokleknout na obě kolena a uchopit pohár oběma rukama. Kdyby jej vzal jen jednou rukou, byla by to neúcta k pánovi; je totiž zvykem, že jednou rukou se bere pohár jen mezi sobě rovnými. Dále je pravidlem, že ten, komu byl dán pohár, ustoupí pozpátku o krok, nesmí se však obrátit

k pánovi zády; musí vypít všechno naráz a pak pokleknout třikrát na pravé koleno a vrátit pohár. Když takto všichni dostali napít, přivedli sluhové soumary s dřevěnými bednami na hřbetě. V nich v měděných hrncích byla připravena jídla. Vyňali různá masa a rozložili je na kulaté železné podnosy; pak přinesli množství kovových mis, připomínajících naše jezdecké přílby, a plnili je vařeným skopovým a hroudami sekaného masa s rýží; k tomu přidávali ještě jiná masa, takže každé jídlo vypadalo jinak. Na každou misku i na podnos pod ní položili tenkou chlebovou placku. Před místodržitele a před nás prostřeli hedvábné ubrusy. Hosté se pak shromáždili kolem mis a podnosů s jídlem; každý měl svůj nůž a dřevěnou lžici, jen před místodržitelem stál sluha a krájel mu maso. Dva zvláště vznešené hosty pozval místodržitel, aby jedli s ním z jeho mísy, a všichni tři se dělili o společnou lžici.

Zatímco jsme jedli, objevil se asi sedmiletý hoch, Turek, doprovázený deseti jezdci. Místodržitel ho přijal velice dvorně a posadil ho vedle sebe. Byl to synovec onoho Isfandijára, pána na Sinope, o němž jsme již mluvili. Hoch právě přijel z Timurova tábora a přivezl zprávu, že na rozkaz Timurův mu má Isfandijár předat polovinu svých statků. Současně propustil Timur na svobodu dva šlechtice z Arzindžánu, které dosud držel ve vězení. Jistý velmož jménem Taharten, který byl dříve pánem Arzindžánu a celého okolí, nezanechal mužského potomka. Jeho manželka byla dcerou trapezuntského císaře. Krátce před smrtí uznal za svého syna tohoto arzindžánského místodržitele, jehož hosty jsme byli. Ten by měl tedy nastoupit po Tahartenově smrti; avšak syn Tahartenovy sestry šáh Alí se zmocnil země, tvrdě, že Taharten neměl děti se svou ženou a že tedy on jako syn jeho sestry je jeho pravoplatným dědicem. Ti dva šlechtici, kteří se teď vraceli, byli stoupenci šáha Alího. Když se Timur vracel na východ po vítězství nad tureckým sultánem, zastavil se v Arzindžánu, uvěznil šáha Alího a jeho lidi a dosadil

dnešního místodržitele. Šáh Alí byl dosud vězněn a Timur si ho odvázel s sebou do Samarkandu.

Arménský kníže Taharten byl vlastně původní příčinou sporu mezi Timurem a sultánem Bájezidem, který pak skončil bitvou u Angory. Tahartenovy državy hraničily s tureckými; sultán měl již dlouho zálsuk na toto území, zvláště na pevnost Camag, kterou Taharten žárlivě střežil. Sultán vzkázal Tahartenovi, aby mu vydal Camag a zaplatil poplatek; Taharten odpověděl, že ochotně zaplatí poplatek a uzná sultána za svého lenního pána, ale Camag Turkům nevydá. Sultán trval na svém a vyhrožoval válkou. V té době Taharten už věděl o Timurovi, o jeho moci a o tom, jak si podrobil všechna perská knížata. Poslal tedy k němu posly s dary a dopisem a nabídl mu všechna svá území i sebe, přijde-li mu na pomoc proti sultánovi. Timur uvědomil sultána, že kníže Taharten se stal jeho poddaným a vazalem a že stojí pod jeho ochranou. Bájezíd do té doby nikdy o Timurovi neslyšel a byl přesvědčen, že tureckému sultánovi není nikdo na světě roven. Vzplanul tedy hněvem, když dostal Timurův list, a odpověděl, že se diví, jak může existovat tak pošetilý člověk jako Timur; jak se mohl odvážit poslat mu takové poselství? Sultán přece může naložit s Tahartenem, jak se mu zlíbí, a stejně tak s každým jiným. Aby se Timur napříště nezabýval takovými bláhovostmi, vyhledá ho sultán, ať se skryje kdekoliv, porazí ho a zajme a jeho nejmilejší ženu učiní svou otrokyní. Nato se Timur rozhodl dát sultánovi ponaučení o své moci. Opustil okamžitě Karabágh, kde přezimoval, a táhl k Arzindžánu. Prošel územím Turků a oblehl město Sivas, jehož posádka požádala sultána o pomoc. Sultán se tedy dověděl, že Timur vpadl do jeho země, a hrozně se rozlítil. Dal okamžitě svolat vojsko a první sbory v síle 200 000 jezdců ihned vypravil k Sivasu. V čelo jim postavil svého nejstaršího syna Sulejmana Čelebího. Sám je měl následovat s dalšími posilami. Turci však přišli k Sivasu pozdě; Timur se ho mezitím zmocnil a naložil s ním mimořádně krutě. Sevřel město velice těsně a posádka

byla nucena vyjednávat. Timur žádal, aby přední občané města vyšli k němu a aby mu dali určitou částku ve zlatě a stříbrě. Zavázal se, že neprolije jejich krev. Sivaští se tedy spolehli na jeho slovo, vyšli z bran a přinesli žádané výkupné. Timur však dal vykopat několik hlubokých jam a prohlásil Sivaským, že vskutku neprolije jejich krev, jak slíbil. Svůj slib dodrží a pohřbí je tedy zaživa v těch jámách. Jeho lidé jsou prý chudasové, potřebují kořist; město jim proto musí být vydáno v plen. Co řekl, se vzápětí skutečně stalo. Vyjednávači byli vrženi do jam, město bylo vzato útokem a vypleněno, hradby zbořeny a mnoho domů srovnáno se zemí. Timur pak odtáhl. Téhož dne se před městem objevil Sulejman se svými jezdci; nemohl se však pustit do stíhání a rozhodl se, že počká na svého otce.

Timur zamířil do Sýrie proti zemím egyptského sultána; cestou narazil na kočovný kmen Bílých Tatarů a donutil je, aby šli s ním. Oblehl Damašek, dobyl ho a vyplenil; všechny tamější řemeslníky dal odvést do Samarkandu. Ze Sýrie se vracel do Persie, kde hodlal strávit léto. V té době sultán Bájezíd napadl Arzindžán jako odvetu za Sivas. Arzindžán padl a Tahartenova manželka byla zajata, nic se jí však nestalo a sultán ji zase propustil, když opouštěl město. Bájezíd s Timurem si pak nějakou dobu posílali posly, nemohli se však na ničem dohodnout. Tehdy právě císař Manuel z Cařihradu a janovští pánové z Pery napsali Timurovi, že mu pomohou lidmi i loďstvem, pustí-li se do války s Turky. Slíbili, že okamžitě pošlou své lodě do Dardanel, aby se Turci z Řecka nemohli vrátit do Malé Asie. Tím by Timur proti sultánovi získal velkou výhodu. Kromě toho mu Řekové poslali peníze a slíbili mu jich ještě více. Turek byl teď ohrožen z obou stran; a protože mezi ním a Timurem nedošlo k žádnému narovnání, začali se oba chystat k bitvě. Timur však byl pohyblivější a lépe připraven. Vpadl do Turecka zase stejnou cestou přes Arzindžán. Sultán se odebral do Angory, kde měl své válečné zásoby, a vytáhl ihned Timurovi vstříc. Ten mu uhnul z cesty a uchýlil se na jih do hor. Sultán se domníval,

že jeho protivník před ním prchá, a začal ho pronásledovat. Osm dní mu Timur unikal vyhýbaje se utkání, až konečně sestoupil s hor a táhl přímo na Angoru, kde sultán zanechal své vozatajstvo. Marně se ho snažil Bájezíd dostihnout, dříve než tam dorazí. Jeho lidé a koně byli dlouhou a spěšnou jízdou po neschůdných cestách úplně vyčerpaní, a když pak konečně došlo k bitvě, byl Bájezíd přemožen a zajat.

Cařihradští a janovští páni však nedodrželi slib daný Timurovi a dovolili, aby se turečtí vojáci přeplavili z Evropy do Asie. Dokonce i po bitvě pomáhali Turkům prchnout do bezpečí do evropského Turecka a převáželi je i na svých lodích. Pro tuto zradu se Timur s nimi zneprátelil a od té doby se choval všude ke křesťanům velice stroze.

KAPITOLA 7.

Z ARZINDŽÁNU DO CHOJE

Město Arzindžán stojí na rovině u řeky Eufratu; a Eufrat je, jak známo, jedna z řek, které pramenily v ráji. Planina je obklopena horami, na jejichž vrcholech leží sníh. Všude kolem jsou roztroušeny vesnice s vinicemi, zahradami a sady. Pěstuje se tu převážně obilí a víno. Město není příliš veliké; je opevněno hradbou s mnoha baštami, v níž na mnoha místech je vytesáno znamení kříže. To proto, že Arzindžán vystavěli Arméni. Všechny domy mají ploché střechy, po nichž se dá přecházet od domu k domu jako po ulici. Obyvatelstvo je většinou křesťanské, řecké a arménské; jsou tu však též výstavné mešity a krásné fontány, které zásobují město vodou. Na náměstích a na ulicích je živo; žije tu mnoho vznešených a bohatých lidí a kvete tu čilý obchod.

Když se Timur zmocnil podruhé Arzindžánu, stěžovali si mu zdejší muslimové, že Taharten dával přednost křesťanům a všemožně je vyznamenával. Křesťanské kostely

prý vždy byly větší a bylo jich více nežli mešit. Timur si zavolal Tahartena a ptal se ho, je-li to pravda. Kníže přisvědčil, řka, že křesťané si zasloužili přednost, protože svým obchodem přinášeli zemi prospěch a bohatství. Nato si Timur dal předvolat řeckého kněze, který byl jakousi hlavou zdejších křesťanů, a nařídil mu z nenávisti k Řekům z Cařihradu a Janovanům z Pery, aby okamžitě změnil vyznání a stal se muslimem. K tomu kněz nechtěl za žádnou cenu přivolit a Timur tedy poručil, aby všechno křesťanské obyvatelstvo Arzindžánu bylo pobito. Kníže Taharten ho však zapřisahal, aby je ušetřil, a slíbil mu dar 9000 asperů, a jeden asper má cenu asi půl našeho stříbrného reálu. Timur tedy povolil, přijal tu částku, dal však přesto zbořit všechny křesťanské kostely a obsadil pevnost Camag na druhém břehu řeky jedním ze svých čagatajských pánů. Pevnost totiž ovládá město i celé okolí, kudy procházejí karavany se zbožím ze Sýrie do Turecka a naopak.

Oпустili jsme Arzindžán ve čtvrtek 5. května a vyjeli jsme vzhůru do holých hor, kde sněžilo a bylo velice chladno. Podél cesty jsme viděli vesnice uprostřed pšeničných polí; mnoho domů v nich bylo v troskách. Jedno takové město mělo dvě části, v jedné bydlili Arméni, v druhé Turci. Vyprávěli nám, že asi před rokem tudy táhl Timur a nařídil, aby všechny křesťanské kostely byly zbořeny. Obyvatelstvo je chtělo zachránit a nabídlo mu dar 3000 asperů. Timur peníze vzal, ale kostely byly přesto zničeny.

Projížděly jsme holým pohořím, kde sice nebyly lesy, ale všude byla hojnost vody a překrásné pastviny s hustou, svěží trávou. Tato země náleží kočovnému národu Turkmenů, kteří jsou muslimové. V této roční době táhnou vždy sem ze svých sídel za hranicemi Turecka. V úterý jsme dojeli do města Erzerumu, které podléhá Timurovi. Je postaveno v rovině a obeháno vysokou kamennou hradbou s mnoha věžemi. Není příliš veliké, má však pěknou pevnost a kostel, neboť dříve patřilo k arménskému království a mnoho Arménů tu žije dodnes. Kdysi býval Erzerum největší a nejbohatší město v celém kraji. Místodržitelem

tu je teď Turkmen a jmenuje se Júsuf Alí. 22. května jsme pokračovali v cestě a brzy jsme vjeli na území města Avniku. Je to arménské město, které má vlastního místodržitele, celé okolí však náleží čagatajskému pánu Duladajbegovi. V neděli jsme se octli na místě zvaném Delilarkent, což značí „Město bláznů“. Bydlí zde totiž samí muslimští poustevníci, dervíši, kterým se persky říká kašíš. Muslimští sedláci z daleka široka sem putují podívat se na ty svaté muže, nosí jim almužny a věří, že jejich nemocní se tím uzdraví. Dervíši mají svého náčelníka, kterého velice ctí a který je hlavou celé obce; Timur u něho bydlil, když tudy táhl. Všichni si holí vousy i hlavu a chodí téměř nazí. Jsou stále venku, v zimě i v horku, jedí v chůzi a na sobě mají jen jakési cáry, které někde sebrali. Živi jsou z almužen, kterých dostávají hojnost. Ve dne v noci zpívají a tlukou do bubínků. Nad branou jejich poustevny vlaje korouhev s černými třapci a se znakem půlměsíce. Pod ní jsou v řadě vyrovnány rohy divokých zvířat, ovcí a koz; dervíši je též nosí u sebe jako trofeje.

V pondělí 26. května večer jsme dorazili k veliké řece Arasu (Araxes, Araks), která protéká téměř celou Arménií. Sestupovali jsme podél ní několik dní po velice špatných cestách až k městu Surmari. Cestou jsme jeli podél solného vrchu, kam si všichni lidé z okolí chodí pro sůl. Surmari je prý první město vystavěné po potopě; asi šest leguí odtud leží hora Ararat, kde přistála Noemova archa, když vody opadly. Je to veliké město, stojí na břehu Arasu a je chráněno z jedné strany řekou a z druhé hlubokou a úzkou strží, která se nad městem i pod ním táhne až k břehu řeky. Přístup k městu je možný jen přes řeku nebo dvojitou branou dole ve strži, nad níž stojí tvrz s mocnými věžemi. Zdejší lidé nám vyprávěli, že před osmnácti lety oblehl město Toktamyš, chán Zlaté Hordy, a ostřeloval je dva dny a dvě noci. Třetího dne se s ním obránci dohodli, že mu zaplatí určitou částku; za to je měl nechat s pokojem a ani jeho lidé neměli vkročit do města. Toktamyš ještě požádal, aby polovina posádky se k němu přidala a pomohla mu

v boji proti Gruzínům, jejichž krále chtěl pokořit. Sotva surmarijští bojovníci opustili město, Toktamyš se vrátil, ztekl je útokem a vydal je svým lidem v plen. Všechno cenné bylo odvezeno a Tataři pak město zapálili a povraždili ohromné množství občanů. Kdysi tu žili pouze Arméni, v posledních letech však mnoho křesťanů bylo odvedeno a muslimové zaujali jejich místa. Všude v Arménii jsme dostávali hojnost jídla a čerstvé koně; pod Timurovou vládou je teď v celé zemi klid.

Za Surmari jsme přišli k hradu, kde vládla jakási paní, poddaná Timurova. Hrad byl kdysi sídlem lupičů a záškodníků, kteří sužovali kraj a obírali pocestné; Timur ho dobyl a dal popravít náčelníka té bandy. Hrad ponechal v rukou jeho manželky, nařídil však, že všechny dveře musí být z hradu odstraněny a vše musí zůstat otevřeno, aby se tu lupiči nemohli znovu zahrnout. A vsutku, ve všech branách nebyla vrata a všechny veřeje byly bez dveří. Hrad se jmenuje Igdír a stojí na úpatí Araratu. 31. května jsme putovali podél úpatí této hory, která je celá holá jako všechny hory kolem. Je nesmírně vysoká a na vrcholu leží věčný sníh. I v nižších polohách ještě teď napadl sníh a na úbočích byla hojnost šťavnaté trávy. Rostlo tu divoké žito a lidé nám říkali, že každého jara vyrazí samo znovu, jako by bylo zaseto, ač jeho zrna tu nikdy neuzrají. V údolích hory Kirmiz se vyskytuje červ, kterým se barví hedvábí na rudo. Na horských svazích jsme viděli rozlehlé zříceniny prastarého města, které se táhly déle než jednu leguu. Prý jsou to pozůstatky onoho prvního města, které po potopě založil Noe se svými syny. Na každém kroku tu bublají prameny, kvetou růžové keře a tu a tam roste osamělý strom. Jen jednou se nám podařilo zahlédnout vrcholek Araratu, když se mraky na chvíli roztrhly a strmý, zasněžený hrot zazářil v paprscích slunce. Vedle hlavního vrcholu je nižší, stejně strmý vrchol, Malý Ararat, a mezi nimi je protáhlé sedlo; všechno je však pokryto sněhem. Přenocovali jsme na hradě Bájezíd a 1. června jsme dojeli ke tvrzi Mákú, jejímž pánem byl římskokatolický křesťan.

jménem Núr-ed-dín. I celá posádka byli katolíci, kteří mluvili arménsky a rozuměli též turecky a persky. Mákú má výbornou polohu ve svahu hory; je chráněno shora převislou skálou a dole údolím a dravou bystřinou. Ani Timur je nemohl zdolat a musil se spokojit s tím, že hradní pán mu dal dvacet jezdců. Při jiné příležitosti daroval pán z Mákú Timurovi tři překrásné koně: poslal s nimi svého syna, asi dvacetiletého hochu. Timur byl velice potěšen, zaručil hradu bezpečnost a prohlásil, vida mládence, že by bylo škoda, aby tak pěkný chlapec zůstával zavřen v odlehlém hradě. Vzal ho tedy s sebou a učinil ho společníkem svého vnuka. Tento Timurův vnuk byl princ Omar Mírzá, místopřítel celé západní Persie, v níž leží i Mákú. Mladý muž, kterého si tehdy Timur odvezl, žije stále s Omarem Mírzou a je teď důstojníkem v jeho vojsku. Donutili ho, aby se stal muslimem a přijal jméno Siurgatmyš. Vydává se tedy za muslima, v srdci je však katolíkem. Setkali jsme se s ním později v táboře Omara Mírzy a často jsme s ním mluvili. Pán z Mákú měl doma ještě mladšího syna, který nebyl válečníkem jako jeho starší bratr. Byl učený a vzdělaný v arménském jazyce a jeho jediným přáním bylo, abychom se vraceli ze Samarkandu stejnou cestou a vzali ho s sebou do Španělska. Doufal, že se zalíbí našemu králi, který by ho mohl doporučit papeži. Chtěl, aby ho Jeho Svatost jmenovala biskupem v jeho rodném kraji. Je vskutku podivuhodné, jak se křesťané v Mákú drží, obklopeni ze všech stran muslimy a tak daleko od nejbližších katolíků.

2. června jsme putovali dále a toho dne jsme přenocovali pod širým nebem. Cestou nám v dálce ukázali hrad Alandžik, kam prý se v roce 1387 uchýlil perský vládce sultán Ahmad po porážce od Timura. Timur ho pak obléhal na Alandžiku tři roky. Sultán Ahmad však odtud prchl a našel útočiště u (mamlúckého) sultána v Káhíře, kde žije dodnes.

Další noc jsme spali v táboře čagatajských Tatarů, kde jsme dostali koně a potravu stejně jako ve vesnicích.

Tito Čagatajové, ačkoliv jsou kočovníky, přísluší již do oblasti Choje. Do města jsme dojeli 5. června v poledne; zde končí provincie Horní Arménie a začíná Persie. V Choji však žijí ještě většinou Arméni.

KAPITOLA 8.

Z CHOJE DO SULTÁNÍJE

Ve městě Choji jsme se setkali s vyslancem egyptského sultána, který byl rovněž na cestě k Timurovi. Jeho průvod tvořilo dvacet jezdců a patnáct velbloudů, kteří nesli sultánovy dary. Mezi nimi bylo šest pštrosů a podivné zvíře zvané džornufa (žirafa), u nás docela neznámé. Bylo asi tak velké jako kůň, ale mělo nesmírně dlouhý krk; přední nohy mělo o mnoho delší než zadní a kopyta rozštěpená podobně jako hovězí dobytek. Přední noha, měřená od ramene ke kopytu, byla šestnáct dlaní dlouhá a krk od hrudi k hlavě měřil rovněž šestnáct dlaní. Byl neobyčejně tenký a hlava trochu připomínala srně. Zadní nohy byly o tolik kratší, že zvíře na první pohled vypadalo, že sedí. Břicho mělo bílé, hřbet a boky byly však zlatožluté a pruhované širokými bílými pruhy. Oči mělo veliké a kulaté a uši podobné jako kůň. Mezi ušima vyrážely dva malé růžky, u kořenů pokryté chlupy. Když zvíře natáhlo krk, mělo hlavu tak vysoko, že přechnívala každou zeď; a chtělo-li žrát, spáslo jednoduše listí ze stromu, ať byl jakkoliv vysoký. Pro toho, kdo dosud žirafu neviděl, byl to velice překvapující pohled.

V Choji jsme se zdrželi tři dny. Ve městě nebyli koně, museli tedy pro ně poslat do okolí. Z Trapezuntu až sem jsme projížděli stále horami, kde bývalo dosti chladno. Odtud dále bylo tepleji a nikde již neležel sníh.

V pondělí 8. června jsme přišli do města Tassúdze, které leží na břehu slaného jezera (Urmijského). Obvod toho jezera měří sto mil; jsou v něm tři ostrovy, z nichž

jeden je obydlen. Projížděli jsme tu velice úrodnou krajinou, kde se daří zvláště ovocným stromům. Ovoce se odtud vozí až do Tabrízu a dokonce ještě dále. Množství zahrad, sadů a vinic a hojnost vody činí krajinu líbeznou a zpříjemňuje cestování.

11. června večer jsme vstoupili do velkého města Tabrízu, které leží na rovině mezi dvěma vysokými, holými horskými hřebeny. Levý hřeben se táhne těsně kolem města, je obrácen k jihu a jeho prameny nejsou pitné. Pravý je obrácen k severu a na jeho vrcholech leží věčný sníh. Stéká z něho množství bystrin s výbornou vodou, která se vede vodovody do města a rozvádí se ke každému domu. V severním pohoří asi leguu od města je vysoký vrch, kde prý si kdysi koupili Janované kus půdy od sultána Uvaise a chtěli si tam postavit tvrz. Sotva však začali stavět, sultán koupil odvolal; tvrdil prý, že v jeho zemích si kupci ještě nikdy nestavěli tvrze a pevnosti. Koupit si tu mohou, co chtějí, a mohou si to také odvézt; chtějí-li si však postavit hrad, ať si odvezou půdu, kterou si koupili, a postaví si jej jinde. Janovští se s ním proto dostali do sporu, který skončil tím, že jim sultán dal všem setnout hlavy.

Tabríz má krásné ulice a náměstí, do nichž se otvírají výstavná průčelí mnoha velikých budov. Jsou to karavansaraje s ubytovacími místnostmi, krámky a různými dílnami. Z karavansaraje se vyjde na tržiště, kde se prodává nejrůznější zboží, např. hedvábné a bavlněné látky, surové hedvábní, šperky a mnoho jiného. Počet kupců a množství zboží jsou nesmírné. Například v jednom karavansaraji bydlí všichni, kdo prodávají voňavky a přípravky pro zkrášlení. Kolem jejich krámků se neustále kupí houfy žen, neboť zde jsou na voňavky a masti velmi zvyklé. Na ulici nosí ženy bílý šat a přes obličej mají černou žíněnou roušku, takže je nikdo nemůže poznat. Tabrízské mešity jsou překrásně vyzdobeny modrými a zlatými kachlíky; a mají zde stejné skleněné nádoby (lampy), jaké jsme viděli v Turecku. Pověděli nám, že všechny ty nádherné

stavby byly postaveny v minulých dobách, kdy v Tabrízu žilo mnoho bohatých a slavných lidí, kteří se navzájem předháněli v tom, kdo si postaví krásnější palác; takovým způsobem utráceli své bohatství. Navštívili jsme jeden z nich; byl obehnan zdí, přepychově zbudován a bylo v něm dvacet tisíc místností a pokojů. Postavil si jej onen sultán Uvais z peněz, které mu v prvních letech své vlády musil platit egyptský sultán. Dnes se tomuto ohromnému paláci říká daulat-cháne (vládní budova), což se dá přeložit jako „dům bohatství“. Stojí stále ještě téměř v původní podobě; a věru i ostatní skvostné budovy v Tabrízu by měly být takto zachovány. Na neštěstí mnohé z nich byly zbořeny na rozkaz prince Míránšáha, Timurova nejstaršího syna. O tom si povíme později. Tabríz je vskutku bohaté a živé velkoměsto s kvetoucím obchodem; i když tu musí být nejméně 200 000 domů nebo snad i více, přece se říká, že kdysi tu žilo ještě více lidí. Na mnoha tržištích se prodávají hotová jídla, pěkně upravená na nejrůznější způsob. I hojnost ovoce tu je k dostání. V jedné uličce blízko náměstí ukazují peň uschlého starého stromu, k němuž se poji tato pověst: Lidé tu věří, že strom se vbrzku zazelená a pak přijede do města křesťanský biskup s křížem v ruce a obrátí všechny obyvatele Tabrízu na pravou víru v Ježíše Krista. Prorokoval prý to jistý dervíš, svatý muslimský poustevník. Tabrízáné tím byli velmi pobouřeni a chtěli strom vykopat nebo porazit. Třikrát však do něho udeřili sekerou a pokaždé ten, kdo udeřil, si zlomil ruku. Proto se ho teď už nikdo neodvážá dotknout. Ten muslimský světec teprve před nedávnem zemřel; Timur, když byl v Tabrízu, si pro něj poslal a dal si opakovat všechna jeho proroctví.

Na mnoha ulicích a náměstích jsou fontány a kašny; v létě v nich chladí vodu kusy ledu a stavějí do ní své měděné a mosazné hrnce, z nichž pijí. Místodržitelem v Tabrízu je Timurův příbuzný, kterému se říká daruga (starosta). Byl k nám velice zdvořilý a prokazoval nám všemožnou úctu. Zdejší lázně jsou myslím nejkrásnější na světě.

Zůstali jsme v Tabrízu devět dní, a když nadešel čas k odjezdu, přivedli nám koně, kteří náleželi samému Timurovi.

Z Tabrízu až do Samarkandu zařídil Timur stanice s čerstvými příprězemí, vždy ve vzdálenosti jednoho dne jízdy nebo někdy jen půl dne. Jeho poslové tak mohou jet ve dne v noci bez přerušení. Na některých stanicích bývá i sto koní, jinde jen padesát. Říkali nám, že z Tabrízu do Káhiry je jen deset dní jízdy; město Bagdád prý při tom zůstane po pravé straně.

20. června jsme tedy nastoupili další cestu. Hory zůstaly za námi, krajina byla celkem rovná a bylo velmi horko. V každé vesnici, kde jsme se zastavili, nás nejprve vyzvali, abychom sesedli s koní. Na trávu ve stínu nám prostřeli koberce, na něž jsme usedli, a přinesli nám občerstvení, chléb, kyselé mléko a polévku s rýží a hručkami těsta. Večer jsme vždy dostali maso. Brzy bylo ve dne takové vedro, že jsme museli cestovat pouze v noci. Velikou trýzní jsou ve dne ovádi, střechkové a mouchy, po jejichž kousnutí často umírají lidé i zvířata. Naši koně byli jejich štípáním tak poplašení, že nás vůbec neposlouchali; po jednodenní jízdě hrozně krváceli z nesčetných ranek. V noci naopak se nám jelo velice pohodlně. V jednom karavansaraji, kde jsme přes den odpočívali, nás dohonal posel od prince Míránšáha se vzkazem, že princ si přeje, abychom ho co nejdříve navštívili v jeho táboře, který je nedaleko odtud. Okamžitě jsme tedy nasedli a jeli jsme celou noc, za svítání však se objevil jiný posel, který vyřizoval, že princ se musil narychlo odebrat do Sultánije a chce nás přijmout tam. Pokračovali jsme tedy v jízdě a v noci jsme dojeli k místu zvanému Zandžán, kde prý kdysi stávalo jedno z největších měst v Persii. Hradba byla rozbořena, za ní však dosud stálo mnoho pěkných domů a nádherných mešit, všechno bez jediné známky života. Podél ulic se táhly výtečné vodovodní stružky, byly však vyschlé, protože jich nikdo nepoužíval. Říká se tu, že v Zandžánu kdysi sídlil král Dareios a že zde bylo hlavní

město jeho říše. Odtud prý vytáhl v čele svého vojska do boje proti Alexandrovi Velikému.

Vyjeli jsme ze Zandžánu a o den později jsme konečně dorazili do velikého města Sultánije, kde nás očekával princ Míránšáh, syn Timurův. V této zemi je zvykem, že každý, kdo je přijat knížetem ve slyšení, mu odevzdá dar. Měli jsme s sebou pro takové příležitosti stůčky vlněných látek, jichž si tu velice cení, a některé jiné vzácnosti, které jsme teď chtěli předložit princovi. Přivedli nás do jednoho z jeho paláců v překrásné zahradě. Princ nás přijal ve stanu uprostřed svých služebníků a velmi milostivě se nás vyptával na zdraví našeho pána krále španělského. Po chvilce přinesli dovnitř jídlo, k němuž jsme zasedli podle našich odlišných zvyků a způsobů. Když nadešel pak čas k odchodu, sluhové přinesli každému z nás vyslanců plášť z kinokobu (zlatého brokátu).

Město Sultánija leží v rovině a nemá hradeb; uprostřed však stojí kamenný hrad s mnoha pevnými věžemi. Věže i zdi jsou obloženy modrými kachlíky, které tvoří vzory. V každé věži stojí malé dělo. Sultánije je lidnaté město, sice o něco menší než Tabríz, avšak je ještě důležitějším střediskem obchodu. Zvláště v červnu, červenci a srpnu se tu scházejí karavany velbloudů se zbožím — říkají tu „karavany“, kde my bychom řekli veliká skupina nákladních zvířat. Ve městě pak zavládne veliký zmatek a vzruch; důchody, které plynou do státní pokladny z cel a poplatků, jsou nesmírné: tak například každoročně přichází do Sultánije mnoho kupců z Menší Indie s nejrůznějším kořením. Objevují se tu i nejvzácnější druhy, které nebývají na trzích v Sýrii, jako skořice, mana, hřebíček, muškát a ještě jiné. Toto koření se nikdy nedostane až do Alexandretty.

Do Sultánije se též vozí všechno hedvábí, jež se vyrobí v Gílanu, což je kraj na jižním pobřeží Kaspického moře, proslulý tímto zbožím. Gílanské hedvábí se odtud vyváží dále do Damašku a jiných syrských měst, do Turecka, do Kaffy a sousedních zemí. Rovněž hedvábí ze Šamáchi

(v Širvánu) sem přichází. Ve všech zemích, kde se dělá hedvábí, je veliké horko a cizinci tam velmi trpí úžehem, který často i zabíjí. Říká se, že úžeh postihne rovnou srdce; působí nejprve zvracení a pak smrt. Postižený má pocit, že mu hoří ramena, a i když vyvázne životem, zůstane vždy ve tváři žlutavý či šedivý a nikdy už nenabude přirozené barvy. Rovněž z kraje kolem Širázu, který leží směrem k Menší Indii, se dovážejí do Sultánije látky utkané z hedvábí a z bavlny; z Jesenu a Serpi v kraji chorásánském se naopak vozí spíše bavlna, surová nebo spředená a někdy dokonce i utkaná v pestré látky. Chorásán je veliké území mezi Tatarskem a Menší Indií: na své cestě do Samarkandu jsme projeli jeho částí. Širázský kraj leží jižně od Chorásánu; za ním je veliké město Ormuz, jež kdysi patřovalo k Menší Indii, teď však náleží mezi země Timurovy. Je to přístav, kam přichází po moři z Číny mnoho perel a drahých kamenů; i ty se vozí odtud do Sultánije. Lodi plují z Perského zálivu, což jest moře, které omývá břehy Persie, devět dní vzhůru po řece (Minao) do Ormuzu. Všechny lodi a čluny v Perském zálivu jsou postaveny bez jediného železného hřebíku; místo nich používají dřevěných kolíků nebo floků a prkna svazují dohromady dratvemi. Kdyby použili železa, lodi by se jim brzy rozpadly, protože v těch vodách je všude spousta magnetovce. Takové lodi tedy vozí do Ormuzu perly, které se tu pak provrtávají, rubíny z Číny i různé koření. Z Ormuzu se vše rozváží do celého západního světa. Všechny naše perly (ve Španělsku) k nám přišly takto z Číny a všechny byly provrtány a vyleštěny v Ormuzu, neboť křesťané i muslimové jsou zajedno v tom, že tuto práci umějí dělat jen tamější odborníci. Karavany putují ze Sultánije do Ormuzu šedesát dní. U nás na západě se vždy říká, že perly se vytvářejí ve velikých lasturách, kterým se říká nácar (nebo perlorodky); cestovatelé, kteří byli v Ormuzu a v Číně, však tvrdí, že perly jsou vlastně plody velikých ústřic, které jsou bílé jako papír. Perly i s perlorodkami se vozí do Sultánije i Tabrízu, kde se pak vkládají do náušnic a prstenů. Každoročně v uve-

denou dobu se proto scházejí v Sultániji kupci z křesťanských zemí, hlavně z Kaffy a Trapezuntu, a muslimové z Turecka, Sýrie a Bagdádu. Ve všech městských čtvrtích jsou pro ně připraveny pohodlné ubytovny a hospody.

Za Sultániji na východ začíná veliká rovina a kraj je tu hustě zalidněn. Vpravo (na jih) je vidět pásmo vysokých holých hor bez lesů a za nimi leží kraj zvaný Kurdistan. Tyto hory jsou velice divoké a nepřístupné a celý rok jsou pokryté sněhem. Vlevo (na sever) se táhnou jiné hory, rovněž holé, kde však je teplé podnebí; za nimi leží kraj Gílán, který sousedí s Kaspickým mořem. To je veliké vnitrozemské moře, jež nemá žádné spojení s oceánem. Ze Sultánije je tam šest dní jízdy. V Kaspickém moři jsou prý ostrovy, kde se těží diamanty. V Gílánu je tak horké podnebí, že tu rostou pomerančovníky a citroníky a sníh tu nikdy nepadá.

V minulých letech byl princ Míránšáh vládcem celé západní Persie, nedávno byl však zbaven tohoto úřadu. Původně totiž, když byl ustanoven místokrálem v Persii, dal mu jeho otec veliké vojsko a mnoho šlechticů. S nimi se usadil v Tabrízu, zanedlouho ho však popadl záchvat šílenství a začal bořit domy. Nařídil, aby bylo ihned zbouráno mnoho mešit a velikých veřejných budov, a skutečně řada jich byla stržena. Pak opustil Tabríz, přijel do Sultánije a začal tu provádět totéž. Přišel do velkého hradu v Sultániji, kam jeho otec uložil státní poklad, a nařídil svým šlechticům a sloužícím, aby si jej rozebrali. Nedaleko města stával překrásný palác, který si kdysi vystavěl jakýsi velmož a dal se tu pochovat do velkolepé hrobky. Míránšáh dal celé stavení strhnout; tělo zemřelého bylo na jeho rozkaz pohozeno venku, aby zaniklo zneuctěno. Někteří říkají, že princ to vše učinil v pomnutí smyslů; jiní prý ho však slyšeli, jak říká: „Jsem přece synem největšího muže na světě; co ještě mohu vykonat v těchto slavných městech, aby si mne tu pamatovali i po smrti?“ Začal tedy stavět; brzy však poznal, že nic z toho, co vystavěl, nepředčí to, co už před ním vystavěli jiní. Tu ho slyšeli říkat: „Což

opravdu po mně nezbude žádná památka?“ A dodal: „Ať si tedy na mne vzpomínají jakkoliv!“ A nařídil to velké ničení, aby si lidé mohli říkat: ačkoliv Míránšáh neuměl nic postavit, přece dokázal zbořit nejkrásnější stavby světa.

Timur, jeho otec, se však v Samarkandu o tom dověděl a okamžitě se k němu vypravil. Když Míránšáh uslyšel, že jeho otec přijel do Sultánije, otočil si provaz kolem krku, předstoupil před něho a prosil za odpuštění. Timur ho vskutku chtěl dát popraviti; nakonec se však příbuzným a velmožům podařilo vymoci pro Míránšáha milost. Ale Timur ho přece jen zbavil moci v Persii a odvolal mu jeho rádce a důstojníky. Pak si zavolal svého vnuka, Míránšáhova syna Abú Bakra Mírzu, a řekl mu: „Tvůj otec pochybil, proto ty teď převezmeš vládu nad jeho zeměmi.“ Abú Bakr nicméně odpověděl, že před tváří Boží by nemohl převzít to, co náleželo jeho otci; prosil svého děda, aby odpustil Míránšáhovi a po nějaké době mu znovu svěřil jeho úřad. Timur vida, že Abú Bakr nehodlá uposlechnout jeho přání, zavolal si jiného vnuka, Chalíla Sultána, syna Míránšáhova z druhé ženy. Ten horlivě souhlasil, že převezme otcovu vládu i velení nad perskými oddíly. Soupeřil totiž odedávna se svými bratry a stál proti svému otci; byl by tedy uvítal jejich zkázu. Krátce po těchto událostech přemohl Timur káhirskeho sultána a zmocnil se Egypta s Aleppem i Bagdádem. Vládu nad těmito zeměmi svěřil Abú Bakrovi a Míránšáh odejel do Mezopotámie se svým synem, který se k němu chová se vši úctou.

Zprávu o šílených skutcích Míránšáhových přinesla do Samarkandu jeho žena, princezna Chánzáde, která ho tajně opustila a chvátala ve dne v noci ke svému tchánovi; svěřila mu i to, že její manžel chystá vzpouru a chce se zmocnit vlády. Timur ji vlídně přijal a ponechal ji u sebe. Princezna, která je matkou Chalíla Sultána, se pak už k svému manželovi nevrátila.

Princ Míránšáh je už starší muž, asi čtyřicetiletý, velký a tlustý a trpí velice dnou.

ZE SULTÁNÍJE DO NÍŠÁPÚRU

Pobyli jsme v Sultániji tři dny a v neděli 29. června jsme se vydali dále. Míjeli jsme vesnice obklopené dobře zavodněnými zahradami, avšak po dvakráte jsme nedostali čerstvé koně, protože stanice byly prázdné. Ve středu jsme přijeli ke tvrzi, která byla zřejmě teprve nedávno pobořena a opuštěna. Sotva měsíc před námi prý tudy táhl Timur se svým vojskem. Nedostal tu tolik obilí, kolik potřeboval, ani slámu a seno pro dobytek a koně, a proto svým lidem dovolil, aby si vše vynahradili na polích ze zrajícího obilí. Sotva odtáhli, objevily se tu bandy pobudů, táhnoucí za vojskem, a vyplenily a vyloupily vše, co tu ještě zůstalo. Obyvatelům tedy nezbylo než místo opustit a odstěhovat se. Teď tu tábořilo jen několik mužů se stovkou služebních koní. Okamžitě nám vybrali ty nejpěknější výměnou za naše unavená zvířata. Odpočívali jsme pak ve městě Šáhrakánu, kde nás stihl vzkaz od jistého šlechtice jménem Bábá Šejch, jemuž prý Timur uložil, aby se o nás postaral. Poslal nám tedy pozvání, abychom ho navštívili. Nejprve jsme si však odpočinuli dva dny v Šáhrakánu a pak jsme jeli za rytířem Bábá Šejchem do města zvaného Teherán. Rytíř nás už očekával, ba dokonce nám vyjel vstříc, doprovodil nás do města a ubytoval nás v hostinci, kde bydlivá sám Timur, když sem přijde. Bylo to nejlepší stavení v městě. Druhého dne nás Bábá Šejch pozval k sobě. Sotva jsme přišli, sám nás uvedl dovnitř, posadil nás na vyvýšené místo a usedl vedle nás. Zároveň poslal pro vyslance káhirskeho sultána, kteří přijeli s námi, a pozval je též k sobě. Následovala velká hostina, kde se kromě jiných mas podával celý pečený kůň, dokonce i s hlavou. Při hostině nám řekl Bábá Šejch, že nazítří musíme zajet do tábora jakéhosi Mírzy, který je Timurovým zetěm a jemuž bychom měli složit svou poklonu. Když jsme se zdvihli k odchodu, daroval Bábá Šejch mně, Ruy Gonzalesovi,

plášť z kinkobu a klobouk a prosil mne, abych to přijal na důkaz úcty, kterou Timur chová ke králi, našemu pánu.

Teherán je velice rozlehlé, výstavné a krásně položené město; podnebí tu však není zdravé a v létě tu bývají veliká vedra. Kraj, kde leží, se jmenuje Raj; je to bohaté a značně veliké území, které spravuje Timurův zeť, k němuž jsme teď jeli na návštěvu. Cesta ze Sultánije do Teheránu vede hustě obydlenou rovinou s příjemně vlahým podnebím. Když jsme opustili Teherán, viděli jsme asi po dvou leguích vpravo rozvaliny velikého města. Z trosek ještě tu a tam trčely zbytky věží a mešit. Bylo to město Raj, kdysi největší v celém kraji, dnes však úplně opuštěné. Za Rajem jsme vjeli do hor, kde měl být tábor Timurova zetě. 10. července jsme potkali skupinu jezdců, kteří nám řekli, že princ, jejich pán, táboří nedaleko se svou hordou (Tatary pod jeho velením). Měli jsme tu počkat na egyptského vyslance a společně se pak představit princům.

Vyčkali jsme tedy, až nás Egypťané dostihli, a sesedli jsme pak až u místa, kde tábořila horda. Ihned nám postavili stan, abychom se měli kam uchýlit, než nás princ přijme. Neuplynula ani hodina, a poslal pro nás. Za táborem byla přichystána hostina, při níž jsme seděli vedle prince, který se k nám choval velice dvorně. Sotva jsme se rozloučili, přinesli nám spoustu jídla do zásoby, chléb, mouku i několik živých ovcí. Druhého dne jsme opět byli pozváni na hostinu a byla přítomna veliká společnost. Opět byla podávána hojnost jídel, připravených po zdejším způsobu. Hlavně to bylo pečené koňské maso a vařené vnitřnosti. Po hostině nám princ naznačil, že na Timurovo výslovné přání mu máme odevzdat dary, které vezeme pro Timura. Jejich další dopravu za Jeho Výsostí prý převezme sám. Uposlechli jsme, a jakmile si princ naše dary prohlédl, dal ihned rozkaz, aby se připravilo několik mužů s velbloudy a dopravili je bez odkladu do Timurova ležení. Při rozloučení jsme opět my vyslanci dostali plášť z kinkobu a já, Ruy Gonzales, ještě navíc pěkného koně s úplným tatarským postrojem, košili a klobouk. Princ

se jmenoval Sulejman Mírzá a byl jedním z Timurových nejbližších oblíbenců. Oženil se s Timurovou dcerou a pečoval též o Timurova chorého vnuka Sultána Ahmada Mírzu. Jeho tábor, čítající na tři tisíce stanů, se rozkládal na louce u potoka, v údolí mezi horami. Teď v letní době to bylo velice příjemné místo.

Mladý Sultán Ahmad, sotva se dověděl, že mezi našimi dary jsou též sokoli, prosil Sulejmana Mírzu, aby mu jednoho z nich dal. Princ věděl, že Timur by s tím souhlasil, a proto si od nás sokola vyžádal. Snažili jsme se mu vysvětlit, že dary, které vezeme, jsou neobyčejně vzácné, a že je má dostat jen sám Timur. Vyložili nám však, že mladík je veliký bahádur z královské krve, že je velice nemocen a že Timur, jeho děd, by mu určitě chtěl tu radost udělat. Při té příležitosti nám vyprávěli, že v bitvě u Angory byl mladík členem Timurovy tělesné gardy; když Timur poslal gardu do boje, měl jeho vnuk zůstat u něho. Hoch se rozplakal, že ho děd nechce pustit s nimi, a když si ho Timur chvíli nevyšimal, strhl si zlostně přílbu a vrhl se prostovlasý do bitevní věravy, kde vytrval až do konce.

12. července jsme opustili tábor Sulejmana Mírzy; toho dne onemocněl Gómez de Salazar i mistr teologie fráter Alfonso Páez. Mně samotnému, Ruy Gonzalesovi, též před několika dny nebylo dobře, teď jsem se však už začínal cítit lépe. I několik našich španělských sloužících ochuravělo a Sulejman Mírzá proto navrhl, abychom zanechali nemocné u něho, dokud se nezotaví. Při dlouhé cestě, kterou máme ještě před sebou, by v tomto stavu jistě zemřeli. Sedm z našich lidí tedy zůstalo u něho, mezi nimi i dvě moje pážata, jeden sluha mistra teologie a jeden páně Salazarův. Měli nás očekávat v Teheránu, až se budeme vracet. Tam jsme se s nimi skutečně zase shledali, dva z nich však mezitím zemřeli. Jeli jsme tedy dále, jak to šlo, až na hradě Fírúzkúh nás očekávala zpráva, že Timur tudy táhl sotva před dvanácti dny. Vzkázal nám, abychom ho neprodleně následovali, neboť nás chce přijmout hned po návratu do Samarkandu, ne však dříve. Zřejmě si přál, abychom

dojeli až do jeho sídelního města. Samarkand byl totiž první město, kterého dobyl a které ze všech ostatních nejvíce zvelebil; samarkandské stavby jsou právě památkami na jeho vítězství.

Fírúzkúh sám byl teď pobořen. Stalo se to asi patnáct dní před naším příchodem, kdy se ho Timur po třicetidením obléhání zmocnil. Hradní pán Iskander Šejch býval jedním z Timurových velitelů a oblíbenců a kdysi od něho dostal tento hrad i s okolím. Potom však měl Timur jakýsi důvod k nespokojenosti a vydal rozkaz, aby Iskander Šejch byl zatčen a odveden do Samarkandu. Timurův posel se objevil před Fírúzkúhem, ale byl zajat a uvězněn. Timur pak hrad oblehl a posádka vidouc, že se už déle neubrání, vydala svého buřičského velitele Timurovi a v noci prchla. Fírúzkúh, pokud měl dostatečně silnou posádku, byl zcela nedobytný. Hrad sám stojí na kopci, který trčí z roviny a je úplně oddělen od okolních vrchů. Kolem úpatí kopce se táhne pás hradeb s mnoha věžemi a za ním leží městečko. Nad ním ve svahu je druhé pásmo. Docela nahoře je ještě třetí, opět s věžemi, nad nimiž se teprve zvedají bašty vlastní pevnosti. Fírúzkúh má tedy tři nezávislé pásy opevnění, položené jeden nad druhým. Nahoře v pevnosti je bohatý pramen pitné vody, postačující pro celou posádku; celý kopec téměř kolem dokola obtéká řeka, přes níž vedou padací mosty. Tudy je jediný příchod ke spodní hradbě a do města.

Další cesta byla velmi obtížná, neboť vedla neobydlenou hornatou krajinou; v horku jsme trpěli citelným nedostatkem pitné vody. Konečně jsme dojeli k velkému městu (Ahuvánu), které leží na břehu řeky; naši další zastávkou byl Dámghán v provincii Médii, poslední z větších měst západní Persie ležících na naší cestě. Toho dne vál tak horký vítr, jako by vycházel z pekelné tlamy. Jeden z našich sokolů tu zahynul vedrem. Nedaleko za Dámghánem jsme viděli dvě dosti vysoké věže, celé postavené z lidských lebek zasazených do hlíny. Opodál bylo vidět zbytky jiných dvou věží, které se již zřítily. Byly to lebky Tatarů z kmene

Ak Kujunlu (Bílých Tatarů), o nichž jsme se již zmínili. Timur s nimi svedl bitvu cestou na Damašek a všechny je zajal. Poslal je do kraje kolem Dámghánu, který byl tehdy neobydlený. Zajatci se tu však nechtěli usadit a žili dál životem kočovníků. Vyplenili celý kraj a pak se pokusili odtáhnout zpět do Sýrie, kde byli doma. Náhodou byl Timur se svým vojskem tehdy nablízku; obořil se na Bílé Tatary a pobil jich veliké množství. Nařídil pak, aby z jejich lebek vystavěli pro výstrahu čtyři věže, a vydal rozkaz, že kdokoli zajme nějakého Ak Kujunlu, má mu okamžitě srazit hlavu. Stalo se tak a jeho vojáci pak vybíjeli Bílé Tatary, kde na ně přišli. Tu jich pobili deset, tam dvacet; celkem, jak nám říkali, přišlo dosud o život přes 60 000 příslušníků Ak Kujunlu.

Dva dny za Dámghánem, ve městě Bostámu, na nás čekal tatarský šlechtic jménem Ennakora, který se měl na rozkaz Timurův o nás postarat. Hned nám opatřil ubytování a zdvořile nás navštívil, neboť všem nám bylo velice špatně. Když viděl, v jakém jsme stavu a že bychom nemohli stolovat s ním, dal nám poslat hojnost masa a ovoce do našeho hostince. Po nějaké době nás pozval k sobě a chtěl nám odevzdat slavnostní šat, který nám Timur poslal darem. Musili jsme se mu bohužel omluvit a požádat ho za prominutí, neboť jsme nebyli ani s to vstát. Naléhal však tolik a znovu pro nás poslal, že nakonec fráter Alfonso se musil obětovat a jít k němu; hned při příchodu dostal dva slavnostní pláště. Jest pak zvykem při takových příležitostech, že zástupce Timurův, který je pověřen odevzdáním daru, dává velikou hostinu, při níž host jest slavnostně obdarován a na znamení vděčnosti a úcty k Jeho Výsosti musí třikrát pokleknout. Sotva si nás mistr teologie odbyl tuto ceremonii, poslal nám Ennakora koně a žádal, abychom ihned vyrazili na další cestu. Timur si prý přeje, abychom jeli za ním, jak nejrychleji můžeme, bez zastávky ve dne i v noci. Vzkázali jsme Ennakorovi, že jistě vidí, jak jsme nemocni, a že toho dne v žádném případě nemůžeme jet dál. Žádali jsme, aby

nás tu nechal odpočinout nejméně dva dny. Odpověděl však, že proti Timurovu rozkazu nás tu nesmí nechat ani chvíli, neboť by ho to stálo hlavu, kdyby se o tom Timur dověděl. Nedalo se tedy nic dělat; více mrtvi než živi a zesláblí horečkou jsme se přece musili vyškřabat do sedla a jet dále. Aby nám trochu pomohl v našich nesnázích, zařídil ten dobrý Ennakora, aby nám každému na sedlo připevnili prkénko s poduškou, o něž bychom se mohli opřít a ulevit si. Jeli jsme tak celý den a celou noc. Teprve ráno příštího dne jsme si trochu odpočinuli v opuštěné vesnici. Dalšího dne jsme dojeli k velké budově, která tu byla postavena pro cestující; v okruhu dvou dní cesty tu totiž není ani vesnice, ani samota, tak suchá a vyprahlá je zdejší krajina. Jediná voda byla právě v tomto karavansaraji, kam ji přiváděl vodovod z hor vzdálených celý den cesty.

22. července jsme za velikého vedra dojeli do města Džádžarmu, které rovněž je zásobováno vodou z blízkých hor. Město má pevnost z hlíny a žádné hradby. V minulé zimě tu napadlo mnoho sněhu, který, když nastalo tání, rozvodnil všechny zavodňovací stružky. Navíc ještě přišla průtrž mračen a touto potopou byla smetena půlka města i s tvrzí a z okolních polí byla odplavena hlína. Krajina je tu úplně plochá, nikde není vidět kámen ani oblásek. Viděli jsme sice mnoho vymletých stružek, ale nikde žádnou vodu. Ennakora cestoval s námi a díky jemu jsme měli na každé zastávce vždy připraveny čerstvé koně, takže jsme pokračovali velice rychle kupředu. Vládní stáje či hřebčiny jsou, jak jsme již řekli, rozloženy v pravidelných vzdálenostech na všech cestách k Samarkandu, v obydlených i neobydlených krajích. O koně se tu starají lidé, kteří jsou zvláště k tomu určeni a říká se jim „jamčí“ (u nás bychom řekli postilion). Když přijde posel, jamčí mu odsedlají koně a dají čerstvého. Jeden z nich nebo dva pak jedou s ním k příští stanici a zas si koně odvedou zpět. Unaví-li se však kůň někde cestou nebo se zraní, má posel právo vzít si kteréhokoliv koně, kterého cestou potká. Jeho

majitel, ať je to šlechtic, kupec nebo prostý poddaný, mu ho musí půjčit a vyzvedne si ho pak na nejbližší stanici. Nikdo pod ztrátou hrdla nesmí tuto službu odmítnout. Slyšeli jsme, že jednou dokonce Timurův nejstarší syn a jeho družina museli sesednout s koní a dát je poslům, kteří spěchali ke dvoru. Timur velice dbá na to, aby všichni poslové, kteří jedou k němu nebo od něho, jeli bez zastávky ve dne v noci. Snadno tak ujedou za čtyřadvacet hodin padesát leguí, i když přitom uštvou dva koně. Timur si také všiml, že kolem Samarkandu a v ostatním Mongolsku byly míle příliš dlouhé; dal tedy každou rozdělit na dvě a všude postavit malé vížky jako mílníky. Nařídil pak, že každý čagatajský posel musí za den ujet nejméně dvanáct těchto kratších mil nebo alespoň deset. Původně byl tento způsob zaveden jen v Mongolsku; když jsme jeli dále, viděli jsme ty vížky na všech cestách. Každá mongolská míle je dlouhá jako dvě kastilské leguy. Je to až neuvěřitelné, jakou vzdálenost mohou urazit Timurovi jezdcí; štvou koně k smrti a často překonají rozkaz a ujedou patnáct i dvacet těchto mil za den a noc. Koně při tom nijak nešetří, ztrhají ho, a padne-li pod nimi, štáhnou s něho jen kůži, kterou pak prodají na nejbližším trhu. Mršinu nechají ležet. Podél celé cesty jsme viděli zdechlíny ztrhaných koní; jejich počet byl překvapující.

Z Džádžarmu jsme zas jeli den a noc a naši vůdcové nám nepopřáli ani chvíli odpočinku, ač jsme to velmi potřebovali. Vedro bylo nesmírné i v noci, a k tomu ještě váł žhavý vítr, který nás přímo spaloval. Tehdy se Gómez de Salazar, náš společník v poselstvu, tak roznemohl, že jsme již mysliili, že umře. Celý den jsme byli o žízni a nenašli jsme ani kapku vody. Po setmění jsme zastavili, jen co by koně dostali svou dávku ječmene, a hned jsme zas jeli dál. Kolem nás byla stále úplně neobydlená pustina. Teprve pozdě večer dalšího dne jsme dojeli do města Isfarájin. Kdysi to bylo velké město s mnoha mešitami a výstavnými domy, teď však bylo téměř bez života. Stačili jsme se tu jen najíst. A zase jsme se hnali dál celou noc.

Ještě den a noc trvala tato zběsilá jízda, až konečně v sobotu 26. července jsme dorazili do velikého města Níšápúru. Asi leguu před městem začínal obydlený, dobře zavodněný kraj. Viděli jsme tu veliký tábor asi o čtyřech stech stanech. Nebyly to však stany obvyklého druhu, ale nízké a dlouhé, potažené černou plstí. Žili v nich členové kmene Alavari (kočovní Kurdové), kteří nemají jiná obydlí, jen stany, a nikdy nežijí ve městech ani ve vesnicích. V zimě i v létě táboří venku a pasou svá stáda ovcí, beranů a skotu. Jen tomuto jedinému kmeni náleží dvacet tisíc velbloudů. Kočují po celé zemi, podléhají přímo Timurovi, kterému odevzdávají ročně tři tisíce velbloudů a patnáct tisíc ovcí. Je to dobrovolná daň za to, že smějí v jeho zemi volně pást.

Sotva jsme se přiblížili, objevili se jejich náčelníci a pozvali nás do tábora. Uvedli nás do největšího stanu a pohostili nás podle svého zvyku mlékem, smetanou a chlebem. Toho dne jsme musili zanechat v jedné vesnici pana Gómeze de Salazar, neboť se už nemohl udržet na koni.

V Níšápúru, který leží uprostřed krásných zahrad, jsme byli pohodlně ubytováni a přední občané města nám přinášeli maso a ovoce, zejména obrovské chutné melouny, a hojnost vína. Když jsme se najedli, dostali jsme každý slavnostní plášť z kinkobu; na výslovný příkaz Timurův jsme totiž měli dostat v každém městě, jímž jsme projížděli, buď koně, nebo slavnostní šat. Asi pět leguí před Níšápúrem jsme potkali šlechtice jménem Melialiorga, který byl vysokým důstojníkem v Timurově vojsku. Oznamil nám, že ho sem poslal sám Timur, aby nám zajistil všude přijetí s veškerými poctami a staral se o všechny naše potřeby. Jakmile jsme mu řekli, že jsme museli opustit pana Gómeze de Salazar ve velmi povážlivém stavu, ihned se za ním sám rozjel. Shledal, že náš ubohý druh je tak zesláblý, že nemůže ani vstát z lože. Opatřil mu tedy nosítka, čtyři muži se u nich neustále střídali, a tak ho dopravili co nejrychleji do Níšápúru, kde jsme ho už plni starostí očekávali. Ubytovali ho tu se vším pohodlím a povolali k němu zkuš-

né lékaře, jichž tu byl dostatek. Nebylo to však nic platné; přes všechnu naši snahu se Bohu zlíbilo ho povolat a Gómez de Salazar zakrátko skončil.

Níšápúr je hlavní město provincie Médie a nedaleko jsou proslulé tyrkysové doly. Tyto drahokamy se nacházejí i jinde v Persii, zdejší však jsou ze všech nejlepší. Okolí Níšápúru je hustě zalidněno a je to jedno z nejkrásnějších míst na světě. Provincie Médie tu končí a začíná rozlehlý kraj Chorásán.

KAPITOLA 10.

Z NÍŠÁPÚRU K OXU

Za Níšápúrem nás čekala neobydlená holá krajina, opuštěné vesnice a vyliďněná města. Příčinou toho byl pravděpodobně strach před Timurovými vojáky. Prošli tudy asi před dvanácti dny a na každém kroku bylo vidět zmatek a spoušť, které po sobě zanechali. Avšak přesto ti, kdo tu zbyli, prokazovali nám vyslancům náležitě pocty, starali se o nás, ba dokonce nám dávali obvyklé slavnostní pláště z kinkobu. V městě Okachánu na nás čekal posel Timurova nejmladšího syna Šáhrucha Mírzy. Princ nám vzkazoval, že by ho velice těšilo, kdybychom mohli cestou učinit okliku a navštívit ho v jeho městě, které se jmenuje Herát. Leželo asi 30 leguí odtud, vpravo od samarkandské cesty směrem k Indii. Mluvili jsme o tom s naším průvodcem Melialiorgou a na jeho radu jsme principi odpověděli, že Timur nařídil, abychom jeli co nejrychleji a bez zastávky za ním do Samarkandu. Neodvažujeme se proto odbočit z přímé cesty, byť i k návštěvě mocného místokrále celého Chorásánu, a prosíme proto Jeho Výsost co nejuctivěji, aby nás omluvila.

Místo do Herátu jsme tedy jeli dále do Mešhedu, kde je pochován mučedník (Imám Rezá), zvaný Sultán-i-Chorásán. Byl to vnuk proroka Muhammada, pocházel z prorokovy dcery a Peršané ho uctívají jako světce. Je pohřben ve

velké mešitě pod zlatým a stříbrným náhrobkem. Mešhed je nejvýznamnější poutní místo v zemi; ročně sem přicházejí nepřehledné davy zbožných poutníků. Každému, kdo se odtud vrátí, líbají doma lem roucha a váží si ho, že byl na tak posvátném místě. Nás také zavedli do svatyně a ke hrobu, a ať jsme pak přijeli v Persii kamkoliv, sotva se rozneslo kolem, že jsme byli v Mešhedu a viděli svatý hrob, lidé k nám přicházeli, líbali lem našich šatů a klaněli se nám; neboť jsme vykonali pouť ke hrobu velkého chorásánského svatého. Podle jeho přezdívky Sultán-i-Chorásán má země jméno; Chorásán totiž není částí vlastní Persie, i když se tu mluví persky.

Ve čtvrtek posledního července jsme přijeli do velkého města Buelo (neboli Tús), které je rovněž v Chorásánu. Od chvíle, kdy jsme opustili Sultánji, jsme neviděli tak velké a pěkné město. Vyjeli jsme navečer a jeli jsme celou noc, v pátek též den i noc, a ještě v sobotu celý den, než jsme zas uviděli obydlené místo. Museli jsme se tedy dobře zásobit jídlem i vodou a opatřit si spolehlivá zvířata. Odtud dále nás čekala cesta pouští, kde celých padesát leguů neuvidíme ani člověka, ani stavení.

2. srpna k večeru jsme přišli do údolí, kterým protékala řeka (Tedžend-áb). Na jejích březích byla obdělána pole a četné stany Timurových Čagatajů. Patřili k vojsku, zůstali však vzadu, aby se tu jejich stáda ovcí, koní a velbloudů mohla napást; všichni tu měli být spočítáni a odvádět daně. Zde na nás čekal další Timurův dvořan s pozdravy Jeho Výsosti. Jmenoval se Mirabozar a měl se o nás starat na dalším úseku cesty. Náš dosavadní vůdce Melialiorga byl tedy teď zproštěn funkce a Mirabozar zaujal jeho místo. Melialiorga a jeho lidé však s námi přesto jeli dále, dostávali na všech stanicích jídlo a koně a pomáhali nám, kde bylo zapotřebí. V celé zemi vskutku bylo zavedeno, ať jsme přijeli kamkoli, do města či do vesnice, že okamžitě pro nás i celý průvod bylo připraveno jídlo a ovoce a pro koně trojnásobné dávky ječmene, než bylo nutné. Starosta místa vždy postavil stráž, aby pečovala

o bezpečnost našeho majetku a koní. Kdyby se nám cokoliv ztratilo, místní občané by nám to musili plně nahradit. Nebylo-li všechno připraveno dosti rychle, rozdával náš průvodce rány na všechny strany. Začal obvykle s tím, že si dal předvést starostu, a hned první slova doprovodil nějakým šlehem, a ne právě slabým, až jsme se divili. Pak mu vyložil, že na výslovný rozkaz Timurův musí všichni poslové dostat okamžitě, co potřebují. Že jsme vyslanci Franků, kteří přicházejí do jejich obce a kterým se tu navzdory rozkazu nedostalo patričního uvítání. Aby se to tedy příště neopakovalo, dostane on, starosta, důkladný výprask a jeho lidé tento nepořádek zaplatí. Při každém příjezdu do vesnice nebo městečka se opakoval stejný výjev. Náš vůdce se sháněl po reisovi, jak se tu říká starostovi obce; chytil si tedy na ulici prvního člověka, aby mu ho ukázal. Peršané nosí na hlavě jakýsi turban, dlouhý pás látky ovitý kolem hlavy; Tatar jej popadne, hodí jej Peršanovi kolem krku a uváže si jej ke třmenu. Ranami a kopanci pak přiměje vesničana, aby mu ukázal, kde bydlí starosta. Proto také, jakmile zdejší lidé zpozorují, že se blíží nějaký Tatar z Timurova vojska, prchají ze všech sil, jako by se jim zjevil sám ďábel. Kupci zavřou své krámky a dají se na útěk nebo se schovají v domě. Než vyjdou, volají na sebe „elči“, což znamená „vyslanci“, neboť příchod vyslanců pro ně znamená černý den. Opravdu všude, kam Tataři přijdou, chovají se jako satanova sběh. Nemyslete si, že se starostou hovoří zdvořileji; nadávají mu a bijí ho, musí běhat před nimi a sám shánět, co vyslanci potřebují. Pak je chudák musí ještě obsloužit a odejít může teprve, když mu to dovolí.

Vězte tedy, že takto jsme cestovali my španělští vyslanci spolu s vyslanci egyptského sultána a celou tu dobu se Tataři z našeho doprovodu takto chovali. Jsou na to však zvyklí a jednají tak vždy, bez rozmyslu a bez milosti, ať cestují za jakýmkoli posláním. Chlubí se, že když vykonávají Timurův rozkaz, je jim dovoleno všechno, dokonce i zabít a nikdo jim v tom nesmí bránit. I velitelé vojsk musí

ustoupit poslu a postarat se o něho. Bylo podivuhodné, jak vskutku po celé ohromné říši měl každý hrůzu z těchto poslů, kteří nesli Timurovy rozkazy.

Tak i nyní nám kočovní Čagatajové u řeky Tedžendu musili na Mirabozarův rozkaz přinést maso s rýží, mléko a kyselou smetanu a k tomu zdejší nádherné, obrovské melouny.

Tito Čagatajové žijí v létě u řek a pěstují obilí, bavlnu a melouny; tyto melouny jsou myslím největší a nejlepší na celém světě. Kromě toho sejí ještě proso, které uvařeno v mléce je jejich hlavní potravou. V zimě se stěhují do teplejších krajů. Celé Timurovo vojsko se vlastně stále stěhuje a je v zimě i v létě pod širým nebem. Nemusí ovšem být stále pohromadě, neboť zde nejsou nepřátelé. Timur táhne se svou osobní hordou, se sluhy, dvořany, ženami a příbuznými, a ostatní vojsko táhne jinudy. Tak tráví celý život; když je Timur povolá do války, shromáždí se všichni a táhnou s ním. Svá stáda a veškerý majetek, ženy i děti berou s sebou. V napadených zemích jim stáda, hlavně ovce, velbloudi a koně, slouží k zásobování. Ženy vozí děti v malíčkých kolébkách, které mají přivázány pruhem látky kolem těla a položené vpředu na sedle. Přitom sedí tak lehce, jako by ani nebyly obtíženy svým potomstvem. Ti chudší naloží rodiny i stany na velbloudy; jejich děti jsou však na tom hůře, neboť velbloud má horší krok než kůň. Tak v čele svého lidu vykonal Timur veliké činy a dobyl mnoha vítězství, neboť Tataři jsou velice stateční. Výtečně jezdí na koni, střelí z luku a jsou neuvěřitelně otužilí. Mají-li dosti jídla, najedí se k prasknutí. Mají-li nedostatek, stačí jim kyselé mléko s trochou vřelé vody; toho mají vždy dost a často se ani nezdržují přípravou nějakého těsta a žijí jen ze svých stád. Snášejí hlad, žízeň, vedra i zimu trpělivěji než kterýkoliv jiný národ. Kyselé mléko je jejich národním jídlem; postaví na oheň veliký kotel vody, v míse si připraví hroudy kyselého mléka, které vypadá jako sýr, a trochu je rozdělají studenou vodou. Tuto kaši vhodí do vroucí vody a všechno je rázem

kyselé jako ocet. Z mouky uhnětou tenoučké placky, upečou je, rozkrájí na malé kousky a vhodí je rovněž do horké vody. Chvilí je povaří a pak vše slijí do mis a podávají. Je z toho jakási polévka, které říkají „áš“. Jedí ji bez chleba a bez masa a stačí jim na celý den. Netopí dřevem, nýbrž hnojem svých stád.

V neděli ráno jsme vyjeli od řeky Tedžendu a jeli jsme pouští až do večera druhého dne. Chvilí jsme odpočívali ve velikém karavansaraji. Horko nepolevilo ani v noci a bylo veliké dusno. Celou tu dobu jsme nenalezli nikde pitnou vodu; naši koně byli tak vyčerpaní, že mohli stěžít, a kromě toho hynuli žízní. I my bychom snad byli zemřeli, kdyby jeden z našich sluhů nebyl měl lepšího koně než ostatní. Rozjel se napřed a našťastí našel pramen. Namočil v něm košili, přivezl nám ji a my jsme ji chtivě ždímalí a sáli. Tehdy jsme vskutku měli namále; každý bojoval s horkem a žízní, jak mohl, a ani naši průvodci se tu o nás nemohli starat. Konečně krátce před západem slunce jsme vjeli do údolí, kde stály čagatajské stany, a vzadu za nimi jsme spatřili velikou řeku (Murgháb). Za ty dva dny a noc jsme ujeli nejméně dvacet kastilských leguí; teď jsme si konečně mohli odpočinout a vyspat se. Ráno jsme přešli jen asi dvě leguy k blízkému karavansaraji; najedli jsme se tu a znovu jsme odpočívali. Večer jsme dostali čerstvé koně a rozjeli jsme se do ohromné pláně, na níž tábořilo jádro čagatajské hordy. Sledovali jsme tok řeky (Murghábu) a nocovali jsme někdy v čagatajských stanech, někdy pod širým nebem.

V sobotu 9. srpna jsme dojeli k místu zvanému Salugar Sukhása, které náleželo významnému kašísi (knězi). Byl to jakýsi muslimský biskup mezi Tatary. Voda z Murghábu zavlažovala osadu i okolí. Žilo tu mnoho lidí, zahrady a vinice byly velice pěkné. Kašíš sám již zemřel a zanechal dva syny, kterým Timur milostivě slíbil svou ochranu; právě teď si je odvázel s sebou do Samarkandu a chtěl je dát vychovat u dvora. Osadu spravovala jejich matka, kašíšova vdova. Přijala nás velmi uctivě a pohostinně a

postarala se všemožně o naše pohodlí. Povečeřeli jsme s ní a po setmění jsme pokračovali v cestě.

V úterý 12. srpna pozdě v noci jsme dojeli k městu Andchoi, rodišti našeho vůdce Mirabozara. Byli jsme již za hranicemi Persie, v zemi Tádžiků, jejichž řeč se poněkud liší od perštiny, mnoho slov je však stejných. Zůstali jsme tu dva dny a bylo o nás dobře postaráno. Dostali jsme vína, co kdo chtěl, pláště z kinkobu a koně. Okolí Andchoi je dobře obděláno a zavlažováno. Ve čtvrtek večer jsme odtud odjeli a na břehu kteréši řeky jsme si zdřímli ve stanech Čagatajů. Tento kmen se těší Timurově obzvláštní přízni. Smí pást svá stáda kdekoliv a stěhovat se kamkoliv a nikdo mu v tom nesmí bránit. Příslušníci kmene jsou osvobozeni ode všech břemen a neplatí žádné daně; slouží však ve vojsku a tvoří jakousi Timurovu gardu. Čagatajů je nesmírně mnoho; potkávali jsme je teď na každém kroku. Všichni byli opálení, ošlehaní a tak oškliví, že se nám zdálo, jako by přišli rovnou z pekla.

Minuli jsme rozvaliny velikého města, jehož jméno jsem si nepoznamenal; dosud tu bylo vidět několik krásných budov a mešit. Bývalo to prý slavné a dobře opevněné město.

Cestovali jsme tak den za dnem, od vesnice k vesnici, od jednoho ležení k druhému. Jednou vál takový víchr, že nás div neshodil s koní. Každý závan byl horký jako žár z pece ohnivé. Cesta vedla písčnou pouští a vítr zvedal písek a vrhal jej na nás, až jsme téměř oslepli a ztratili cestu. Nemohli jsme najít správný směr, takže Mirabozar musel poslat jednoho ze svých lidí nazpět k Čagatajům, aby nám dal s sebou vůdce. Boží milostí jsme se nakonec dostali k větší vesnici Alíábádu, kde jsme vyčkali, až vítr ulehne.

V pondělí ráno 18. srpna jsme vjeli do města Balchu. Je to veliké město s mohutnou hliněnou hradbou, která je sice na mnoha místech proražena, za ní však je ještě dvojitý pás dalších hradeb. Mezi vnější a první vnitřní hradbou nejsou domy, jen bavlníková pole; mezi oběma vnitřními

hradbami už stojí domy, ne však příliš hustě. Tyto vnitřní hradby jsou nadmíru silné a dobře zachované; město samo je obydleno velice hustě. Dostali jsme tu znamenité víno, brokátový plášť a koně. Odjeli jsme odtud v úterý a ve čtvrtek 21. srpna jsme dorazili ke břehu veletoku, jenž nese jméno Áb-i-Amú (tak Peršané nazývají Oxus) a je jednou z řek, které prý pramenily v ráji. Je zde celou leguu široký a má velmi silný proud. Teče rovinou a jeho voda je kalná a blátivá. V zimě má nízkou vodu, neboť jeho horní tok v horách je zamrzlý. V dubnu, když taje sníh, voda začne stoupat a stoupá celé čtyři měsíce; pak opadne a řeka se vrátí do původního koryta. V minulém létě se prý řeka rozvodnila daleko nad obvyklou míru a strhla dokonce i domy ve vesnicích vzdálených téměř dvě třetiny leguy od obvyklé hranice letních záplav. Áb-i-Amú pramení v horách Menší Indie, protéká rovinami Samarkandu, načež opustí Tatarsko a odevzdá své vody Kaspickému moři; část jeho toku je tak hranicí mezi Samarkandem a Chorásánem.

KAPITOLA 11.

ODOXU DO SAMARKANDU

Země samarkandská leží, jak jsme již viděli na druhém břehu řeky Oxu; když si ji Timur celou podmanil, rozhodl se, že překročí řeku a zmocní se Chorásánu. Dal proto postavit velký dřevěný most na člunech, avšak jakmile vojsko přešlo, nařídil, aby byl stržen. Nedávno, když se vraceli ze svého tažení, postavili jej znovu. Málem jsme tedy teď mohli přejít řeku po mostě. Doslechli jsme se tu však, že Timur už vydal rozkaz, aby most byl zase stržen jako tehdy. Vskutku jsme shledali, že most již nesahá až k protějšímu břehu. Končil za polovinou řeky a dále převážely čluny. Zde v této veliké rovině svedl Alexandr Veliký bitvu s Porem, králem indickým, a rozdrtil ho.

Překročili jsme Oxus a večer téhož dne jsme vstoupili do velkého města Tirmizu. Náleželo kdysi k Menší Indii, Timur je však připojil k Samarkandu. Samarkandská země se nazývá Mongolsko a řeč, jíž se tu mluví, je mongolština. Na jih od Oxu, kde se mluví persky, jí nerozumějí, neboť tyto dva jazyky sotva mají něco společného. I písmo, kterým píší Samarkandští, je jiné než perské a ti na jižním břehu je neumějí číst. Je to mongolské písmo a Timur má písaře, kteří jím běžně píší a čtou. Celý kraj odtud k Samarkandu i dále je hustě obydlený. Je úrodný a dává všechno, co potřebují lidé i zvířata.

Musím poznamenat, že nikdo nesmí překročit Oxus od severu k jihu, nemá-li k tomu zvláštní průkaz či povolení. Tam musí být napsáno, kdo je, odkud jde a kam jde. Takový průkaz musí mít i ten, kdo je svobodný a narodil se v Samarkandu. Naproti tomu každý, kdo přichází do Samarkandu, může přejít řeku volně a nepotřebuje k tomu nic. Na všech člunech a prámech jsou proto Timurovy stráže, které stráží a kontrolují přechod hranice. Převozníci si za svou službu nechávají dobře zaplatit. Důvod pro všechna tato opatření je v tom, že Timur přivedl ze svých výprav do Samarkandu nesmírný počet zajatců nejrůznějších národů. Chtěl jimi zalidnit svou zemi a všemožně lidi lákal a nutil, aby se tu usazovali. Nechtěl proto samozřejmě, aby mu zas utíkali nazpět, odkud přišli. V Persii i v Chorásánu jsme často potkávali Timurovy úředníky, kteří hledali sirotky nebo tuláky bez domova a bez prostředků; všechny je sbírali a odváděli je násilím do Samarkandu, aby posílili tamní obyvatelstvo. Viděli jsme je, jak putují, jeden s krávou, jiný s ovci nebo párem koz, ten pěšky, ten na oslu; ve vesnicích jim starostové musili dát najíst. Slyšeli jsme, že tím přibýlo v Samarkandu tolik obyvatelstva, že už čítá na sto tisíc duší nebo ještě více.

Město Tirmiz je rozlehlé a velmi lidnaté; nemá hradby a není vůbec opevněno. Postačí, řeknu-li, že od vstupu do města až k hostinci, kde nás ubytovali, bylo tak daleko,

že jsme cestou zemdleli. Procházeli jsme nesčetnými ulicemi a náměstími, kde se hustě tísnili lidé a prodávalo se nejrůznější zboží. Jako obvykle se tu o nás výborně starali. Tentokrát jsme dostali šat z hedvábné látky. Čekali jsme tu na další pokyny; zanedlouho se objevil Timurův zvláštní jízdní posel, který nám přinášel milostivý pozdrav Jeho Výsosti a ptal se jeho jménem, zda se těšíme dobrému zdraví a byli-li jsme cestou se vším spokojeni. Věděli jsme, že se sluší takového posla obdarovat, a věnovali jsme mu proto jeden plášť ze zlatého brokátu. Rovněž Ennakorovi, šlechtici, který nás doprovázel, jsme dali několik kusů florentských látek a druhý průvodce, Mirabozar, dostal koně. Egyptský vyslanec, který jel stále s námi, učinil totéž. Podle zdejšího zvyku se považuje takový posel za zástupce Timurova a dar, který dostane, je znamením úcty vůči samému knížeti. Rovněž hodnota daru je jaksi měřítkem úcty, kterou dárcce chová k Timurovi, a každý ví, že čím více obdaruje posla, tím více si ho bude pak vážit kníže.

V pátek 22. srpna jsme opustili Tirmiz a až do neděle večer jsme jeli plochou, hustě obydlenou a dobře obdělanou zemí. V pondělí jsme dojeli k úpatí vysokých hor, kde jsme povečeřeli v pěkném domě, postaveném ve tvaru kříže; postavili jej tu pro Timura a jeho družinu. Byla to cihlová budova, obložená barevnými kachlíky, které tvořily různé obrazce. Hory nad tímto místem jsou velice strmé a úplně holé. Vede jimi průsmyk či spíše úzká soutěska, která se zdá být prosekána lidskýma rukama. Po obou stranách se tyčí kolmé, nesmírně vysoké skály a cesta pod nimi je poměrně rovná. Uprostřed těchto vrchů leží vesnička; místo je známé jako Železná brána. Po celé délce pohoří není jiný průsmyk nebo přechod; zde je tedy přední stráž sídelního města Samarkandu. Všichni, kdo přicházejí z Menší Indie, musí tudy projít. Kníže Timur je pánem této Železné brány; jeho pokladně plynou značné částky z cel, která tu musí platit kupci putující z Indie do Samarkandu a do zemí za ním. Vyprávěli nám, že kdysi tu vskutku stávala ohromná železná brána, která uzavírala

cestu každému, kdo neměl povolení k průchodu. Je známo, že Timur je též pánem dalších železných bran, které stojí blíže Derbentu (na západ od Kaspického moře) a nedaleko Kaffy (na Krymu). Tato Derbentská brána je rovněž soutěska vytesaná ve skalách (Kavkazu); odděluje Tatarské království od Derbentské provincie, ležící na břehu Kaspického moře a náležející Persii. Tak všichni, kdo chtějí z Tatarska do Persie, musí projít Derbentskou branou, právě tak jako všichni, kdo chtějí do Samarkandu, musí projít touto branou, v níž právě jsme. Mezi Samarkandskou a Derbentskou branou leží vzdálenost asi 1500 leguí. Celým tím ohromným územím vládne Timur. Cla v Derbentské bráně mu vynášejí rovněž mnoho peněz.

Věnovali nám tu koně místního slavného plemene, kteří jsou velice ohniví.

V jedné vesnici, kde jsme se pak zastavili, zemřel náhle sluha frátera Páeze. Byl nemocný již delší dobu.

Dvacátého osmého srpna jsme dojeli do města Keše. Leží uprostřed dobře zavodněné, úrodné roviny. Kolem se rozkládají sady, usedlosti a četné vesnice v lukách a polích. Pětkrát za rok se tu sklízí obilí, hojnost bavlny, vína, melounů a ovoce. Teď v létě skýtá tento kraj nezapomenutelný a krásný pohled. Město je oklopeno hliněnou hradbou s hlubokým příkopem, přes nějž vedou padací mosty. Z Keše pochází sám kníže Timur i jeho otec. Je tu mnoho pěkných budov a mešit, především nádherná mešita, kterou dal postavit Timur a která není dosud hotova. V ní je kaple, kde je pochován jeho otec, a vedle se staví druhá, kde prý chce být pohřben Timur, až přijde jeho čas. Když se tu Timur asi před měsícem zastavil, byl prý s touto kaplí velice nespokojen; zdálo se mu, že portál je příliš nízký, a nařídil, aby byl zvýšen. Právě se na tom pracovalo. V této mešitě je i hrob prince Džahángíra, Timurova nejstaršího syna (který zemřel r. 1375). Mešita i kaple jsou překrásně vyzdobeny kachlíky v barvě zlaté a modré. Přichází se k ní dvorem, kde rostou stinné stromy kolem vodní nádrže. Na osobní rozkaz Timurův zde denně po-

rážejí dvacet ovcí, pečou je a vaří a rozdávají maso chudým na paměť Timurova otce a syna, kteří tu odpočívají. Sem nás tedy zavedli, sotva jsme vjeli do města. Pohostili nás bohatě masem a ovocem a pak nás odvedli do skvostného paláce, kde pro nás bylo připraveno ubytování.

Druhého dne zrána nás odvedli do jiného ohromného paláce, který se právě stavěl. Stavba prý trvá už dvacet let, ačkoliv se tu pilně pracuje den za dnem. K paláci vede dlouhá chodba, začínající vysokým portálem. Vpravo i vlevo se táhnou cihlová loubí, obkládaná modrými kachlíky, až k malým místnostem bez dveří, které mají podlahu rovněž z modrých kachlíků a slouží jako čekárny pro ty, kdo chtějí být přijati ve slyšení. Na konci chodby jsou veliká vrata a za nimi leží rozsáhlý dvůr, dlážděný bílými dlaždicemi. Kolem dokola se táhnou ozdobné arkády a uprostřed je veliká vodní nádrž. Dvůr je dlouhý asi tři sta kroků a za ním se vchází vysokánskou a širokou branou do vlastního paláce. Brána je celá překrásně obložená složitými vzory ze zlatých a modrých kachlíků a nad vchodem vynikají obrazy Lva a Slunce. Tytéž znaky se opakují na vrcholu každého oblouku ve dvoře. Lva a slunce měl totiž v erbů dřívější samarkandský vládce (kterého Timur sesadil). Ujišťovali nás, že palác staví Timur sám. Myslím však, že aspoň část musela být postavena už za onoho knížete, který byl Timurovým předchůdcem, neboť jinak by se nedaly vysvětlit ty znaky. V Timurově erbů totiž jsou tři kroužky postavené do trojúhelníku °°; značí to, že Timur je pánem všech tří dílů světa. Tyž symbol dal Timur razit i na svých mincích a na všech budovách, které vystavěl. Proto myslím, že tuto budovu se Lvem a Sluncem nestavěl on.

Portálem se vejde do veliké přijímací síně, jejíž stěny jsou vyloženy zlatými a modrými kachlíky a strop je celý zlatý. Odtud nás vedli mnohými chodbami, síněmi a pokoji, které všechny byly ozdobeny různobarevnými majolikovými mozaikami. Viděli jsme jich tolik, že není možné je všechny popsat. Vše bylo tak překrásně provedeno, že

ani pařížští řemeslníci, kteří jsou přece proslulí svou dovedností, by to nesvedli lépe. Ukázali nám i komnaty, kde bydlí Timur a jeho ženy. Podlahy, stěny i stropy tu byly stejně přepychové a nádherné. Leckde ještě pracovali řemeslníci. Za velikým hodovním sálem byl založen sad s mnoha vzácnými a cizokrajnými stromy. Byly tu rybníčky a svěží trávníky a všechno bylo tak veliké, že se tu mohla shromáždit četná společnost a v letním vedru užívat chladivého stínu stromů.

Timur, ačkoliv se narodil v Keši, byl původně kočovník z kmene Čagatajů. Jsou to Tataři, kteří se sem přistěhovali ze svých původních sídlišť v Tatarsku, když si tuto zemi podmanil Čingischán. Timurův otec byl čagatajský šlechtic, avšak nijak významný; měl sotva tři nebo čtyři jezdce jako členy své družiny. Žil ve vsi nedaleko Keše, neboť lidé jako on stále ještě dávali přednost venkovu před městem. Jeho syn nebyl zpočátku ničím více; sotva si stačil se svými čtyřmi nebo pěti služebníky opatrovat živobytí. Vyjízďel na loupežné výpravy a tu a tam ukradli ovci či krávu ze stád sousedů. Doma pak pořádal Timur z této kořisti hostiny, zval k sobě lidi a lákal je, aby se k němu přidali. A protože byl srdečný a pohostinný a vždy se děлил se svými druhy o všechno, co měl, měl brzy pohromadě na tři sta jezdců. S nimi podnikal nájezdy do kraje, loupil a plenil vše, nač přišel. Ovládl tak zanedlouho všechny silnice a vybíral mýta od kupců.

Samarkandský sultán se brzy dověděl, co se děje v jeho zemi. Nařídil, aby Timur a jeho lidé byli dopadeni a bez milosti popraveni. U sultánova dvora však bylo několik šlechticů z kmene Čagatajů, spřízněných s Timurem, kteří se za něj přimlouvali. Sultán mu nakonec prominul, co prováděl; Timur přišel ke dvoru a dokonce se ve službách sultánových usídlil v Samarkandu. Z jeho tehdejších přímluvčích dva ještě žijí; jsou to nejbližší Timurovi rádci, Omar Tobán a Kaladaj Šejch, oba bohatí a mocní páni. Brzy upadl Timur znova v nemilost a sultán již vydal rozkaz, aby byl zkrácen o hlavu. Přátelé ho však včas

varovali, Timur uprchl a stal se opět lupičem jako dříve. Jednoho dne se zmocnil veliké karavany a ukořistil celé jmění. Odebral se pak do bohaté provincie Sístánu a loupil tu lidem stáda dobytka a koní. Měl tehdy sotva pět set lidí. Sístánští se na něho vypravili s přesilou vojska, dopadli ho právě při činu a pobili většinu jeho lidí. On sám byl sražen s koně a raněn na pravé noze, od čehož zůstal už celý život chromý (odtud Timur Chromý, Timur Lenk). Tehdy ztratil i dva prsty na pravé ruce. Považovali ho za mrtvého, avšak on se probral a doplazil se k nějakým kočovníkům, kteří se ho ujali. Když se jeho rány zacelily, vrátil se domů a znovu shromáždil kolem sebe bojovou družinu. Tehdy právě samarkandský sultán proti sobě popudil celou zemi a mnozí šlechticové se s ním zneprátelili. Lidé ze Samarkandu se vypravili k Timurovi a nabádali ho, aby zabil sultána, že by se sám mohl stát jeho nástupcem. Skutečně k tomu došlo. Jednou, když si sultán vyjel do okolí města, Timur se svou bandou přepadl jeho průvod a rozprášíl jej. Sultán taktak uprchl do blízkých hor a ukryl se u jakéhosi chalupníka. Slíbil mu bohatou odměnu, pomůže-li mu vyvážnout z nebezpečí. Muž však místo toho vyhledal Timura a vyzradil mu sultánův úkryt. Timur přišel a bez meškání dal sultána popravít. Vtáhl pak do Samarkandu a oženil se se sultánovou ženou, která je dodnes jeho první (Velkou) chánou, což je něco jako královna nebo císařovna. Brzy náležela Timurovi celá země. Využil pak neshod dvou bratří vládnoucích v Chorásánu, vpadl tam s vojskem a spojil pod svou vládou Chorásán se Samarkandem. Svou sestru provdal za svého nejstatečnějšího spolubojovníka, čagatajského šlechtice ze svého rodu. Jejich synem je Džahánšáh Mírzá, Timurův synovec a nejoblíbenější společník. Je to nejbohatší a nejmocnější muž v říši, majitel rozsáhlých statků, vrchní velitel vojska, který podléhá jen Timurovi. Řekli bychom, že je jakýmsi maršálem; vojáci ho mají nejraději ze všech velitelů.

V Keši jsme se zdrželi jen den a noc. V pátek odpoledne jsme pokračovali v cestě; přespali jsme v kterémsi vesnici

a v sobotu jsme se zastavili v krásném paláci na břehu řeky. Pojedlí jsme tu a navečer jsme dojeli do veliké vsi asi půldruhé leguy před Samarkandem, která se jmenovala Meser. Náš vůdce Mirabozar nás tu opustil a jel napřed, aby nás ohlásil. Ačkoliv bychom byli snadno ještě téhož večera dorazili do města, nesměli jsme tak učinit bez Timurova výslovného rozkazu. Ráno se Mirabozar vrátil s tím, že my i poselstvo egyptského sultána se máme odebrat do blízkého sadu a vyčkat tam dalších pokynů. V neděli 31. srpna jsme se tedy rozložili v nádherné zahradě za vysokou zdí, jejíž obvod měřil jistě nejméně leguu a v níž rostly všechny druhy ovocných stromů, snad kromě citroníku. Protékal tudy potok a kolem něho bylo šest vodních nádrží; mezi nimi se táhly stinné aleje dlážděné jako ulice, které protínaly křížem krázem celý sad. Uprostřed se tyčil uměle nasypaný hliněný vrch. Na vrcholu bylo prostranství ohrazené dřevěnou stěnou a na něm stálo několik půvabných letohrádků. Jejich stěny i komnaty byly vloženy pestrými kachlíky. Celý kopec byl obklopen hlubokým vodním příkopem a tvořil jakousi oddělenou tvrz. Přes příkop vedly dva můstky, za nimiž pokračovaly schody vzhůru k palácům. V sadě pobíhalo mnoho zvířete, kterou sem dal Timur dopravit. Zvláště hojní tu byli bažanti. Za sadem se rozkládala vinice bezmála stejně velká a všude kolem rostly mohutné krásné stromy. Místo se jmenovalo Talicia a v jejich řeči mu říkali též Chalvet.

Na louce u potoka jsme si postavili stany a čekali jsme tu, majíce nadbytek potravy, do čtvrtého září. Toho dne nás navštívil jakýsi šlechtic z Timurova rodu a pravil, že Jeho Výsost je teď právě zaneprázdněna jednáním s poselstvem chána Toktamyše a nemůže nás proto hned přijmout. Aby nám tu lépe ušel čas, posílá nám prý vše potřebné k slavnostní hostině. A již sem přiháněli řadu ovcí, poráželi a vyvrhovali je na místě, sekali maso a rozdělovali ohně. I koně tu porazili a upekli. Hromady rýže se vařily na nejrůznější způsob a ovoce byla veliká hojnost. Tak nás hostili dlouho do noci, a když bylo po všem, dostali jsme

každý od Jeho Výsosti klobouk a plášť z kinkobu a dva jezdecké koně.

Tábořili jsme tu pak v klidu a míru ještě čtyři dny. 8. září pro nás Jeho Výsost konečně poslala a pozvala nás k sobě. Odedávna je totiž jeho zvykem nepřijímat žádného vyslance hned, jakmile přijede. Každý musí pět nebo šest dní čekat, a čím důležitější je poselstvo, tím déle čeká.

KAPITOLA 12.

S A M A R K A N D

Blížili jsme se k Samarkandu; krajina byla plochá a po obou stranách cesty se táhly zahrady a paláce. Občas je přerušila ulice nebo náměstí se stánky obchodníků. Kolem deváté hodiny jsme dojeli k velikému sadu. V něm stál Timurův sídelní palác, jakási předměstská rezidence. Venku jsme sesedli s koní a dva dvořané nás vybídlí, abychom jim odevzdali dary pro Jeho Výsost. Jejich úkolem bylo přichystat je, upravit a předat sloužícím, kteří je předloží Timurovi. Dali jsme jim tedy, co jsme měli, a egyptští vyslanci rovněž. Jiní dvořané nás pak vzali v podpaží a vedli nás vysokou a širokou branou, zdobenou překrásnými zlatými a modrými kachlíky, dále do sadu. U brány stála stráž ozbrojená palcáty; nikdo se neodvážil přijít k ní blíže, ačkoliv se mezitím za námi shromáždil dav zvědavců a okukoval nás. První, co nám padlo do oka, bylo šest ohromných slonů. Každý měl na hřbetě dřevěnou budku, kde seděli pohančci. Když jsme procházeli kolem, prováděli se slony různé kousky. Po chvílce jsme dohonili muže, kteří nesli naše dary, vkusně rozložené na podnosech. Pro každého z nás si přišli zase dva dvořané, opět nás vzali v podpaží a vedli nás dále. S námi byl i Tatar, kterého Timur poslal k našemu králi a který jel pak s námi až sem. Oblékli jsme ho jako španělského šlechtice, což mu vyneslo hlasitý smích od jeho přátel. Nejprve nás přivedli před

velmi starého dvořana, syna Timurovy sestry. Poklonili jsme se mu a hned nato jsme složili svou poklonu několika mladým princům, vnukům Jeho Výsosti. Jeden z nich, Chalíl Sultán, syn prince Míránšáha, si od nás vyžádal listy, které náš král posílal Timurovi. Princové — byli celkem tři — s nimi odešli k Timurovi a my jsme je následovali. Timur seděl pod jakýmsi portálem a za ním byl vchod do nádherného paláce. Seděl na zemi, na vyvýšeném pódiu. Fontána chrlila před ním do výše sloup vody a v nádrži kolem ní plovla červená jablka. Jeho Výsost spočívala na poduškách potažených vyšiváným hedvábím a loktem se opírala o hromadu kulatých polštářů. Byl oděn v hladký hedvábný plášť bez výšivek a na hlavě měl vysoký bílý klobouk, na jehož špici zářil ohromný rubín obložený perlami a drahokamy. Uklonili jsme se, zkrříživše ruce na prsou, a poklekli jsme na pravé koleno. Pak jsme postoupili o krok a opět jsme poklekli. Při třetí pokloně jsme zůstali klečct. Timur nás vyzval, abychom povstali a přistoupili blíže. Všichni dvořané, kteří nás vedli až sem, teď odstoupili, neboť se už neodvažovali dále. Těsně u Timura stáli tři dvořané, jeho nejvyšší komoří; Šáh Melik Mírzá, Burundaj Mírzá a Núr-ed-dín Mírzá. Ti se nás ujali a předvedli nás vládci. Opět jsme poklekli, Timur nás však hned nechal vstát a pokynul nám, abychom se naklonili k němu. Byl totiž už velice vetčný a starý a nesloužil mu dobře zrak. Víčka mu neustále spadávala přes oči, takže téměř neviděl. Jeho Výsost nepodává nikdy ruku k políbení, neboť zde není zvykem líbat ruce. Timurova první slova byla: „Jak se má váš král, můj syn? Jak se mu daří? Těší se dobrému zdraví?“ Odpověděli jsme patřičně a začali jsme přednášet své poselství. Jeho Výsost pozorně všemu naslouchala. Když jsme domluvili, obrátil se Timur ke šlechticům u svých nohou a cosi jim říkal. Jeden z nich, jak nám později řekli, byl syn Toktamyše, bývalého chána Tatarska, a jiný zase byl potomek čagatajského chána, dřívějšího vládce Samarkandu. Ostatní byli vesměs princové z knížecí krve a příbuzní Timurovi. Jim tedy Timur

pravil: „Pohledte na vyslance, které mi poslal můj syn, španělský král. Je to největší král mezi Franky; vládne vzdálenému koutu země a velkému, slavnému národu. Pošlu poselství dobré vůle králi španělskému, svému synu. Bylo by bývalo dosti na tom, že mi poslal své vyslance a dopis, i kdyby byl neposlal žádné dary. Stačí mi, vím-li, že se mu daří dobře; žádný dar bych od něho nikdy nezádal.“

Jeden z princů vzal dopis našeho krále a podržel jej knížeti před očima. Fráter Alfonso v té chvíli předstoupil s tlumočníkem a žádal, aby směl dopis přečíst a vyložit přesně slova Jeho Veličenstva. Timur uchopil dopis, rozervel jej, hned jej však zase odložil a řekl, že si jej dá přečíst později. Pošle prý si pro frátera Alfonsa, jakmile bude mít volnou chvíli. Dále pravil, že chce znát nejen obsah dopisu, nýbrž i vše, co my vyslanci máme na srdci. Tehdy nám pokynuli, abychom vstali a usedli na nízkou plošinku po pravici Timurově. Dvořané nám tam vykázali místa, která byla poněkud níže, než seděl kdosi, kdo, jak se ukázalo, byl vyslancem Čais-chána, císaře čínského. Přišel sem nedávno a žádal jménem svého pána od Timura roční poplatek, který prý mu Timur dříve platil. Jeho Výsost si povšimla, kam nás posazují, a okamžitě nařídila, že máme dostat vyšší místo a onen vyslanec musil přesehnout na nižší. Hned nato přišel jeden z Timurových pobočníků, oslovil onoho Číňana a veřejně prohlásil, že ho Jeho Výsost posílá, aby mu sdělil, že vyslanci španělského krále a Timurova dobrého přítele musí sedět na přednějších místech než on, posel lupiče a špatného chlapa, který je Timurovým nepřítelem. A dopustí-li Bůh, on, Timur, se v krátké době postará, aby se žádný Číňan už nikdy neodvážil přijít k němu s takovým poselstvím. Tak se stalo, že i později při všech hostinách a slavnostech jsme vždy seděli na čestných místech.

Onen čínský císař si říká Čais-chán, což znamená „císař devíti říší“; Tataři mu však posměšně říkají Tanguz, to je něco jako prasečí císař. Ve skutečnosti vládne ohromné

říši a Timur byl kdysi nucen platit mu poplatek. Teď však odepřel a víckrát prý už tomuto císaři nic nezaplátí.

Sotva jsme se tedy usadili a s námi mnozí jiní vyslanci a velmožové, začali sluhové připravovat hostinu. Podávalo se skopové na různý způsob, pečené, vařené i dušené, a také pečené koňské. Kladli všechno nejprve na veliké kulaté mísy z jemné kůže, které měly držadla a daly se přenášet. Jakmile si Timur poručil určitý chod, přivlekli k němu po zemi takovou koženou mísu. Bylo na ní tolik masa, že ji sluhové nemohli zvednout. Asi dvacet kroků před Jeho Výsosti kraječi maso nakrájeli. Měli k tomu kožené zástěry s rukávy, aby se nezamastili, a klečeli přitom. Řízky masa nakladli do zlatých, stříbrných nebo polévaných mis či do něčeho, čemu se říká porcelán; je to velice drahé a vzácné.

Nejraději tu mají koňskou kýtu a hřbet, ne však plec. Z toho nakrájejí tolik porcí, že jimi naplní asi deset těch zlatých mis. K tomu přidají kusy skopového, také ze hřbetu a zadku. Kýty však oddělí a porcují zvlášť. Obloží vše hroudami z koňských vnitřností, velikými jako pěst, a navrch někdy posadí celou skopovou hlavu. Tak připravili kraječi mnoho mis a postavili je do řady, jednu vedle druhé. Po nich přišli kuchaři s mísami horké polévky, kterou osolili a nalili ji na maso místo omáčky. Pak vzali tenké chlebové placky, zlomili je na čtyřikrát a položili navrch na každou mísu. Když bylo vše hotovo a připraveno, přistoupilo několik nejváženějších dvořanů a chopilo se mis. Vždy dva nebo tři museli vzít jednu mísu, neboť jeden člověk by ji neunesl. Postavili je po řadě před Timura, cizí vyslance a přítomné prince. Nám španělským vyslancům poslala Jeho Výsost dvě ze svých mis na důkaz zvláštní přízně. Mísy se zbytky jídel se neodnášely; když přišel další chod, byly odsunuty stranou, aby si je hosté vzali po hostině s sebou a dojedli vše doma. Považovali by za neuctivé, kdyby hostu odnesli jídlo, které mu dali.

Bylo neuvěřitelné, jaké množství jídel nám předkládali. Kdybychom si byli skutečně odnesli vše, co nám zbylo,

byli bychom měli zásobu nejméně na půl roku. Po pečeních a vařených masech přišly řízky skopového a koule sekaného masa s mnoha různými přílohami. Následovalo ovoce, hlavně melouny, broskve a hrozny. Zároveň se objevily poháry a misky ze zlata a stříbra, v nichž bylo kobyli mléko slazené medem. Byl to výtečný, osvěžující nápoj, který se tu pije v letních vedrech.

Po hostině následovala přehlídka darů, našich i egyptských. Sluhové přinášeli jedno po druhém, jak si to předtím připravili. Naposled přišlo tři sta koní, které věnoval Timurovi jeden z jeho šlechticů. Ještě než jsme odešli, dal si Timur znovu přinést naše dary. Dal tím najevo, jak velice je jimi potěšen. Několik kusů šarlatových látek dal hned rozstříhat a rozdělit mezi své ženy; největší podíl dostala jeho první žena, které se říká chánúm a která bydlí s ním v jeho paláci. Ostatní dary kázal uložit a nařídil sluhům, aby o ně pečovali tři dny, než si pro ně pošle. Je totiž zvykem, že žádný dar není přijat, dokud neležel tři dny v úschově a pod dohledem.

Zahrada s palácem, kde jsme byli prvně přijati, se nazývá Dilkušá (Zátíší). V okolních zahradách byly postaveny řady stanů z hedvábí nebo z podobných látek. Kníže tu zůstal po hostině ještě několik dní a pak se přestěhoval do jiné zahrady, kde stál rovněž přepychový palác. Nebyl tehdy ještě úplně dostavěn a jmenoval se Bágh-i-Čínár (Platanová zahrada). Timur tu pobyl jen tři dny a opět přeložil své sídlo, tentokráte do překrásného paláce s vysokým cihlovým portálem, bohatě vyloženým modrými a bílými kachlíky. Zde uspořádal hostinu, k níž jsme byli pozváni. Kromě nás vyslanců tu byla veliká společnost mužů i žen, příbuzných Jeho Výsosti i jiných. Slavnost se konala v ohromné zahradě, kterou protínala spleť alejí a stezek. U nich byly postaveny stany s pestrými přístřešky proti slunci a s hedvábnými závěsy, některé z hladkých látek a jiné zdobené svéráznými výšivkami. Uprostřed zahrady stál palác postavený na půdorysu kříže. Od hlavního vchodu se vcházelo do síně, jejíž stěny byly pokryty závěsy

od stropu až k podlaze. Po stranách byly tři obloukovité přístěnky s ložnicemi. Podlaha i stěny v nich byly obloženy barevnými kachlíky. Největší z nich, přímo proti vchodu, byl oddělen stříbrnou a zlatou zástěnou, sahající do výše muže a širokou asi na trojnásobné rozpětí paží. Za ní na nízkém pódiu stálo lože Jeho Výsosti; bylo to množství malých podušek, některé ze zlatého brokátu, jiné z vyšívaných hedvábných látek naskládaných na zemi jedna na druhé. Stěny tu byly potaženy růžovými hedvábnými závěsy a posázeny lesklými stříbrnými plíšky. Do každého plíšku byl vsazen smaragd, perla nebo jiný drahokam. Pod stropem visely barevné hedvábné stuhy, které v průvanu neustále povívaly, což bylo velice pěkné na pohled. Vchod do přístěnku uzavírala hedvábná záclona podobná závěsům na stěnách; visely s ní hedvábné šňůry s velikými třapci. Podlaha byla pokryta rákosovými rohožemi a koberci. Oba ostatní přístěnky byly zařízeny podobně. V síni před přístěnky stály dva zlaté stolky, každý o čtyřech nohách. Nohy i deska byly z jednoho kusu kovu. Deska byla asi pět dlaní dlouhá a tři dlaně široká. Na jednom stolku stálo sedm zlatých lahvíček, z nichž dvě byly posázeny perlami, smaragdy a tyrkysy. Jejich hrdlo tvořil veliký rubín. Dále tu bylo šest kulatých zlatých číší; v obrubě jedné z nich byla zasazena veliká čirá perla a uprostřed zářil rubín nádherné barvy na dva prsty v průměru.

Když nás tehdy přišli pozvat na onu hostinu, stalo se něco velmi nepříjemného. Náš tlumočník totiž někam odběhl a my jsme na něho čekali. Tím jsme se opozdili a přišli jsme do paláce, když Jeho Výsost již byla po obědě. Dal nám vzkázat, abychom přišťe, až nás pozve, přišli včas a nezdržovali se čekáním na tlumočníka. Dával prý tuto hostinu zvláště pro nás, aby nám ukázal svůj palác a svůj dvůr. Opravdu se Timur tehdy velice zlobil na dvořany, kteří nás měli přivést a nepřivedli; vytýkal jim, že se nepostarali o to, aby náš tlumočník byl na svém místě. Tito pánové si ovšem hned toho ubohého člověka zavolali a řekli mu rozhněvaně: „Ty jsi zavínil, že vyslanci se

opozdili a že se Jeho Výsost na nás zlobí. Proč jsi nebyl ve službě u svých Franků? Opustil jsi své místo a budeš za to potrestán. Protáhneme ti nosem provaz a budeme tě vodit po táboře na výstrahu všem!“

Několik mužů se ho hned chopilo, jeden ho popadl za nos a jiný se už chystal, že mu ho propíchne. Vtom se do toho vložil onen šlechtic, který nás nakonec přece přivedl, a domlouval jim, aby mu to prominuli. Po dlouhém dohadování si dali říci a pustili ho. Sotva se tak stalo, přišel od Timura posel a vyřizoval, že jeho pán si přeje, abychom se poveselili a měli také něco ze slavnosti, i když jsme ji zmeškali. Posílá nám tedy pět ovcí a dva velké džbány vína.

Přišli jsme tehdy o prohlídku paláce a sadu, později jsme však ještě měli příležitost se tam podívat.

Na Timurových slavnostech se hojně podávalo víno a všichni pili podle jeho příkladu. Bez výslovného dovolení by se toho však nikdo neodvážil, ani veřejně, ani v soukromí. Tataři pijí víno obvykle před jídlem; pijí ho tolik a tak rychle, že jsou za chvíli opilí. Žádnou slavnost nepovažují za podářenou, nezpijí-li se všichni hosté do němoty. Sluhové klečí před hosty a podávají jim pohár za pohárem. Sotva je jeden prázdný, naplní druhý. Celá obsluha spočívá v neustálém nalévání a podávání číší. Unaví-li se jeden sluha, druhý ho vystřídá. A nemyslete si, že jeden sluha obslouží mnoho hostů; stačí v nejlepším případě dvěma, mají-li mít stále plné poháry před sebou. Když s nimi někdo nedrží krok v pití, řeknou, že tím uráží Timura, který ho poctil pozváním. A dalším zvykem je, že pohár se podává plný až po okraj a nesmí se vrátit, dokud není dopit do dna. Vypijí takový pohár na jeden nebo na dva doušky. Pijí-li nadvakrát, pijí „na zdraví Jeho Výsosti“. Připíjejí-li však „při hlavě Jeho Výsosti“, musí být pohár prázdný naráz a na dně nesmí zůstat ani kapka. Kdo umí dobře pít a hodně snese, je u nich bahádur, což značí něco jako statný piják. Kdo odmítá pít, je k němu přinucen, ať chce či nechce. Jednou nám Timur poslal velký džbán vína se

vzkazem, že jej máme vypít, než půjdeme k němu, abychom přišli v náležitě veselé náladě. Pili jsme pak ještě důkladně u něho, než začala hostina; následovala obvyklá řada chodů, koňská pečeně a vařené skopové, dušená masa s rýží na nejrůznější způsoby atd. Po jídle jeden z dvořanů vzal mísu plnou drobných stříbrných mincí, které jsou u nich v oběhu a jmenují se tanga. Posypal jimi nás i ostatní hosty, a když tak splnil obyčej, vysypal nám celý zbytek do klína jako dar. Tehdy jsme dostali ještě slavnostní roucho z kinkobu, začož jsme se třikrát hluboce poklonili, jak žádá zvyk. Když jsme odcházeli, pozval nás Timur opět na příští den k obědu. Byl v těchto dnech ve výborné náladě, pil mnoho vína a nutil pít i všechny ostatní. Pokaždé bylo u hostiny tolik hostů, že bývalo nemožné prodrat se zástupem k Jeho Výsosti. Ve vzduchu bylo tolik zvířeného prachu, že naše tváře i šaty jím byly hustě pokryty a měly k nerozeznání stejnou barvu.

Všechny paláce a sady se rozkládají v blízkém okolí Samarkandu. Za nimi se táhne veliká otevřená rovina, kterou protéká řeka (Zarafšán).

Na této rovině dal Timur nedávno postavit stany pro sebe a své ženy; svolal sem svou velkou hordu, která dosud tábořila porůznu v širé stepi. Celá horda se tu teď scházela se ženami i dětmi. Každý kmen měl předem vymezené místo. Mělo být ohlášeno několik knížecích svateb a všichni se měli účastnit slavností. Zajímavé bylo, že do posledního muže všichni znali své místo na tábořišti a každý od největšího po nejmenšího je zaujal beze všeho zmatku, v naprostém klidu a pořádku. Během tří nebo čtyř dnů vyrostlo kolem knížecího tábora město dvaceti tisíc stanů. Stany stály v pravidelných ulicích a stále ještě přibývaly další. Tábořištěm procházeli řezníci a kuchaři a prodávali masa, pečená i vařená. Jiní prodávali ječmen a ovoce, pekaři hnětlí u svých pícek těsto a pekli chléb. Byla tu všechna potřebná řemesla a každé mělo v táboře svou vyhrazenou ulici. A ještě více: byly tu dokonce i lázně. Lázeňští měli u svých stanů dřevěné domky, v každém byla železná

kád a před ním ve velikém kotli se hřála voda. Vše bylo předem zařízeno, na vše bylo pamatováno. 29. září se Timur vrátil z tábora do města, do paláce blízko brány, který dal původně postavit pro matku své chánům. Ta nedávno zemřela a byla pohřbena v kapli vedle paláce. Palác sám byl přepychově zařízen a měl mnoho komnat, ačkoliv samarkandské paláce a domy obvykle nemívají větší počet místností. Nebylo tu však ještě všechno hotovo, někde pracovali zedníci a umělci teprve dodělávali výzdobu. Na hostině, kterou tam Timur uspořádal, jsme viděli vyslance ze země ležící kdesi u hranic Číny. Měli na sobě zcela zvláštní šat. Jejich vůdce byl oblečen do jakéhosi kožešinového kabátu s chlupy navrch, kůže se však zdály být vesměs staré a opelichané. Na hlavě měl malý klobouček, provazem přivázaný k hrudi; byl mu zřejmě tak malý, že si jej mohl jen s námahou narazit na hlavu. Jeho druhové byli též oděni kožešinami. Někteří je měli chlupy navrch, jiní dovnitř. Soudě podle šatů mohli to být kováři, kteří právě přišli od kovářiny. Přinesli Timurovi množství kuních kožešin, jaké se hodí na pláštíky, sobolinu a bílé lišky, a jako vzácnost několik sokolů. Byli to křesťané podobně jako Čiňané. Přišli prosit Timura, aby jim dal za vládce a pána vnuka knížete Toktamyše, o němž tu již byla řeč.

Zastihli jsme tehdy Timura, jak hraje šachy s několika sajjidy, což jsou lidé z rodu proroka Muhammada. Dary oněch sousedů Číny Timur dosud nepřijal, ačkoliv ležely před ním a už si je prohlédl.

2. října nás Jeho Výsost vyzvala, abychom přišli do zahrady, kde bydlil onen hlavní dveřník, který nás měl na starosti.

Timur nám vzkazoval, že je mu známo, že se u nás jako u všech Franků denně pije víno; přesto prý pozoruje, že na jeho hostinách, kde se pije po tatarském způsobu, nepijeme tak, jak bychom měli. Proto nás pozval sem, kde nám bude podána večeře a víno, abychom si mohli posloužit, jak a kolik se nám zachce. Dal nám sem dopravit

deset ovcí, koně a množství vína; najedli jsme se toho dne opravdu výborně. Nakonec nám každému darovali opět brokátový plášť, košili, klobouk a jezdeckého koně.

KAPITOLA 13.

S A M A R K A N D

(pokračování)

V pondělí 6. října se konala veliká slavnost za městem v knížecím táboře. Zúčastnili se jí všechny ženy Jeho Výsosti, členové rodiny, synové a vnuci, všichni se svými ženami, pokud byli právě v Samarkandu; dále dvořané, šlechtici a náčelníci z okolních táborů. Nás vyslanec pozvali ovšem také. Na tábořišti hordy podél Zarafšanu bylo postaveno množství nových překrásných a přepychových stanů. V ulicích mezi nimi se prodávalo všechno, co může potřebovat vojsko a ti, kdo táhnou s ním. Nedaleko knížecích stanů, kde sídlil Timur, stál prostorný přístřešek z vyšívaného plátna, otevřený a vysoký, aby zachytával svěží větrík. V jeho stínu nás nechali odpočinout. Nedaleko se tyčil vysoký pavilón, či vlastně ohromný čtyřboký stan do výše trojnásobné délky jezdeckého kopí. Jedna jeho strana měřila sto kroků; jeho strop byl kulatý jako klenba a spočíval na dvanácti dřevěných sloupech, tlustých jako objem mužského hrudníku. V každém rohu stál jeden a po každé straně dva; byly obarveny modře a zlatě. Vztyčovali je pomocí kladky, která byla veliká jako kolo od vozu.

Pod stropem byly od sloupu ke sloupu rozvěšeny hedvábné závěsy, které tvořily čtvero loubí. Venku podél stěn pavilónu se táhly nízké ochozy či chodby, rovněž do čtverce, které se nahoře napojovaly na stěny velkého stanu. Vnější stěny ochozů drželo čtyřadvacet dřevěných tyčí, daleko slabších než dvanáct hlavních sloupů. Celkem tedy stála celá stavba na třiceti šesti podpěrách a byla napjata na

pěti stech lanech, nabarvených červeně. Vnitřní stěny byly potaženy šarlatovými čalouny s překrásnými vetkanými vzory, a přes ně visely hedvábné závěsy protkávané zlatem. Na stropě byl v každém rohu zobrazen orel se složenými křídly. Vnější stěny byly z hedvábných látek, pruhované bíle, černě a žlutě. Zvenku stála na každém rohu vysoká žerď s lesklým měděným půlměsícem. Na vrcholu stanu byla čtvercová plošina s tyčemi v rozích a na nich svítily rovněž půlměsíce. Tyto tyče tvořily kostru jakési věžičky potažené hedvábím. Zdola se dalo vylézt po žebříku až sem. Poškodil-li se něco větrem na vrcholu stanu, mohou tudy lidé vylézt na střechu a opravit to. Z dálky takový stan vypadal jako hrad; byl to zázrak na pohled a něco tak skvělého, že se to sotva dá popsat. Uvnitř v jedné části byl plochý výstupek pokrytý koberci a na něm ležely tři nebo čtyři podušky. Zde sedává Jeho Výsost, když udílí slyšení. Vlevo, díváte-li se k němu, byl jiný výstupek, poněkud stranou od hlavního, a za ním ještě třetí, nižší než první dva. Okolo celého stanu byly zaraženy koly a mezi nimi byla napjata hedvábná stěna, vysoká jako jezdec na koni. Měřila v průměru přes tři sta kroků. V ní byla brána s dvojitými vraty; a toto všechno bylo z látek. Brána byla velmi vysoká a vrata se dala zavřít i zamknout. Této ohradě, v níž byly ještě jiné stany, se říkalo *seráparde*. Uvnitř byl například ještě přepychový kulatý stan zcela jiného druhu. Nebyl napjat na lanech, nýbrž celá jeho stěna byla z tyček vpletených do látky a silných asi jako kopí. Delší tyče vyčnívaly nad postranní stěny a držely vyklenutý strop. Stěny byly nahoře i dole přišňеровány ke kostře silnými řemeny a dole připevněny kolíky. Bylo podivuhodné, že tak slaboučké podpěry udržely tak vysokou látkovou stěnu. Povrch stěn tvořilo opět šarlatové čalounění, vespod však byla stěna vyztužena bavlněnou tkaninou, aby jí nepronikal sluneční žár. Vedle stál jiný stan toho druhu s lany, celý potažený rudými sametovými čalouny. Za ním v řadě stály čtyři stany spojené krytou chodbou, stále uvnitř téže ohrady. Opodál byla druhá

taková ohrada, stejně veliká, a v jejích hedvábných stěnách byly vetkány ornamenty. Na jejím hlavním stanu byl vyobrazen orel s rozpjatými křídly a pod ním na stěnách tři stříbrní sokoli. První ohrada se všemi stany náleží Timurově první ženě, Veliké chánum; v druhé ohradě přebývá jeho druhá žena, Malá paní neboli Küçük-chánum. Kolem jsou ještě další ohrady, celkem jedenáct, a všem se říká seráparde. Každá má svou barvu a v každé je jeden hlavní stan toho druhu bez lan. Tyto ohrady přiléhají jedna ke druhé tak těsně, že je mezi nimi sotva místo pro uličku. Sídli v nich Timurovy ženy nebo ženy jeho vnuků. Princové a princezny, ba i Timur sám tak bydlí po celý rok, v létě i v zimě.

Toho dne v poledne se dostavil Timur do knížecí ohrady a pozval nás do Velkého pavilónu k hostině. V úterý 7. října byla zas hostina v jiné ohradě. Šáh Melik Mírzá a Núr-ed-dín Mírzá, Timurovi nejbližší rádci, mu tam předkládali své dary. Bylo to množství stříbrných podnosů na vysokých nožkách a na nich sladké pečivo s rozinkami, mandlemi a pistáciiovými oříšky. Každý podnos byl přikryt kusem hedvábí. Kladli je na zem v řadách po devíti, neboť je zvykem, že Jeho Výsosti se musí dávat ode všeho devět kusů. Timur je hned rozděloval mezi své dvořany a hosty; i my jsme dostali dva z těch podnosů. Když jsme odcházeli, sluhové na nás sypali hrsti stříbrných penězů a malé zlaté plíšky s tyrkysem uprostřed. Ve středu se mělo znovu hodovat, zdvihl se však prudký vítr, takže Timur zůstal uvnitř a neobjevil se na veřejnosti.

Ve čtvrtek pořádala princezna Chánzáde, manželka Timurova syna Míránšáha, velkou hostinu, na niž jsme byli též pozváni. Kolem jejího stanu jsme viděli na zemi připravené velké džbány vína. Byli jsme představeni princezně a posazeni na nízký výstupek proti ní. Chánzáde, její hosté i dvorní dámy seděli na nízkém pódiu před velkým stanem, chráněni přístřeškem proti slunci. Princezna byla asi čtyřicetiletá, světlé pleti a tlustá. Při hostině stály kolem ní džbány s vínem a s jiným oblíbeným tatar-

ským nápojem ze slazeného kobylišho mléka, kterému se říká buza. Zpěváci zpívali a doprovázeli svůj zpěv na hudebních nástrojích. Víno se pilo s tímto obřadem: jeden z pánů, starší muž a příbuzný Timurův, a s ním dva mladíci rovněž z knížecí krve byli pověřeni, aby nalévali princezně a její dámské družině. Sluhové nalili víno do malých zlatých číší, které stavěli na zlaté misky. Přitom drželi v ruce kus bílé látky jako ubrousek. Starý šlechtic a oba mladíci je pak od nich vzali a přistoupili k dámám. Misky drželi v ubrouscích, aby se ruce nedotýkaly kovu. Každý z nich poklekl a podal číši své dámě. Když si ji dáma vzala, číšník vstal a vrátil se obřadně pozpátku, aby se neobrátil k dámě zády. V určité vzdálenosti se zastavil a kleče vyčkával, až se dáma napije. Stejně obřadně se pak vrátil pro číši. Celý obřad trval velmi dlouho a dámy pily pohár za pohárem, aniž předtím něco pojedly.

Co chvíli některá z nich podala číši svému číšníkovi a vybídla ho, aby se napil. Ten ji vyprázdnil jedním douškem, obrátil ji dnem vzhůru a ukazoval, že v ní nezbyla ani kapka. Přitom se chvástal, jaký je piják a kolik vína dokáže vypít. Dámy se tomu vesele smály. Na této hostině byla přítomna též sama Velká chánum; po nějaké době si nás zavolala a vlastní rukou nám nabídla pohár s vínem. Snažila se mne, Ruy Gonzalese, přimět, abych pil. Odmítal jsem, nemohl jsem ji však přesvědčit, že nikdy nepiji víno. Jak pítí pokračovalo, mnozí z mužů začínali být v povznesené náladě a někteří byli již řádně opilí. Pro ně to ovšem bylo důkazem mužnosti a toho, že slavnost měla náležitý průběh.

Brzy nato se konečně začalo jíst; bylo při tom mnoho hovorů, smíchu a žertování. Jeden bral druhému sousto od úst a všichni byli velice veselí. Masa však tentokrát nebylo mnoho; po něm přišla různá jídla z rýže, zelenina a pocukrované chlebové placky. Princezna Chánzáde, jak již bylo řečeno, smířila Míránšáha s otcem. Sama je z rodu knížete, který byl i Timurovým předkem, a proto je u svého tchána ve velké vážnosti. Má s Míránšáhem syna,

jemuž je teď asi dvacet let; jmenuje se Chalíl Sultán. Téhož dne se konala ještě slavnostní hostina u Timura na počest svatby jednoho z jeho vnuků. My vyslanci jsme byli pozváni též. Byla tam Velká chánům i princezna Chánzáde a ještě mnoho dam a pánů. Obě kněžny snědly toho dne neuvěřitelné množství koňského a skopového masa, vypily mnoho vína a byly náramně veselé.

Aby se knížecí svatba náležitě oslavila, musili toho dne na Timurův rozkaz všichni samarkandští kupci a řemeslníci, obchodníci látkami a šperky, hokynáři a všelijací handlíři, kuchaři, řezníci, krejčí, pekaři, ševci, slovem všichni obyvatelé města vyjít na louku, kde tábořila horda, vzít s sebou stany a rozložit tu své zboží na prodej. Kromě toho každý obchod a každé řemeslo mělo uspořádat přehlídku svého umění k pobavení diváků. A nikdo se nesměl vrátit do města dříve, než Jeho Výsost dala svůj souhlas. Všichni ti lidé vskutku vytáhli za město a zaplnili tábořiště hordy. Každé řemeslo mělo svou ulici, lidé zaujali svá místa a dali se do práce. S nejlepšími výrobky pak obcházeli tábor a ukazovali je. Na několika křižovatkách, kde byl největší ruch, dal Timur postavit vysoké šibenice a rozhlásil, že touto slavností se chce odměnit všem a dopřát jim zábavu. Současně však pro výstrahu chce potrestat ty, kdo ho urazili a dopustili se nekalých skutků.

První, kdo na sobě pocítil jeho trestající ruku, byl vrchní starosta Samarkandu, člověk jménem Dina, jeden z nejváženějších mužů v říši. Kdysi, když se Timur před šesti léty a jedenácti měsíci vydával na výpravu, jmenoval tohoto muže vrchním starostou a svým místodržitelem v Samarkandu. Po návratu se však dověděl, že Dina zneužil jeho důvěry, že vládl špatně a že utlačoval lid. Dal si ho tedy teď předvést a odsoudil ho. Dina byl bez průtahů oběšen a všechno jmění, které neprávem nashromáždil, propadlo státu. Tento rozsudek, vydávající na smrt tak váženou osobnost, poděsil celé město; byl to přece někdo, komu Jeho Výsost tolik důvěřovala. Pak přišel na řadu Dinův přítel, který se odvážil přimluvit se za něho u Timura.

Stihl ho týž osud. Dalším byl vysoce postavený a oblíbený dvořan Burundaj Mírzá, který se rovněž snažil dosáhnout milosti pro starostu. Nabídl dokonce Timurovi výkupné 400 000 pesantů (pesante se rovná hodnotou stříbrnému reálu). Timur hned odpověděl, že ty peníze rád vezme. Sotvaže je však měl v pokladně, dal nebohého muže mučit, aby se zjistilo, nedá-li se z něho dostat ještě víc. Když se ukázalo, že nikoliv, dal ho pověsit na šibenici hlavou dolů.

Potom byl souzen jistý šlechtic, jemuž Timur před svou poslední výpravou svěřil do opatrování 3000 koní ze státních hřebčinců. Při jeho návratu nebyly celé tři tisíce pohromadě a šlechtic byl odsouzen na šibenici. Nepomohlo mu nic, že sliboval Jeho Výsosti šest tisíc místo tří, dostane-li krátkou lhůtu.

Timur vždy soudil takovým způsobem. Nedávno dal popraviti několik řezníků, kteří byli přistizeni, že prodávají maso za přemrštěné ceny. A sotva se vrátil ze svého tažení, dal potrestat různé ševce a ty, kdo prodávali opánky a boty. Zjistilo se, že předražují své výrobky, a dostali pokutu, která je připravila o všechnen zisk. Všichni ti kupci a řemeslníci, kteří, jak jsme řekli, musili teď opustit město, byli těmito tresty a pokutami nesmírně vyplašeni. Domnívali se, že toto vše se děje proto, aby byli obráni a ožebračeni.

U Tatarů je zvykem, že při hrdelních rozsudcích jsou urození lidé věšeni a prostým je štata hlava. Stějí se považuje za hroznou a nečestnou smrt.

Příští pondělí jsme byli pozváni, abychom se poklonili Timurovu vnuku, který právě přibyl do Samarkandu z Menší Indie, kde byl místokrálem. Timur si pro něho poslal, neboť ho neviděl už sedm let. Tento princ, Pír Muhammad, byl synem nejstaršího Timurova syna Džahángíra, který zemřel před mnoha lety. Timur Džahángíra velice miloval a svou lásku přenesl i na vnuka.

Zastihli jsme prince v rudě čalounovaném stanu, jak sedí na nízkém výstupku uprostřed četné družiny. Dva šlechtici nás vzali pod paží a vedli nás ke vchodu. Musili jsme tu dvakrát pokleknout a pak jsme směli vstoupit.

Učinili jsme obvyklou poklonu, tj. poklekli jsme na pravé koleno, zkřížili ruce na prsou a sklonili hlavu. Sotva jsme to učinili, vyvedli nás hned zase ven. Pokud jsme zahlédli, byl princ přepychově oblečen v tatarském kroji z modrého čínskému hedvábí s vyšitými zlatými kroužky. Na hlavě měl klobouk pošitý perlami a drahokamy, na jehož špičce zářil veliký rubín. Všichni v jeho okolí se k němu chovali s největší úctou. Princ se právě bavil tím, že pozoroval dva zápasníky, oblečené v jakýchsi kožených kazajkách bez rukávů. Zdálo se, že jeden druhého nemůže zmoci. Vtom přišel povel a jeden z nich rázem povalil svého protivníka. Držel ho dlouho na zemi, neboť kdyby hned vstal, znamenalo by to, že nebyl poražen. Téhož dne byli u Timurova vnuka všichni cizí vyslanci. Princ byl mladík asi dvaadvacetiletý, bezvousý, osmahlý a nažloutlé pleti. Měl titul Pán (Menší) Indie, což neodpovídá pravdě, protože pánem a králem Indie je ve skutečnosti křesťan, jehož jméno jsem bohužel nepochytil. Podle toho, co jsme slyšeli později, je hlavním městem Indie Dihlí a jeho vládce bojoval proti Timurovi, když Timur před časem vpadl do jeho země. Indický král měl tehdy ohromné vojsko, v němž kromě bojovníků bylo i padesát slonů, obrněných a s dlouhými kly. Zásluhou těchto slonů byl Timur v první bitvě poražen. Druhého dne se však vrátil a vzal s sebou oddíl velbloudů; ty poslal dopředu s nákladem suché trávy, a když sloni vyrazili proti nim, dal trávu zapálit. Prchající velbloudi tak vyděsili slony, že se všichni splašili a utekli. Zdá se, že sloni se vskutku nejvíce bojí ohně, asi proto, že mají tak maličké oči.

Indický král byl tedy poražen a Timur mu odňal celou horní část Menší Indie, která hraničí se Samarkandskou říší. Většina Menší Indie je drsná a hornatá, přesto však je hustě zalidněna. Jsou tu veliká města a bohaté vesnice, neboť půda je velice úrodná. Indický král se po porážce stáhl do hor a znovu sbíral vojsko. Timur však už neměl v úmyslu dále bojovat a odtáhl se svými lidmi do rovin na severu, kam ho král raději nepronásledoval. Tato země

náhorních planin, kterou Timur odňal indickému králi, je právě teď pod správou jeho vnuka. Její jižní hranice sahá až k Ormuzu, což je velice bohaté a velké město. Větší část Indie dosud náleží králi. Od těch bojů, o nichž jsme mluvili a které se odehrály asi před dvanácti lety, ani Timur, ani jeho vnuk už do Indie nevpadli. Obyvatelé Větší Indie jsou křesťané řeckého ritu podobně jako jejich král. Mezi nimi jsou i tací, kteří si znamenají tváře ohněm a liší se od nich svou vírou; ti jsou však u nich v opovržení. Vyskytují se tam též židé a Mauri, žijí však v područí křesťanů.

KAPITOLA 14.

SAMARKAND

(pokračování)

Po slyšení u prince Pír Muhammada nás odvedli k Timurovu Velkému pavilónu. Byli jsme usazeni v náležitém pořádku mezi četnými hosty a cizími vyslanci a přihlíželi jsme rozmanitým hrám. Byli tu předváděni i sloni se zadky namalovanými červeně a zeleně, každý s domečkem na hřbetě; prováděli různé kousky, lidé jim k tomu tloukli na bubínky a všichni tropili strašlivý hluk. Uvnitř Timurova pavilónu vyhrávala co nejhlasitěji skupina muzikantů. Všude kolem byly rozestaveny vinné džbány; bylo jich nejméně tři sta. Dále tu byly dvě dřevěné, červeně natřené třínožky, a na každé z nich visel veliký kožený měch se smetanou a kobylicím mlékem. Sluhové jimi neustále kývali sem a tam, kvedlali v nich hůlkami a házeli do nich kusy cukru. Přípravovali tak nápoj pro dnešní hosty. Když bylo vše hotovo a přichystáno, objevila se Velká chánun. Měla na sobě volné šaty z rudého hedvábí, vyšíváné zlatem a s dlouhou vlečkou. Byly upjaté vysoko ke krku a neměly rukávy, jen otvory pro ruce. Živůtek rovněž neměly; sukně byla dole nesmírně široká a vlečku neslo patnáct dvorních dam.

Princeznina tvář byla celá pokryta bílou masťou nebo podobným přípravkem, takže vypadala jako papírová maska. Zdejší ženy mají ve zvyku si takto natírat obličej, když jdou ven, v létě i v zimě, aby se chránily před sluncem. Všechny princezniny dámy i ostatní paní od dvora tak chodily.

Chánům měla obličej zastřený jemným bílým závojem; kromě toho měla na hlavě cosi, co připomínalo hřeben na helmici, jaký mívají muži na turnajích. Její hřeben však byl z rudé látky a jeho okraje jí splývaly až na ramena. Vzadu byl velice vysoký a posázený velikými pravými perlami a jinými drahokamy, rubíny a tyrkysy. Lem tohoto klobouku byl vyšíván zlatou nití a kolem se táhl vínek z ryzího zlata, rovněž posázený perlami a drahokamy. Na vrcholu hřebenu byly zasazeny tři veliké rubíny, každý na dva prsty v průměru, a nad tím vším vlál bílý chochol z perí, vysoký aspoň loket, jehož pera splývala dolů až k očím. Chochol byl upevněn zlatým drátem. Při chůzi se celá ta mohutná ozdoba kývala sem a tam; pod ní spadaly princezně černé vlasy volně až na ramena. Černou barvu vlasů tu považují za nejkrásnější a ženy si často barví vlasy na černo. Aby jí hřeben a ostatní ozdoby nepadaly, muselo kolem ní stále být několik dam, které kráčely s rukama vzpaženýma a přidržovaly jej. Celkem měla princezna kolem sebe na tři sta sloužících. Nad hlavou jí nesli slunečník na tyči dlouhé jako kopí; byl z bílého hedvábí, kulatý a vypouklý jako vršek stanu, s dřevěnými žebry, na kterých byla napjata látka. Nesli jej velmi pozorně, aby jí na obličej nepadl ani paprsek slunce. Před jejím průvodem šla řada eunuchů, jimž Tataři svěřují péči o své ženy. Celý zástup vstoupil do stanu, kde seděl Timur; Velká chánová usedla vedle něho, maličko za ním na nízký výstupek, kde už byla připravena hromada podušek, aby se mohla opřít. Vedle ní usedly tři z jejích dam, jejichž úkolem bylo starat se o hřeben. Po chvíli vešla Druhá paní, podobně oblečená a vyšňořená, a usedla o něco za nimi. Z dalších ohrad a stanů se scházely ostatní

princezny. Bylo jich celkem devět a všechny se usadily na připravená místa kolem Timura. Osm bylo Timurových žen, devátá byla ženou jeho vnuka. Velká chánová, jak jsme se již zmínili, byla dcerou bývalého vládce Samarkandu z rodu Čagatajů, jehož říše sahala až k Damašku a zaujímalá i celou Persii. Jmenoval se Kazan-chán. Byl to statečný bojovník a vůdce, zvítězil v mnoha bitvách a vydal zákony, které z velké části dosud platí v říši Timurově. Druhá žena, Kūčuk Chánová, což značí Malá paní, je dcerou knížete Tumán-agy, který vládl v zemi zvané Andarábagh. Třetí je Tūkel-chánová, čtvrtá Čelpan-Mulka-aga, pátá Mundasaga, šestá a sedmá jsou Vengaraga a Ropa Arbaraga. Osmé a poslední se říká Džauhar-aga, což znamená v jejich řeči „Královna srdcí“. Timur se s ní oženil teprve nedávno, právě minulého měsíce srpna; to on jí dal toto jméno. Sotva se všechny usadily, začalo pití. Timur si ihned zavolał nás oba vyslance a podal pohár mistru teologie, neboť dobře věděl, že já, Ruy Gonzales, bych se vína nedotkl.

Když Timur nabídne někomu číši, je pro to předepsán určitý obřad. Pozvaný předstoupí a v uctivé vzdálenosti poklekne na pravé koleno. Pak přistoupí blíže a kleče na obou kolenou přijme pohár. Povstane a poněkud odstoupí, stále čelem k Jeho Výsosti, znovu poklekne a vypije naráz do dna. Nato vstane a pozdraví, položiv si ruku na hlavu.

Naše průvodce a sloužící mezitím posadili pod přístřešek nedaleko velkého stanu, kde se konala slavnost. Všude kolem bylo rozestavěno mnoho malých stanů a přístřešků, kde seděli různí jiní vyslanci, kteří nebyli považováni za tak významné, aby směli sedět ve společnosti Timurově. Pod každým přístřeškem stál velký džbán vína. Timur sám poslal dva ze svých džbánů našim sluhům a průvodcům.

Před Timurovým místem postavili dřevěný rám s napjatými lany, na nichž cvičili akrobati. Po jejich vystoupení přivedli čtrnáct slonů; jsou velice černí a nemají žádné chlupy, kromě na ocase, který je chlupatý jako u velblouda. Jsou to ohromná zvířata a každé váží tolik jako čtyři nebo

pět statných býků. Jejich těla jsou zavalitá, nemají ladné pohyby a vypadají jako vycpaný pytel. Jejich nohy jsou úplně rovné a všude stejně tlusté, přední i zadní. Noha je kulatá a neohrabaná, má pět prstů a na každém z nich je nehet podobný lidskému. Sloni nemají téměř žádný krk; jejich přední žebra jsou mohutná a vystouplá, takže hlava sedí přímo na těle. Nedosáhnou tedy tlamou na zem. Uši jsou kulaté, nesmírně veliké a mají vroubkované okraje. Oči jsou maličké. Za krkem sedí rozkročmo pohaněč, který má v ruce bodec a tím nutí zvíře, aby vykonávalo jeho rozkazy. Sloni hlava je ohromná; vpředu ve tváři je otvor, z něhož vybíhá chobot v místech, kde by měl být nos. Chobot je nahoře široký a dolů se zužuje trochu jako rukáv; sahá až na zem. Chce-li se slon napít, vstřčí konec chobotu do vody a saje, abychom tak řekli, vodu nosem. Pomocí chobotu také jí; uchopí jí potravu a podá si ji do tlamy. Umí si utrhnout otep trávy pěkně u země, jako by ji uřízl nožem, stočí chobot a vstřčí si ji do tlamy. Tak se pase. Chobotem si slon opatří vše, co potřebuje. Chobot je neustále v činnosti; svinuje se a rozvinuje jako had. Dosáhne si jí i na záda a kamkoli po těle.

Pod kořenem chobotu se otvírá tlama s podobnými čelistmi, jako má vepř nebo divoký kanec. Z ní vyrážejí dva kly, tlusté jako mužská noha a dlouhé jako rozepjaté paže. Když sloni spolu zápasí, připevní jim na každý kel železný kruh s ostrou čepelí, trochu kratší než naše válečné meče. Je dlouhá jen asi jako ruka. Slon je velice chápavé zvíře a hbitě provádí, co mu poručí jeho pán. Stačí ho jen poškrabat bodcem na hlavě a slon už jde, kam má. Umí se dokonce i otočit na zadních nohou jako medvěd; jeho pohyby vůbec v mnohém připomínají medvěda. Při zápasu útočí slon skokem a zasazuje rány svými kly. Chce-li ho jeho pán vydráždit k větší zuřivosti, poraní ho bodcem vpředu na hlavě. Slon zhluboka zachrochtá jako vepř a rozběhne se kupředu. Zůstane-li venku, zahojí se mu taková rána ještě téže noci; zavedou-li ho však do stáje, zahyne na ni co nevidět. Jeho pán ho snadno přiměje, aby mu

podal se země, cokoliv se mu zachce. Slon rozvine chobot, popadne žádanou věc a pouhým otočením chobotu ji podá do budky na svých zádech. Chtějí-li s něho lidé sestoupit, slon si klekne tak, že natáhne zadní nohy dozadu a přední dopředu a lehne si břichem na zem. Lidé pak snadno sklouznou po jeho zadku.

Toho dne kupříkladu sloni závodili s koňmi; a když všichni sloni běželi bok po boku, třásla se celá země. Jejich náporu nemůže odolat žádné zvíře, ba ani člověk. Po tom, co jsem viděl, věřím, že v bitvě vydá každý slon za tisíc pěších vojáků. Obklopí-li je dav, podupou a pošlapou všechno. Jsou-li poranění, bojují tím lépe a ničeho se neleknu. Jejich kly jsou ovšem uzpůsobeny pouze k ráně vzhůru; proto jim je přiřezávají nakrátko a připevňují na ně čepel, aby mohli udeřit i směrem dolů. Slon vydrží den i dva dny bez potravy. Říkají dokonce, že v bitvě nemusí dostat vůbec nic celé tři dny.

Slavnost toho dne byla tak veliká, že k obsluze hostí bylo zapotřebí tři set mužů. Procesí vozů neustále přiváželo potraviny, přicházely průvody velbloudů naložených jídlem a všude ležely hromady jídla. Brzy však bylo všechno snědeno. Sotva zmizely pečeně, objevily se stolečky bez ubrusů a na nich mísy s dušeným masem. Pak přišla rýže a sladkosti, pečivo a slazený chléb. Mezitím se snesla noc a sluhové rozžehli v pavilónu množství svítilen. Stále ještě se jedlo a pilo, zejména dvorní dámy a dvořané. Počítalo se, že slavnost potrvá celou noc; byla to přece svatební noc Timurova vnuka a nevěsta byla rovněž z jeho příbuzenstva. Sotva jsme zjistili, že se zde bude hodovat do rána, vytratili jsme se nenápadně z pavilónu a nechali jsme Jeho Výsost, aby se svými ženami a princeznami vytrvala na svatbě až do konce.

K té ohromné slavnosti sezval Timur všechny velmože a šlechtice ze své říše; tak se stalo, že jsme například viděli v Samarkandu krále Badachšanu, země, která je proslulá svými rubínovými doly. Byli jsme jí též přijati ve slyšení a po obřadných poklonách jsme se ho podrobně

vyptávali, jak se těží rubíny. Odpověděl nám milostivě, že nedaleko jeho hlavního města je hora, v níž je důl. Každodenně tu lidé kopají, lámou skálu a pátrají v nitru hory po vzácných kamenech. Najdou-li žílu, sledují ji pozorně, a přijdou-li na drahokamy, vydlabávají je z horniny dláty, kousek po kousku, pečlivě a opatrně. Potom se kameny brousí a leští. Timur prý postavil u dolu silnou stráž, aby dohlížela na zachovávání jeho práv. Hlavní město Badachšán leží od Samarkandu asi deset dní cesty směrem k Menší Indii. Dále tu byl jiný mocný muž, Timurův místodržící v Akivi, což je země, odkud přichází lapis lazuli. Ve skalách, kde se těží, se též nacházejí safíry. Město Akivi leží stejně daleko od Samarkandu jako Badachšán, tedy asi deset dní směrem k Menší Indii, avšak o něco jižněji.

30. října Timur opustil tábor hordy a vrátil se do Samarkandu. Usídlil se poblíže mešity, která měla být hrobkou jeho vnuka, prince Muhammada Sultána. Princ zemřel v Malé Asii krátce po Timurově vítězství nad tureckým sultánem. Zajal tehdy v bitvě sultána Bájezída, brzy nato však podlehl svým ranám. Timur tohoto vnuka velice miloval a na jeho památku dal vystavět nádhernou mešitu, v níž měly být pohřbeny princovy pozůstatky. Nyní chtěl Timur oslavit vysvěcení hrobky slavností, k níž nás jako obvykle milostivě pozval. Při té příležitosti nám ukázal kapli, v níž měl princ odpočívat. Byla čtvercová, velmi vysoká a skvostně vyzdobená vně i uvnitř zlatými a modrými kachlíky s překrásnými vzory. Bylo tu i mnoho jiné umělecké práce ve štuku i alabastru. Když převezl princovo tělo z turecké země do Samarkandu, nařídil Timur městu, aby zahájilo stavbu. Před nedávnem se na ni přijel podívat a zjistil, že kaple neodpovídá jeho přání a že je příliš nízká. Okamžitě nařídil, aby dosavadní zdi byly strženy, a stavitelé se musili zaručit, že všechno postaví za deset dní znovu, jinak všem, i dělníkům, hrozily strašné pokuty. Neprodleně se tedy do toho dali a pracovali bez ustání ve dne v noci. Timur sám se už dvakrát přišel podívat, jak stavba pokračuje. Dal se sem přinést v nosítkách, neboť ve svém věku

už nejezdil na koni. Kaple byla vsutku celá postavena za stanovených deset dní; bylo neuvěřitelné, že se tak velká budova může postavit za tak krátkou dobu. V určený den se tedy konala slavnost zasvěcení a po ní nás nejvyšší komoří Šáh Melik Mírzá zavedl k Jeho Výsosti, kde jsme oba dostali plášť z kinkobu a pod něj úzkou kazajku, jakou nosí Tataři, když je zima. Byla z hedvábné látky lemované kožešinou a měla vysoký límec ze dvou kuních kožešin. Kromě toho nám darovali ještě klobouky a měšec, v němž bylo 1500 stříbrných mincí, kterým říkají tanga. Každá z nich má cenu asi dvou našich reálů. Poděkovali jsme Jeho Výsosti a složili jsme mu poklonu, jak je předepsáno. Timur nás pak oslovil řka, abychom si s ním zítra přišli ještě pohovořit. Potom budeme propuštěni a můžeme se vrátit domů. Řekl přitom, že si teď váží španělského krále jako vlastního syna.

KAPITOLA 15.

SAMARKAND

(pokračování)

Sotva byla hotova mešita nad hrobem jeho vnuka, pustil se Timur do jiného díla, které mělo zkrášlit vzhled města Samarkandu. Každoročně sem totiž přicházelo množství zboží z Číny, Indie, Tatarska a jiných zemí, neboť se všemi zeměmi kolem samarkandské říše kvetl čilý obchod. Ve městě však dosud nebylo žádné vhodné místo, kde by se toto zboží mohlo uskladnit, rozmístit a vyložit na prodej. Timur tedy teď přikázal, aby byla založena ulice napříč Samarkandem, jež by měla po obou stranách krámy, kde by se prodávaly všechny druhy zboží. Ulice měla procházet středem města a sahat z jednoho konce na druhý. Stavbu svěřil dvěma mocným dvořanům a hned jim dal na srozuměnou, že mu ručí hlavou za včasné splnění úkolu. Oba tedy začali s největším kvapem

a hnali práci ve dne v noci. Všechny domy podél vytčené čáry byly strženy a jejich obyvatelé nebyli ani předem upozorněni. Nikdo si nevěšmal nářku postižených, jimž zbořili dům nad hlavou a kteří musili v chvatu zachraňovat své svršky, jak se dalo. A sotva zmizely staré domy, hned přišli stavitelé a založili širokou novou ulici. Po obou stranách rostly krámy a před každým z nich stál velký kamenný stolec s bílou deskou. Každý krám měl dvě místnosti, přední a zadní. Ulice byla celá překlenuta kupolovitou střechou; světlo sem vnikalo okny v kupolích. Jakmile byly krámy hotové, už se do nich stěhovali kupci, rozkládali své zboží a prodávali. V pravidelných vzdálenostech byly zřízeny kašny. Veškeré náklady platila městská rada. Dělníkům nechybělo; bylo jich vždy tolik, kolik dozorcí potřebovali. Zedníci, kteří pracovali ve dne, šli na noc domů a na jejich místa nastoupili jiní, kteří pracovali v noci. Jedni strhávali domy, jiní zakládali ulici, další stavěli nová stavení. Dnem i nocí tu vládl takový ruch, jako by se tu činili všichni čerti z pekla. Tak za dvacet dní byla hotova celá ulice; byl to zázrak a div na pohled, avšak ti, jejichž domy byly takto zničeny, měli dobrý důvod k nářku.

Nikdo se však neopovážil zmínit se o tom Jeho Výsosti. Nakonec se obrátili o pomoc k několika sajjidům, kteří patřili mezi oblíbence a rádce Timurovy a mohli s ním mluvit, jak se jim zlíbilo, jak je ostatně výsadou potomků Prokových. Ti se případu ujali a jednoho dne, když hráli s Timurem šachy, zmínili se mu o tom. Odvážili se mu říci, že by bylo správné, dal-li zbořit domy oněch chudasů, aby jim také zaplatil odškodnění, alespoň za půdu, kterou zabrala nová ulice. Když to Timur uslyšel, rozlítl se a prohlásil, že všechna půda v Samarkandu patří osobně jemu, neboť on ji koupil za své peníze; že má na to pravoplatné listiny a že je hned zítra dá veřejně vyložit k nahlédnutí. A dodal, že bylo-li cokoli vzato neprávem, zaplatí za to okamžitě náhradu. Mluvil o svých právech s takovým důrazem, že sajjidové byli dokonale zahanbeni. Byli jen

rádi, že nedal hned rozkaz, aby byli všichni o hlavu kratší. Když vyvázli takto bez úhony, nezbylo jim než Timurovi odpovědět, že cokoli Jeho Výsost učiní, musí být samo o sobě dobré, a vše, co nařídí, musí být provedeno.

Mešita, kterou dal Timur postavit na paměť matky Veliké chánum, se nám zdála být nejvelkolepější v celém městě. Sotva však byla hotova, znelíbila se Timurovi vstupní brána. Zdála se mu být příliš nízká a nařídil, že musí být stržena. Když začali dělníci kopat nové základy, oznámil Timur, aby stavbu urychlil, že osobně povede práci na jednom pilíři. Dozor nad druhým pilířem svěčil svým dvěma oblíbencům. A všichni teď měli pozorovat, kdo z nich bude dříve hotov, zda on, nebo oni. Timur byl tehdy již chatrného zdraví, nemohl stát dlouho na nohou a dával se už jen nosit v nosítkách. Každého rána se však dal donést na staveniště a zůstával tam většinu dne poháněje dělníky. Poručil vždy uvařit hojnost masa a dával je házet dělníkům do jam, jako se kosti házejí psům. K překvapení všech házel i on sám vlastní rukou. Šla-li práce obzvláště dobře a byl-li spokojen, házel zedníkům stříbrné mince. Tak pokračovala stavba ve dne v noci, až nadešel čas, kdy musela být přerušena — stejně jako práce na nové ulici — protože nastala zima a začal padat sníh.

V pátek 1. listopadu jsme se dostavili k Timurovi podle jeho přání a doufali jsme, že nám dá svolení k odjezdu do vlasti. Sídlil tehdy v paláci vedle rozestavěné mešity, na níž teď byla zastavena práce. Čekali jsme od časného rána do poledne, až se na nás dostane. Teprve v poledne se Timur vynořil ze svého stanu, který tu byl pro něho postaven. Odebral se k výstupku na nádvoří a usedl tam. Podával se tu oběd, sotva však skončil, vzkázal nám Timur, abychom šli domů a prominuli, že nás toho dne nemůže přijmout. Má prý mnoho jiných věcí na práci, hlavně se svým vnukem Pír Muhammadem, Pánem Indie, který má co nevidět zase odjet do své země. Právě toho dne Timur věnoval princů mnoho koní, čestných šatů a zbraní a stejně obdaroval i pány z jeho družiny, kteří měli jet s ním.

Nazítří v sobotu jsme se znovu ohlásili u dvora, Timur se však neobjevil vůbec a říkalo se, že je nemocen. Čekali jsme až do odpoledne, nevyjde-li zase na nádvoří. Místo něho vyšel jeden ze tří komořích, kteří tvořili tajnou radu, a řekl nám, že se máme vrátit domů, protože Jeho Výsost nás nemůže přijmout.

V neděli jsme tam šli opět a zase jsme dlouho čekali, až nakonec se objevili ti tři komoří a chtěli vědět, kdo se opovážil nás sem pozvat. Vyzvali nás, abychom se ihned vrátili domů, že Jeho Výsost nepřijímá. Povolali si též onoho tatarského šlechtice, kterému jsme byli svěřeni, a hněvivě se ho ptali, na čí rozkaz sem stále chodíme. Málem mu ve zlosti dali za trest provrtat nos, podařilo se mu však našťástí dokázat, že nás sem neposlal on, ba dokonce že s námi toho dne ještě ani nemluvil. Jeho nos tedy vyvázl bez pohromy, ale přesto se mu sneslo na záda mnoho ran holí. To vše se stalo z rozkazu těch tří komořích, neboť Timur byl tehdy vskutku velmi nemocen a všichni u dvora žili ve velikých obavách. Tři komoří, kteří spravovali státní záležitosti jako jeho tajná rada, v té době vůbec nevěděli, co mají dělat. Nedali nám tedy ještě souhlas k odjezdu a vybídli nás jen, abychom vyčkali v pokoji, až nás zase zavolají. Čekali jsme tedy trpělivě, až si Jeho Výsost pro nás pošle; netroufali jsme si už ohlásit se sami. Za několik dní přišel jakýsi Čagataj a oznámil nám, že ti tři komoří nám jménem Timurovým vzkazují, abychom se okamžitě připravili na zpáteční cestu. Příštího dne ráno prý máme vyrazit a s námi ještě poselstvo egyptské a turecké. Naším průvodcem má být jakýsi Carvo Tumán Ughlán, který s námi pojedje až do Tabrízu a bude se o nás cestou starat. Současně prý již tři komoří vydali patřičné rozkazy, týkající se našeho stravování a ubytování ve všech městech a táborech, jimiž budeme projíždět.

V Tabrízu se nás ujme princ Omar Mírzá a vypraví každé poselstvo do jeho země. Proti tomuto jednání jsme neprodleně protestovali, protože Jeho Výsost nás dosud nepropustila a nedala nám ani odpověď na list našeho pána,

krále kastilského. Bez této odpovědi nemůžeme odjet. Čagataj jen krátce prohlásil, abychom raději nic neříkali, že tři komoří už stejně všechno zařídili. Ať se tedy připravíme na cestu, ostatní dva vyslanci se prý už rovněž chystají. To jsme však nechtěli; vydali jsme se proto do paláce a požádali jsme o rozmluvu s komořimi. Byli jsme bez průtahů přijati a hned jsme jim připomněli, jak minulý čtvrtek si nás Timur pozval a slíbil nám, že s námi pohovoří a pak nás propustí. Teď však nám tento Čagataj vyřizuje jejich příkaz, abychom odjeli už zítra. Udivuje nás to a nerozumíme tomu. Komoří nám odpověděli, že slyšení u Jeho Výsosti teď není možné a u dvora prý už déle nemůžeme zůstat. Je tedy nutné, abychom odcestovali co nejrychleji, právě tak, jak nám bylo vyřízeno. Zařídili to ovšem proto, že Timurovi bylo již velice zle, nemohl už ani promluvit a čekalo se, podle názoru lékařů, že může každým okamžikem zemřít. Řekli nám otevřeně, že náš uspišený odjezd je způsoben tím, že Timur umírá. Ve svém vlastním zájmu prý musíme být pryč, než se zpráva o jeho smrti rozhlásí a hlavně než se dostane do provincií, kterými musíme projíždět. Ať jsme namítali cokoliv proti tomuto názoru a proti takovému náhlému propuštění bez Timurova dopisu, tři komoří měli na všechno jedinou odpověď. Je prý zbytečné teď o tom mluvit, musíme okamžitě pryč, a pokud jde o odpověď na dopis našeho krále, náš průvodce to zařídí. Věc zůstala takto nerozřešena až do 18. listopadu, kdy k nám znovu přišel posel od tří komořích. Tentokrát přinesl čtyři písemné průkazy a pokyny vlády pro čtyři hlavní města na naší cestě. Právilo se v nich, že nám vyslancům, jakmile přijedeme, mají být dáni koně k další cestě. Posel současně vyřizoval, že na výslovný rozkaz komořích zítra ráno musíme vyrazit. Odpověděli jsme znovu, že neodjedeme, dokud neuvidíme Timura nebo nedostaneme od něho písemný příkaz. Na to řekl posel, že ať chceme či nechceme, zítra odjedeme. Opravdu tentokrát tomu tak bylo; večer toho dne nás vystěhovali z našeho obydlí a dopravili nás za město do

sadu, kde se k nám připojil vyslanec káhirskeho sultána. Přechkali jsme tu noc čekající na tureckého vyslance, který měl rovněž být naším společníkem. Zůstali jsme tu pak ještě tři dny, až konečně 21. listopadu jsme byli všichni pohromadě a celá výprava opustila Samarkand.

Musím vám teď, na závěr našeho zdejšího pobytu, trochu popsat město a povědět vám, co všechno Timur vykonal pro jeho zkrášlení. Samarkand stojí v rovině a je obehnán hliněnou hradbou. Město samo je o něco větší než Sevilla, za hradbami se však rozkládají ještě rozlehlá předměstí, roztroušená na všech stranách mezi zahradami a vinicemi. Jsou často vzdálena leguu nebo dvě od vlastního města. Mezi sady se táhnou ulice a otevřená prostranství, kde je stále mnoho lidí a prodává se nejrůznější zboží. Mimo město tedy žije vlastně více lidí než ve městě. V těchto předměstských zahradách jsou překrásné domy a Timur sám tu má četné paláce a letohrádky. Zahrad a vinic je kolem Samarkandu tolik, že příchozí vidí jen hradbu zelených stromů, v níž se domy úplně ztrácejí. Ulicemi i zahradami se táhne množství zavodňovacích stružek; v zahradách se pěstují melouny a bavlna. O vánočních je tu k dostání tolik melounů a hroznů, že je to až neuvěřitelné. Denně sem přicházejí velbloudi s náklady melounů z venkova a je podivuhodné, kolik se jich prodá a sní hned na trhu. Lidé je tu dokonce nakládají a suší podobně jako fíky a uchovávají je tak až do příštího roku. Dělá se to tak, že se meloun rozkrájí na plátky, slupka se oloupe a dužina se nechá na slunci vyschnout; když jsou plátky úplně suché, seberou se, sváží a naskládají do košů. Vydrží tak celý rok.

V okolí města jsou četné usedlosti; sem Timur usazuje lidi, které přivádí z dobytých území. Půda v celém samarkandském kraji je nesmírně úrodná a dává bohatou zeň. Roste tu spousta ovocných stromů, dobytek tu je výtečný a všude je hojnost drůbeže. Ovce jsou proslulé svými tučnými ocasy, které váží až dvacet liber, tolik, kolik může člověk unést v jedné ruce. Stáda těchto ovcí jsou tak

ohromná, že i v době, kdy tu táboří Timur se svým vojskem, je na trhu k dostání pár ovcí za dukát. Ceny jsou tu tak nízké, že za jeden *meri*, což je mince asi v hodnotě půl reálu, se dostane půl druhé měřice ječmene. Pečeného chleba je všude dost a rýži lze koupit lacino v jakémkoliv množství. Bohatství a nadbytku je v tomto městě tolik, že to je zázrak na pohled; proto se ostatně jmenuje Samarkand, což správně má být Semiz-kent neboli „Bohaté město“. „Semiz“ (turecky) znamená „tučný“ nebo „bohatý“ a „kent“ je „město“. Samarkand však neoplývá jen plodinami; je tu i hojnost dílen a továren. Vyrábí se tu například oba druhy hedvábí, zajtúnské i kinkob, dykyta i krep a mnoho jiných látek. Kromě toho se tu dělají zvláštní kožešinová lemování k hedvábným šatům, látky se barví zlatě, modře i jinými barvivy, avšak nade všechno je zdejší koření. Timur vždycky podporoval obchod a chtěl, aby jeho město vynikalo nade všechna ostatní. Odevšad, kam přišel, odvedl do Samarkandu nejlepší lidi, hlavně řemeslníky, a usadil je tu. Z Damašku například odvedl všechny tkalce, kteří uměli pracovat s hedvábnickým stavem; dále výrobce luků, kteří vyrábějí pověstné kuše; zbrojře a platněře; a také výrobce skla a porcelánu, kteří patří mezi nejlepší na světě. Z Turecka si přivezl puškaře, kteří umějí dělat arkebuzy, a všechny podobné řemeslníky, kdekoliv je našel, jako zlatníky, stříbrotepce a zedníky. Bylo jich takové množství a z tolika oborů a odvětví, že brzy byli ve městě shromáždění nejlepší mistři všech řemesel. Usazoval tu také katapultníky, techniky, střelce i ty, kteří dělají lana k těmto strojům. A konečně dal sít konopí a len tam, kde dříve nikdy nebyla obdělávaná půda.

Tolik tedy přibylo obyvatelů nejrůznějších národností, že Samarkand teď čítá všech mužů i s rodinami na 150 000 duší. Podle národů tu jsou zastoupeni Turci, Arabové a Mauři různých sekt, z křesťanů Řekové a Arméni, katořáci, jakobité i nestoriáni, a kromě nich ti, kteří křtí ohněm na čelo (Indové) a jsou křesťany, ač poněkud zvláštní víry. Žije zde tolik lidí, že pro všechny zdaleka nebylo dost domů

ve městě, ba ani v předměstích a ve vesnicích; mnoho jich tedy bydlí dočasně v děrách a ve stanech pod stromy, což nás silně udivilo.

Na samarkandských trzích je hojnost zboží dováženého ze vzdálených zemí; z Ruska a Tatarska sem přicházejí kůže a plátno, z Číny hedvábí, nejjemnější na světě, z něhož zase nejlepší je hladký druh bez vyšívání. Dále pižmo, které se vyskytuje pouze v Číně a nikde jinde, rubíny a démanty, jež jsou v těchto končinách hojnější než kdekoliv, perly a konečně rebarbora a četná jiná koření.

Nejpřepychovější a nejdražší je zboží, které se sem dováží z Číny. O čínských řemeslnících se říká, že jsou nejdovednější ze všech národů. A říká se to tak, že oni mají dvě oči, Frankové jen jedno a muslimové že jsou vůbec slepí. Tak Frankové a Číňané svým uměním předstihují všechny ostatní.

Z Indie se sem dováží drobné koření, a to nejvzácnější druhy, jako muškátový ořech, hřebíček, skořicový květ i kůra, zázvor a mana a mnoho jiných, které se nikdy neobjeví na trhu v Alexandrettě. Všude na náměstích se veřejně připravuje maso, vaří se, peče i dusí. I drůbež a zvěřinu tu prodávají hotovou a vedle hned chléb a nádherné ovoce. Všechny potraviny, i ty venku připravené, jsou pěkně čisté; provoz je kolem nich nepřetržitě od rána do večera a dokonce i v noci.

Je tu mnoho řezníků i stánků se zvěřinou, bažanty a koroptvemi. Mnohé z nich jsou otevřeny ve dne i v noci.

V jedné samarkandské čtvrti je hrad, který nestojí na kopci, je však ze všech stran chráněn hlubokými roklami. Dole v nich teče voda, takže hrad je jen těžce dostupný. Zde je uložen Timurův poklad a nikdo z města sem nesmí vkročit. Výjimku tvoří jen velitel pevnosti a posádka. Uvnitř však žije v trvalém zajetí přes tisíc řemeslníků; vyrábějí tu přílby a brnění, kuše a šípy a pracují bez ustání, pokud si je tu Timur ponechá. Před (sedmi) lety Timur opustil Samarkand a vydal se na onu výpravu, kdy dobyl Turecka a vyplnil Damašek. Tehdy nařídil, že všichni vojáci si mají

vzít s sebou ženy a děti, pokud ovšem je nechtějí raději nechat doma. Tento rozkaz byl vydán proto, že Timur měl v úmyslu zůstat v poli tak dlouho, dokud nepokoří všechny své nepřátele. Přísahal tehdy, že nevkročí do svého samarkandského hradu dříve než za sedm let.

Právě v té době, kdy jsme byli v Samarkandu Timurovými hosty, přibýlo tam poselstvo čínského císaře, které mu doručilo tuto zprávu: že je všeobecně známo, že on, Timur, drží některé země, které dostal od čínského císaře v léno a z nichž měl platit roční poplatek; že tento poplatek nebyl placen celých sedm let a že on, Timur, jej tedy má ihned splatit.

Odpověď Jeho Výsosti zněla, že to vše je naprostá pravda a že on je ochoten zaplatit vše, co je dlužen; jenže nehodlá obtěžovat pány vyslance, aby se s poplatkem museli vláčet nazpět do Číny, nýbrž jej tam přinese on sám. To bylo ovšem řečeno posměšně, protože Timur neměl nijak v úmyslu něco platit. Minulých sedm let samozřejmě neplatil nic a čínský císař se ani o nic nehlásil. Důvodem toho bylo, co se v té době stalo v Číně.

Na počátku tohoto období zemřel vládnoucí císař a zanechal po sobě tři syny. Podle jeho vůle byla říše rozdělena mezi ně. Nejstarší celkem přirozeně ji chtěl mít celou a snažil se své bratry vypudit. Mladšího dal tedy hned zavraždit, druhý mu však unikl a bojoval s ním, až nakonec ho úplně přemohl. Nejstarší, když viděl, že jeho věc je ztracena, propadl zoufalství, zapálil svůj tábor a zahynul v plamenech i se svými lidmi. Zbýlý bratr se tedy stal císařem. Když utichly zmatky a znovu zavládl pořádek, poslal k Timurovi své vyslance a upomenul ho o poplatek. Nedávno jsme slyšeli, že Timur nařídil, aby tito čínští vyslanci byli ihned pověšeni; nevíme však, byl-li rozkaz skutečně vykonán nebo podařilo-li se císaři nakonec prosadit svůj požadavek a zachránit svou čest.

Do hlavního a největšího města Číny, které se jmenuje Kambaluk, je ze Samarkandu šest měsíců cesty. Z toho dva měsíce se musí jet úplně neobydlenou pustinou, kde

žijí jen kočovníci se svými stády. V červnu, krátce před naším příjezdem, přišla do Samarkandu karavana osmi set velbloudů s čínským zbožím. Hned potom se vrátil Timur ze svého západního tažení a přijal čínské vyslance, kteří mu doručili onen císařův vzkaz. Okamžitě byla celá karavana, lidé i zboží, postavena pod dozor a nikdo z nich se už neměl vrátit do Číny. Lidé, kteří cestovali z Kambaluku, buď s vyslanci, nebo s karavanou, přinesli čerstvé zprávy o tom, jak to vypadá v císařově říši, a vyprávěli o nesmírném bohatství a velikosti čínského národa. Mezi nimi byl tatarský kupec, který žil v Kambaluku celých šest měsíců. Tvrdil, že to město leží nedaleko moře a je jistě dvacetkrát větší než Tabríz. Je-li tomu tak, musí to být největší město na světě, neboť Tabríz měří napříč jistě dobrou leguu a Kambaluk by tedy měřil z jednoho konce na druhý dvacet leguí. Čínský císař prý má tolik vojáků, že když vytáhne s vojskem za hranice, zanechává doma na stráž 400 000 jezdců nepočítaje pěší oddíly. V Číně je prý nařízeno, že veřejně může jezdit na koni jen šlechtic, který velí alespoň tisíci jezdců. A přece se tam potkává takových šlechticů velmi mnoho.

Ten kupec vyprávěl o Číně ještě mnoho podivuhodných věcí, i to, že jejich císař prý byl od narození modloslužebník a nedávno se přiklonil ke křesťanské víře.

Tehdy, když jsme přijeli do Samarkandu, uplynulo právě sedm let od chvíle, kdy Timur opustil město. S velikou slávou tedy vstoupil opět do svého hradu a dal si předložit všechny zbraně a zbroj, které za tu dobu vyrobili jeho zajatci dělníci. Ukázali mu mezi jiným tři tisíce úplných brnění, která se nám zdála být velice dobrá až na to, že jejich pláty nebyly dosti silné. Neumějí tu totiž správně zakalit ocel. Kromě toho tam bylo nepřehledné množství přilbic, kulatých a vysokých, které mají vpředu ochranný plát pro obličej a nos, široký asi dva prsty a sahající až k bradě. Dá se spustit nebo zdvihnout a má odvrátit ránu mečem ze strany. Brnění je uspořádáno podobně jako naše španělské; zde však nosí dlouhou suknicí z jině

látky než z ocelových plátů, která sahá tak nízko jako u nás kazajka.

Asi patnáct dní od Samarkandu směrem k Číně leží země, kde žijí Amazonky. Jsou to ženy, které mezi sebou nestrpí muže. Jednou za rok se souhlasem starších vezmou matky své dcery a vydají se s nimi do sousedních zemí. Tamní muži je k sobě pozvou a dívky s nimi žijí, jedí a pijí, každá u toho, koho si vybrala. Po nějaké době se ženy vrátí domů. Narodí-li se jim dcery, ponechají si je a syny pošlou k otcům. Tyto Amazonky nejsou poddány Timurovi, nýbrž se počítají mezi lid čínského císaře. Jsou to křesťanky řeckého ritu. Pocházejí z oněch starých Amazonek, které bojovaly u Tróje, když ji obléhali Řekové. Tehdy v Tróji byly vlastně dva rody Amazonek: jeden původu tureckého, který zůstal stále na svém místě, a druhý, který se odstěhoval až tam, kde je teď.

Veřejný pořádek je v Samarkandu udržován s největší přísností. Nikdo se neodvážá rvát se nebo utiskovat souseda. Ostatně příležitostí k zápasu jim Timur dopřává dost za hranicemi.

Jeho Výsost stále provázejí soudcové, kteří vykonávají právo v táboře i v paláci. Zajíždějí i do vzdálených provincií, poslouchají žaloby a rozsuzují spory. Tito soudci jsou zvláště k tomu jmenováni a mají rozdělené obory; někteří soudí jen trestní případy a rvačky končící krveprolitím, jiní zase mají přiděleny podvody a zpronevěry, které se týkají státu. Další opět mají na starosti stížnosti a žaloby, které se prostřednictvím zástupců vlády v provinciích a městech předkládají přímo Timurovi. A konečně tu jsou úředníci, kteří přijímají cizí poselstva a starají se o ně. Tři oddělení mají tedy na starosti spravedlnost. Kdekoli se usídlí knížecí tábor, každé z nich soudí ve svém oboru. Postaví se tři veliké stany, kam jsou přiváděni žalobci a zločinci, kde soudcové vyslychají a vynášejí rozsudky. Avšak dříve než dojde k rozsudku, jdou a ohlásí všechno Timurovi; rozsudky se pak bez odkladu provedou. Má-li být některé rozhodnutí zachyceno písemně, soudce si

přízve písaře, který všechno zapíše. Zápisy však bývají stručné a jsou brzy hotové. Každý takový zápis musí být podepsán a opíše se do soudní knihy, kterou opatruje písař. Samotnou listinu pak dostane úředník, který má věc provádět; ten vezme stříbrnou pečeť se svým znakem, potře ji inkoustem a otiskne ji dole na listině. Jiný úředník si ji pak zapíše do knihy a vrátí ji soudci, který ji teprve teď opatří svou pečeti. Jsou-li takto ověřeny tři nebo čtyři listiny, označí je Timurovou osobní pečeti, na níž se kolem trojúhelníku ze tří kroužků °° ovíjí nápis: „Toto je pravda.“

Jakmile jsou na listině pečeti soudce a Timura, každý úředník neprodleně provede, co je v ní napsáno.

Zbývá ještě povědět, jak Timur kdysi přemohl a na hlavu porazil tatarského chána Toktamyše (vládce Zlaté Hordy). Byl to velice mocný kníže a nebezpečnější nepřítel než sám turecký sultán. A jak po porážce Toktamyšově se objevil náčelník jménem Idiku, který si činil nároky na vládu nad Tatarskem. Byl to kdysi Timurov poddaný a vazal; dnes je to jeden z nejvážnějších protivníků a nejmocnějších soupeřů Jeho Výsosti.

Asi před jedenácti lety sebral Toktamyš veliké jízdní vojsko a vpadl do Persie. Prošel krajem (azerbájdžánským), opanoval Tabríz a zmocnil se celé Horní Arménie. Vyplenil mnohá města, ztekl mnohé hrady a zpustošil celý kraj. Sami jsme ještě viděli stopy jeho řádění v oblasti kolem Surmari. Stejný osud stihl i hlavní město kraje Sisakán (na jih od jezera Gokča). Toktamyš dobře věděl, že celá tato země je částí Timurovy říše, a proto sotva pobral dosti kořisti, chvatně se stáhl zpět do Tatarska. Timur však, jakmile se dověděl o těchto událostech, vydal se za ním a pronásledoval ho, jak nejrychleji mohl, ačkoliv měl méně lidí než Toktamyš. Dohonil jeho vojsko na břehu velké řeky Tereku, blízko tatarských hranic. Timur se hned pokusil zmocnit se brodu a chystal se přejít na druhý břeh.

Daleko široko na obě strany nebylo jiné místo, kde by se

řeka dala překročit. Když se Timur objevil, byl Toktamyš už na druhé straně. Vida, že mu je Timur v patách, rozhodl se držet brod a opevnil svůj břeh dřevěnou hradbou. Timur se tedy zastavil též a poslal k Toktamyšovi posly, tázaje se, proč se tak zachoval. Ujišťoval ho, že on, Timur, je jeho dobrým přítelem a že s ním nikdy nevyhledával spor. Dovolával se i Boha za svědka, že nikdy neměl v úmyslu na něho zaútočit. Toktamyš však znal dobře Timurovu lstivost a na takové řeči nic nedal. Druhého dne tedy Timur strhl stany a vydal se vzhůru proti proudu po jižním břehu řeky. Toktamyš ho následoval na severním břehu a držel s ním stále krok. Tak spolu táhli proti vodě, ve dne šli a v noci tábořili, majíce řeku stále mezi sebou. To trvalo tři dny, aniž jeden druhého předstihl. Třetí noci, sotva byl tábor rozložen, Timur nařídil, aby si všechny ženy, které táhly s jeho vojskem, nasadily přilby a válečné oděny mužů, aby vypadaly jako vojáci. Muži vsedli co nejrychleji na koně, každý vzal ještě jednoho zásobního, a hnali se s Timurem zpět ke brodu. V táboře zůstaly jen ženy, otroci, zajatci a strážé. Timur spěšně urazil tu třídní vzdálenost, přešel řeku a na protějším břehu postupoval zase vzhůru. Za časného rána se přičítal na Toktamyšův tábor a úplně jej vyhladil. Zmocnil se celé Toktamyšovy kořisti, ale Toktamyš sám unikl.

Byla to veliká a slavná bitva, protože Toktamyš velel ohromnému vojsku. Timur ji považoval za svůj největší úspěch; cenil si jí více než vítězství nad Bájezídem. Ještě jednou se Toktamyš vzbouřil a vytáhl proti Timurovi. Pokoušel se překvapit ho a vlákat ho do zálohy. Timur však byl připraven a znovu ho porazil. Toktamyš, zdrcen touto novou porážkou, opět uprchl. Jeho lidé se začali mezi sebou hádat a svářili se tak dlouho, dokud na sebe nestrhl moc jakýsi Idiku, který byl dlouho ve službách Timurových. Stojí teď v čele Tatařů a proti Jeho Výsosti a Tataři ho uznávají za svého vůdce. Odvrhli všechnu poslušnost a věrnost Timurovi a Idiku se ho snažil lstí připravit o život. Doufal, že bude-li Timur odstraněn, on,

Idiku, by se mohl stát pánem nejen Tatarska, nýbrž i celé samarkandské říše. Timur jeho plány dobře znal a pokoušel se několikrát, ač bezvýsledně, lapit ho a vydat ho na smrt. Dosud tedy Idiku unikal jeho nástrahám, neboť je chytrý a mocný; mezi oběma je však otevřené nepřátelství. Vojsko Idikuovo dnes čítá přes dvě stě tisíc jezdců. Toktamyš a Timur se nedávno sblížili a společně se snažili svrhnout Idikua a Timur se znovu pokusil o lest a poslal k Idikuovi posly se vzkazem, že teď drží s ním, že ho měl vždycky rád a že mu dávno odpustil všechny poklesky, byly-li vůbec jaké. Aby dokázal své přátelské úmysly a aby bylo veřejně potvrzeno, že on, Timur, a Idiku jsou vskutku jednoho rodu a plemene, nabízel, že mu pošle jednoho ze svých vnuků, aby se oženil s některou dívkou z rodiny Idikuovy.

Na to vše Idiku odpověděl, že prožil v Timurových službách dvacet let a že tedy přesně ví, čemu se dá věřit; že zná Timurovy způsoby příliš dobře, aby se dal takhle napálit. Pochopil snadno, že to vše byla jen léčka. Kdyby ho chtěl Timur získat za přítele, musel by se s ním především rozdělit o moc a v budoucnu bojovat spolu s ním bok po boku v rovnocenném spojení. Situace se tedy nevyřešila. Toktamyš se nedávno odevzdal do Timurovy ochrany a žije teď nedaleko Samarkandu. Jeho syn, kterého Idiku vypudil ze země, se uchýlil do Kaffy (janovské državy na Krymu) a s pomocí Janovanů vedl odtud válku proti Idikuovi. Ten však Kaffu oblehl a zpusťil její okolí; načež její obyvatelé s ním uzavřeli mír a Toktamyšův syn musel odejít. Odešel tedy za otcem a žije rovněž u Timura. Zatím Idiku zvolna a mírně obrací své Tatary na muslimskou víru. To je teď jeho hlavní starost, neboť až do nynějška neměli vlastně žádné pevné náboženství. Dá se však očekávat, že jednou budou všichni muslimy.

Pokud jde o Timurovo vojsko, které je kdykoliv hotovo vypravit se kamkoliv na jeho rozkaz, jeho rozdělení je toto:

Základními jednotkami jsou setniny; potom jsou tisíce a desetitisíce. Nade vším je jeden vrchní velitel, podobně

jako u nás kastilský konetábl. V této chvíli jím je princ Džahánšáh Mírzá. On, či spíše jeho otec, kdysi vydatně pomohli Timurovi v boji proti samarkandskému sultánu. Timur vždy prokazoval princí Džahánšáhovi nejvyšší přízeň, daroval mu bohatá území a učinil z něho mocného pána. Timur má ve zvyku svěřovat svá stáda koní a ovcí některým ze svých šlechticů, kteří se o ně musí starat. Některý dostane tisíc kusů a jiný deset tisíc. Když přijde čas, Timur je požádá zpět, a nedostává-li se něco do původního počtu, ať je příčina toho jakákoliv, zabaví kníže všechny šlechticův majetek a navíc ještě ho nejspíše odsoudí k smrti.

KAPITOLA 16.

ZE SAMARKANDU DO TABRÍZU

Timurovi komoří nás tedy s ohledem na stav Jeho Výsosti vypravili velice spěšně na zpáteční cestu. S námi cestovali kromě egyptského vyslance ještě nějací lidé z Turecka. Byl to jakýsi šlechtic jménem Alaman Oglán, pak dva z města Altologo, jeden ze Sivasu a jeden z Palatie. Vyrazili jsme ze Samarkandu v pátek 21. listopadu, a to zpočátku jinudy než při cestě sem. Obrátili jsme se přímo na západ směrem k Tatarsku a putovali jsme šest dní hustě zalidněnou zemí, po dobrých cestách a všude se o nás bezvadně starali.

27. listopadu jsme vstoupili do velkého města Bucháry. Leží uprostřed nesmírné roviny a je obeháno hradbami ze sušených cihel, pod nimiž se táhne hluboký vodní příkop. V jedné části města se vypíná hrad, postavený rovněž z cihel sušených na slunci. Zde totiž nikde není kámen, z něhož by bylo možno stavět opevnění. Pod hradem teče řeka a za městem se rozkládá veliké předměstí s mnoha pěknými budovami. Je zde všude dostatek masa, chleba, vína i všeho ostatního; zdejší kupci jsou velmi bohatí.

Nebudu nyní již popisovat všechny cestovní zážitky tak

podrobně jako při cestě sem. Omezím se spíše jen na vyjmenování míst, jimiž jsme projížděli.

V Bucháre jsme odpočívali týden; právě v té době napadlo množství sněhu. 5. prosince jsme byli znovu na koních a tři dny jsme jeli úrodnou a dobře zavlažovanou zemí, až se posléze před námi objevila velká řeka Áb-i-Amú (Oxus), kterou jsme při cestě do Samarkandu překročili poněkud výše proti proudu.

Na břehu Oxu jsme se zásobili jídlem a krmivem pro koně, neboť nás teď čekala šestidenní cesta pouští. Po obou stranách řeky se táhnou ohromné pláně nesmírně jemného písku, který vítr neustále zvedá, honí jej z místa na místo a nasypává z něho návěje vypadající jako vlny. Stojí-li slunce vysoko, nikdo se nemůže podívat na zem; tak se všechno leskne a třpytí. Přes poušť mohou převádět jen zkušení průvodčí „jamčí“, kteří dovedou poznat z nepatrných známek správný směr. Takový jamčí vedl i nás, avšak i on několikrát téměř sešel z cesty. Nikde tu není voda, jen v pravidelných vzdálenostech jednoho denního pochodu jsou pouštní studně, vyhloubené v písku a chráněné kupolí z pálených cihel, aby je písek nezavál. Voda v nich je dešťová nebo sněhová.

Poslední večer jsme nenašli studni a museli jsme jet nepřetržitě den a noc. Teprve v poledne příštího dne jsme přišli k studni, kde jsme se mohli najít a napojit svá zvířata, která již velice potřebovala osvěžení. 14. prosince jsme narazili na vesnici a odpočinuli jsme si dva dny před druhou částí pouštní cesty. Ta trvala pět dní, studně tu však byly rozsety poněkud hustěji. V polovině cesty jsme museli přejet nízký písečný vrch, kde bylo ukrutné vedro, ačkoliv byl prosinec. Poslední úsek cesty byl velice únavný a dlouhý, neboť jsme musili jet ve dne i v noci a zastavovali jsme se jen na chvíli, co bychom se najedli a dali koním ječmen.

21. prosince jsme dorazili k městu Bávardu, které leží v provincii Chorásánu. Nad ním se zdvíhají hory, které v tuto roční dobu byly pod sněhem. Počasí bylo velmi chladné. Odpočinuli jsme si tu tři dny a 25. prosince, na Boží

hod vánoční, první den Léta Páně 1405, jsme se vydali dále hornatou, zasněženou krajinou. Pět dní jsme putovali téměř úplně neobydlenou zemí a byla citelná zima. 1. ledna jsme vyjeli z hor a dosáhli jsme města Chabušánu, prvního místa v provincii Médii. Za ním se už rozkládala rovina. I počasí tu bylo teplejší, nikde neležel sníh a nemrzlo ani v noci. 5. ledna jsme byli v městě Džádžarmu, jímž, jak se asi pamatujete, jsme projeli při cestě do Samarkandu. Odtud jsme tedy již jeli známými místy. Dva dny jsme projížděli podél pásma načervenalých kopců a po oba dny bylo velice teplo. Spávali jsem většinou venku nebo ve zříceninách různých budov; kraj byl téměř vylištěn. Projeli jsme Bostámem a blížili jsme se Dámghánu, když náhle zavála strašlivá ledová vichřice. Lidé i zvířata velice trpěli a sotva se nám podařilo dojet do města. Ptali jsme se, odkud se vzal tak hrozný víchr. Vysvětlili nám, že nahore v horách je studánka; padne-li do ní nějaká nečistota, zdvihne se bouře a zuří tak dlouho, dokud se pramen opět nevyčistí. Nazítří vyšli měšťané s tyčemi a háky čistit studánku a skutečně vítr pak znenadání ulehl. Za Dámghánem jsme odbočili od původního směru, neboť všude v horách byly cesty zaváty sněhem. Nejeli jsme tedy kolem hradu Fírúzkúh, nýbrž více vlevo, kde jsou roviny. Tři dny jsme tu nepotkali ani človíčka. Teprve čtvrtého dne jsme dojeli do města Semnánu, které leží na hranici Médie a Persie pod vysokými horami. Je to veliké město, nemá však hradby.

Cestovali jsme dále mezi horami, jejichž potoky měly slanou vodu, a další město jsme spatřili až 23. ledna. Byl to Varamín, dosti velké, avšak z větší části vylištěné město, jímž jsme již projížděli a které patří do oblasti Raje. Tehdy jsme se tu seznámili s Timurovým zetěm Sulejmanem Mírzou a velmožem Bábá Šejchem a zanechali jsme u nich své nemocné druhy. Shledali jsme se v pořádku se všemi až na dva, kteří své nemoci podlehli. Zacházelo se tu s nimi vesměs výborně a o všechny bylo dobře postaráno. Poobědvali jsme s Timurovým zetěm i s Bábá Šejchem

a pokračovali jsme v cestě do města Šahrakánu. Tam jsme se opět odchýlili od původního směru a čtyři dny jsme nepřetržitě jeli hlubokým sněhem, až v úterý 3. února jsme dosáhli Kazvínu. Kazvín, ač většina jej ležela v rozvalinách, byl největším městem, které jsme cestou viděli, vyjímaje jen Tabríz a Samarkand. Sněhu zde napadlo tolik, že ulice jím byly úplně zataraseny a lidé měli plné ruce práce s odklizením, aby se dalo aspoň projet. Hrozilo dokonce nebezpečí, že se proboří střechy, a bylo nutno shazovat sněž lopatami a tyčemi dolů na dvorky. V Kazvínu jsme zůstali od úterka až do pátku, protože cesty za městem byly zaváté a neschůdné.

V sobotu jsme konečně mohli dále. Šlo s námi však tucet mužů s lopatami a prohazovali cestu. U první vesnice se vrátili a tamní vesničané nastoupili do práce za ně. Sněhu bylo tolik, že svahy a údolí byly úplně zarovnaný a cestu nebylo vůbec vidět. Lidé i koně byli oslepeni, jak se sněž leskl v slunci, a dokud povrch tvrdě neumrzl, bylo téměř nemožné se pohybovat. Celá města i vesnice byly tak zapadány, že je nebylo možné rozeznat. Za takových podmínek jsme dorazili do Sultánje. Pobyli jsme tu od 13. do 21. února, čekající na další rozkazy. Ukázalo se, že musíme zajet za místokrálem Západní Persie princem Omarem Mírzou, a složit mu svou poklonu. Toho času tábořil princ se svým vojskem v zimním ležení v Karabághu. Ze Sultánje tam bylo nejbližší přímo na sever, ale cesta vedla vysokými horami, kde ležel hluboký sněž. Vyčkávali jsme tedy doufající, že přijde tání, které uvolní cesty. Mrzlo však stále, takže nám nakonec poradili, abychom jeli dále do Tabrízu a odbočili do Karabághu až tam. Cesta přes hory tak bude kratší a bude tam i méně sněhu. Zařídili jsme se tedy podle této rady a jeli jsme přes Zandžán, Mijáne, Tungalar a Udžán do Tabrízu, kam jsme dojeli posledního dne v únoru. Ubytovali jsme se u křesťanských Arménů a již 3. března jsme byli připraveni k cestě do Karabághu za princem Omarem.

Karabágh jsou ohromné planiny s výtečnou pastvou

a mírným podnebím, kde sněž padá jen zřídka a rychle taje. Princ Omar tu táboří každou zimu. 5. března jsme se tedy vypravili z Tabrízu, stále spolu s vyslanci egyptským a tureckým. Průvodce nám dělal týž Tatar, který s námi přijel ze Samarkandu. Takovým průvodcům vyslanců říkají Tataři „čagaul“. Většinu svých lidí jsme zanechali v Tabrízu a cestovali jsme jen s několika sluhy. Jeli jsme však sotva dva dny, když jsme potkali zvláštního posla prince Omara, který nám vyřizoval, že se máme ihned vrátit do Tabrízu a vyčkat tam dalších pokynů.

Máme prý si několik dní odpočinout, dodávala zdvořilá zpráva, neboť po tak dlouhé cestě budeme jistě unaveni. Vrátili jsme se tedy stejnou cestou a čekali jsme v Tabrízu až do 18. března, kdy přišla zpráva, že máme znovu jet do Karabághu. Vyjeli jsme hned nazítří a jeli jsme na sever k řece Arasu, která tu teče půvabným údolím plným zahrad, vinic a ovocného stromoví. Putovali jsme tedy čtyři dny, až jsme přišli na rozlehlou, hustě obydlenou pláň s rýžovými a prosnými poli. Podnebí je tu velice mírné; nepěstují tu pšenici ani ječmen, rýže se tu však urodí tolik, že se jí zásobují všechny okolní kraje a dokonce jí krmí i koně. Všude na těchto pláních tábořili kočovníci z hordy prince Omara se svými stády.

Ve středu 25. března jsme se prodrali sběhem těchto Tatarů a přiblížili jsme se až na deset nebo dvanáct leguí k místu, kde mělo být Omarovo sídlo. Vtom jsme potkali nějaké lidi, kteří nás varovali, abychom nejezdili dál, že v princově táboře vládne hrozné pozdvižení a že by bylo nejlépe, kdybychom se vrátili. Vyptávali jsme se, co se stalo a co způsobilo ten zmatek. Řekli nám, že princ Džahánšáh se právě pokusil připravit o život prince Omara. Lidé z hordy však povstali vedeni svými náčelníky a veliteli, přepadli Džahánšáha a zajali ho. Princ Omar nařídil, aby byl stat. Nato se zase vzbouřily oddíly Džahánšáhovy a vznikla šarvátko mezi oběma stranami, v níž bylo mnoho padlých. Dále nám prozradili, že Omar se svými jezdci již překročil řeku a dal za sebou strhnout most z člunů.

Lidé přebíhali od jednoho ke druhému a nikdo nevěděl, co se vlastně děje. Zmatek a rozruch byl všeobecný.

My všichni vyslanci jsme se tedy spolu poradili a shodli jsme se, že by bylo nejlépe, jsme-li už tak daleko, kdybychom se sami podívali, jak se věci mají. Jeli jsme tedy dále a ve čtvrtek 26. března jsme vstoupili do velkého ležení prince Omara. Doufali jsme, že nás přijme, a čekali jsme na rozkazy. Ve vojsku vládlo veliké vzrušení, Tataři pobíhali sem a tam, hnali svá stáda před sebou a nikdo se v nich nevyznal. Konečně přišel jakýsi Čagataj a vyřizoval nám, že princ Omar je příliš zaměstnán a nemůže nás teď přijmout. Omlouvá se proto a prosí nás, abychom se vrátili a počkali v Tabrízu. Čagataj dodával, že on má jet s námi a starat se tam o nás. Nasedli jsme tedy a nastoupili opět zpáteční cestu. Je třeba podotknout, že Omarův tábor ležel na jižním břehu řeky a čítal asi 45 000 jezdců. Nebylo to ovšem ani zdaleka jeho celé vojsko.

Princ Džahánšáh byl na Omarův rozkaz okamžitě popraven, ačkoliv byl nejvyšším z tatarských velitelů, stál nejbliže Timurovi a byl mezi všemi oblíben. Kdysi, když Timur jmenoval Omara místokrálem Persie, pověřil svého synovce Džahánšáha, aby byl vychovatelem mladého prince, dohlížel na jeho domácnost a vyřizoval vládní záležitosti. Vše, co tehdy nařídil Džahánšáh, platilo, jako by to nařídil sám Timur. Důvody Džahánšáhovy nenadále popravily nám vysvětlovali různě. Jedni tvrdili, že ho Omar dal zabít prostě proto, že se ho bál. Timur byl mrtev a Džahánšáh mu mohl snadno ukládat o život, protože měl za sebou nejen celé vojsko, jehož byl vrchním velitelem, ale i celý kmen Čagatajů, kteří ho slepě následovali. Omar si tedy snad myslel, že po Timurově smrti se Džahánšáh vzbouří a dá se provolat Timurovým nástupcem. Druhá verze zněla, že jakmile se Džahánšáh dověděl o Timurově smrti, ozbrojil se a v čele svých lidí vpadl do stanu, kde zasedala Omarova rada. Zde se střetl s jakýmsi mullou, což je doktor jejich náboženství, který byl velmi zadobře s Omarem a řídil celý tábor. Džahánšáh ho nenáviděl

prý proto, že Omar mu kdysi přebral ženu, kterou miloval, a dal ji tomuto mullovi za manželku. Když tedy do něho teď znenadání ve stanu vrazil, vytasil meč a probodl ho. Potom prý vyšel a s taseným mečem šel přímo ke stanu, kde bydlil Omar. Jeho lidé ho následovali rovněž se zbrání v ruce. Princova stráž jim zastoupila cestu a také sáhla ke zbrani. Současně se táborem rozléta zpráva, že tatarský chán Idiku a gruzínský král Jiří chystají nenadále přepadení. V nastalém zmatku se Džahánšáhovi podařilo přemoci strážce a místo nich postavit k Omarovu stanu vlastní lidi. Pak vešel dovnitř, prý s úmyslem zabít Omara. V předpokoji však narazil na princovy šlechtice, kteří všichni byli ochotni ho hájit. Zvláště tam byl jistý tatarský velmož, který sem před nedávnem přišel s průvodem dobře ozbrojených lidí. Ten se postavil Džahánšáhovi do cesty, zeptal se ho, co tu pohledává, a chtěl vše ohlásit princovi. Džahánšáh ho žádal, aby vyřídil princovi, že se nemá čeho bát; nestalo se přece nic jiného, než že byl zabit onen mulla, Džahánšáhův osobní nepřítel. Tatar vešel k Omarovi a našel ho celého zděšeného, neschopného cokoliv podniknout. Upokojil ho tedy a řekl mu, že nemusí mít žádný strach. Stačí, aby princ dal rozkaz, a on už Džahánšáha vyřídí. Nato vyšel ven a z ničeho nic jedinou ranou utal Džahánšáhovi hlavu. Sotva byl Džahánšáh mrtev, všichni jeho stoupenci se rozprchli. Omar ihned poslal jeho hlavu do Bagdádu, aby ji ukázali jeho otci Míránšáhovi a jeho bratru Abú Bakrovi. Zároveň jim napsal, že jejich společný nepřítel je mrtev a že teď, po smrti Timurově, je samozřejmě na nich, aby přišli a spojili své síly s ním. On sám, Omar, se všemi svými pány a šlechtici se považuje za vazala Míránšáhova jakožto pravoplatného dědice a nástupce Timurova. Později jsme se však dověděli, že když Míránšáh spatřil utatou hlavu svého bratrance Džahánšáha, začal se obávat Omarovy zrady a snažil se vyhnout tomuto setkání, které se mělo konat na Vianské pláni nedaleko Tabrízu. Dále jsme se dověděli, že hned po Timurově smrti učinili komoří a velmožové všechna

opatření, aby se zvěst o tom udržela v tajnosti, dokud si nezajistí poklad v samarkandské pevnosti. Bylo však nemožné tuto novinu utajit; sluhové to vyžradili a brzy věděl kdekdo, že je Timur opravdu mrtev.

V té době byl v hlavním městě jeho vnuk Chalíl Sultán, rovněž syn Míránšáhův. Sotva dostal (z Otrarů) zprávu o dědové smrti, shromáždil své věrné a přepadl ony tři komoří, kteří se právě vrátili do Samarkandu a zajistili si Timurův poklad. Jednoho z nich, Butudo, syna Džahánšáhova, hned zabili, stejně jako naložil princ Omar s jeho otcem. Oba ostatní prchli a uchýlili se do Herátu k nejmladšímu Timurovu synu Šáhruchovi, který, jak víme, byl místokrálem v Chorásánu. Princ Chalíl se pak bez překážek zmocnil pokladu v samarkandském hradě a opanoval město. Učinil hned příslušná opatření k pohřbu svého děda a vzkázal Míránšáhovi, aby za ním okamžitě přijel, že mu vydá poklad a dá ho provolat pravoplatným dědicem říše. Chalíl psal, že poklad je nesmírný, a kdyby se to Čagatajové dověděli, určitě by se na něj vrhli, neboť Tataři mají velice rádi peníze. Míránšáh se tedy měl stát císařem. Chalílovi poslové ho však současně varovali před jeho ženou, princeznou Chánzáde, která teď patrně bude kout pikle proti němu, ačkoliv se v minulosti snažila smířit ho s otcem. Byla matkou Chalílovou a žila teď u něho v Samarkandu. Záleželo jí zřejmě na tom, aby se císařem stal sám Chalíl. Kromě toho neměla Míránšáha ráda a bála se ho. Prince Chalíla jsme dobře znali; byl to asi dvaadvacetiletý mladík světlé pleti, obtloustlý jako jeho otec, jemuž se vůbec hodně podobal. Nás si vždy velmi vážil a prokazoval nám velkou pozornost.

Musím zde připomenout, že v minulých letech dal Timur schválně dvakrát rozhlásit falešnou zprávu o své smrti, aby poznal, kdo se bude protivit a bouřit proti jeho vůli. Vskutku, v obou případech se stalo, že někteří se dali oklamat a vzbouřili se. Byli ovšem okamžitě popraveni. Proto teď, ač zpráva byla tentokráte pravdivá, mnozí jí nechtěli uvěřit. Zatímco jsme se tedy chystali v Tabrízu

na další cestu, rozšířily se tu pověsti, že Timur je živ a že táhne v čele svého vojska do Egypta, kde chce pokořit káhirského sultána.

Míránšáh tedy dostal v Bagdádu potvrzenou zprávu o otcově smrti a současně s ní i hlavu Džahánšáhovu a Omarovo pozvání, aby se s ním sešel na Vianské pláni (asi deset leguí na západ od Tabrízu) a dohodl s ním otázku svého nástupnictví. Opustil tedy Bagdád a vydal se do Tabrízu; jeho syn Abú Bakr jel s ním. Cestou se mu však doneslo, že Omar již shromáždil u Vianu velké vojsko, početnější než Míránšáhův vlastní sbor. Kromě toho prý nařídil posádkám v Sultánji a Tabrízu, aby byly připraveny na daný povel okamžitě vyrazit. Míránšáh se tedy začal obávat, co princ Omar vlastně zamýšlí; zastavil se a vyslal k němu posly, aby vyzvěděli jeho pravý záměr. Omar odpověděl, že všechny ty vojenské přípravy mají sloužit jen k ochraně hranic a pomáhat Míránšáhovi zajistit mír, až se ujme moci. Nato navrhl Abú Bakr Míránšáhovi, že se vypraví k Omarovi sám a pokusí se přivést ho k rozumu. Chtěl se ho jakýmkoliv způsobem zmocnit a dopravit ho do Míránšáhova tábora, ať chce či nechce. Jeho otec s tím však nesouhlasil, protože prý by to lidé považovali za haněbnost. Omar a Abú Bakr byli vlastní bratři, majíce téhož otce i matku. Princezna jejich matka byla rovněž v táboře s Míránšáhem. Vydala se teď sama k Omarovi a obvinila ho, že chce překazit to, co si všichni přejí, neboť se všeobecně uznává, že Míránšáh má nepochybné právo na Timurův trůn. Omar odpověděl bez váhání, že nikdy neměl nic jiného v úmyslu, že uznává Míránšáhovy nároky a že vše má být tak, jak ona poroučí. Princezna se tedy vrátila a pověděla svému manželovi, co Omar slavnostně slíbil. Míránšáh pak souhlasil, aby Abú Bakr navštívil Omara a dohodl s ním všechny podrobnosti Míránšáhova nastoupení. Zdálo se, že vše je v pořádku, a Abú Bakr se vydal na cestu jen se svou tělesnou stráží, bez vojska. Jakmile se však Omar dověděl o této neprozřetelné důvěřivosti, rozhodl se, že se ho zmocní. Uvítal tedy Abú Bakra

v táboře, srdečně ho objal a vedl ho do svého stanu. Tam se ho chopili jeho lidé a uvěznili ho. Sotva se to dovědělo oněch pět set mužů Abú Bakrovy tělesné stráže, hned uprchli nazpět k Míránšáhovi. Abú Bakr byl dopraven do hradu Sultánije a uvržen do vězení. Omar táhl k otcovu táboru, doufaje, že se zmocní i jeho. Míránšáh však byl včas varován a ustoupil. Usilovným pochodem obešel celý kraj až do Raje, kde se spojil se svým švagrem Sulejmanem Mírzou, u něhož se shromáždili i jiní náčelníci Čagatajů. Princezna matka se vydala znovu k Omarovi. Předstoupila před něho s roztrženým rouchem a s obnaženou hrudí, plakala hojně slzy a hořce mu vyčítala: „Synu, což jsem já, tvá matka, nezrodila jeho právě tak jako tebe? Což není on tvým vlastním bratrem? A přece ho chceš zavraždit, ačkoliv ho mají všichni rádi.“ Omar se ji snažil uklidnit a ujišťoval ji, že uvěznil Abú Bakra jen proto, že to je neopatrný blázen, který říká a dělá věci, jež nemá. On sám si teď přeje jen jedno, a to, aby jeho otec byl co nejdříve povolán císařem. Jeho skutečné úmysly, které právě začal provádět, byly ovšem právě opačné. Byl to zpupný a pánovitý muž a Čagatajové si ho vážili a milovali ho. Jeho pěkná slova a sliby princezně matce měly jen obelstít Míránšáha a vydat mu ho do rukou. V tu dobu se rozneslo, že Míránšáh opustil Raj a táhne k Samarkandu. Omar se vydal hned za ním, brzy však poznal, že ho nedostihne. Obrátil se tedy o pomoc ke svému strýci Šáhruchovi a navrhl mu spojenectví proti Míránšáhovi. Šáhruch a Omar se dohodli, že si rozdělí říši. Míránšáh na cestě do Samarkandu musel táhnout Chorásánem a Šáhruch měl zařídít, aby byl zajat. Míránšáhovi nezůstal tento spolek mezi jeho synem a bratrem, namířený zcela zřejmě proti němu, nikterak utajen. Netroufal si proto pokračovat v cestě a rozhodl se vyčkat tam, kde právě byl. Odtud vyslal posly k Omarovi vyjednávat o mír. Podmínky však nebyly takové, aby je mohl se ctí přijmout, a věc zůstala tedy nerozřešena.

Z TABRÍZU DO SEVILLY

V té době nám princ Omar poslal do Tabrízu dopis, v němž se omlouval za to, že nás tak zdržel, a ujišťoval nás, že se nemáme čeho obávat. V nejbližší době bude vše mezi ním a jeho otcem zase v pořádku. Potom hned nás přijme ve slyšení na rozloučenou a budeme moci odjet. Dostali jsme tento milostivý dopis 28. dubna; avšak již za několik dní se před naším domem objevil místodržitel města se svým pobočníkem a houfem vojáků. Vrazili dovnitř, odebrali nám meče a všechny ostatní zbraně, zamkli vrata a místodržitel nám stroze oznámil, že dostal rozkaz od prince Omara, aby nám zabavil všechny naše věci. Odpověděli jsme, že jsme úplně v jejich moci a že nám tedy nezbyvá než se podřídít. Nechtě si však uvědomí, že náš pán, král španělský, nás vyslal k nebožtíku Timurovi s přátelským poselstvím a že až do dnešního dne se s námi zacházelo docela jinak. Bohužel Jeho Výsost veliký Timur již nežije, a proto mohou jednat, jak uznají za dobré. Místodržící nato prohlásil, že účelem Omarova rozkazu je pouze to, abychom mohli být lépe ohlídáni; nám osobně se prý nic nestane. Jeho lidé však nejednali nijak ohleduplně, naopak hleděli nás spíše dokonale obrat. Sebrali nám vše, co jsme měli, věci, peníze, sedla i koně, a nechali nám jen to, co jsme měli na sobě. Pak odešli a ke dveřím postavili stráž. Totéž potkalo i vyslance egyptského sultána a turecké posly, kteří se stále ještě drželi spolu s námi. Ze všech věcí, které nám takto zabavili, valnou část později ukradli. Asi za dvacet dní došel další list prince Omara, že nemáme být roztrpčeni nad jeho opatřením, že už je dobře a že se můžeme radovat; neboť dosáhl úplné a přátelské dohody s otcem. A že v nejbližší době přijede na hrad Asarek (asi pět leguů od Tabrízu), kde nás bude moci přijmout. Nebyla to však, jak jsme se dověděli, vůbec pravda. K žádné dohodě s Míránšáhem nedošlo a princ jen záměrně šířil

takové pověsti, aby uklidnil veřejné mínění a zabránil povstání. I svoje velitele a čagatajské náčelníky udržoval v naprosté nevědomosti o svých úmyslech. Nikdo nevěděl, kdy a kam vojsko potáhne.

Tito lidé jsou totiž nesmírně nedůvěřiví a prohnání a nikdy neřeknou čistou pravdu. Čekali jsme tedy den po dni, že uslyšíme o příchodu prince Omara na hrad Asarek. V té době povstal gruzínský král (Jiří IV.), vpadl do Velké Arménie, do okolí Ani a Erzerumu a podnikal odvážné nájezdy až k Tabrízu. Vyplenil a spálil tu řadu vesnic a šířil hrůzu na všechny strany. Muslimové v Tabrízu věřili, že princ Omar jim určitě přijde s vojskem na pomoc, zmýlili se však. Poslal jen pět tisíc jezdců v čele se staříčkým velmožem Omarem Tobánem, kteří byli dříve posádkou na gruzínských hranicích. Z okolí Tabrízu byly rychle staženy posádky v počtu asi patnácti tisíc mužů, které hrdě pochodovaly ulicemi města a poskytly nám pěknou podívanou. Pak všechno odtáhlo směrem k hranicím Velké Arménie, na Alatagské planiny. Král Jiří jim vytáhl vstříc s pěti tisíci jezdci, přepadl je neočekávaně v noci a většinu jich pobil. Něktěm se podařilo uprchnout do Tabrízu, kde zvěst o porážce vyvolala mezi muslimy nepředstavitelné zděšení a zmatek. Volalo se, že káfirové bijí muslimy — neboť říkají nám křesťanům káfirové, tj. nevěřící, předstírajíce, že jsme lidé bez víry a bez zákona. Sami se nazývají muslimy, což značí v jejich řeči národ žijící podle zákonů Boha Všemohoucího. V Tabrízu se začalo říkat, že porážkou nejsou vinni vojáci, ale princ Omar. Nemá prý to štěstí, které vždy provázelo jeho děda.

Omar konečně poznal, že se Míránšáha nezmocní ani se s ním nedohodne. Odtáhl tedy nazpět do Sultánje, kde držel ve vězení svého bratra Abú Bakra, a zařídil tu, aby jakmile bude pryč, byl Abú Bakr otráven. Nato odjel ze Sultánje na Asarek, kde chtěl vykonat přehlídku svého vojska a rozloučit se s námi.

Na cestě, když se už blížil k Tabrízu, ho stihla zpráva, že Abú Bakr (14. července) zabil strážce a uprchl z vězení.

Přítom mu padl do rukou poklad uložený na hradě Sultánji. Omar se tedy okamžitě vrátil zpět a rozeslal na všechny strany rychlé oddíly, aby uprchlíka chytily. Abú Bakr však byl mezitím už dávno v bezpečí.

Na Sultánji se stalo v krátkosti toto: Omar pověřil kapitána stráže, aby podal Abú Bakrovi jed. Otrávený nápoj byl už připraven. O tajemství se však dověděli přátelé mladého prince a dali ho varovat, že hrozí nebezpečí. Princ slíbil vysokou odměnu všem, kdo mu pomohou k útěku. Bylo zosnováno spiknutí a koně a zbraně byli připraveny na příští den. Princ byl tajně propašován meč, aby se v danou chvíli mohl zbavit strážce. Plán se dokonale zdařil a všechno dopadlo podle očekávání. Kapitán stráže, který byl současně žalárníkem, vstoupil do vězení, provázen třemi spolehlivými muži. Oznamoval Abú Bakrovi, že Omar poslal zprávu, že se s Míránšáhem o všem dohodl, a dodal, že Omar teď jistě co nevidět přijde a propustí ho z vězení, bohatě ho obdaruje a dosadí ho na významné místo, jaké mu právem náleží. Ať se tedy Abú Bakr raduje a ničeho se neobává. Na oslavu těchto dobrých zpráv, pokračoval kapitán, ať se s ním princ napije vína a pak spolu poobědvají. Jak známo, je u nich zvykem pít před jídlem; kapitán měl s sebou číši s otráveným vínem, kterou nabídl princovi, kleče před ním, jak kázal mrav, a žádaje ho, aby ji milostivě přijal. Princ však uchopil skrytý meč a uštědřil mu takovou ránu, že ho na místě zabil. Pak se vrhl na ostatní tři a zahnal je na útěk. V celém hradě zavládl panika a zmatek. Spiklenci přiběhli princovi na pomoc a rozbili jeho okovy, které byly ovšem jen ze stříbrných řetězů. Všichni vsedli na koně a vyjeli do města, kde se k nim připojili další. Princ se ujal velení, dal si předvést úředníka, který měl na starosti poklad, a zabil ho, jakmile se k němu dostavil. Rozruch teď zachvátil celé město a lidé se sbíhali k Abú Bakrovi ze všech stran. Byli zabaveni všichni silní koně, ať patřili komukoliv, a rázem měl princ kolem sebe na pět set jezdců. Vrátil se s nimi na hrad, dal otevřít pokladnice a každý z jeho stoupenců si mohl vzít, co chtěl

a kolik unesl. Zbytek dal naložit na sto velbloudů a s nimi se vydal za svým otcem Míránšáhem.

Otec i syn se velmi radovali ze shledání a Míránšáh vysvětlil Abú Bakrovi, co se mezitím zběhlo a jak je Šáhruch odřízl od Samarkandu. Ještě téže noci se vypravil Abú Bakr, následován mnoha otcovými přáteli, proti svému strýci. Přepadl znenadání Šáhruchův tábor a potřel všechnen odpor. Šáhruch byl odveden do tábora Míránšáhova a tam vida, že Abú Bakr je zas na svobodě a v čele vojska, připojil se k němu a s ním i většina jeho lidí. Sotva se to rozhlásilo, začali se hned sbíhat přeběhlíci z Omarových oddílů. Míránšáh a Abú Bakr teď táhli bez překážek k Samarkandu a Omar konečně uznal, že jsou mimo jeho dosah a že se jich nezmocní. Vrátil se tedy do svého tábora na Vianské pláni a vzkázal městům Tabrízu a Sultáníji, že chce uspořádat smuteční slavnost za svého děda. Proto nechť mu města dodají potřebné zásoby, zejména ovce, koně, chléb a víno, dále tři tisíce pláštů z kinkobu a jiné látky, jimiž chce obdarovat svoje lidi. Tehdy také Omar vydal rozkaz, aby nám vrátili naše zabavené věci. 13. srpna nám je dva Čagatajové donesli a zároveň s tím i Omarův dopis, kterým nás zval k sobě.

Nazítří jsme tedy opustili Tabríz a vydali se na Vianské pláně. Vykázali nám tam místo na břehu potoka, kde jsme si postavili stany. Na den Nanebevzetí P. Marie vyšel princ Omar ze svého stanu a vstoupil do velkého pavilónu, kam si nás dal zavolat. Přijal nás velmi milostivě a vlídně s námi hovořil. Vedle pod přístřeškem se pak podávala večeře. Druhého dne jsme byli pozváni znovu do pavilónu, kde se konala veliká slavnost a jakýsi mulla kázal před princem, chvále památku jeho děda. Při hostině jsme věnovali princovi své dary, hlavně vlněné a hedvábné látky a španělský meč, bohatě zdobený, který se mu zřejmě velmi líbil. Princ nikdy nepřijme nikoho, kdo mu nepřináší dar. První, nač se nás ptali, když jsme přijeli, bylo, co mu vezeme; a chtěli to hned vidět. V úterý 18. srpna nám Omar daroval nějaké látky a jmenoval jednoho Čagataje, který měl provázet

nás a turecké poselstvo dále. Egyptští vyslanci se tu měli ještě zdržet. Jak se nám pak doneslo, byli příštího dne uvrženi do vězení.

My a Turci jsme se tedy hned vypravili nazpět do Tabrízu, kde jsme se radili, kterou cestou bude nejlépe se dát. Doufali jsme, že teď už budeme moci bez překážek vyrazit. Když však bylo všechno připraveno, objevil se náhle daruga neboli starosta města, doprovázen biřící a písaři a s množstvím pomahačů, ozbrojených palicemi a kyji. Požadoval, abychom vynesli ven a ukázali mu všechna zavazadla, a to tak velitelsky, že jsme se neodvažovali odepřít. Jakmile uviděl nějaké látky ze zajtúnského hedvábí nebo čínského kinkobu, šarlat a podobné, hned je zabavil, řka, že Jeho Výsost je potřebuje, protože v kraji je takového pěkného zboží veliký nedostatek. Pak ještě prohlásil, že nám princ za všechno správně zaplatí, vyskočil na koně a odjel i se svými lidmi.

Po dohodě s naším tureckým společníkem jsme usoudili, že bude lépe se již nezdržovat. Turkům se totiž přihodilo totéž a mnoho jejich zavazadel bylo vyrabováno. Došli jsme proto k názoru, že čekat na náhradu by znamenalo vystavit se ještě horšímu zacházení. Rozhodli jsme se proto nazítří vyrazit; a skutečně v sobotu 22. srpna jsme opustili Tabríz, kde jsme se zdrželi celkem pět měsíců a dvaadvacet dní.

Připojili jsme se ke karavaně čítající asi dvě stě soumarů se zbožím, která cestovala do Turecka, do města Brusy. Rádi nás přijali mezi sebe, neboť měli veliký strach z banditů.

Dojeli jsme však jen do Choje, když nám došly špatné zprávy. Jistý turkmenský náčelník, Kara Júsuf, bývalý Timurův vazal, se teď vzbouřil a v čele deseti tisíc jezdců plenil a pustošil celý kraj kolem Choje. Teď právě byl někde u Arzindžánu, který hodlal oblehnout. To nás přimělo změnit směr a nevracet se dále stejnou cestou, kterou jsme přijeli, to je z Choje do Mákú. Odbočili jsme tu vlevo, spíše na jihozápad, a ubírali jsme se dva dny a dvě

noci územím křesťanských Arménů a pak muslimských Turků. Zde jsme se dověděli, že Kara Júsuf upustil od obléhání Arzindžánu a jeho tlupy prý se teď potulují v okolí naší cesty, právě před námi. Vyslali jsme tedy kupředu zvědy, aby zjistili, zda je to pravda. Vrátili se s tím, že cesta je volná. Vydali jsme se proto co nejrychleji dále a jeli jsme celý den hustě obydleným krajem s bohatými arménskými vesnicemi, kde byly pěkné kostely a krásně vyřezávané kříže na hřbitovech. Opět jsme dostali zprávy, že Kara Júsuf je na blízku a že jeho lidé plní v okolí. Odbočili jsme tedy ještě více vlevo, ač jsme věděli, že se tím uchylujeme od správného směru.

Zdejší kraj byl teď zcela neobydlený, což bylo způsobeno tím, že křesťané ztratili ve Velké Arménii všechnu moc následkem občanské války mezi třemi královskými bratry.

V úterý 1. září jsme konečně přišli k městu Alaškertu, i to však bylo z větší části opuštěno. Jeho silné, pevné hradby byly pobořeny, pěkná zděná tvrz byla otevřena a na mnoha místech rozbita, jen v některých místnostech ještě bydlila chudina. Ve městě se zachovalo mnoho zděných domů. Zatímco jsme tu obědvali, vyprávěli nám lidé, jak došlo k zpusošení tohoto velikého města.

Kdysi vládl ve Velké Arménii slavný a mocný král, který měl tři syny. Když umíral, rozdělil zemi mezi ně; nejstarší dostal Alaškert, druhý Ani a třetí Erzerum. To jsou tři nejdůležitější města v Arménii. Nejstarší věděl, že Alaškert je nejsilnější pevnost v zemi, a hned se pokusil vyhnat oba ostatní z jejich dědičných údělů. Vypukla válka a každá strana hledala spojence proti svým soupeřům. Pán Erzerumu povolal do země kočovné muslimy, Turkmeny, spojil se se svým bratrem z Ani a společně napadli Alaškert. Tamní vladař měl strach z Turkmenů a zavolal si proto na pomoc jiné muslimské sousedy, totiž Turky. Turci a Turkmeni však mluví stejným jazykem a snadno se spolu domluvili. Spolčili se, obsadili Alaškert, vyplenili jej a popravili jeho pána. Pak zabili i oba ostatní bratry a zpustošili jejich města Erzerum a Ani s celým okolím.

Tak se stalo, že muslimové ovládli celou Arménii. V dobytých městech vybili většinu křesťanských obyvatelů a na jejich místa dosud nikdo nepřišel.

V Alaškertu jsme dostali zaručenou zprávu, že Turkmeň Kara Júsuf je s celou tlupou právě na té cestě, kudy jsme chtěli jet. Opět jsme tedy změnili cestovní plán a obrátili jsme se na sever přímo k Ani. To bylo naše štěstí. Jeli jsme z Alaškertu čtyři dny a čtyři noci úplnou pustinou, až nakonec 5. září jsme bezpečně dostihli Ani. Na tamním hradě jsme se poklonili místodržiteli, který byl synem již dříve zmíněného Čagataje Duladaj-bega, kterému Timur v době svých gruzínských a arménských výbojů svěřil vládu nad územím Avniku. Jeho syn teď vládl v Ani jako jeho zástupce. Darovali jsme mu plášť z kinkobu a vysvětlili jsme mu, v jaké jsme nesnadné situaci. Potvrdil nám, že Kara Júsuf je dosud v kraji arzindžánském a jeho lidé drží cestu, kterou jsme se hodlali dát. Volky nevolky musíme tedy jinudy. Dodal však, že z úcty ke španělskému králi a k památce velkého Timura, k jehož dvoru jsme byli vysláni, nám opatří spolehlivého průvodce. Zároveň prý vypraví domů turecké poselstvo, ale jinou cestou.

Ani byla silná pevnost, obklopená trojím pásem hradeb, s bohatým pramenem pitné vody a byla dobře zásobena i vyzbrojena. 8. září jsme tedy vyjeli s novým průvodcem, který nás měl bezpečně provést gruzínskými državami. Přímo cestu do Arzindžánu jsme zanechali vlevo a stoupali jsme k vysokému horskému průsmyku, na jehož druhé straně ležela pevnost Tartum. Je to proslulé místo, neboť Timur je obléhal a dobyl, ačkoliv leží hluboko na gruzínském území. Odtud jsme jeli dva dny přes drsné a nepřístupné hory Gruzie. V pátek 11. září jsme dojeli k tvrzi Viceru, jejímž velitelem byl jakýsi mulla, který nás přijal velmi zdvořile a pojedl s námi. Pověděl nám, že celé okolí je poplašeno nájezdy Kara Júsufa a většina obyvatelstva i se svými stády se přišla ukrýt za hradby tvrze. Za Vicerem nám náš průvodce oznámil, že musíme nutně zajet stranou od naší cesty do města Ispiru a poklonit se

tam jistému šlechtici, pro kterého on, náš průvodce, měl dopis od svého pána, velitele v Ani. Zajeli jsme tam tedy, opět přes mnohé hory, neboť celá cesta z Tartumu vedla bez ustání horami. Onen ispirský šlechtic se jmenoval Piahacabea a jeho kraj byl velice úrodný a bohatý, ačkoliv ležel v horách. V sobotu, den po příjezdu do Ispiru, jsme mu vykonali návštěvu a darovali jsme mu dva pláště z kinkobu. Téhož dne odpoledne nám opatřil průvodce, který nás měl dovést za hranice jeho území do země císaře trapezuntského.

Cesta ke gruzínským hranicím vedla zpočátku holými horami a byla tak skalnatá a strmá, že lidé i zvířata tu sotva mohli jít. Gruzíni jsou pěkný lid, hezkých tváří a hrdých postav. Jsou to křesťané řeckého ritu, jejich řeč však je zcela zvláštní a nemá s řečtinou nic společného. Sousední kraj Araquiel je rovněž nesmírně hornatý. Přes průsmyky tu vedou sotva znatelné stezky, jež jsou tak úzké a příkré, že naložení koně po nich neprojdou. Místy jsou dřevěné můstky ze skály na skálu, pod nimiž zejí hluboké propasti. Soumarů se tu vůbec nepoužívá, všechna břemena musí nosit lidé na zádech. Roste tu jen místy trochu obilí a lidé jsou většinou barbaři. Občas jsme byli v nebezpečí, neboť jsou to všechno lupiči a bandité, ačkoliv se jako Arméni hlásí ke křesťanství. Často nás donutili, abychom jim zaplatili mýto, než nás nechali projít.

Čtyři dny jsme se plahočili jejich územím, až nakonec jsme dorazili k pobřeží (Černého moře) na místě vzdáleném asi šest dní na východ od Trapezuntu. Po špatné cestě jsme se dostali k malému přístavu Susurmena (Surmene). Krajina je zde stále ještě hornatá až k samému břehu, avšak na svazích tu rostou všude lesy. Po stromech šplhá množství popínavých rostlin, hlavně divoké révy. Z planých hroznů se tu tlačí víno, pravou révu tu však nepěstují. Cesty jsou tu tak hrozné, že jsme na nich přišli skoro o všechny soumary.

17. září jsme konečně byli v Trapezuntu. Dověděli jsme se, že téhož dne ráno odjela do Pery loď s nákladem

lískových oříšků. Na štěstí pro nás ji však protivný vítr zahnal zpět, takže se musila uchýlit do přístavu Platany, asi šest mil západně od Trapezuntu. Neprodleně jsme se tedy zásobili na cestu, najali jsme si člun s vesly a dali jsme se dopravit do Platany. Loď jsme tam ještě stihli a její kapitán, Janovan Messer Nicolo Coian, nás vzal na palubu. Plavba trvala dvacet pět dní a 22. října v noci jsme dorazili do Pery. Hned v přístavu jsme zjistili, že tu leží tři janovské koráby, které právě připluly z Kaffy a jsou na cestě do Janova. Na jednom z nich jsme si zamluvili místo a 4. listopadu jsme byli znovu na moři. V Gallipoli jsme nabrali náklad bavlny a pluli jsme přes Chios a kolem mysu sv. Angela k Sicílii, kde jsme zakotvili v přístavu Messině. 2. prosince jsme pokračovali v cestě do Janova. Bouře nás donutila, abychom se uchýlili do Gaety, kde jsme zůstali pět dní. Nová bouře nás znovu zahнала do přístavu, takže jsme Gaetu opustili až 22. prosince.

Sotva jsme vypluli, prudký víchř nás vrhl na druhou stranu ke Korsice, kde jsme museli strávit vánoce. Neustále pronásledováni bouřemi zakotvili jsme v Gumbinu a potom ve Veane. Odtud po silnici jsme dorazili 3. ledna (r. 1406) do Janova. Šest leguí před městem je pobřeží lemováno nádhernými zahradami a přepychovými domy. Město samo je velice lidnaté, plné skvělých paláců a téměř každý dům tu má věž. Zdrželi jsme se tu několik dní a zajeli jsme odtud do Savony za papežem (Benediktem XIII., zvaným Luna; španělský vzdoropapež), s nímž jsme měli co dělat.

1. února jsme opustili Janov, cestou však bylo tolik bouří a špatného větru, že teprve 7. března jsme spustili kotvu v San Lúcaru. Odtud konečně jsme se vydali do Sevilly a v pondělí 22. března L. P. 1406 jsme vstoupili do Alcalá de Henares, kde jsme našli našeho pána, krále Jindřicha III. Kastilského.

Laus Deo, tím končí zápisy o velkém Timurovi a

o cestě španělských vyslanců, které k němu poslal nejjasnější král Jindřich. Tato pravdivá zpráva o všech zážitcích a dívech, s nimiž se potkali na Východě, byla poprvé vytištěna v Seville v domě Ondřeje Piscioniho L. P. 1582.

POZNÁMKY A VYSVĚTLIVKY

- 17 *Plano Carpini* — v některých pramenech Piano; u Rubruka Johannes de Policarpo.
- 19 *Hraničí na východě* — ohraničení země Mongolů čili Tatarů týká se původního území Mongolů, nikoli území mongolské říše, jaká byla v době Carpiniho nebo Rubrukově, neboť země Ujgurů je nyní čínský Sin-ťiang (tzv. Čínský Turkestán) a země Najmanů je západně od hlavního města Mongolské lidové republiky Ulánbátaru. Slova „na severu ji oblévá oceán“ mají platnost jen tehdy, jestliže k tomu přidáme jeden z prvních výbojů Mongolů na Sibiři, ale i pak jen zcela všeobecně. Carpiniho popis země Mongolů není úplný, neboť i uprostřed staré mongolské země a zejména na jejím severu a též na horách Changaji a Chenteji i Altaji jsou mohutné lesní porosty typu sibiřského tajgového lesa. Carpini však v těch místech nebyl.
- Syra Orda* — mongolské „sira (čti: šira) (h)ordo“, v dnešní mongolštině „šar ordon“ (žlutý palác), znamená císařův, tj. velkochánův palác, buď jurtový, nebo později i dřevěný a cihlový. Rozvaliny Karakorumu (což znamená „Černý val“ nebo v dnešní podobě Char Chorin — „Černá stezka“) jsou u rozbořeného nejstaršího buddhistického kláštera Erdeni Džú (Erdeni Džovo), poblíže nichž je nyní (1960) rozsáhlý státní statek téhož jména, zabývající se pěstěním obilovin.
- 20 *dva cůbky* — copy u mužů jsou charakteristickým znakem rozmanitých národů, které mají nebo měly souvislost s Mongoly. Jsou však známy i v Evropě, např. u horalů na Slovensku. I Hunové nosili copy, a též Tcho-paové, kteří v polovině prvního tisíciletí našeho letopočtu dali severní Číně dynastii zv. Severní wejská. Mandžuoové nošení copu vnutili Číňanům a novějším Mongolům. Nyní nosí vlasy spletené v tenký cop ovázaný kolem hlavy již jen Tibeťané.
- Andreas* — Ondřej, kníže Černigovský.
- 21 *bavlna, purpur, brokát* — v orig. bukarán, purpur, baldachýn; bukarán je lehká bavlněná látka, purpur je látka rudé barvy, C. však mluví i o bílém a modrém purpuru; baldachýn je hed-

- vábná látka protkávaná zlatem, vyráběná v Baldachu (Bagdádu).
- 21 *kožichy* — Zde mluví Carpini o dvojím kožichu, ačkoli to výslovně neříká, neboť spodní kožich se nosí u Mongolů a Tibetanů srstí dovnitř a pouze vrchní se při velké zimě (která dosahuje v těchto krajinách až -50°C) nosí srstí navrch. Tento vrchní kožich bývá zejména z vlčí kožešiny.
- jakyši klobouk* — staromongolská ženská čepice nebo klobouk zvaný boqtaq. Viz doslov, str. 342.
- šaty mužů a žen* — ještě nyní se venkovští Mongolové, muži i ženy, oblékají úplně stejně.
- chyše* — Obydlím je plstěná jurta, mongolsky zvaná „ger“, nikoli plátěný stan, mongolsky zvaný „majchang“, který se bere s sebou jen někdy na cesty.
- 25 *první císař* — je míněn Čingischán.
- projít mezi dvěma ohni* — mělo to očistný význam.
- 26 *bič, kterým pohánějí koně* — není to bič jako u nás, nýbrž tyč z lehkého pevného dřeva, opatřená řemínkem, aby se snadno udržela na ruce v zápěstí, a kůň se jí tluče do stehen. Jmenuje se tašur.
- šlápnout na práh* — dosud není zvykem při vcházení do jurty vstupovat na práh, ale je třeba jej překročit.
- 27 *pohřbí ho tajně* — o Čingischánově hrobě mlčí „Tajná kronika Mongolů“, která byla rodinnou kronikou Čingischánovců. Perský historik Rašid-ud-dín se zmiňuje o tom, že Čingischán byl na své přání pohřben kdesi v pohoří Chenteji, kde se mu líbilo. Tam byli později pohřbeni též Toluj, Möngeke, Chubilaj a Arik-Buga.
- ti, kdo padli v Uhrách* — Mongolové vpadli přes Polsko a Moravu do Uher (Maďarska) roku 1241.
- 28 *Mekrit* — myslí se kmen Kerejtů.
- Čingis* — Přesný význam slova „Čingis“ není dosud jasný, ač bylo podáno několik výkladů. Není to však jméno, nýbrž titul: Čingischán je „velký chán“ nebo „vítězný chán“. Osobní jméno jeho bylo Temüdzin. „Dostal jméno Temüdzin, poněvadž se narodil, když Jesügej (jeho otec) přivedl jako zajatce (Tatara) Temüdzin Ůgeho,“ praví „Tajná kronika Mongolů“, odst. 59.
- náčelník Tatarů* — jmenoval se Megüdzin-Seültü.
- vytáhl proti Mekritům* — Podrobné zprávy o Čingischánově boji s Merkity, Kerejty a Najmany jsou v „Tajné kronice Mongolů“.
- po něm vládl jeho synové* — Najmanský vládce Buku-chán měl dva syny, staršího Tajang-chána a mladšího Bujruk-chána, kteří se po otcově smrti znesvářili o jeho hezkou mladší ženu. Čingischán s nimi bojoval v letech 1199–1206, než je definitivně porazil. Slovo „Najman“ je mongolské a znamená „osm“. Byla to snad konfederace osmi kmenů, nikoli však mongolských, ale patrně tureckých, jak ukazují najmanská osobní jména.

29 *Ugedej* — (Ögedej, Ügedej) syn Čingischánův a jeho první nástupce. Město Omyl na řece Emil či Imil je patrně nynější město Tarbagataj.

divocí lidé — Podle popisu tu jde o druh velkého lidoopa, zvaného tibetsky „mi rgod“ a v evropské literatuře známého pod jménem „jeti“, který údajně žije též v Himálaji.

Kitajové — podle některých vědců staromongolský národ, jehož potomky jsou nynější Daghuri (Dachuři), ovládali v Čingischánově době severní provincie čínského území. Podle jejich jména nazývají Mongolové Čínu Kitad a od Mongolů převzali tento název Číny Rusové jakožto Kitaj. Zde u Carpiniho však není slovem Kitaj míněna Čína, ale říše Tangutů, kteří mluvili jazykem příbuzným tibetštině. Jde zde o starobylou pověst, zaznamenanou u Rašid-ud-dína, který vypráví, že Mongolové začali 700 let před n. l. (nebo 400 let n. l.) bojovat s Turky a byli jimi tak potřezeni, že z nich zůstali jen dva muži a dvě ženy, kteří se z krveprolití zachránili a stali se předky pozdějších Mongolů. — Čingischán byl poražen roku 1209.

Ujguri — turecký národ vnitroasijský, který v 8. století n. l. sídlil na středním území Mongolské lidové republiky, na řekách Tóle, Selenge a Orchon a postavil tu město Karakorum, počátkem 9. stol. n. l. byl však zahnán jensejskými Kirgizy, jiným turecky mluvícím národem, na západ do nynějšího čínského Sin-tiangu (Čínského Turkestánu). Ujguri vyznávali buddhismus, nestoriánské křesťanství a manicheismus. Carpini se však mýlil, jestliže psal, že Čingischán si Ujgury podrobil vpádem. Poddali se mu sami, jak o tom vypráví „Tajná kronika Mongolů“, když ujgurský vládce Idukut poslal k Čingischánovi poselstvo (odstavec 238). Rašid-ud-dín to potvrzuje.

Selenge

30 *mongolské písmo* — nyní v Mongolsku zvané „staré písmo“, je skutečně původu ujgurského a ujgurské (staré) písmo (neboť nyní píší Ujguri upraveným písmem arabským) je původu syrského. Přišlo k nim s nestoriánským (syrským čili východním) křesťanstvím. Zpráva o převzetí ujgurského písma Mongoly je potvrzena i orientálními autory, Syranem Bar Hebraem, Ibn Arab-šáhem, Kitanem Čchang Čhunem. Tento se zmiňuje též o tom, že Mongolové neměli vlastního písma, ale k záznamům používali zářezů a znamení. To však ukazuje na užívání starotureckého (orchonsko-jensejského) runového písma. Nejstarší dvě dochované písemné památky Mongolů jsou „Tajná kronika Mongolů“, psaná čínským písmem, a nápis Jesüngeüv, napsaný ujgurským písmem, obě přibližně z téže doby (první polovina 13. století). Ujgurské písmo však nebylo Mongoly převzato od Ujgurů turkeštánských. Když totiž roku 1204 Čingischán porazil Najmany, byl mezi zajatci Dajan Tatatung, Ujgur,

- který znal ujjurské písmo, a tomu nařídil Čingischán naučit tomu písmu jeho syny a ostatní mongolské prince.
- 30 *Sari-Ujguři* (Zlutí Ujguři) — turkojazyčný národ, nyní žijící v Kan-su v Číně na jih od cesty mezi Kan-čou a Tiou-čchüanem (Su-čou).
Karanité — národ neznámého jazyka a původu, podle Rašíd-ud-dína kmen Ongiratů, tedy východomongolský.
Oirati — mongolský kmen, předkové dnešních Kalmyků.
Kumáni — Zemí Kumánů není míněno území ve východní Evropě, v nynějším Rusku, nýbrž Čínský Turkeistán.
hlavní město (Kitajů) — Jedná se tu o dobytí nynějšího Pekingu, tehdy zvaného Čung-tu. „Tajná kronika Mongolů“ o tom podává zprávu v odstavcích 247, 248 a 251. Slova „Tajné kroniky Mongolů“: „Jeho zbylá vojska zemřela vysílením. Mnozí jedli lidské maso a pojídali se navzájem“, týkají se však Kitajů (Kitatů), nikoli Mongolů. Zdá se, že to Carpini zde přičetl Mongolům.
Kitajové jsou pohaní — týká se Číňanů.
 31 *Kumáni* — Zde jde o skutečné Kumány (Komány, Polovce, Kipčaky).
Malou Indii — se rozumí ve středověku patrně nynější Pákistán a západní pobřeží Indického poloostrova. V Konkánských přístavech byli i Habešané a Arabové, proto snad mluví Carpini o Saracénech a Ethiopech.
Velkou Indii — je míněn zbytek Indie. Křesťané byli zde na jihu v Malabáru.
Dal udělat z mědi lidské figury — Carpiniho vyprávění o měděných ohňových figurách má dvojí pramen, totiž pověst o tom, jak Alexander Makedonský bojoval proti indickému králi Pórovi, a mongolské vyprávění v „Tajné kronice Mongolů“ (odstavec 193) z doby, kdy Čingischán bojoval proti Tajang-čhánovi.
byli vyhnáni — Mongolské vojsko proniklo při pronásledování Džalál-ud-dína, syna poraženého šáha Chórezmu Muhammada, do Multánu ve střední Indii roku 1220; odtud se Mongolové s nepořízenou vrátili.
 32 *muži mají podobu psů* — Pohádka o psích lidech je starobylá a vyprávěli ji již Číňané v 6. století n. l., jenže je kladli na severovýchod Asie, do východní Sibíře.
Buri-Thabet — patrně znamená Tibet.
snědí ho — Různí středověcí spisovatelé — Rubruk, Odorik, Marco Polo — i spisovatelé starověcí — Herodot a Strabo — vyprávěli podobné věci o různých národech středověku a starověku.
Odtud se vojsko Tatarů — O vpádu Čingischánových vojsk do Tibetu nic neví „Tajná kronika Mongolů“. Pozdní tibetská kronika Hor čhos'bjung vypráví však doslova o vztahu Čingischánově

- k Tibetu toto: „Když mu bylo (Čingischánovi) 45 let, v roce Ohně-zajíce 4. cyklu (tj. 1206), táhl do tibetské provincie Dbus. Tu mu vyšli vstříc sde-rid Džo-dga, Cchal-pa-Kun-dga-rdo-rdže aj., celkem tři sta mužů; když se to dověděli, uspořádali velkou slavnost. Poslali nejdříve k němu posla se zprávou, že se mu poddávají, vzdali mu čest a vydali mu tři území Mnga-risu, čtyři části Dbusu a Gcangu, Lho, Khams a Sgang. A on je bohatě obdaroval. Tak si podrobil celý Tibet. Pak poslal lámovi Sa-čchen-Kun-dga-sňing-povi dary a dopis tohoto obsahu: „Světče! Rád bych tě k sobě povolal. Poněvadž však ještě nejsou některé mé záležitosti ukončeny, zatím tě ještě nepovolávám. Avšak zůstanu ti odtud věren a ty mne odtamtud ochraňuj! Později, až mé činy dojdou cíle, budeš se svými syny šfít v zemi Mongolů učení Vítězovo (Buddhovo).“ Avšak nikdy se tam skutečně nedostal. Po dlouhé době učinil jej (Čingischán) svým knězem, prokázal třem symbolům Dbusu a Gcangu i mništvu svou úctu a stal se štedrým k učení a králi zákona.“
- 32 *Kergis* — zde nikoli Kirgiz, ale Čerkes. Kirgizové se podrobili Čingischánovi sami, v roce Zajíce (1207), jak praví „Tajná kronika Mongolů“, odstavec 239: „Knížata Kirgizů Jedi, Inal, Aldier a Öre-beg-digin, tato kirgizská knížata se poddala a přišla se poklonit Džočimu s bílými sokoly, bílými valachy a černými soboly jako dary.“
Kaspické hory — rozumí se tu Kavkaz. Ale zeměpisná poloha „na východ“ je udána špatně.
 33 *dělá vycházející slunce takový hluk* — je-li pozorovatel na východě, tedy blíže východu slunce, slyší prý hluk; je o tom zmínka již u Tacita, v legendě o svatých třech králích a jinde.
 34 *vybudoval na tom organizaci* — Rozdělení Mongolů po 10, 100, 1000 a 10 000 mužů je starobylé, bylo i u jiných národů obvyklé, zmiňuje se o něm i Marco Polo.
jméno čtvrtého syna — Carpini praví, že jméno nejmladšího syna Čingischánova je (jemu a jiným) neznámé, ačkoli je známo, že se jmenoval Toluj. Po jeho předčasně smrti nebylo toto jméno u Mongolů vyslovováno ani již užíváno a neužívalo se ani slova „tolui“ čili „toli“ — „zrcadlo“ — pro předmět, od jehož názvu bylo odvozeno.
 35 *Subotai* — O Sübe'etej-ba'aturovi (Sübegetej-baghaturovi), nejpilnějšmu generálu Čingischánovu, který bojoval v Asii i v Evropě, byl v Číně, Střední Asii, Rusku i Uhrách, v Jugoslávii, Bulharsku a Rumunsku, je plno zpráv v „Tajné kronice Mongolů“.
 36 *Po smrti Čingischánově* — roku 1229, neboť Čingischán „15. dne středního podzimního měsíce roku Svině, odpovídajícího měsíci ramazánu 624. roku hidžry (tj. 15. srpna—14. září 1227, tedy koncem srpna či počátkem září toho roku) opustil pomíjející

- svět a zanechal prestol, vládu a říši (svému) slavnému uruku“, jak praví Rašid-ud-dín. — Ögedej vládl 1229—1241.
- 36 *Velký sultán* — je míněn Alá-ad-dín Muhammad, poslední šáh Chórezmu (1200—1221).
Bisermín — musliman, muslim, u Carpiniho hlavně z Turkestánu. Kománi čili Kumáni mluvili turecky.
Janekint — Jangikent („Nové město“) a *Barchin* (Barchaligh kend) byla středoasijská města v Chórezmu na řece Syrdarje, Ornas patrně při ústí Donu.
- 37 *Turci, kteří jsou pohany* — patrně jsou míněni šamanističtí Kumáni.
zamítli potom do Uher — Tažení proti Polsku a Uhrám spadá do let 1240—1241.
Mordéini — lid mluvící ugrofinským jazykem. Byli tehdy muslimy.
Baskarti — jsou to Baškiři, podle tehdejšího mínění sídlící v kraji, odkud Maďaři přišli do Evropy. Rubruk nazývá Baškiry Pas-katiry.
Parosité — Pověst o lidech zvaných Parosité je podobná Strabonově a Pliniově pověsti o jakémsi kmeni u pramene Gangy.
Kumánie — Zde se míní Batuova říše (ulus čili úděl) na Volze, pozdější Zlatá Horda.
- 38 *Džormaghun* — zvaný u Carpiniho Cyrpodan a v „Tajné kronice Mongolů“ Čormachan nebo Šormachen, z mongolského kmene Öteget, byl poslán Čingischánem proti bagdáskému chalfovi a stal se tím místodržitelem za Ögedeje. Kergis jsou zde opět Čerkesové.
yperpera (hyperperum) — byzant. středověká mince, z řec. „hyper pyros“ nebo „hyperpyrrhon“. Podle Rische 1 yperpera = 1 zlatá libra = 1/2 franc. livru.
Gruzie — v orig. Georgia.
Rúm — zde znamená říši tureckých Seldžuků v Malé Asii, hlavní město bylo Iconium.
Aleppo — v orig. Halapia.
Baldach — Bagdád. Baldachýn je název látky tam vyráběné, brokátu protkaného zlatem. Pokud se týká daně posílané z Bagdádu do Karakorumu, praví o tom rozkaz Ögedejův v „Tajné kronice Mongolů“, odstavec 274: „Posílejte sem každý rok žluté zlato, žlutavým zlatem protkané výšivky, brokáty, damašky, ušlechtilé perly a perleť, dlouhokrké koně tobičáky s vysokými nohama, velbloudy eleüty druhu güring, velbloudy kičiduty druhu dausi, nákladní mezky chačiduty a laosasuty.“
- 39 *deset tisíc* — odpovídá mongolskému slovu „tümén“, které je původu tocharského.
- 41 *Kujuk* — mongolsky se jmenoval Gүjүk.
ilit — německé „iltis“, „dochori“ je slovanské „tchoř“.

- 42 *Země, které si Tataři podrobili* — Solangové jsou Korejci; Tumat mongolský národ Tumat, jeden z „lesních národů“ na Selenze; Korala jsou Karlukové; Komuci jsou Kumykové; Kassi patrně Tanguti; Gazarí jsou turkojazyční Chazarí; jakobité a nestoriáni dvě východokřesťanské sekty; Alani čili Assové jsou předchůdci nynějších Osetů; Tarci jsou patrně Tádžici; Sartové jsou usedlí muslimové Střední Asie, které Mongolové zvali Sartauly.
Mangie — u středověkých spisovatelů Mangi nebo Manzi, z čínského Man-c', je název jižní, sungské Číny. Slovo Man-c' znamená „Jižní barbari“. Tak nazývali Číňané jižní kmeny v Číně. V mongolském období se tohoto názvu užívalo o jižních Číňanech, žijících ve státě dynastie Sung, kdežto obyvatelé severní Číny, mluvící čínsky, se nazývali Chan-žen, „chanští lidé, Chanové“. Roku 1279 dobyl chán Kublaj (mongolsky Chubilaj) jižní Čínu.
Saxové — Kdo jsou Carpiniho Saxi, je problematické. V „Tajné kronice Mongolů“ se jmenují Sasut nebo Sesüt a sídlili na dolní Volze. Jsou jmenováni hned vedle Orosut (Rusů), Asut (Assů čili Alanů), Madžar (na Kavkaze). Carpiniho polský souputník Benedikt ztotožnil Saxy s germánskými Góty a prohlásil o nich, že jsou křesťany. Jsou to však patrně jen obyvatelé města Saksinu na dolní Volze. Podle arabských zpráv bylo Saksin chazarské město a jeho obyvateli byli turečtí Oguzové.
- 44 *O naší cestě* — Po vědeckém pojednání o Tatarech čili Mongolech neboli po shrnutí tehdejších vědomostí o nich připojil patrně při pozdějším zpracování své zprávy Carpini popis své cesty k Mongolům.
český král — tehdy Václav I. (1230—1253).
Lanciscia — Mazovsko a Kujavsko.
Vasilko (Vasilico, Basil) — byl knížetem ve Vladimíru Volyňském, Daniel knížetem v Haliči.
- 47 *Körenza* — není jméno osobní, ale vojenský titul, odpovídající novomongolskému (chalchsko-mongolskému) slovu „churandá“ (plukovník). Odtud je patrně odvozeno české jméno Koranda.
- 48 *Ural* — u Carpiniho i Rubruka Jaik, Jaec. Stojí za povšimnutí, že Carpini, který cestoval přes Rus, používá ruských názvů řek Dněpr (Něpre) a Volha; naproti tomu Rubruk, který cestoval přes Cařihrad a Krym, používá klasického názvu Tanais pro Don a turecko-byzantského jména Itil (Etilia) pro Volhu. Ve starověkých pramenech se Volha nazývala Rha.
Velké moře — Černé moře, průliv sv. Jiří je Bospor.
- 50 *Bilerové* (čili Velcí Bulhaři) — turkojazyčný národ, vyznávající islám a sídlící na řece Kamě. Nazývají se Velkými Bulhary na rozdíl od poslovaněných Bulharů v nynějším Bulharsku.

- 50 *Iberové* — staré jméno Gruzínů; Iberií se nazývala západní část dnešní Gruzie (království Kartli). Kacheti byla východní část, odtud Kachetinci (lépe Kachové; Kacheti = země Kachů); viz též Rubruk str. 70.
- 51 *Některým se podařilo uprchnout* — Část Kumánů (Kománů) dokočovala s vůdcem Kuthenem do Uher a tam se usadila. Král Bela IV. (1235—1270) používal kumánské jízdy v boji proti českému králi a tak se dostali Kumáni na jižní Moravu. Tehdy byli Kumáni již křesťany. Později se Kumáni pomadařstili. Povědomí kumánského původu se zachovalo u Maďarů podnes, jazyk však vymřel v 18. století. Kumánština je zachována ve spise zvaném Codex Cumanicus z knihovny sv. Marka v Benátkách, který kdysi náležel slavnému středověkému básníku Petrarcovi, z roku 1303.
Řeka, jejíž jméno jsme neznali — Syrdarja.
Velký sultán — viz poznámku ke str. 36.
- 52 *velké jezero* — je to jezero Ala-kul.
- 56 *houf písařů* — U dvora velkého chána byli tajemníci a písaři znali mnoha jazyků, Peršané, Turci, Tanguti, Číňané, Tibetané, Indové aj.
na jeho pečeti — Kujukovu pečeť vyrobil ruský zlatotepec Kosmas, který také zhotovil zlatý trůn pro velkého chána.
- 59 *Alexander* — novgorodský kníže Alexander Něvský.
- 64 *Dáno v posledních dnech* — poslední den měsíce džumáda'l-áchira roku 644 hidžry odpovídá našemu 13. listopadu 1246.
- 69 *Putovati bude* — viz Ecclesiasticus (Ježíš Širach) XXXIX, 5: In terram alienarum gentium transiet, bona et mala in omnibus temptabit.
Pontské moře — Černé moře.
Gasaria, Caesarea — země Chazarů.
- 70 *malé moře* — je to Azovské moře.
Quido — mінчн trapezuntský císař Andronikos III. Ghidos (vládl do r. 1235). Po něm do r. 1238 Jan Axuchos, 1238—63, Manuel I. Komnénos, syn zakladatele císařství Alexise Komnéna.
Vastacius — nicejský císař Ioannes III., Ducas Vatatzates Diplouvastazos (Vataces), 1222—54. Jeho žena Iréné byla dcerou císaře Theodora Laskarise. — Nicejské císařství vzniklo stejně jako trapezuntské z řeckých maloasijských držav po dobytí Byzance křižáky r. 1203.
Blakia — Valašsko, část nynějšího Rumunska.
Solonia — Soluň.
- 71 *Sartach (Sartaq)* — syn Batuův, vnuk *Džočiho* a pravnuček Čingischána; perský historik Džuvainí (1226—1283) o něm praví ve svém díle „Dějiny dobyvatele světa“, napsaném 1252—1260: „Když roku 653 (tj. 1255/6) Mengü-chán konal jiný kuriltaj,

- poslal (Batu) Sartaqa, který byl přívržencem křesťanské víry... A když Sartaq přišel, přijal jej Mengü-chán s úctou a vážností a vyznamenával ho všemi druhy laskavosti nad jemu rovné a propustil jej s tímto bohatstvím a jak se sluší na velkého krále. Ještě nedošel ke své hordě... když rovněž odešel za svým otcem. Mengü-chán poslal své emíry utěšit jeho ženy a bratry a poručil, aby Boračí-qátun, která byla hlavní ženou Batuovou, vydala rozkaz a vychovala Ulaghačina, syna Sartaqova, dokud nevyroste a nebude následovat otce. Ale osud tomu nechtěl a Ulaghačin odešel ještě téhož roku.“
- 72 *Turgemannus* — patrně tlumočník, dragoman (tur. terguman).
- 75 *kosmos* — odpovídá našemu slovu „kumys“, je však tureckého, nikoli mongolského původu; mongolsky se kumys jmenuje „ajrag“!!! *správně*.
- 76 *tančí při hudbě* — Takovým způsobem se dosud tančí u Ujgurů v Sin-tiangu.
- 78 *grjut* — je to týž sýr, který se nyní nazývá mongolsky „churúd“.
- 79 *podšívají pláště hedvábnou látkou* — tato látka je hedvábí z kokonů, nehodících se pro sprádní hedvábných nitěk. Dosud se takového hedvábí používá v Číně jako vycpávky hedvábných a plátěných kabátů.
- 80 *botta* — srv. pozn. ke str. 21.
- 83 *soška zemřelého* — Takové turecké sochy nad mohylou zemřelého nazývají Rusové „kamenné baby“. Nacházejí se všude, kde bývaly usídleny staroturecké kmeny, zejména v jižní Sibíři a v západním Mongolsku, ale i v jižním Rusku, a existovaly prý snad i porůznu v Čechách.
- 90 *země pruská* — řád německých rytířů dobyl Pruska r. 1230, výboj však byl dokončen teprve kolem 1300.
- 94 *Kojak* — jméno Kojaka je turecko-mongolské a znamená „pancíř“ (kujak).
Balduin z Hainautu (Baldewinus de Hannonia) — rytíř ve vojsku císaře Balduina II. Při sjednání míru s hordou Soroniovou (Kípčackou) se kolem r. 1240 oženil s kumánskou princeznou a putoval do Karakorumu.
společník Davidův — David byl vyslancem mongolského velitele Ilčikadaje ke králi Ludvíkovi Svatému na Kypr (1248).
- 98 *kdy se Frankové zmocnili Antiochie* — nárážka na dobytí Antiochie křižáky r. 1098.
Kon-chán — písařem zkomolené mongolské Gur-chán, titul podobný titulu Čingischán.
- 99 *Bratr Ondřej* — Rubruk míní Ondřeje z Longjumeau, druhého vyslance — Carpini byl prvním — k Mongolům roku 1249. Kdežto Carpini byl vyslancem papeže Innocence IV., Longjumeau a Rubruk byli vyslanci francouzského krále Ludvíka Sv.

- 99 *Ung* — totéž co mongolské Ong-chán, rovněž titul, tentokrát z čínského „wang“, *modloslužebník* — znamená tu totéž co buddhista. *kovář Čingis* — o Čingischánovi se vypráví, že byl kovářem (mongolsky: temürči), poněvadž jeho skutečné osobní jméno bylo Temüdzin; obě slova vypadají, jako by byla odvozeninami z téhož kořene „temür“, novomongolsky „tömör“ (železo). Ale tato spojitost je pochybná. *si ho zvolili za náčelníka* — Zde vypráví Rubruk ve zkratce o známé události z Čingischánova mládí souhlasně s „Tajnou kronikou Mongolů“.
- 100 *Onankerule* — východní část území nynější Mongolské lidové republiky, kde tekou řeky Onon a Kerulen (nyní zvaná Cheren). *bíjí do dřeva* (v orig. pulsant tabulam) — rytmický doprovod při čtení modlitebních textů, původní patrně při řecké bohoslužbě (semantron, viz též Clavijo, str. 211). Prostřednictvím nestoriánů jej převzali buddhisté. Dosud se zachovává v Mandžusku, Číně aj.
- 101 *Velké Bulharsko* — Ruské boje s Bulhary na Volze jsou v staroruské kronice Troickaja letopis zaznamenány od roku 1088. Měli hrad Brahimov, který jim Rusové vzali roku 1164. Rusové stále s nimi bojovali. Roku 1184 je nazývají „pogany Bochmity“, tj. pohanskými mohamedány čili muslimy. R. 1221 bojuje s Bulhary Svjatoslav, r. 1230 uzavírají s Rusy mír, r. 1235 byli silně pohubeni Mongoly. Bulhaři na Volze byli turkojazyčný národ, jehož část se přesídlila r. 680 do nynějšího Bulharska, jemuž dala jméno a dynastii, ale tam brzy podlehli slovanskému živlu.
- 102 *orda* — Význam „střed“ pro mongolské slovo „orda“ je jen druhotný, spíše symbolický, neboť slovo „orda“ („horda“) znamená ještě nyní v mongolštině vojenský hlavní stan, palác; ve staré turečtině znamená „ortu“ „střed“.
- 107 *Paskatirové* — Rubrukovi Paskatirové, Carpinioho Baskarti a turkojazyční Baškirové jsou jeden a týž národ, pokládán za příbuzný Maďarům. Rubruk prohlašuje jazyk Baškirů a Maďarů za shodný. Džuvajni a Rašid-ud-dín nazývají Baškiry (Bašgird) Maďary; Istachrí, Ibn Haukal, Jákút, Ibn Fadlán mají o nich zprávy. Za Jakútovy doby byli Baškiři muslimy, měli prý rudé vlasy a růžové obličej. Muslimy prý se stali, když k nim přišlo sedm muslimských misionářů z Bulgharu (Bulharska na Kamě a na Volze). Také Ibn Said a Abu-I-Fidá pokládají Bašgirdy a Hunkar (tj. Uhry či Maďary) za bratry. Jazyková fakta — zachovaná starobylá vypůjčená slova ze starých tureckých jazyků, ze staré čuvaštiny, tj. jazyka volžských Bulharů — ukazují na splynutí jakéhosi turecky mluvícího národa s dávnými předky

- Maďarů a tudíž patrně i na oprávněnost zpráv arabských historiků o jakési příbuznosti Maďarů a Baškirů.
- 107 *Uhří* — Spojitost mezi Huny a Uhry hlásali též maďarští badatelé z konce 18. a poč. 19. století. Blakové či Ilakové jsou předky dnešních obyvatel rumunského Valaška.
- 111 *hory, kde kdysi žil národ Kara-Kitajů* — území nynějšího čínského Sin-tiangu (Čínského Turkestánu). *Mohutná řeka* — buď Ču, nebo Ili. Veliké jezero (viz níže) může být buď Issyk-kul, nebo Balchaš. Komentáře se zde rozcházejí, popis krajiny v textu nasvědčují spíše kombinaci Ču-Issyk-kul a pak ovšem další cesta k jezerům Ala-kul a Ebi-nor představuje značnou okliku. *uctivači model* — jsou míněni buddhisté.
- 113 *Ou mam haktani* — v latinském rukopise zkromolená slova známé sanskrtské nejkratší modlitby buddhistické „Om mani padmém húm“ (Om, klenote na lotosu, húm), přičemž klenotem na lotosu se míní Buddha, takže pravý obsah těchto slov se přibližuje vykladu uvedenému u Rubruka.
- 115 *figury z plsti* — Toto místo Rubrukovy zprávy svědčí o počátku mísení buddhismu s mongolským šamanismem.
- 116 *Tanguti* — mluvili jazykem příbuzným tibetštině. U Rubruka je tu ohlas jejich častých bojů s Čingischánovými Mongoly, zmíněných v „Tajné kronice Mongolů“ a u Rašid-ud-dína. *volí s ohony jako koně* — Rubruk tu popisuje jaky. *V jejich řetě* — Zde mluví Rubruk o příbuznosti staré ujurštiny, turečtiny a kumánštiny. Poznal příbuznost tureckých jazyků. *Solangové* — Korejci, mongolsky zvaní Solongos.
- 117 *Serové* — starořecky Séroi, starý název pro Čínu, zvanou tehdy u Řeků Séríké.
- 118 *Segin* — čínské Si-an-(fu). Rubrukovo svědectví o existenci nestoriánského biskupa v Si-anu v Číně v polovině 13. století je zajímavé, neboť později jeho existence zde byla zapomenuta. Nestoriánská obec byla v Si-anu od poloviny 7. stol. n. l., kdy sem ze Sýrie přišel mnich Rabán, čínsky zvaný A-lo-pen (roku 635 n. l.), jak o tom vypráví čínsky a syrsky psaný památník ze Si-an-fu.
- 119 *tuin* (novomongolské „tojn“) — znamená buddhistického kněze při dvoře. *k břehům jezera* — „jezero s ostrovem“ je nepochybně Ala-kul; „jezero v horách“, spojené řekou s jezerem Ala-kul, je Ebi-nor.
- 120 *Štikan* — u Carpinioho se nazývá Šiban nebo Syban; původně Šibaqan, jindy též Šiban i Šaiban, což se zdá být křesťanské jméno Stephan, naše Štěpán. Pátý syn Džočiho. *Širemon* — spíše Širemun, je turecko-mongolská forma jména Šalomoun; syn Kuiu-chána.

- 127 *bal* — mongolsky „med“.
- 131 *co se stalo na pláních mansúrských* — narážka na bitvu u Mansúry r. 1249 mezi křižáky a Saracény, v níž byl zajat Ludvík Svatý.
Oto — patrně Odon de Château-Roux, kardinál-biskup z Tuscula, legát v křížové výpravě Ludvíka Svatého.
- 142 *su* — Staromongolsky se „voda“ řekne „usun“, novomongolsky „usan“, „us“, „su“ je turecké slovo pro vodu.
tumen — mongolské „tümen“, deset tisíc.
- 143 *Kitajové píší štětcem* — zde je u Rubruka prvá evropská zpráva o písmu čínském, tibetském, tangutském a staroujgurském.
- 153 *Assassinové* — Roku 1090 založil Hasan-i-Sabbáh, „šajch al džabal“ — „stařec z hory“, fanatickou muslimskou ismá'flovskou sektu a vybral si za své sídlo místo severně od Kazvínu v nepřístupných horách na jižním břehu Kaspického moře, v hradu Alamut, přístupném jen podzemním vchodem. Tam vybudoval rajskou zahradu. Za své přívržence si vybíral horkokrevné mladé silné muže. Znal působení hašíše (od něhož je odvozeno jméno jeho přívrženců Hašíšijún a z něho pak „Assassin“ a francouzské „assassin“, vrah) a podobných drog. Když se mladík probudil z hašíšového opojení v rajské zahradě Hasan-i-Sabbáha hradu, nalezl tu nejkrásnější dívky, zpěváky, tanečnický, hudebníky. Pak zas upadl do opojného spánku a po několika dnech se probudil tam, kde před svým rajským snem usnul. Laskavost Hasanova mu ukázala rozkošná místa, kde bude po smrti žít, zemřel-li v jeho službách. Od toho okamžiku se stal mladý muž jedním z „fidá'íů“, zasvěcenců, kteří byli hotovi v přestrojení za obchodníka, žebráka, dervíše putovat kamskoliv, aby zabili toho, koho jim Hasan označil. Byli ozbrojeni jen dýkou, neboť neměli svůj čin konat vskrytu ani utíkat, ale byli ochotni umřít při činu. Strašná moc Hasan-i-Sabbáha právě spočívala na poslušnosti fidá'íů. „Stařec z hory“ obklopil svou osobu tajemstvím, sbíral staré knihy, tajné spisy, astrologické nástroje. Ználo jej jen jeho nejbližší okolí. Nevyšel po 34 roky ze své rezidence. Kontroloval odtud svět islámu. Jeho síť sahala nakonec po celém Íránu, Sýrii, Malé Asii i do Egypta. Nakonec zasáhla jeho moc patrně i do Evropy. Roku 1231 byl vévoda Ludvík I. Bavorský zavražděn na mostě v Kehlheimu a vrah se ani při mučení nepřiznal, kým byl naveden k činu: obecně se věřilo, že vrah byl jedním z fidá'íů. Konečně se moc Assassinů stala nesnesitelnou. Po tři roky mongolská armáda obléhala Alamut a nemohla hradu dobyt, až zemřel vládnoucí tehdy šajch al džabal a jeho nástupce se vzdal Hülegüově armádě. Hülegü poslal vládce Assassinů k Möngke-chánovi do Karakorumu. Poslední vládce Alamutu byl spolu se svými přívrženci popraven kdesi v Changaji v Mon-

- golsku roku 1257. Rubruk byl o řádění Assassinů dobře informován, neboť s nimi měli co dělat i křižáci.
- 153 *Mulidet* — patrně zkomolené arabské slovo „mulhíd“, „kacč“, kterého se často užívalo k označení ismá'flovců, jimiž byli též Assassinové.
Arabuka — mongolsky Ariq-Böke nebo Ariq-Buqa.
- 154 *arménský král* — Haitum čili Hethum, byl v mongolském hlavním městě Karakorumu roku 1254. Byl to král Malé Arménie v Kilikii v Malé Asii (hlavní město Sis).
- 161 *šam* — místo šaman, šamanistický kněz, u altajských Turků se nazývá „kam“.
- 162 *turecký sultán* — Azzedín, syn Gajšeddína Kajchosroua II. Turci uzavřeli v Mongoly r. 1245 dohodu, že budou platit poplatek 1 250 000 yperp., 14 velbloudů a milión ovcí (Rockhill).
- 168 *Sumerkeur* — podle Rische nejspíše Sumerkent, „Město v rákosí“, blíže neurčené místo při ústí Volhy.
Saraj — tzv. Saraj Batu na rozdíl od výše položeného Saraj Berke.
- 169 *Železná brána* (též Derbentská) — mezi východními výběžky Kavkazu a Kaspickým mořem. Viz též Clavijo, str. 247.
- 170 *Samag* (Šamake, Šamachu, Šemáchú) — město v Ázerbájdžánu, kdysi hl. město perského Šírvánu.
řeka Kur — Kura; Kurgie je spíše zkomolenina z Georgia.
- 171 *synové Senacheribovi* — viz Kniha králů 19, 37, Izaiáš 37, 38.
Krosminové (Crosmini) — Chórezmijci, dobyli Gruzie (Georgie) r. 1225.
pontem dedignatur Araxes — Araks pohrdá mosty, viz Vergilius, Aeneis VIII, 728.
Tauris — Tabriz; Naxua je Nachičevan.
- 174 *kde sultán Turků byl poražen* — zmínka o bitvě mezi tureckým sultánem Kajchosrouem II. a mongolským velitelem Bajdžunojnem 1244.
- 175 *Ibeřanka* — Gruzínka.
syn Vastaciův — Theodor Laskaris II. Válku s Assanem (tj. bulharským carem Michalem Asenem) vedli Řekové v letech 1245 až 1255.
- 181 *Timur Beg* — Jméno bylo prý Timurovi dáno jakýmsi muslimským světcem, jenž právě četl 16. verš 67. sůry koránu, končící slovem „tamur“, což znamená „potřese“, když Timurův otec dítě k němu přinesl. Druhá část jeho jména, „lang“ — „kulhavý“ (celé zní persky Tímúr-i-lang), byla mu dána jeho nepřeteli. Beg je turecký titul, dosud užívaný.
- 182 *křesťanské zajatkyňe* — Tyto dvě křesťanky se jmenovaly Maria a Angelina; tato byla Řekyně, ona pravnučka uherského krále, tedy patrně Maďarka. Maria se vdala za Dona Payo Gómeze de

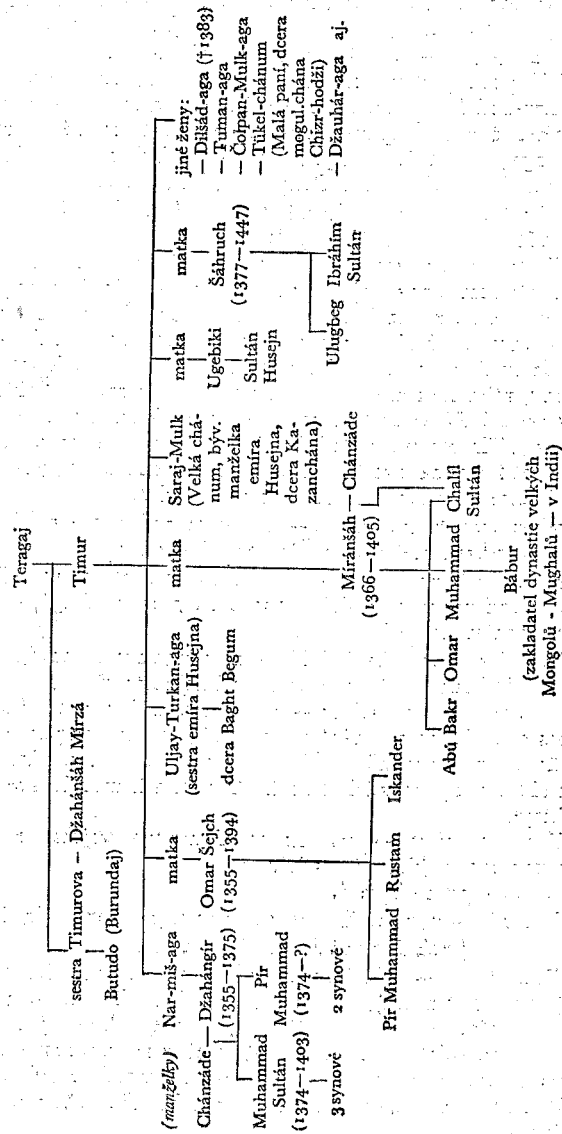
- Soto Mayor v Jódaru, Angelina za Dona Diego Gonzáleze de Contreras v Seville.
- 184 *Avicenna* (Ibn Síná, 980—1037) — slavný perský filosof a lékař, narodil se poblíž Balchu v Afghánistánu, žil v Persii a zemřel v Hamadánu. Clavijo jej patrně zaměnil s Ibn Sídou, filosofem muslimského Španělska, který zemřel 1067.
- král Ladislav* — míněn Ladislav, král neapolský (1387—1414); narážka se týká bojů o neapolské dědictví mezi ním a vévodou Ludvíkem z Anjou.
- 186 *Mongible* — arabsko-italské jméno Etny, zvané v době okupace Sicílie Araby El-Džebel, „Hora“, k němuž Italové přidali „Mon(te)“, a tak vzniklo jméno Mongibello, jak se dosud Etna nazývá.
- 187 *rytíři řádu sv. Jana* (v Jeruzalémě) — čili Rhodští rytíři, špitálníci, měli ostrov Rhodos v držení v letech 1309—1522; pak byli vypuzeni Turky.
- maršál Boucicault* — francouzský válečník a dobrodruh, byl zajat Turky v bitvě u Nikopole roku 1396, vykoupen a poslán roku 1399 králem Karlem VI. na pomoc císaři Manuelovi. R. 1396 se Francie zmocnila Janova a 1401 tu byl Boucicault jmenován guvernérem; r. 1403 vyplul jako spojenec Svatojanských (Rhodských) rytířů proti Kypru a zpusťil kilikijské a syrské pobřeží. R. 1410 byl Boucicault z Janova vypuzen, r. 1415 bojoval v Agincourtu a byl zajat Angličany. Zemřel v Anglii r. 1421.
- 190 *Andronikos III.* — genealogická tabulka byzantských císařů je na str. 327.
- 195 *jezdec má představovat císaře Justiniana* — sloup se sochou Justinianovou byl zničen bleskem roku 1492.
- 200 *Estombol* — Nynější název Cařihradu Istanbul je původu řeckého a vznikl z věty „eis tén polin“, „do města“, stálým jejím užíváním a lidovou novořeckou výslovností těch slov „is tem boli“, což bylo převzato Turky jakožto Istanbul.
- 202 *Karaul* — turecko-mongolské slovo, převzaté též do ruštiny, znamená „stráž“.
- 209 *Trapezuntské císařství* — vzniklo roku 1203 po dobytí Cařihradu Latiny, trvalo i po znovuzřízení byzantské říše Palaeology roku 1261 a přežilo pád Cařihradu roku 1453 o osm let, až bylo roku 1461 podrobno sultánem Muhammadem Dobyvatelem. Říši trapezuntské náleželo úzké pobřeží Malé Asie až k jihovýchodnímu cípu Černého moře. V Clavijově době tam byl císařem Manuel II. Komnénos.
- protevestati* — zkomolené „protovestiaros“, nejvyšší komoří.
- 213 *Čagataj* — jméno Čingischánova syna, kterému údělem připadl západ dobytého území. Timur, narozený 9. dubna 1336 v Keši jako potomek Čagatajova vezíra, mongolského šlechtice z kmene

- Barulas, zemřel buď roku 1404 v Otraru (podle Ét. Quatremera), nebo v únoru roku 1405 na vojenské výpravě do Číny (podle G. J. Grumm-Gržimajla).
- 220 *Surmari* — zkomolené arménské *Surb Mari*, Sv. Marie. *Zlatá Horda* (mongolsky „Altan Ordo“ — Zlatý palác) — název úředně říše mongolské, zaniklé koncem 15. století.
- Toktamyš* (Tochtamyš) — chán Zlaté Hordy a protivník Timurův.
- 222 *sultán Ahmad* — z rodu Džalajr, vládce západní Persie a Iráku po pádu dynastie Hulagovců, jeden z nevytrvalejších odpůrců Timurových; vypuzen ze Sultánije 1384, z Bagdádu 1393, nalezl útočiště u egyptského sultána Barkúka, později u tureckého sultána Bájezida, po Timurově vítězství u Angory držen v Egyptě jako rukojmí, po Timurově smrti zavražděn Turkmenem Kara-Júsufem.
- 224 *sultán Uvais* — Íl-chánovec (tj. v Íránu vládnoucí Mongol) z kmene Džalajrů, zemřel roku 1374.
- 225 *Míránšáh* — genealogická tabulka Timurovců je na str. 326. *daruga* (novomongolské „darga“) — mong. „starosta“.
- 233 *bahádur* — turecko-mongolské slovo, z něhož je odvozeno přes ruštinu české „bohatýr“. V turečtině a mongolštině je to titul.
- 236 *jamči* — o zavedení tohoto způsobu dopravování vládních zpráv a zásilek jízdními posly zmiňuje se „Tajná kronika Mongolů“, srv. doslov str. 339. Timurem zavedená poštovní doprava byla jen obnovením státní pošty z doby počátků mongolské říše a tato opět obnovovala, nevíme, zda vědomě či nevědomě, státní poštu staroperské říše Dareia Velkého, jenže v obrovském měřítku od Pekingu přes Karakorum a Střední Asii až do východní Evropy (Ruska); proti tomu byl dosah Timurovy státní pošty daleko menší.
- 241 *elči* — turecké slovo „ilči“ znamená „diplomat“, z něho odvozené mongolské „elči“ znamená „vyslanec“.
- 245 *odevzdává své vody Kaspickému moři* — Clavijo tu opakuje pozdně středověký názor, že Amudarja (Oxus) změnila svůj tok a vlévala se po určitou dobu do Kaspického moře. Podle prof. S. P. Tolstova vznikla tato mylná domněnka tím, že po dobytí Chórezmu Mongoly v r. 1220 zaplavila voda z protržených hrází Amudarje rozsáhlou proláklinu Serykamyš (záp. od delty pod svahem Ust-Urtu) a vytvořila ohromné jezero, které později, když byly hráze obnoveny, opět vyschlo.
- v této velké rovině* — zde se Clavijo zmyšlil, neboť Alexander Makedonský bojoval s indickým králem Pórem na řece Hydaspu (nyní Džhelam), přítoku řeky Indu, tedy v nynějším Pákistánu, a nikoli na Oxu (Amudarji).

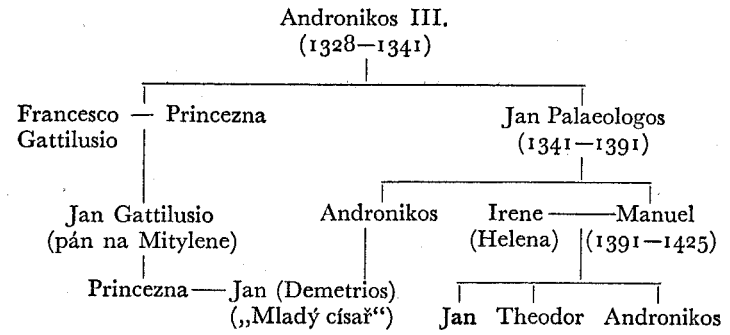
- 246 *mongolština* — správněji čagataj-turkí, stará uzbecktina. Písmo měli ujurské.
- 250 *samarkandský sultán* — míněn emír Husejn, zavražděný r. 1370 po dobytí Balchu, nikoliv však Timurem, nýbrž jedním z jeho podřízených náčelníků.
- 251 *Velká chánům* — princezna Saraj Mulk, dcera Kazan-chána, posledního čagatajského vládce v Transoxanii. Jejím prostřednictvím si činil Timur nárok na nástupnictví po Čingischánovi.
- 252 *Chalvet* — snad zkomolené Gul-bágh (Růžová zahrada).
- 253 *Timurův stídelní palác* — jedná se o letohrádek Dilkušá, který se nezachoval.
- 255 *Tanguz* — ze starotureckého „tonguz“, „prase“ (v osmánské turečtině „domuz“).
Čínský císař — v oné době vládl mingský císař Jung-lo (1403 až 1425), dynastickým jménem Čcheng-cu.
- 256 *Timur byl kdysi nucen platit mu* — tento tradiční poplatek platili koncem 13. století nástupci Čagatajovi Kublaj-chánovi jako vrchnímu vládcí mongolské říše. Po úpadku ústřední moci přestal být poplatek placen. Když dynastie Ming nahradila mongolskou dynastií, snažil se mingský císař obnovit staré vazalské vztahy.
- 260 *na této rovině* (u Zarafšanu) — planina Kani-gil (Růžový důl), kde se v r. 1404 konal slavnostní kuriltaj před započatím čínského tažení.
- 261 *kaple vedle paláce* — mauzoleum Bíbí-chánům, dodnes zachované. Že šlo o matku Velké chánům, je ovšem jen Clavijova domněnka.
- 264 *devět kusů* — devítka je u Mongolů posvátné číslo.
Chánzáde — vnučka chána Uzbega, vládce Zlaté Hordy, vdova po Džahángirovi, manželka Míránšáhova.
- 265 *obrátil ji dnem vzhůru* — takovým způsobem se pilo též v Číně; dosud při hostinách na jevišti lidové čínské opery piják ukáže po vypití prázdný pohárek, že v něm nezůstala ani kapka.
- 268 *mladík asi dvaadvacetiletý* — Clavijo se tu mylí: Pír Muhammad byl synem Timurova syna Džahángíra, který zemřel r. 1375; muselo mu tedy být v době jeho návštěvy nejméně 29–30 let.
jeho vládce bojoval proti Timurovi — Clavijo má na mysli Timurův vpád do Indie roku 1398–1399.
- 269 *Obyvatelé Větší Indie jsou křesťané* — Co zde omylem Clavijo napsal o křesťanech v Indii, je patrně ohlase staré pověsti o Knězi Janovi. V Indii oné doby sice byli křesťané, zvaní křesťané sv. Tomáše, usazení na jihu Indie z dob počátků křesťanství neb nestoriánských misí, a židé, též na jihu Indie v Ernakulam, a Mauři, tj. Arabové, ale nikoli v područí křesťanů. Jihoindičtí židé jsou dvojího druhu, „černí“, kteří mají na důkaz svých počátků v Indii povolovací nápis indického kněze z roku 388

- nebo 490 n. l., a „bílí“, kteří sem přišli daleko později. Obojí mají svou vlastní synagogu a zachovávají svou kastu.
- 271 *Timurovy ženy* — Velká chánům nebyla časově první manželka; Malá paní (Küčük chánům) byla dcerou mogulského chána Chizr-hodži a jmenovala se Tükel-chánům. Tumán-aga je jméno ženy; Čolpan-Mulk-aga souhlasí, stejně jako Džauharaga; o ostatních srv. genealogickou tabulku (podle H. Hookham: *Tamburlaine the Conqueror*, London 1962).
- 273 *Badachšán* — kraj na horní Amudarji, rozdělený mezi SSSR (Tádžická SSR) a Afghánistán.
- 274 *měla být hrobkou jeho vnuka* — stavba měla původně být měsitou a klášterem (chonako); po smrti Muhammada Sultána ji Timur přestavěl na mauzoleum pro svého vnuka, byl tu však pohřben i on sám, a z budovy známé dnes jako mauzoleum Gúr-Emír se stala rodinná hrobka Timurovců. Další členové Timurovy rodiny, zejména ženy, jsou pochováni v mauzoleích Šáh-i-Zinda.
- 277 *kteřou dal Timur postavit na paměť matky Velké chánům* — míněna slavná Timurova mešita Bíbí-chánům (uzbecky: stará královna), největší stavba své doby. Byla postavena s velkým chvatem a krátce po dokončení se začala rozpadat.
- 280 *meloun rozkrájí na plátky* — takovým způsobem se dosud suší a uchovávají melouny v Čínském Turkeštanu.
- 283 *co se v té době stalo v Číně* — Zde Clavijo ve zkratce zachytil zmatky po smrti prvního čínského císaře z dynastie Mingů a před nastoupením císaře Jung-loa.
- 284 *Kambaluk* (nebo Kanbalyk) — z mongolsko-tureckého „Chán-balik“ (Chánovo císařské město), tehdejší název dnešního Pekingu.
od narození modloslužebník — První císař z dynastie Mingů, která následovala po vyhnání posledního císaře z mongolské dynastie Jüan, byl původně buddhistickým mnichem a zůstal nadále buddhistou jako všichni další čínští císaři, mandžuské v to počítaje.
- 288 *Timurovo vojsko* — organizace Timurova vojska je obdobná organizaci vojska Čingischánova.
- 290 *Bávard* — nyní Ábiverd.
- 291 *Chabušán* — nynější Kúčán v rovině u pramenů řeky Mešhedu.
- 296 *Butudo* — jinak Burundaj nebo Burunduk.
- 303 *Kara Júsusuf* — náčelník turkmenského kmene Kara-Kojunlu (Černého berana), dlouholetý odpůrce Timurův, skrýval se před ním u sultána Bájezida, později držen jako rukojmí v Egyptě sultánem Faradžem (společně se sultánem Ahmadem), po Timurově smrti zavraždil sultána Ahmada a ovládl západní Persii a Arménii. V boji s ním byl zabit Timurův syn Míránšáh (1405).

RODOKMEN TIMUROVCŮ

RODOKMEN BYZANTSKÝCH CÍSAŘŮ

DOSLOV

ZAČÁTKY MONGOLSKÉ ŘÍŠE

Vznik mongolské říše nebývalého rozsahu a tím i vznik mongolského národa spadají do počátku 13. století n. l. Do té doby žili Mongolové jako jednotlivé kmeny nebo kmenové skupiny. Byly tu kmeny velmi početné, jako Merkiti, Kerejti, Najmani, byly tu kmeny již tehdy velmi slabé počtem rodin i významem. Každý takový kmen měl ovšem svého vládce. Na území obývaném Mongoly byla sice také městská sídliště z doby, kdy tu byly říše turecky mluvících národů, ale Mongolové v nich nebydlili. Sami se dělili na kmeny stepní a lesní. Lesní kmeny na severu se zaměstnávaly rybolovem a lovem zvěře, stepní kmeny chovem dobytka hovězího, ovcí, koz a koní. Velbloudů bylo tehdy v Mongolsku málo. Kočovných chovatelů dobytka byla většina a měli též při vytvoření mongolského státu vedoucí úlohu.

Ze zpráv Číňanů, kteří dávno před naším letopočtem měli co dělat se svými kočovnými sousedy na severu a severozápadě a zaznamenali o nich mnoho pozoruhodného, víme, že mongolské kmeny ve 12. století sídlily mezi Velkou čínskou zdí a Bajkalským jezerem, na ohromném území, odkud kdysi na Čínu útočili Siung-nuové a jiní barbari. Ty, kteří kočovali u jezera Buiru podél hranic severočínské říše Ťinů, nazývali „Bílými Tatary“, ty, kteří sídlili severněji od nich, „Černými Tatary“. Sousedství s Čínou, obchodní a tedy i kulturní styky s ní měly pro tyto mongolské kmeny velký význam podobně jako stálé styky s tureckými kmeny, které vytvořily stát na západním území Mongolska a po jeho rozpadu tu žily dál a byly pro dávný styk se

Západem i Jihem na vyšší kulturní úrovni. Kerejtí sídlili mezi horstvy Changajem a Chentejem, v údolích řek Orchonu a Túly. Západně od nich mezi Changajem a Altajem sídlili Najmani. Tito byli zřejmě skupinou či svazem osmi mongolských a možná i tureckých kmenů, jak dosvědčuje jejich jméno („najman“ znamená mongolsky „osm“; podobně nazývané kmenové svazy byly u turecky mluvících kmenů na tomto území časté); jejich sídla sahala až k řece Orchonu, tam, kde později bylo hlavní město Mongolska Karakorum (novomongolsky Char Chorin). Najmani byli nejkulturnějším kmenem mezi Mongoly. Na západě sousedili s turecky mluvícími Ujgury. Východního Turkestánu. Najmanská šlechta měla ujgurské písaře. Ti později za nadvlády Mongolů rozšířili mezi Mongoly znalost ujgurského písma, které samo bylo původu syrského a dostalo se k Ujgurům s východním křesťanstvím, nestoriánstvím. Od Mongolů toto písmo později převzali Mandžouvé. Merkiti, sídlící v údolích řeky Selengy, vynikali bojovností a měli silné kmenové vojsko. Na řece Ononu kočoval mocný kmen Džalajrů. S nimi sousedili Tajdžiuti. K nim náležel i rod, z něhož vzešel Čingischán. Onguti byli nejméně početným kmenem a sloužili tinským císařům severní Číny jako ochranná stráž na hranicích u Velké čínské zdi. Lesní mongolské kmeny sídlily v okolí jezera Bajkálu, v tajze Východních Sajanů, Tannu Oly a Jižního Altaje. Byli to Chorinci, Bārguti, Tūmeti, Bulagačini, Keremüčini, Urjanchajci, Urasuti a Telengüti. Při Angaře obývali Ojrati. To jsou jen hlavní mongolské kmeny. Všech bylo kolem osmdesáti. Četné a početné byly zejména kmeny Tatarů. Souborné jméno „Mongol“ se podle čínského autora Čao Chunga, který počátkem 13. století napsal „Úplné popsání Mongolů Tatarů“, objevilo teprve po vytvoření mongolské říše. Podle perského historika Rašid-ud-dína, který měl zprávy z mongolských pramenů a z tradice, byli Mongolové jedním z kmenů na území Mongolska.

Lesní kmeny žily patrně ještě v prvobytně pospolném

řádu, kdežto u stepních kmenů se začaly projevovat prvky raného kočovného feudalismu. Chovat velká stáda dobytka mohli jen kočovníci. Zprvu Mongolové kočovali kūrjjenem, „kruhem“; do takového kūrjjenu náleželo kolem tisíce rodin-jurt. Dokud kmieny žily v prvobytně společnosti, byl kūrjjen jedinou formou kočování. Kamkoli přišel kmen, postavil své plstěné jurty do kruhu, v jehož středu stála jurta kmenového náčelníka. S růstem třídních rozdílů však rostla i úloha a moc bohatších členů kmene nebo rodu a ti měli pak zájem na tom, pást svůj dobytek odděleně — bylo tak pro něj více trávy a vody —, zesilovali svůj vliv na chudší členy rodu, využívali jejich práce, měli sluhy, otroky ze zajatých nepřátel a posilovala se i jejich moc vojenská, neboť si ze svých družiníků, nokerů, vytvořili osobní stráž, vojenskou družinu. Kočování kūrjjenem mizelo a začalo se kočovat v ajlu, tj. po rodinách, nikoli s rodem nebo kmenem. Toto byl nový, polopatriarchální-polofeudální způsob. Ale v době válečného nebezpečí anebo velkých honů, které měly úkol nejen hospodářský, ale konaly se i jako vojenská cvičení, stále se kūrjjenou používalo. Ajlový způsob kočování začal převažovat v době dobytelských výprav Čingischánových. Dlouho se ještě zachovaly v přežitých rodové organizace, obyčejě a víra — šamanismus, jenže mnohé nabylo nového obsahu. V ajlu bylo třeba udržovat domácí oheň a tento úkol měl nejmladší syn, který se ve feudální době stává majitelem jurty rodičů a pak území, na kterém odedávna kočoval jeho rod.

Prohloubení třídních rozdílů pomáhalo dědičné otroctví. Otroků se zmocňovala kmenová šlechta v bojích. Ze zajatců, lidí poražených kmenů, se stávali domácí sluhové, pastevci pánových stád. V druhé polovině 12. století se tak vyvíjela stepní dobytkařská šlechta, nojani, s tituly baghatur (bohátýr), sečen (moudrý), mergen (znamenitý střelec), bilge (moudrý), böke (silák).

Kočování vedlo k stálým bojům o pastviny a loviště. Poražený kmen se stával závislý na vítězném kmeni, jeho „unaghan boghol“. Tak počátkem 13. století poněhlů

mizela dřívější sociální a hospodářská rovnost. Třídní rozvrstvení a zesílení feudální závislosti kočovníků se urychlovaly, když začal vznikat mongolský stát. Velkou úlohu tu měly družiny chánů, nökeři, tj. „druhové“, chánovi ozbrojení družiníci. Nökeři potlačovali řadové kočovníky, bouřící se proti závislosti a vykořisťování, a účastnili se válečných výprav svého nojana při dobývání nových pastvišť, dobytka a otroků i při velkých honech. „Tajná kronika Mongolů“, nejstarší mongolsky psaná kniha, vypráví o tom, jakou účast měli nökeři při vyhlášení Temüdzina Čingischánem, tj. vrchním chánem. Boháči nojani se pomocí nökerů zmocňovali lidí i majetku jak uvnitř kmene, z něhož vzešli, tak i mimo něj. Je patrné, že staré rodové i kmenové organizační formy již nepostačovaly a bylo třeba mocného aparátu násilí, který vedl ke vzniku mongolského státu. V něm byly soustředěny rozmanité mongolské kmeny v jediný mongolský národ, který tedy vzniká v době, kdy se v mongolských stepích vytváří feudální společnost.

Mongolský feudalismus nevznikl na základě zemědělství, nýbrž na základě extenzivního kočovného hospodářství dobytčářského. Proto u lesních kmenů se feudalismus vytvořil později a pomaleji než u kmenů stepních. Za prvobytně pospolné společnosti pastviny i dobytek náležely rodu. Při rozkladu tohoto řádu stal se dobytek vlastnictvím patriarchální rodiny, pastviny však nadále náležely rodu a teprve později obé bylo vlastnictvím rodiny. Skuteční výrobci, svobodní arati, stávali se závislými na feudálech, stávali se albatu, poddanými, a byli připoutáváni k zemi. Arati měli sice možnost vést vlastní soukromé dobytčářské hospodářství, ale feudální vlastníci půdy žádali od nich za používání pastvin plnění řady povinností. Již z konce 12. století máme historickou zprávu, že arati dodávali nojanům topivo, dojili jejich dobytek, zhotovovali pro ně mléčné výrobky, stříhali jejich ovce atd. Jak rostla stáda nojanů, tak vzrůstala hlavní povinnost aratů je pást. Specifické formy extenzivního dobytčářství vyvolaly také

zvláštní formu práva feudálů na půdu, jíž bylo právo regulace kočování a správy kočovišť.

Jako všude jinde i v Mongolsku se feudalismus zakládal na naturálním hospodářství a řemeslná výroba existovala ve spojení s ním. Výrobky zemědělské, textilní a kovové, které vyráběli sousedé Mongolů v Číně a ve Střední Asii, přicházely a získávaly se výměnným obchodem, případně za války lupem.

ČINGISCHÁNŮV VZESTUP

V polovině 12. století bylo v Mongolsku mnoho nevelkých rodových a kmenových svazů a jejich vůdcové bojovali často mezi sebou o pastviny, loviště a politický vliv. Čingischánův otec Jesügej-baghatour byl vůdcem takového kmenového svazu. Pod jeho vedením kočoval rod Bordžiginů spolu s jinými rody kmene Tajdžiutů v údolí Ononu a Kerüleny. Za bojů, které tehdy v Mongolsku řádily, tři kmenoví vůdcové, Ong-chán (Ung-chán), Temüdzin a Džamucha, se spojili proti Merkitům, které vedl Tochtoa. Porazili jej, ale pak začali bojovat mezi sebou. V boji mezi Džamuchou a Temüdzinem zvítězil napřed Džamucha, ale později přešli někteří k Temüdzinovi a posílili jeho mocenské postavení. Tak se mohl spolu s kerejtským Ong-chánem účastnit výpravy řínského císaře Altan-chána proti Tatarům a pomáhal je porazit. Temüdzina i Ong-chána v oné době musíme ještě považovat za vazaly severočínských řínských dynastií. Hned nato se kmeny Tatarů, Tajdžiutů, Chataginů, Saldžiutů, Chungiratů, Merkitů, Ojratů aj. spojily s Džamuchou a prohlásily jej svým chánem. Temüdzin však jej potřel a r. 1202 porazil též definitivně Tatary. Pak bojoval Temüdzin s Ong-chánem společně proti Najmanům, ale hned nato se zase spojil Ong-chán s Džamuchou proti Temüdzinovi. Ale Temüdzin nad oběma zvítězil a vítězství využil k dalšímu posílení svého postavení. Hlavně se snažil zavázat si nojany a nökery a privi-

legované darchany; zorganizoval své vojsko podle starobylé desítkové soustavy a opatřil si osobní stráž kešigtenů. Po vítězství nad Najmany a Merkity v letech 1204—1205 dokončil sjednocení všech hlavních kmenů Mongolska pod svým vedením a na kuriltaji r. 1206 na řece Ononu provolalo mongolské nojanstvo Temüdzina velkým chánem čili Čingischánem. Tak se stal Temüdzin prvním panovníkem prvního mongolského státu, který byl centralizovanou vojenskou despocií, založenou na vojensko-administrativním zřízení. Čingischán rozdělil, opět po starobylém způsobu země, veškeré obyvatelstvo Mongolska na lid „pravé ruky“ (mongolsky „baraghun ghar“) a „levé ruky“ (mongolsky „džegün ghar“, novomongolsky „džün gar“, z čehož je naše Džungari) čili na pravé a levé křídlo, a ta se dělila dále na tümeny — „desetitísíce“, ty na tisíce a stovky a desítky. Takových tisíců bylo tehdy 95. Nejmenší administrativní jednotkou vojenskou a tedy i státní byla skupina ajľu nebo jurt, která byla s to postavit do pole 10 vojáků; největší byl tümen. Tehdy také Čingischán rozšířil svou tělesnou stráž, kešig, na tümen čili 10 000 vojáků kešigtenů, a to byla základní síla, kterou udržoval vládu nad ostatním lidem.

Čingischán začal organizovat i správu mongolského území. Jak víme z „Tajné kroniky Mongolů“, své matce a bratru Otčiginovi dal každému 10 000 rodin, svým synům Džučiovi 9000, Čaghadajovi (Čhagatajovi) 8000, Ögedejovi (Ugedejovi) a Tolujovi 5000, bratrům Chasarovi 4000, Belgütejovi 1500, Alčidajovi 2000 rodin. Tak posílil vládu svého rodu a soustředil v rukou své dynastie vládu nad sjednoceným státem. Brzy po sjednocení mongolských kmenů se stalo loupení cizích národů hlavním cílem Čingischánových nojanů a nökerů. Úspěchy těchto loupeživých a krajně ničivých výprav byly ovšem podmíněny politickou a společenskou situací feudální Asie a Evropy. Roku 1211 se vypravil Čingischán proti severní Číně, r. 1215 dobyl Čung-tu (nyn. Peking), kde severním Číňanům vládla cizí, džurčenská (Džurčeni byli Tunguzové,

předchůdci pozdějších Mandžů) dynastie „Zlatých chánů“ (mongolsky Altan-chánů). Zpráva o tomto vítězství došla brzy do Střední Asie a Chórezmsáh Muhammad poslal do Mongolska dvě poselstva, aby si ověřil novou mocenskou situaci a mohl si udělat představu o svém možném protivníku, stejně jako to později činili římstí papežové. Čingischán poslal na oplátku své poselstvo v čele s muslimským kupcem z Chórezmu Mahmúdem Jalavačem, který byl v jeho službách. Když r. 1218 poslal další muslimy do Urgenče s diplomatickým i obchodním posláním, místodržící Chórezmsáhův v Otraruru je obvinil ze zrady a špionáže (v čemž se ostatně nemýlil), zatkl je a dal popraviti. To Mongolům poskytlo záminku k válce, neboť tehdy už dobyli Východního Turkestánu a Sedmiřící a stáli tedy poblíže hranic Chórezmsáhových.

Mongolské vojsko bylo tehdy na svou dobu dobře technicky vybaveno. Byla tu jízda bojující podle řádu stepních bojovníků, pěchota i dělostřelba v podobě strojů bourajících zdi pevností a městské hradby a metající kameny a hliněné nádoby s hořlavou tekutinou, naftou, na nepřítele. Těchto válečných strojů se naučili Mongolové používat za bojů v severní Číně 1211—1215. Začali také používat metody vyvražďování mírumilovného obyvatelstva, zvláště jeho vedoucí vrstvy, a odvádění řemeslníků jako nejpotřebnějších lidí do otroctví do Mongolska, popřípadě mladých mužů do oddílů, které Mongolové hnali před sebou při dobývání městských hradeb. V říši Chórezmsáhově bylo dobyto velkých měst Bucháry, Samarkandu, Urgenče, Mervu, ohromné spousty lidí byly povražďeny, města vyloupena a zničena.

Zprávy o nájezdu Mongolů do Střední Asie se brzy rozšířily po celém Předním východě, zejména když r. 1221 Mongolové prošli Ázerbájdžánem a Gruzií do severního Kavkazu a na Krym. Nejstarší evropskou zprávou o Mongolech je patrně dopis biskupa Jakuba z Vitry z 18. dubna 1221, psaný v Damiettě v Egyptě, tedy ještě v době, kdy zakladatel mongolské říše Čingischán žil. R. 1223 porazili

Mongolové ruská knížata na řece Kalce, neboť ani ta se nedokázala sjednotit proti hroznému a nenadálému nepříteli. Staroruská kronika „Troickaja letopis“, sestavená v Moskvě r. 1408, poprvé se zmiňuje o Mongolech k roku 1224: „Toho pak léta objevili se pohané, o nichž nikdo neznal a nevěděl, kdo jsou a odkud přišli, jaký je jejich jazyk a jakého jsou plemene a jaká je jejich víra; a jmenují je Tatary, jiní však Taumeny a druzí Pečeněhy... A slyšeli jsme, že poplenili mnohé země: Jasy, Obězy, Kasogy i Polovců bezbožných množství pobili.“

V létech 1225—1227 Čingischán dobýval severočínskou říši Tangutů a vyvrátil ji. Roku 1227 zemřel.

Tím, že Čingischán sjednocené Mongoly zaměřil na dobývání okolního světa, odvedl mladé síly národa od mírumilovné práce a normálního vývoje. Ohromná, dosud nikdy na světě nebývalá světová říše byla neorganickým konglomerátem kmenů a národů, upadnuvších pod těžké jho mongolských dobyvatelů.

Ještě za života Čingischánova byly ohromné země, které tvořily tehdy mongolskou říši, rozděleny mezi čtyři jeho syny. Čím starší byl syn, tím dále od Mongolska, tedy od středu říše, ležel jeho úděl neboli ulus. Džučí dostal země od řeky Irtyše až na západ do oněch míst, „kam došla kopyta mongolských koní“. Ze středoasijských panství náležely k Džučího ulusu nížiny Amudarje čili severní Chórezm a jeho hlavní město Urgenč a rovněž nížiny Syrdarje. Sídlo Džučího bylo v údolí řeky Irtyše. Druhý syn Čingischánův Čaghadaaj dostal Kašgarsko, Sedmiříčí a Máveránnahr. Sídlo Čaghadaajovo bylo v údolí řeky Ili. Ögedej dostal západní Mongolsko a Tarbagataj. Jeho sídlo bylo u Čugučaku. Čtvrtý a nejmladší syn Toluj obdržel základní otcovský ulus, tj. v podstatě území nynějšího Mongolska. Tito čtyři synové Čingischánovi byli v uvedených ulusech jeho náměstky. Teprve po smrti Čingischánově se pokládali, jak víme z historie jednotlivých ulusů, za téměř nezávislé na ústřední vládě, a tak na situaci hleděli i jejich potomci a následovníci.

Většina šlechticů nojanů, kteří ve vojsku Čingischánově měli hodnosti velitelů nad stovkou, tisícem nebo desetitisícem vojáků, při válce zbohatla z kořisti. Mnozí se stali darughy a tamghači, tj. správci a jejich pomocníky v jednotlivých městech a dobytých zemích.

Ještě za života Čingischánova byl na rodovém shromáždění navržen za jeho nástupce Ögedej. Avšak během roku po smrti Čingischánově, než byl Ögedej zvolen, náležela vláda Tolujovi, který byl jako nejmladší syn stále při otci a podle starobylé tradice měl titul ochránce rodinného krbu. Po příslušném jednání bylo místem pro kuriltaj zvoleno rodné území Čingischánova rodu na řece Kerülen. Sem se r. 1228 sjeli představitelé všech ulusů. Z Dešt-i-Kipčaku přijeli synové Džučí-chána Batu, Šejban, Berke a Berkečor. Ze Sedmiříčí a Kašgarska přispěchal Čaghadaaj se syny a vnuky. Podobně Ögedej a ostatní příbuzní a blízcí. Na tomto kuriltaji princů a kočovné šlechty byl velkým chánem zvolen Ögedej. Po volbě byla na počest nového vládce připravena slavnostní hostina. Čingischánovu duchu přinesli za obět čtyřicet krásných dívek z rodin mongolské šlechty: uskrtili je na jeho hrobu. Jak víme z mongolské kroniky Altan Tobči, „Zlatý souhrn“, žádal umírající Čingischán takovou obět podle starobylého zvyku, dosvědčeného z čínských zpráv i vykopávkami v sousedním altajském Pazyryku. „Zlatý souhrn“ líčí tu událost takto: „Když mu již unikal jeho zlatý život, pravil:

Když jsem jezdil na své bílé kobyle,
kabát jsem měl z kozinky,
sbíral, shromažďoval a zakládal trpělivě
svůj velký lid,
nikdy však jsem neviděl
takové utrpení, jako je toto!
Má to být odměna za dluhy z minulého žití?

Tak pravil edžen boghda. Pravil: Přeji si, aby všichni tito
moji ministři zemřeli spolu se mnou!

Sünidský Kilikütej-baghatour promluvil:

Nefritová tvá vláda bude snížena,
milovaná tvá královna,
moudrá Börte-Keldžin, zemře...
Mladá těla ničiti je
věc těžká! Když je zničíte,
zda se pak vskutku sejdem v zemi míru?...

Čingischán pravil: Nuže, neumírejte!“

ČINGISOVI NÁSTUPCI

Ögedež vládl do r. 1241. V roce po jeho nastoupení na trůn byl rozsah mongolské říše obrovský. Kromě Mongolska k ní náležela severní Čína, Východní Turkestán (nyn. Sin-ťiang), Střední Asie, stepi od Irtyše po Volhu, větší část Íránu a Kavkazu. Za Ögedeje se začalo vládnout nad dobytými zeměmi pomocí zvláštních zplnomocněnců, zvaných darugha a tamghači, a tento způsob se uchoval až do období rozpadu mongolské říše. Vládoucí třída dobytých zemí, tj. velcí majitelé půdy, muslimské duchovenstvo a bohatí kupci, šli sloužit dobyvatelům, aby si uchránili majetek a privilegia. Mongolští dobyvatelé ponechali v řadě oblastí i místní vládcy, učinili si z nich poslušné nástroje vlády a postavili je pod dozor tzv. baskaků.

Za vlády Ögedeje byl konán kuriltaj r. 1235, kdy podle perského historika Rašíd-ud-dína bylo stanoveno sbírání naturální daně z dobytka na pastvinách, kopčur, v míře jednoho dobytčete ze sta kusů. Dále rozkázal Ögedež, aby se z každých 10 tugarů zrna vybíralo pro státní pokladnu po jednom tugaru, tedy desátek. „Tajná kronika Mongolů“ o tom praví (odst. 280): „Pro polévku vládcy světa měl by se ročně vybírat ze stáda jeden dvouroční skopec a pro chudé a potřebné se sta ovčí jednojednorozční jehně. Necht se vyhledají... z jednotlivých

tisíců rozmanitých území kobyly a dojí se a pak se dojiči pověří jejich opatrováním... Byly vybrány kobyly a určení pasáci kobl. Byli vybráni pasáci kobl, správci skladů a správci rýže.“ Na tomto citátu je zajímavá zejména zpráva o výrobě kumysu z kobylišho mléka — to byla jedna z povinností feudálního charakteru, ležících na bedrech mongolských kočovníků. Feudalizace Mongolstva se totiž právě v této době urychluje. Pro dravost úředníků a násilí páchaná mongolskými vojenskými oddíly, jakož i pro zlořády spojené s tím, že daně bylo lze najímat, což činili hlavně muslimští kupci, břímě daní a povinností několikrát vzrostlo, než se dostal jejich rozpis z vládního centra k těm, na jejichž bedrech ležely.

Těžkou povinností pracujícího kočovného lidu i zemědělského obyvatelstva byla také poštovní služba, organizovaná rovněž r. 1235. „Tajná kronika Mongolů“ se o věci dost podrobně zmiňuje (odst. 279): „Když jedou kurýři, necháváme je zajíždět přes osídlená místa. Teď zavádíme toto ustanovení: Bylo by asi nejlépe určit poštovní službu a koňáky z jednotlivých tisíců různých území a na jednotlivých místech zařídit poštovní stanice, takže by kurýři byli jen v nejhorším případě nuceni zajíždět si přes osídlená místa, ale jeli by přes poštovní stanice. O těchto záležitostech, o nichž uvážili Čanaj s Boldacharem a které nám přednesli a které též uznáváme za správné, necht rozhodne bratr Čaadaj. Jestliže tato opatření, která mu jest třeba oznámit, ukáží se správnými a on s nimi bude souhlasit, necht se jedná podle toho, jak bratr Čaadaj rozhodne.“ Starší bratr Čaadaj všecka tato opatření schválil a vzkázal: „Zařídím odtud spoje do vašich poštovních stanic. Pak odtud pošlu pošla k Batuovi, aby také Batu se mnou navázal spojení svými poštovními stanicemi.“ Tato pošta byla státním zařízením velkého správního významu. Spojovala celou soustavu mongolské říše a vedla, jak víme ze zmínek v „Tajné kronice Mongolů“, od hranic nejzápadnějšího ulusu Džučiova, pozdější Zlaté Hordy, Střední Asii a Východním Turkestánem do hlavního města říše Karakoru-

mu, kde se na ni napojovaly poštovní stanice vedoucí z východu do Dajdu (Peking). Byla určena pro přepravu vyslanců, kurýrů a jiných úředníků, a ovšem i cizinců přijíždějících k velkému chánovi s posláním politickým. Ůgedej též stanovil, že na každé poštovní stanici má být 20 ulaghačinů, tj. poštovních sloužících, určité množství jízdních koní, tažných volů a povozů, beranů na zabítí pro jídlo a dojných kobyl pro přípravu kumysu.

Mnoho zla obyvatelům sídlišť a měst působilo používání tzv. pajdz. Pajdza byla zlatá, bronzová, stříbrná nebo i dřevěná obdélníková destička, opatřená císařským znakem a nápisem, který začínal slovy „Z moci Věčného Nebe...“, a dávající tomu, komu byla svěřena chánem, právo vyžadovat od obyvatelstva rozmanité služební povinnosti. Také to zhoršovalo postavení poddaného lidu a škodilo státním financím.

Vymáhání rozmanitých daní a povinností od porobných obyvatel stále vzrůstalo. Za Möngke-chána (Mangu-chána) v polovici 13. století se hospodářské poměry v říši silně zhoršily. Sám chán musel v jednom ze svých výnosů, jarlyků, přiznat, že „násilí a útisk dosáhly nejvyššího stupně, přičemž zvláště byli zuboženi zemědělci pro množství všeho druhu těžkostí, vymáhání a zatížení mimořádnými daněmi, takže zisk, který mají, není roven ani polovině toho, co se od nich vymáhá“. Jako těžké břímě leželo na obyvatelstvu, zejména na zajatých řemeslnících přihnaných do Mongolska ze Střední Asie, také budování mongolského hlavního města Karakorumu, dokončeného r. 1235 na místě, kde kdysi bylo sídlo kerejského Ong-chána a kde nyní jsou rozvaliny jednoho z prvních buddhistických klášterů v Mongolsku Erdeni-Dzú, poblíže řeky Orchonu. Zde pracovali na stavbě města a Ůgedejova paláce čínští, tádžičtí, turečtí, perští i evropští mistři a řemeslníci. Svědectví posla francouzského krále Ludvíka IX., mnicha Rubruka, který osobně navštívil hlavní město Mongolska v době Möngke-chána, ukazuje, že Karakorum bylo tehdy velkým obchodním střediskem, kam bylo do-

pravováno karavanami ze západu i z východu nejznamenitější zboží Asie i Evropy.

Národy, které se dostaly pod mongolskou vládu, se však nesmířily s cizím jhem. Roku 1238 povstali např. sedláci a řemeslníci Máveránnahru v čele s řemeslníkem Mahmúdem Tarabím (z vesnice Tarabu u Buchary). Mahmúdu se podařilo vyhnat Mongoly z Buchary, zmocnit se tam vlády a u Kermine porazit velké mongolské vojsko i vojsko místních feudálů. Síly byly však nerovné a za několik měsíců po smrti Tarabího Mongolové zemi opět ovládli.

Dobyvatelské výpravy Mongolů nepřestaly ani po smrti Čingischánově. Íránu nebylo ještě zcela dobyto. V některých dobytých oblastech nebyla vláda dobyvatelů pevná. Teprve r. 1253 dobyl Hülegü-chán Íránu definitivně. Ázerbájdžánu, Arménie a Gruzie bylo dobyto již v 30. letech 13. století. „Dějiny národa lučičtíků“, arménská kronika mnicha Grigora z Akneru, vyprávějí o tom takto (kapitola III. První válka Tatharů s Peršany, pak s Albánci a Georgijci a jejich dlouhý odpor. Podmanění Arménů a Georgijců): „Když tento divoký a zvířecí lid se dověděl, že je to vůle Boží, aby nad námi vládli na zemi, shromáždili svá vojska a napadli Peršany. Dobyli jednoho z jejich malých měst, ale Peršané shromáždili svou sílu a dobyli ho zpět a spolu s tím několik jejich měst. Pak opět Tathaři poslali zprávu po svých kmenech, kdekoli národ lučičtíků byl rozložen táborem, a znovu zaútočili na Peršany. Dobyli vítězství, vzali některá města a všechn jejich majetek. Po tom po všem opět dostali rozkaz od svého ghana, kterého nazývali Čhankez-ghan, a napadli země Albánců a Georgijců. Král Georgijců, když se doslechl o příchodu Tatharů, vytáhl proti nim s šedesáti tisíci jezdci na velkou rovinu zvanou Kotman, ležící naproti pevnosti Terunakanu. Když se dali do bitvy, náčelník Manasajovy stáje jménem Hamidawla pro jakousi hořkost ochromil koně athabaka Iwvanéa. Tehdy Lašen, král Georgijců, zemřel a zanechal syna jménem

Dawith a dceru jménem Uruzukhan. Dawith upadl do rukou sultána Rúmu, zůstal ve vězení a jeho sestra Uruzukhan vládla pod ochranou Iwvanéa, kterému říkali athabak. Když došla zpráva o vpádu Tatharů, jak řečeno nahoře, Iwvané sebral jízdu Georgijců a šel do Gagu k velkému a moudrému knížeti Varhamovi, synu Plu Zakharéa. Tento vzal s sebou svou armádu a vystoupil proti Tatharům. Mocný a velký kníže Varham velel pravému křídlu a Iwvané levému. Když na sebe vojska zaútočila, zločin, o němž je psáno nahoře, byl dokonán rukou prokletého Hamidawly. Když pak národ lučičtíků viděl mezi nimi takový nesvár, dostal odvalu a napadl georgijskou jízdu a bil ji bez milosti. Avšak velký kníže Varham, pán Gagu, jenž velel pravému křídlu, útočil na Tathary a zabíjel je v nelítostném boji až do večera, dokud rovina Sagamská nebyla zcela naplněna pobitými Tathary. Když Varham, pán Gagu, slyšel o porážce krále, velmi smutně opustil bitevní pole a vrátil se do svého opevněného hradu, zvaného Kharherdz. To se stalo roku 663 arménského letopočtu (tj. 1214). Po třech letech Tathaři přišli opět a dobyli města Gandzaku. Zabíjeli nemilosrdně a odváděli zajatce a vrátili se do své země s velkou kořistí a bohatstvím.

Nyní pak povíme též, čemu se tito první Tathaři podobali, neboť ti první, kteří přišli do horní země, nebyli lidem podobní. Byli hrozní na pohled a nepopsatelní, s velkými hlavami jakoby býčímí, úzkýma očima jako u ptáčete, s plochými nosy jako u kočky, s protaženým čumákem jako u psa, s úzkými boky jako u mravence, s krátkýma nohama jako u prasete a s vůbec žádným vousem. Při lví síle mají hlasy ostřejší než orli. Objevují se, kde jsou nejméně očekávání. Jejich ženy nosí krásné klobouky pokryté na vrcholu brokátovým šálem. Jejich široké tváře jsou zkrášleny jedovatou masťou. Rodí děti jako hadi a jedí jako vlci. Smrt se mezi nimi neobjevuje, neboť žijí tři sta let. Nejedí vůbec chleba. Takoví byli první Tathaři, kteří přišli do horní země... Potom když moudrá knížata Arménie a Geor-

gie si uvědomila, že Bůh dává moc a vítězství Tatharům, aby se zmocnili našich zemí, usmířila se a stala se poslušnými Tatharů a souhlasila dávat daň známou jakožto mal a thagar a připojovat se k nim se svou jízdu, kamkoli je Tathaři vedli. Tathaři souhlasíce s tím přestali je zabíjet a pustošit zemi a sami se navrátili do svého místa Mughanu. Avšak zanechali vojevůdce jménem Ghar Bugha, aby zbořil všechny dobyté pevnosti. Rozbořili dokonce až do základů nedobytné pevnosti, zbudované Araby velkým nákladem. To všechno se stalo.“

Arménie a Gruzínsko patřily do r. 1257 k ulusu Džučiho, který sem zasahoval od severu Kavkazu, po tomto roce však připadly pod vládu mongolských ilchánů z dynastie Hülegüa, zakladatele mongolské říše v Přední Asii a Íránu.

VPÁD DO EVROPY

K posledním rokům vlády Ůgedejovy se vztahují hlavní události válečné výpravy Mongolů do jihovýchodní Evropy a dobytí zemí staré Rusi. Dvakrát na kuriltajích, roku 1228 a 1235, se projednávala otázka výpravy do Povolží a dále na západ. V čelo výpravy byl postaven Batu, syn Džučiu.

Naše ponětí o tom, kam ve východní Evropě Mongolové došli, je namnoze zkreslené představou pozdějšího evropského Ruska. Pohlédneme-li na historickou mapu východní Evropy ve 13. století, zjistíme, že Mongolové si tehdy přivlastnili rozsáhlé území, které s územím ruských knížectví sousedilo: Dešt-i-Kipčak — „Kipčackou step“, která ve své evropské části sahala po celé dnešní jižní Rusi až k hranicím Rumunska a ve své asijské části daleko za Volhu. Obývali ji kočovní Turci. Ve 13. století Polovcům (Kumánům) patřilo území, na němž kočovali, až k hranicím Maďarska. Torci, Berendějové a Karakalpakové sídlili severně od nich a byli jižními sousedy ruských knížectví Kyjevského, Perejaslavského, Novgorodsko-Severského.

Východně od knížectví Muromo-Rjazaňského sídlili ugrofinští národové Mordvíni, Mokšané, Erzjané, Marijci (Čeremisové), dále na východ byla říše kamských Bulharů, národa mluvícího starobylým tureckým jazykem a vyznávajícího islám, jehož potomky jsou nyní Čuvaši. Za nimi dále na východ sídlili turecky mluvící Baškiři. Ulus Džučiuův čili území mongolského úředního státu známého později pod jménem Zlatá Horda se rozkládal právě v těchto místech, na území východní Evropy obývaném převážně tureckými a částečně ugrofinskými národy. Podobně ve Střední Asii a v Íránu se setkali Mongolové se státy ovládanými tureckými dynastiemi a s turecky mluvícím obyvatelstvem. Válečné výpravy Mongolů do sousedních sídlišť východních Slovanů a do střední Evropy byly jen průvodním zjevem při zakládání západního mongolského státu.

V letech 1236—1238 se Batu vydal na výpravu do nynějšího evropského Ruska. Velkokníže rjazaňský Jurij Igorjovič a vladimírský Jurij Vsěvolodovič utrpěli od Mongolů porážku, ježto pro vzájemnou osobní nechuť bojovali každý zvlášť. V březnu 1238 zamířili Mongolové na Novgorod, ale nedošli až k němu. Po cestě zpět je zadrželo na dva měsíce nevelké město Kozelsk. R. 1239 Batu táhl na Rus podruhé, zamířil však hlavně na jih a dobyl Perejaslavi a Černigova a r. 1240 Kyjeva. Odtud se Mongolům otevřela cesta do Volyně a na Halič. 1241—1242 jsou Mongolové v Polsku, na Moravě a v Uhrách. Byli však už silně oslabeni statečným odporem Rusů.

„Tajná kronika Mongolů“ (odst. 270) o tom praví slovy Ōgedejovými: „Nepřátelé tam vzadu, to je mnoho států. V onom koutě jsou tvrdé národy. Jsou to lidé, kteří, když se rozzuří, umírají vlastním mečem. Mají prý ostré meče, jak se mi sděluje.“

Mongolové se báli o své zázemí a tak raději neriskovali. Výsledkem Batuovy výpravy bylo pokoření rozsáhlých území a tím rozšíření ulusu Džučiova a vytvoření státu Zlaté Hordy. Zpočátku to byla ještě součást mohutné mongolské

říše, později, v 60. letech 13. století, samostatná její část, jen volně spojená s ústřední vládou.

Naše země tedy rovněž nezůstaly ušetřeny nájezdu mongolských vojsk. Předehrou byly boje mongolských vojsk v Evropě v letech 1226—1239. Chán Ōgedej poslal na pomoc Batuovi, synu svého bratra Džučioho, silné vojsko, jehož veliteli bylo několik Čingischánovců, Ordu, Tangut, Šibaghatu, Gūjūk (Kujuk), pozdější velký chán po roce 1246, Kadaghan, Būri a Bajdar (zvaný v evropských historických pramenech té doby Peta — on to byl, který se svým vojskem táhl Moravou od severu k jihu) a na dřívějších taženích osvědčený vojevůdce Sübegetej. Toto vojsko dospělo r. 1237 k Volze, tehdy ještě známé pod starým tureckým jménem Itil, a pak došlo k porážce kamských Bulharů, Kumánů a Rusů. Poněvadž porážka Kumánů a začlenění jich do Batuovy říše byly pravou příčinou tažení Batuových vojsk na území nynějšího Československa a Maďarska a pak též Jugoslávie a Rumunskem zpět na Volhu, je třeba všimnout si blíže právě Kumánů.

Kumáni, kteří později byli součástí uherského vojska stejně jako předtím sloužili Byzanci, kde jich za prvé křížové výpravy r. 1097 použil k ukáznění loupeživých křížáků císař Alexej Komnénos, mají vztah i k nám. Tureckým jazykem mluvící Kumáni byli kočovný národ, obývajcí rozsáhlé území jižního Ruska, Besarábie a Moldavska mezi východními výběžky Karpat a dolní Volhou. V zimě r. 1238/9 byli poblíže ústí Volhy poraženi Mongoly. Většina Kumánů se tehdy poddala Mongolům. Část však, vedená chánem Kuthenem, odskočila dále na západ a požádala maďarského krále Belu IV. (1235—1270), příbuzného českého krále Václava I. (1230—1253; matka českého krále Konstance byla dcerou maďarského krále Bely III., který byl dědem Bely IV.), o povolení vstoupit do svazku jeho říše a slíbila přijmout křesťanství. Maďarský král s tím souhlasil z mnoha důvodů. Již jeho předchůdce Ondřej se pokusil obrátit Kumány na křesťanství a tím je získat pro svou říši a r. 1228 skutečně část Kumánů, usazená

v Moldavsku, katolictví přijala. Bylo pro ně zřízeno biskupství v Milcovici poblíže Focșani v nynějším Rumunsku, které později za mongolského vpádu bylo zničeno. Přijetí Kumánů do Uher znamenalo dále posílení říše Maďarů o čtyřicet tisíc výborných jezdců a přistěhování asi čtvrt miliónu lidu, který přicházel do Uher se svým chánem.

Území kdysi obývané Kumány náleželo teď do hraniční zájmové sféry mongolsko-maďarské a tak se stal kumánský lid spornou otázkou mezi oběma státy. Maďaři pomáhali Kumánům proti Mongolům patrně již dříve, neboť francouzský kronikář Alberich zaznamenal, že „král Uhrů poslal proti Tatarům (Mongolům) sedmihradského hraběte, který na úzkém přechodu Maeotskými močály (na dolním Donu) porazil jejich pravé křídlo, takže ostatní se obrátili zpět, a myslilo se, že památka na ně v oněch krajích zajde spolu s jejich jménem“. V tom se mylili, neboť pravá pohroma přišla teprve po několika létech. O tom, že Maďaři udržovali styky s těmito krajinami již dříve, svědčí také vyslání mnicha Juliana, od něhož je kromě jiného zachována zpráva, že Mongolové byli o poměrech ve střední a západní Evropě dobře zpraveni a že měli tlumočníky znalé řady asijských a evropských jazyků a že se chystají popřípadě napadnout Řím. A že přijetí Kumánů pod ochranu maďarského krále bylo pravou příčinou mongolského tažení do Uher, které zasáhlo i do našich zemí, o tom svědčí zachovaný dopis chána Gűjűka uherskému králi Belovi, psaný mongolským jazykem a „saracénským“, tj. patrně perským písmem. Gűjűk v něm praví mj.: „Vím, že jsi bohatý a mocný král a máš mnoho bojovníků a že vládneš velké říši... Dověděl jsem se ještě, že jsi Kumány, naše poddané, vzal pod svou ochranu. Vyzývám tě proto, abys je u sebe napříště již neponechával, nechceš-li ve mně kvůli nim mít protivníka. Kumánům je snáze uniknout než tobě; oni kočují bez domů v jurtách a mohou uniknout, ty však bydlíš v domech a máš pevná města a hrady. Jak tedy chceš uniknout mým rukám?“ —

Uherský král se Kumánů nezřekl, i když s nimi měl ve své říši ještě všelijaké obtíže, než se přizpůsobili usudlému životu. Mongolský velký chán si také v uvedeném dopise postěžoval, že poslal do Uher už třicet poselství, ale že dosud na ně nedostal odpověď a že se jeho poslové nikdy nevrátili. Byli totiž zachyceni jako zvědové a jen jeden, původem dobrodružný Angličan, se vrátil, kdežto ostatní byli popraveni. Chán Gűjűk o několik let později sděloval papeži Inocencovi IV. do Lyonu, že proto „Bůh poručil, aby tolik lidí, křesťanů v Uhrách, v Polsku a na Moravě, zahynulo“. Byla tedy Morava Mongolům v 13. století dobře známa.

Nepřítel se blížil a stál již téměř na hranicích Uherska, rozděleného vnitřními spory a sváry mezi králem a velmoži, kteří spolu s lidem byli proti novým přistěhovalcům Kumánům a proti králi, který je chránil.

Král Bela IV. později použil kumánských jezdců ve válce s českým králem. R. 1253 vpadli uherští Kumáni do jižní Moravy. Po porážce českým vojskem byli patrně kumánští zajatci usazeni na jihu země při hranicích, a když přední z nich, již křesťané katolíci, zemřeli, byli pohřbeni v kostele svého sídliště. Náš Bohuslav Balbín ve své *Epitomae Historica rerum Bohemicarum*, vydané v Praze r. 1677, na str. 267 o tom poznamenává: „Až podnes se zachovala jakási památka na ty barbary nedaleko kláštera ivančického a oslavanského, znamenitý křesťanský chrám, kde lze spatřit mnohé kumánské hrobky a náhrobní kameny s vytesanými do nich jejich písmeny, kterýmižto kameny téměř celá chrámová podlaha je pokryta, jak jsem sám spatřil.“ Maďarský učenec Géza Kuun, který citát také uvádí, poznamenal ve svém vydání kumánské literární památky *Codex Cumanicus Bibliothecae ad templum Divi Marci Venetiarum* (z r. 1303), kterou ze své knihovny r. 1362 daroval Benátské republice Francesco Petrarca (str. LXVI): „Domnívám se, že toto Balbínovo vyprávění je sotva pravdivé.“ Autor tohoto pojednání však v Řezovicích na Moravě — neboť tu je onen Balbínův „znamenitý

křesťanský chrám“ sv. Petra a Pavla z druhé čtvrti 12. století — v sakristii chrámu ještě jeden z těchto starobylých náhrobních kamenů s nápisem spatřil. Podobný kámen jsem však viděl také v lapidáriu kláštera ve Zlaté Koruně v jižních Čechách. Nápisy na těchto kamenech se zatím však nikomu nepodařilo přečíst a není tedy jisto, jakým jsou psány jazykem a písmem.

Výprava Mongolů tedy měla zaměřeno na Uhry. Podle toho je třeba posuzovat ostatní události této mongolsko-maďarské války, která zasáhla tak pustošivě naše území. Mongolové byli na své válečné tažení dokonale připraveni vojensky, strategicky i takticky a znali vše potřebné o zemích a lidech, s nimiž měli přijít do styku. Mongolské vojsko se pohybovalo rychle a cílevědomě. Z karpatských průsmyků, od nichž přišla zpráva do Peště 10. března 1241, že se k nim Mongolové přiblížili, a 14. března 1241, že si 12. března vynutili přechod, sestoupili za tři dny do středu uherské země. Také to svědčí o tom, že mongolské tažení Moravou bylo jen taktickým tahem k odvrácení pozornosti od hlavního úkolu mongolského vojska, jímž byla válka proti nepoddajným Maďarům. Na Maďary táhli takto: jeden oddíl vojska, vedený Petou, Kajduem a Orduem, táhl proti Polsku. To je ono vojsko, které pak táhlo Moravou do Uher. Hlavní voj, vedený Batuem; Šibaanem, Boroldajem a Sübegetejem, táhl rovnou do Uher přes severní karpatské průsmyky. Do Sedmihradska táhla tři menší vojska. Podle perského historika Rašíd-ud-dína i podle čínského pramene Jüan š' táhlo se proti Uhrám patero směry. Armáda, která táhla západním směrem; se blížila k české hranici, ale nevpadla do Čech; patrně nikoli proto, že je na našich hranicích očekával král Václav s vojskem, nýbrž proto, že nebylo dobře příliš se odchýlit od cesty do Uher, když už bylo jisto, po vítězstvích v Polsku a ve Slezsku, že z této strany Maďarům pomoc nepřijde. České vojsko nepřispělo na pomoc Moravě ani při tažení Petově, když nyní, v době mezi 21. dubnem a 9. květnem 1241, po patnáctidenní zastávce u Otmuchowa vstoupila

západní mongolská armáda u Krnova na naši půdu. Dříve než se český král dostal na Moravu, protáhli tudý Mongolové přes Nové Město na Moravě, Litovel, Jevíčko; odbočili k Olomouci; táhli dále k Brnu, byli též v Rajhradě a Uherskou branou pronikli do Uher, tj. na Slovensko, a tam táhli přes Trenčín na Budapešť. Kudy mongolské oddíly Moravou prošly, lze nyní zjistit už jen podle pozdějších listinných zpráv. O nějaké porážce Mongolů u Olomouce nelze mluvit, neboť ti pokračovali dál napřed určitým směrem, od něhož se neodchýlil ani tento oddíl, ani ostatní. Olomouc sice oblehli, ale nedobývali, a také se před Olomoucí dlouho nezdrželi. Mongolské kroniky se o výpravě Moravou nezmiňují.

Perský historik Rašíd-ud-dín, obvykle dobře informovaný z mongolských pramenů písemných i ústních, shrnul tyto události takto: „Na podzim Chulugine-ilu, Roku myši, odpovídajícího r. 637 hidžry (tj. 1239/40 n. l.), kdy se Gүjük-chán a Mōngke-chán podle rozkazu chánova (tj. Ögedejova) navrátili z Kipčacké stepi, princové Batu s bratry, Kadan, Buri a Būdžek se vydali na výpravu do země Rusů a národa Černých čepic a za devět dní dobyli velkého ruského města, které se jmenuje Mankerkán. Pak procházeli jako na lovu tůmen za tůmenem všecka města vladimírská a dobývali pevnosti a území, které byly na jejich cestě. Potom oblehli město Učághul Uládmúr a za tři dny ho dobyli. V Huker-ilu, roku smrti Ögedej-chána (tj. 1241 n. l.), v jarních měsících se vydali přes hory Marachtán k Bularům (Polákům) a Bašgirdům (Maďarům). Orda a Bajdar dali se na pochod na pravém křídle a přišli do území Ílávút; proti nim vyšel s vojskem Barz, ale porazili ho. Pak se Batu vypravil do země Ístáriláva, střetl se s králem Bašgirdů a mongolské vojsko jej porazilo. Kadan a Buri vytáhli proti národu Sásán a po trojí bitvě ten národ porazili. Būdžek prošel tamními horami přes Kara-Úlágh, porazil ty kmeny Kara-Úlághu, odtud přes les a horu Bájákbúgh vstoupil na území Mišrláva a porazil nepřátele, kteří tam stáli, připraveni se s ním střetnout. Vydavše se

na výpravu uvedenými pěti cestami, princové dobyli všech území Bašgirdů, Maďarů i Sásánů, a zahnavše na útěk jejich panovníka Kelara (tj. maďarsky „király“), prožili léto na řece Tísá. Kadan se vydal na pochod s vojskem a dobyl oblasti Táqút (Machov na Sávě), Árberoq (Ráb) a Ásráf (Srb) a zahnal na břeh moře krále těch zemí. Ježto král v městě Telenkín, které leží na břehu, sedl na koráb a vydal se na moře, Kadan se vydal na cestu zpět a cestou po mnohých bitvách dobyl měst Úláqút, Qirqín a Qile. Zpráva o smrti chána k nim ještě nedošla. Potom Roku barsa, který odpovídá r. 639 hidžry (12. července 1241—30. června 1242 n. l.), Kipčakové ve velkém počtu vytáhli válkou na Kútana a Sonkqúra, syna Džučiova, kteří se dali do boje a Kipčaky porazili. Na podzim se Mongolové opět vydali zpět, prošli území Tímúr-qahalqe (tj. mongolsky „Železná brána“), přešli místní hory, a davše vojsko Ílávdúrovi, poslali jej na vojenskou výpravu. Ten se zdvihl a zajal Kipčaky, kteří prchnuvše odešli tím směrem. Pokořili zemi Urunkqútů a zemi Bádádžů a přivedli jejich vyslance. Ten rok ukončili v těch krajích. Na počátku roku Tolaj-ílu, Roku zajíce, odpovídajícího r. 640 hidžry (1. července 1242—20. června 1243 n. l.), skončivše dobývání té říše, odešli zpět, prožili léto a zimu na cestě a v Mogaj-ílu, Roku hada, odpovídajícího r. 642 hidžry (9. června 1244—28. května 1245 n. l.), přibyli do svého ulusu a zůstali ve svých ordách.“ O výpravě ví Abu'l-Faradž Bar Hebraeus, který potvrzuje zprávu polského historika Długosze o tom, že Mongolové uřezávali padlým nepřátelům uši, aby zjistili jejich počet, a také Kazvíní, který píše též o vnitřních sporech v Uhrách před mongolským vpádem; čínské zprávy jsou v životopise mongolského vojevůdce Sübegetaje v Jüan š', kap. CXXI.

Atá-Malik Džuvajní ve své „Historii dobyvatele světa“, kterou napsal persky v Karakorumu v letech 1252—1260, má téměř podrobný popis bitvy na řece Slané (Sajó): „Když byli zničeni Rusové, Kipčaci a Alani, rozhodl se Batu porazit Kelery (Maďary) a Bašgirdy, což jsou velké

národy vyznávající křesťanskou víru a prý hraničí se zemí Franků. S tímto úmyslem uspořádal svá vojska a vydal se na výpravu v novém roce. A onen lid se stal pyšným pro svou velikost a své množství, svou velkou moc a sílu svých zbraní, a když slyšeli zprávu o tom, že se Batu blíží, rovněž vyšli, aby se s ním setkali se čtyřmi sty tisíci jezdci, z nichž každý byl slavný ve válčení a pokládal útěk za hanbu. Batu poslal svého bratra Sibaqana (Šibaana) jako předvoj s deseti tisíci muži vyzvědět jejich počet a poslat zprávu o rozsahu jejich síly a moci. Sibaqan se vydal na cestu podle rozkazu a během týdne se vrátil a sdělil, že jich je dvakrát tolik co mongolské armády, samí bojovníci a válečníci. Když se obě armády k sobě přiblížily, vystoupil Batu na vrchol kopce a po dobu jednoho dne a noci s nikým nemluvil, jen se modlil a naříkal, a požádal muslimy, aby se shromáždili a pomodlili se. Následujícího dne se přichystali k bitvě. Mezi vojsky byla velká řeka. Batu poslal v noci oddíl na druhý břeh a pak se přebrodivo jeho vojsko. Batuův bratr se bitvy osobně účastnil a prováděl útok za útokem. Avšak nepřátelská armáda byla silná a nehnula se z místa. A Sibaqan útočil zároveň s veškerým svým vojskem; strhli jejich královské stany a přesekli provazy svými meči. (Jsou to ony plátěné stany, které později spatřil Carpini v Batuově táboře na dolní Volze a o nichž se dověděl, že náležely kdysi uherskému králi.) A když Mongolové porazili jejich stany, vojsko Kelera ztratilo srdce a prchlo. A nic z té armády neuniklo a ony země též byly podmaněny. To byl jeden z jejich největších činů a jejich nejkrutější bitva.“

Česká zpráva o „vítězi nad Tatary“, jakémsi moravským šlechtici ze Šternberka, je pozdní, nemusí však proto být nepravdivá. Jisto je, že existoval jakýsi Zdislav ze Šternberka, který se objevuje po roce 1242 v okolí Václava I., a zdá se, že tento Zdislav ze Šternberka je totožný se Zdislavem z Chlumce, který se objevuje před rokem 1242, ale nejmenuje se nikde Jaroslav. Moravské lidové pověsti o bojích s Tatary jsou pozdějšího data. Česká kronika tak

řečeného Dalimila má sice zmínku o tom, že Tataři se před Olomoucí zastavili a tam králevnice ztratili, tedy že tam došlo k potyčce, nikoli však o tom, že by se tu byl vyznamenal Jaroslav ze Šternberka. Je však z jiného místa Dalimilova (kapitola XX, 35—36) patrné, že měl o Tatarech ještě jiné vědomosti, které bychom nyní zařadili do oboru národopisu; praví: „Pro své dobré činy Štír byl milý Čechům jako Tatarům výr.“ Tato oblíbenost výra u Tatarů je nám totiž zachována v pověsti, kterou zaznamenal pozdní mongolský kronikář Rašipungsugh r. 1774/75 ve svém díle Bolur Erike, „Řetěz z horských křišťálů“ (str. 53—54 textu): „Když Temüdžin jednoho dne vytáhl na lov, zabodl malý pasáček ovcí svůj bič do země, oděl jej nahoře svým kloboukem, sklonil kolena a poklonil se mu; pak zase vstal a se zpěvem tancoval kolem. Temüdžin to viděl, zavolal jej, a když se ho otázel po příčině, ten chlapec pravil: ‚Dali mi jméno Sanaghan, Rozum. Kdybychom byli dva, prokazoval bych čest svému staršímu bratru. Ježto však, když je člověk sám, je klobouk starší, tak jej takto uctívám. Od té doby však, co slyším, že vládce je tak blízko, konám ten obřad neustále.‘ Udiven vzal jej Temüdžin s sebou a pravil své manželce Börtegeldžině: ‚Nalezl jsem dnes při lovu dobré dítě. Dobře bys jej měla vychovat!‘ A tak se ho ujal. Když Sanaghan dospěl, dalí mu za ženu krásnou dívku. Bohatýrství Sanaghanovo předčilo ostatní. Když jednoho dne Sanaghan ve stepi si stáhl vysoké boty (ghutuly) a uložil se ke spánku, přilétl k němu výr a křičel. Když pak Sanaghan se zlostně chopil boty a hodil ji po něm, vypadl z boty jedovatý had. Když přišel domů a sdělil do Temüdžinovi, pravil Temüdžin: ‚Ačkoli nikdo nemá rád výra (mongolsky ughuli sibaghun), dal tobě zvláště šťastné znamení. Musíš proto rozkázat svému pozdnímu potomstvu, aby nezabýjeli výry. Kvůli tomu ti výr dal vědět o hadovi.‘ Tak pravil.“ Ačkoli se současným vědcům zdá, že se v této pověsti — kolem Čingischána je nakupeno mnoho zajímavých starobylých zkazek — odráží adaptace jakéhosi lámaistického motivu,

právě zpráva našeho Dalimila (který žil ve 14. století) mluví proti tomu a svědčí o svébytnosti tohoto motivu u Mongolů a nám ukazuje, jak evropské zprávy mohou doplňovat zprávy asijské.

Mongolský vpád na Moravu a blízkost mongolského státu Zlaté Hordy se zdály přes své krátké trvání našim předkům tak strašné, že se obávali nového vpádu a připravovali se na obranu stavěním hradeb kolem měst a pevností. Praha tehdy dostala hradby. Brod přes Vltavu tam, kde je nyní Karlův most, byl ochráněn na obou březích pevnostmi řadových rytířů. Bezprostřední literární odezva této velké dějinné události je v kronikách té doby, v listinných záznamech z doby pozdější a v rukopise Královědvorském. Často však jsou ty zprávy podivuhodně pletené. Mluví se např. o příčině mongolského tažení. Byla jím prý loupežná vražda dcery velkého chána Kublaje, ačkoli Kublaj tehdy ještě nevládl a zabitá princezna nebyla princeznou mongolskou, ale ruskou, vnučkou knížete Michala Černigovského, vládce v Kyjevě, prchajícího před Mongoly.

EVROPŠTÍ POUTNÍCI U MONGOLSKÉHO DVORA

První nástupce Čingischánův Ögedej zemřel roku 1241. Téhož roku zemřel i Čaghadač. Pro rozsáhlost říše a rozptýlenost potomků a příbuzných Čingischánových nebylo možno se rychle dohodnout o kandidátovi na trůn velkého chána. Vdova po Ögedejovi Turakina byla zatím regentkou. Mezivládí trvalo pět let. Teprve r. 1246 se sešel kuriltaj, na němž byl zvolen chánem syn Ögedejův Gűjűk (Kujuk). V době, kdy se sešel kuriltaj, dospěl do Mongolska františkánský mnich, Ital Plano Carpini, poslaný do Mongolska papežem Inocencem IV., formálně s cílem obrátit na křesťanství velkého chána a jeho rod a navázat s Mongoly pevné mírumilovné styky. Prvé bylo zbytečné, neboť velcí chánové byli jako jejich předek Čingischán

bez zvláštního zájmu o různé formy náboženství, která znali všechna již ze své vlasti, a kromě toho měli ve svém sousedství i ve vlastní rodině a na vysokých funkcích východní křesťany (nestoriány), muslimy, buddhisty i šamanisty, a dělili lidi podle jejich schopností a nikoli podle náboženství nebo národností. Byla to tedy jen záminka formální. Hlavním cílem bylo vyšetření síly a moci mongolské říše, a to právě měl provést Carpini. Jeho vlastním cílem byla tedy špionáž a jejím výsledkem je jeho spis, jak o tom svědčí jeho první část; teprve druhá část menšího rozsahu je věnována vlastní cestě. Plano Carpini byl při volbě Gūjūka za velkého chána a zastal zde také vazaly, jako ruského knížete Jaroslava, otce Alexandra Něvského, dva syny gruzínského krále, posla posledního abbásovského chalífy Musta'sima, několik muslimských sultánů, čínské hodnostáře atd. a také ruského zlatníka Kuzmu, pracujícího u chána. Gūjūk, ač zvolen na kuriltaji, nedosáhl obecného uznání mongolských feudálů. Jeho příbuzný Batu mu přísahu nesložil, neboť s ním měl spor, o němž podává zprávu už „Tajná kronika Mongolů“. Gūjūk teď vytáhl vojensky proti němu, ale cestou, ještě na území Mongolska, r. 1248 zemřel.

Nejlepší zprávy Evropanům, jak nyní můžeme posoudit, o životě a poměrech v Mongolsku tehdejší doby podali Carpini a Rubruk. Avšak své zprávy o cestování do Mongolska podali i jiní. Mezi nimi spulucestovatel Carpiniho, polský mnich Benedikt, sdělil své cestovatelské zkušenosti a zážitky stručně jinému mnichu, který je zapsal takto:

„Roku 1245 byl bratr Jan, zvaný de Plano Carpini, z řádu menších bratří ještě s jiným bratrem posláni papežem k Tatarům. O velikonocích opustili Lyon ve Francii, kde tehdy sídlil papež, a odcestovali do Polska. Ve Vratislavi vzali ještě třetího bratra z téhož řádu, jménem Benedikta a rodem Poláka, s sebou, a ten měl s nimi sdílet všechny nesnáze a svízele a zároveň jim být tlumočnickem. Za pomoci Konráda, vévody polského, dospěli do Kyjeva, města v Rusku, které nyní úpí pod útlakem Tatarů. V čele

města stojící úředníci dali jim doprovod na šest dní k přední hlídce Tatarů, která byla na hranicích Kumánie. Když velitelé této hlídky slyšeli, že to jsou vyslanci papežovi, žádali od nich dary a dostali je. Zde podle nařízení zanechali tyto dva bratři, Jan a Benedikt, třetího bratra, nemocného a zesláblého (bratra Štěpána z Čech), spolu s koňmi a svou malou družinou, která s nimi přišla, a na tatarských koních byli dopraveni k druhé hlídce; při tom veškerá jejich zavazadla byla v pořádku dopravena s nimi. Tak dospěli množstvím hlídek, kde měnili koně (cestovali tedy mongolskou poštovskou službou), po třech dnech k veliteli vojska 8000 ozbrojených mužů, jejichž důstojníci žádali dary a pak je vedli ke svému pánu Kuronizovi. Ten se ptal po důvodu, proč přišli a jaký je jejich příkaz, a přidělil jim potom tři Tatary ze svých lidí, aby o ně pečovali koňmi a potřebným zaopatřením cestou od jednoho vojenského oddílu k druhému, až by přišli k Batyovi, jednomu z předních knížat mezi Tatary, témuž, který také zpusťil Uhry. Cestou k němu překročili řeky Nepere (Dněpr) a Don. Na tu cestu potřebovali více než pět neděl, totiž od neděle Invocavit po Zelený čtvrtek, kteréhožto dne dosáhli ležení Batyova a zastihli jej na břehu velkého toku Ethilu, který Rusové nazývají Volhou a který prý je též tok jako Tanais (Don). Batyovi důstojníci žádali a dostali od nich dary, totiž 40 bobřích koží a 80 koží jezevčích. Tyto dary byly nesené mezi posvátnými ohni a bratři byli též nuceni jít za těmito dary, neboť takový je zvyk Tatarů — očišťovat vyslance a dary ohněm. Za ohni stál vůz se zlatou sochou císařovou, ke které se též modlívali, ale poněvadž se bratři rozhodně tomu bránili, byli nuceni aspoň hlavu před ní sklonit. Když Baty vyslechl poselství a slovo za slovem je prozkoumal, poslal bratry spolu s vlastním dopisem a se zmíněnými tatarskými průvodci po pěti dnech, o velikonočním pondělí, k synu velkého císaře. Syn se jmenoval Kujuk-chán a sídlil v původní vlasti Mongolů.

Když je kníže Baty propustil, ovázali si údy obvazy, aby snáze vydrželi námahu jízdou na koni, a po dvou týdnech

jízdy měli Kumánsko za sebou. Zde pak našli ve velkém množství pelyněk. Neboť tato země se kdysi nazývala Pontus a Ovidius v Dopisech z Pontu praví: Smutný to pohled! Nic než pelyněk v pustých stepích!

Cestou Kumánskem měli bratři po pravici zemi Saxů, kteří jsou po našem soudu Góty; pak Alany, dále Chazary, v jejichž zemi leží Ornarum, bohaté město, kterého mohli Tataři dobýt teprve tehdy, když je zaplavili vodou. Potom Cirkassie a dále Georgie. Všechny těchto uvedených pět národů jsou křesťané. Napřed však, začneme-li Ruskem, měli po levici Mordvíny, kteří si holi větší část záhlaví, pak Bylery (Bulhary na Kamě). Oba tyto národy jsou pohanské. Pak Baskardy (Baškiry), kteří jsou dávnými Uhry (nyní mluví tureckým jazykem), pak Kynokefaly, kteří mají psi hlavu, pak Parocity, kteří mají malá úzká ústa, a poněvadž nic nemohou žvýkat, požívají jen tekutou potravu a občerstvují se vůní masa a plodů. Na hranicích Kumánska překročili řeku Jajak (Jajk, Ural), kde se začíná země Kangitů. Na cestu jejich územím potřebovali 20 dní. Tam našli jen málo obyvatel, ale velké množství močálů, rozsáhlá slaná jezera a slané řeky. Tyto močály jsou podle našeho mínění Maeotské bažiny (je tu míněna krajina u Aralského moře). Po osm dní táhli dále širou pustou pouští, plnou písku, zcela vyprahlou suchem. Z této země Kangitů přišli do Turkyje, kde poprvé zase narazili na velké město Jankint (Jangikent), a potřebovali asi deset dní k jízdě koňmo touto zemí Turkyje, jejíž obyvatelé jsou mohamedáni. Z Turkyje dospěli do země Kara-Kitajů, tj. Černých Kitajů, jejíž obyvatelé jsou pohany. Tady nenalezli žádné město. Kara-Kitajové byli kdysi pány Tatarů. Odtud konečně dospěli na den Máří Magdaleny do země Tatarů.

Zde se setkali s císařem u velkého stanu, který se jmenuje Syra-Orda (mongolsky „Žlutý palác“), a tam zůstali čtyři měsíce a účastnili se volby Gűjűk-chána za císaře. Právě bratr Benedikt z Polska nám ústně sdělil, že zde viděli na 5000 osob, samých mocných z předních rodů, kteří všichni prvého dne při císařské volbě se objevili oděni

v hedvábí. Ale ani toho dne, ani následujícího, kdy se objevili oblečení do bílého sametu, nemohli se shodnout. Teprve třetího dne, kdy byli oblečení do rudého sametu, konala se po dosažení jednoty volba. Tých bratr dosvědčil také, že bylo přítomno asi 3000 vyslanců ze všech možných zemí, kteří přinášeli do této kurie odpovědi, dopisy nebo daně či dary všeho druhu a ve velkém množství. K těmto vyslancům byli také počítáni oba bratři, kteří proto přes svou tuniku museli rovněž obléci oděv z hedvábí. Byli to nuceni udělat, poněvadž žádný nesměl předstoupit před zvoleného a korunovaného císaře, nebyl-li pečlivě oděn. Byli tedy uvedeni do Syra-Ordy, tj. do císařského sídla, a spatřili císaře, jak sedí s korunou na hlavě a v lesklém oděvu podivuhodné nádhery uprostřed stanu na vyvýšeném místě, sbitém z klád a bohatě ozdobeném zlatem a stříbrem a obklopeném jakýmsi mřížovím. K této plošině vedla zepředu schodiště a mohlo se na ni vystoupit čtvero schodišti. Troje schodiště jsou na přední straně plošiny, po prostředním vystupoval a sestupoval jen císař, a dvoje schodiště po straně byla pro vznešené a ostatní lidi. Čtvrté schodiště vedlo nahoru zezadu a bylo určeno jen pro jeho matku, jeho manželku a vůbec pro jeho pokrevní příbuzné. Syra-Orda měla tři vchody, které bylo možno nazvat branami. Vchod uprostřed, který daleko předčil oba ostatní velikostí, byl vždy otevřen a bez jakékoli stráže, poněvadž jím mohl vstoupit jen císař. Kdyby se někdo jiný odvažil jím vstoupit, byl by býval bezohledně potrestán smrtí. Oba ostatní vedlejší vchody byly pevně uzavřeny závěsy. Tady stojí vždy stráže, které oba vchody se zbraněmi v rukou co nejbedlivěji hlídají, a těmito vchody vstupují ostatní lidé s velkou uctivostí ze strachu před určeným trestem.

Tři dny nato byli přibráni úředníci a tlumočníci a bylo vyslechnuto poselství papežovo a vše do jednotlivostí probráno a zrale uváženo. Potom byli bratři posláni k císařově matce, kterou našli, jak sedí na jiném místě rovněž ve velkém a velmi krásném staně („stanem“ se tu myslí vždy plstěná jurta, která může mít obrovské rozměry). Chovala

se k nim velmi zdvořile, bylo by lze říci i důvěrně, a pak je poslala zpět k synovi.

Za svého pobytu se hojně stýkali s Georgijci žijícími mezi Tatary. Tataři si jich velmi váží, poněvadž jsou zdatnými a statečnými vojáky. Nazývají se Georgijci, poněvadž vzývají při bitvách svatého Jiří jako svého patrona a uctívají jej přede všemi svatými. Používají ve svých svatých písmech řečtiny a mají nad svými obydlími a vozy znamení kříže. Své bohoslužby u Tatarů slaví podle obřadů řecké církve.

Když se bratři zhostili svých příkazů, byli císařem propuštěni a vrátili se zpět, aby odevzdali papeži psaní opatřené císařskou pečeti. Pak se od nich tyto vyslanci odloučili a vydali se jižním směrem. Bratři však táhli stále dále na západ, překročili Rýn u Kolína a navrátili se do Lyonu k papeži, jemuž odevzdali dopis tatarského císaře. Ten v překladě zní takto (následuje překlad dopisu velkého chána Gūjuka do latiny z perštiny, do níž byl přeložen z mongolštiny; perský text tohoto dopisu byl nalezen ve vatikánských archívech)...

Když čteme tuto zprávu bratra Benedikta, napadne nám, z čeho nebo do čeho asi tlumočil Carpinimu? Patrně do ruštiny a perštiny, leč možná i do mongolštiny, kterou se mohl za ta léta vpádu Mongolů do Evropy dobře naučit. Není vyloučena ani znalost tureckého jazyka Kipčacké stepi. To nás vede opět k znamenitému prameni mongolské historie, Peršanu Rašíd-ud-dínovi, který ve zprávě o zasedání kuriltaje při volbě Gūjūk-chána v Roce koně, připadajícím na měsíc rabí' al-áhir r. 645 hidžry (tj. 26. srpna—23. září 1245 n. l.), se zmiňuje o tom, že přišli „z hlavního města chalífů Bagdádu vrchní kádí Fahr-ud-dín a poslové Franků, Fársu a Kermánu“. Poněvadž Rašíd-ud-dín má správné datování, zabezpečené uváděním mongolského i muslimského způsobu, které lze přesně převést na datování naše, jeví se tu mezi Rašíd-ud-dínovým a Carpinim datováním rozdíl jednoho roku, nicméně lze v „poslech Franků“ tušit Carpinim a jeho druha, ač nejsou uváděni jménem.

DĚLENÍ ŘÍŠE

Batu, který rodinu Őgedejovu neměl rád, se postavil energicky za kandidaturu Mōngke-chána, syna Tolujova. Tak se dva rody, Džučiuův a Tolujův, postavily proti rodu Őgedejovu a Čaghadajovu. Proto také kuriltaj r. 1251 nepředstavoval sněm všeho potomstva Čingischánova. Zvolili Mōngka (vládl do roku 1259), který pronásledoval ty, kdo s jeho volbou nesouhlasili, a hned vyslal vojsko proti ulusu Őgedejovu a Čaghadajovu. Říše se rozpadla na dvě části, z nichž v jedné vládl Mōngke, v druhé Batu. Máveránnahr se dostal Batuovi a hranice Džučioho ulusu byla nyní v Sedmiřící poblíže řeky Ču. Mōngke-chán hleděl nejistotu, kdy stále hrozily vzpoury pokořených národů a vazalů, odstranit zesílením ústředního správního aparátu. Jeho hlavním hodnostářem a sekretářem byl Bulgaj, kterému svěřil sestavování chánských rozkazů, „jarlyků“. Stanovil dále osoby, které měly na starosti rudou pečet, „al tamghu“, kterou se potvrzovala pravost jarlyků, a osoby, které směly zhotovovat ze zlata, stříbra a bronzu pajdzy, dále správce chánského arzenálu atd. Dva muslimští sekretáři, „bičigčiové“, vydávali pajdzy obchodníkům. Chán používal muslimských obchodníků jakožto odhadců drahocenností kupovaných chánským dvorem, drahokamů, kožišin, uměleckých tkanin atp. Shromáždil velké množství písařů dobře vládnoucích jazyky, které byly v mongolské říši běžné — perština, čínština, ujurština, mongolština, tibetština aj. Řadu osob jmenoval svými náměstky ve Střední Asii a v Přední Asii. Správa dobytých zemí Íránu a Zakavkazí byla bezprostředně pod Mōngkovou kontrolou.

Pokud se týká postavení vládnoucí třídy v dobytých územích, mongolské vlády všude vešly v kontakt s místními velkými vlastníky půdy, s nejvyšším duchovenstvem i s bohatými obchodníky, a tak představitelé vládnoucí třídy většinou rychle přešli na stranu mongolských chánů. Mezi feudály a muslimskými obchodníky mongolští dobyva-

telé nacházeli úředníky, kteří spravovali pokořené země. Velcí chánové Ůgedej, Gűjűk, Műngke i chánové jednotlivých ulusů se podíleli na karavanním obchodu a měli z něho velké zisky. Muslimští obchodníci, zvaní urtakové, vedli při dvoře chánský obchod a sami též měli z něho velký osobní prospěch. Podle zprávy Rašíd-ud-dínovy se např. Ůgedej účastnil tohoto obchodu podílem 200 zlatých balyšů, což byla tehdy obrovská peněžní částka. Spolupráce dobyvatelů a vládnoucí třídy dobytých zemí vedla k velkému vykořisťování poddaných, většímu než dříve. Velký chán Műngke tomu chtěl bránit jarlykem, v němž vypočítává zlo páchané mongolskými úředníky, nájemci daní, vojenskými náčelníky, obchodníky a představiteli muslimského duchovenstva. To však nemělo žádný účinek. Také řemeslníci byli horlivě vykořisťováni nejrozmanitějším způsobem. Ti, kteří byli ve Střední Asii i jinde zajati a odvedeni do Mongolska nebo do center ulusů, byli považováni za otroky. Plano Carpini, který několik let před zvolením Műngke-chána procestoval oblasti mongolské říše od západu až po její střed, podává velice cenné zprávy o postavení řemeslníků, o tom, jak je odváděli z vlasti, jak u nich vybírali daň z výkonu řemesla a jak jim platili.

V době Műngke-chána byly podniknuty další dvě velké válečné výpravy. Jednu vedl Chubilaj (Kublaj), aby konečně dobyl celou Čínu. V té době totiž byla poplatna Mongolům toliko severní Čína, území, na němž do jejich doby byly říše Khitanů, později Tangutů a Džurčenů, které zničil již Čingischán, kdežto jižní Čína na jih od Žluté řeky měla dosud domácí dynastii Sungů. Druhou výpravu vedl Műngkűv bratr Hűlegű; měl dokončit dobytí Íránu, zničit stát ismáilovců a abbásovský chalífát v Bagdádě. Mongolská moc se tak blížila k Růmu, tj. Malé Asii, a Přednímu východu; kde všude byli již také Turci, a proto římský papež v Mongolech hledal možné spojence proti Seldžukům. K tomu jej vedlo i matně tehdy v Evropě povědomí o existenci „kněze Jana“, nestoriánského mocného vládce kdesi na východě, v zemi, kde vládl mocný Čingis-

chán. (Legenda ta souvisí s postavou kerejtského vládce Ong-chána, který byl jako jeho děd Markuz a otec Kurčakuz, tj. Cyriacos, nestoriánem, ale pak se stal „pohanem“, tj. buddhistou.) R. 1256 Mongolové nebezpečně ismáilovce zničili a pak táhl Hűlegű proti chalífovi. 15. února 1258 vstoupil do Bagdádu, vyloupil město a ohromný poklad chalífův, chalífův Mustasima zajal a sám prý zabil a tak udělal konec abbásovské dynastii. Pak pokračoval dále na západ, avšak mamlůcký sultán Egypta Kutuz (1259—1260) mongolské vojsko porazil, vyhnal je ze Sýrie a učinil konec jejich dalšímu pronikání na jihozápad.

Stát potomků Džučovůch, zvaných v ruských letopisech „Zlatá Orda“, na západě sahal po řeku Dněstr a náležel k němu Krym, na východě sahal až k Irtyši, na severovýchodě náležela k němu říše Bulharů na Kamě, na jihu severní Kavkaz po Derbent, na jihovýchodě severní Chórezm s Urgenčem a dolním tokem Syrdarje. Také ruská knížectví byla poddána Zlaté Hordě jako vazalské státy, ale byla tu ponechána ruská knížata a jejich zřízení; jen byla občas loupěna a pleněna. Zlatá Horda byla tedy velká mongolská říše, uměle vytvořená dobytelským násilím cizích nájezdníků, násilně sjednotivších v jeden celek rozmanité národy mluvící různými jazyky a vyznávající různá náboženství. První dva chánové Zlaté Hordy, Batu (1236—1255) a Berke (1256—1266), zavedli ve svém státě stejný systém vlády loupeží a násilím, jaký vládl ve Střední Asii, v Ázerbájdžáně, v Gruzii, Arménii a Íránu. Mongolové, kteří sem přišli s Batuem, nestali se usedlíky, nýbrž pokračovali ve svém kočovném způsobu života na území rozsáhlých jihoruských stepí Dešt-i-Kipčaku (Polovecké stepi). Dříve tu kočovaly turecké kmeny. Mongolských kočovníků bylo méně než tureckých a turečtí byli na vyšší kulturní úrovni. A tak se již ve 14. století začali Mongolové asimilovat a obyvatelstvo Zlaté Hordy se stalo turkojazyčným. Proto jen nejstarší literární památka z tohoto území je psána mongolsky; je to nejzajímavější literární dílko v mongolské literatuře oné doby, rukopis na březové

kůře z počátku 14. století, nalezený v hrobě u vesnice Podgornoje na levém břehu Volhy, a obsahuje lyrickou báseň, rozhovor matky se synem, odcházejícím do panské služby. Ostatní písemné památky z tohoto území jsou ovlivněny tureckým jazykem Kipčaků. Zlaté Hordě platil ruský lid těžkou daň zvláště tam, kde byla správa svěřena mongolským darughaiům a baskakům.

V Íránu a Zakavkazí se vytvořila říše potomků Hülegüových, tzv. „ilchánů“. Náležel k ní též Ázerbájdžán, Arménie a Gruzie, zde však byly ponechány místní dynastie jako na Mongolech závislí vládci, poplatní daní i vojskem.

S velkým chánem se tyto dvě mongolské říše stýkaly málo a byly na něm fakticky nezávislé od konce 13. století. Příčiny rozpadu mongolského státu musíme hledat v nedostatku pevného hospodářského stmelení, jaké nemohl nahradit karavanní obchod, a v tom, že vládci ulusů byli závislí na místních feudálech a bohatých kupcích, o něž se opírali při vykořisťování podmaněných národů. Naproti tomu velký chán, sídlící v dalekém Karakorumu nebo později v ještě vzdálenějším Dajdu (Pekingu), měl dost co dělat s vlastním mongolským a čínským územím, a tak spojení mezi chány ulusů a jím brzy existovalo jen podle jména. Hospodářské základy jednoty byly podkopány také tím, že mnoho Mongolů opustilo Mongolsko a odkočovalo s veškerým majetkem do dobytých území. Z té doby jsou například Mongolové v Afghánistánu. Přitom v dobytých územích bylo Mongolů nemnoho, neboť už ve vojsku Mongolů, když vyšli dobývat světa, většinu tvořili kočovníci Turci, sídlící tehdy v západní části Mongolska, v Turkestánu a na Sibiři. Kořist, kterou získali dobyvatelé za loupežných válek Čingischána a jeho synů a vnuků, obohatala hlavně vedoucí vrstvu, ale hospodářsky Mongoly nepozdvihla, a tak lze říci, že války jim nepřinesly žádné výhody, naopak je značně oslabily a Mongolsko samo jako dříve zůstalo zaostalou dobytčářskou zemí. Zato Mongolové, kteří se vystěhovali za těchto válek do sousedních dobytých zemí, podléhali novému způsobu života.

Většinou všude, kam přišli, se setkali s feudálním řádem, v Máveránnahru, v Íránu, Ázerbájdžánu, Arménii, Gruzii, u Bulharů na Kamě, na Krymu, v ruských knížectvích a ve střední Evropě. Méně kulturní kočovníci záhy podlehli vyššímu prostředí, do něhož se dostali. Feudalizace Mongolstva silně pokročila. Je to vidět už z Čingischánovy „jasy“, tj. kodexu, zachované jen ve zlomcích, z níž je patrna nová organizace po feudálním způsobu: mongolský lid je připoután ke svému pánu, je určen systém poplatků a daní. Ačkoli ještě dlouho přežívaly vztahy prvobytně pospolné, v době mongolské říše se stávají nojani vojensko-feudální třídou. Při svých dobytčářských výpravách zajímali Mongolové spoustu lidí, kteří se fakticky stávali jejich otroky. Používali jich při nejtěžších pracích, ve válce je posílali při dobývání měst na nejnebezpečnější místa před sebou, a zajatí řemeslníci, které odvedli z dobytých, vyloupených a zničených měst, byli rovněž v postavení otroků.

V době, kdy Plano Carpini a Vilém Rubruk cestovali za svým posláním do Mongolska, se společenské postavení Mongolů silně měnilo. Počátkem 13. století byli v podstatě mongolští chovatelé dobytka svobodným lidem, žijícím v kmenových společenstvích nebo v kmenových svazech, i když pod čínským vlivem i vlastním vývojem se ukazovaly již příznaky společenských vztahů kočovného feudalismu. V polovici 13. století se však třídní rozklad tak prohloubil, že prostí kočovníci ztratili osobní svobodu a stali se nevolníky.

Celé Číny se zmocnili Mongolové postupně, vlastně až r. 1279, kdy Čingischánův vnuk Chubilaj dobyl jižní, sungské Číny. Hlavní město mongolské říše Karakorum se octlo na okraji držav, a tak již Möngke r. 1255 dal příkaz zřídit středisko říše u Dolon-nuru a Chubilaj r. 1256 tu dal postavit město čínského jména Kchaj-pching. Möngke byl tehdy na vojenské výpravě proti jižní Číně a zanechal v čele sídla Karakorumu bratra Arigh-Buqu, který se po

Möngkově smrti roku 1259 pokusil zmocnit vlády. R. 1260 se však dal svými straníky zvolit v Kchaj-pchingu velkým chánem Chubilaj.

V jižní Číně se Mongolové setkali se silným odporem. R. 1276 dobyli Chang-čou, tehdy hlavního města Sungů. R. 1279 bylo dobyto celé Číny. Od r. 1267 bylo hlavním městem mongolské říše Chubilajem zřízené Dajdu (pozdější Peking) a Kchaj-pching přezván na Šangdu. R. 1267 Chubilaj přijal za jméno své dynastie čínský název Jüan. Dynastie jím založená vládla nad Čínou do r. 1368, kdy poslední její představitel byl vyhnán z Číny. Jüanská dynastie měla po Chubilajovi, zvaném čínsky Š'-cu, ještě osm panovníků.

Mongolští dobytélé Číny se tu setkali s jednou z nejstarších kultur světa. Chánové byli nuceni při ohromné početnosti obyvatelstva Číny používat dosavadního úřednického aparátu dál, neboť neměli zkušenosti s takovým množstvím lidí jiné kultury a jazyka, životního zaměření a společenské úrovně. Zemi rozdělili na deset lu, „cest“ čili oblastí, v jejichž čele byli Mongolové, avšak již v čele prefektur, okresů a újezdů byli Číňané. K potlačení bouřícího se čínského lidu byly v řadě oblastí rozmístěny mongolské vojenské posádky a zřízeny vojenské zemědělské usedlosti, kde vojáci žili se svými rodinami i dobytčím, konali vojenskou službu a přitom se zabývali zemědělstvím a dobytčářstvím.

Mongolští chánové, mezi nimi i Chubilaj, povolovali ve své říši současnou existenci rozmanitých náboženství, konfucianismu, buddhismu, taoismu, islámu a křesťanství, ale Chubilaj začal silně podporovat lámaistický buddhismus, zejména po tom, co si podrobil Tibet. Lámové pak přicházeli z Tibetu do Číny a lámaismus se šířil. Jeden z hlavních lamů 'Phags-pa byl jmenován hlavou buddhistické církve v Tibetě, Mongolsku a v Číně. Sestavil pro Mongoly zvláštní písmo na základě tibetského, tzv. kvadratické, které velký chán ve své říši zavedl jako oficiální písmo, zejména pro mongolštinu, nový státní jazyk Číny.

Mongolové nezměnili ani způsob výroby, který našli v Číně, jen ho využili ve svůj prospěch. Mongolští chánové zkonfiskovali půdu, která na severu náležela Tínskě a na jihu Šungské dynastii a feudálům, část si jí ponechali, část dali mongolským vojevůdcům a nejvyšším úředníkům. Mongolské panství upevnilo nevolnictví a útlak čínských zemědělců. Daně se zvětšovaly. Mongolští chánové v Číně a po jejich vzoru i v Íránu začali vydávat příliš velké množství papírových peněz, používše tak čínských zkušeností z doby Tchangské a Sungské dynastie. Papírové peníze byly prohlášeny za jediný platební prostředek a obyvatelstvo bylo nuceno je kupovat za zlato a stříbro. U poslušných Číňanů to vedlo k inflaci, kdežto v Íránu obchodníci stáhli zboží z trhu a donutili tak vládu odvolat příkaz přijímat papírové peníze a vrátit se k dřívější měně.

Chubilaj musel dlouho bojovat se skupinami nepřátelských mongolských feudálů. R. 1264 porazil vlastního bratra Arigh-Buqu, který mu upíral právo na chánský prestol, a až téměř do své smrti r. 1294 bojoval o vládu nad Východním Turkestánem a jižní Sibiří s Chajduem, vnukem Ůgedejovým, na jehož stranu přešel i Širke, syn Möngkův, když ho Chubilaj poslal proti Chajduovi; později r. 1289 bojoval chán s knížetem Najanem. Tyto vnitřní boje zdržovaly rozmach válečných výprav Chubilajových za hranice Číny. Mongolská vojska táhla do Barmy, Kambodže, Annamu. Nebyly to výpravy zvláště úspěšné, ale přece se nakonec Annam i Barma a vládcové Sundských ostrovů stali jeho vazaly. Zcela neúspěšné však byly jeho dvě výpravy do Japonska r. 1274 a 1281.

Ježto Chubilaj si usmyslil podporovat zejména tibetský buddhismus, nalézáme odraz těchto snah také v tibetsky psané kronice mnicha Džigmeda Rigpaidordžeho, v „Lampě osvětlující drahocenné učení Vítězného“ (dokončené roku 1819); vypráví se v ní barokním stylem o „dějinách svatého náboženství ve velké mongolské zemi“. Skládá se ze dvou částí, z „pravdivého vyprávění o dějinách královského rodu a o tom, jak učení Vítězného (buddhismus) získalo

vyznavače“. „Z jeho (tj. Ůgedejových) obou synů nastoupil starší Gūjūk, narozený v Roce skotu, počátkem dvacátého devátého roku svého života na trůn a zemřel po panování, které trvalo pouhých šest měsíců. Jeho mladší bratr Godan, narozený v Roce tygra, dosedl na trůn v dvacátém devátém roce svého života, vládl osmnáct let a pak zemřel. Thaiči Tholoi měl čtyři syny; Mungkhea, Hwopilaie, Ulehua a Arig-Puhea. Nejstarší z nich Mungkhe (mongolsky Mōngke) dosedl na trůn, když mu bylo čtyřicet šest let, a zemřel po osmi letech panování. Tento svěřil jednou pěti vojevůdcům, mezi nimiž byl jeho mladší bratr Hwopilai (Chubilaj, Kublaj), pateré vojsko. S ním táhli do pole proti Indii a zmocnili se lidu s černou pletí, lidu, který má na pohlavním údu drahokamovou ozdobu, a jiných kmenů, celkem třiceti sedmi, a čtrnácti velkých měst. Jeho mladší bratr, velký světovládce Hwopilai, narozený v Roce dřeva a vepře, dosedl na trůn, když mu bylo čtyřicet šest let, v Roce železa a opice. Vystavěl čtyři velká města, město Taitu, město Čhagan, město Hurijethu a město Langthing, jmenoval snaživé muže prefekty a prováděl všechny královské výnosy a zákony, i ty, které vydali dřívější králové, co nejpřesněji a správně. A jak se praví u dpalmgona Klusgruba:

Pomocí úředníků znajících zvyky
vládne král nám, svému lidu.
Všecky země podrobí své moci
sám, jenom vlastní silou.

Tak si podrobil tento král mnohé velké říše, Čínu, Tibet, Mongolsko a ostatní země, které dřívějšími králi ještě nebyly podrobeny, a stal se slavným pod svým panovnickým jménem Tai-Juan. Tu se potvrdila slova dpalmgona Klusgruba:

Kdo štedrý je a nemyslí jen na sebe,
říká jen čistá a pravdivá slova a jimi se řídí,
za tím štěstí a dobrá pověst
jdou stále jako jeho stín.

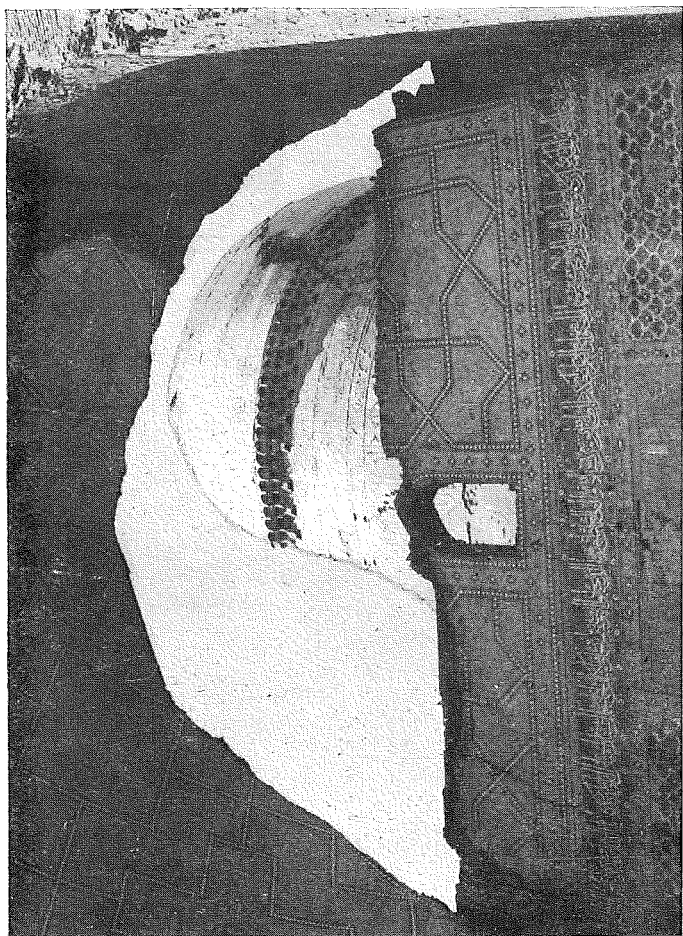
Poněvadž byl čistého smýšlení a pevný ve víře, nebyl žádostivý bohatství ani pokladů, byl obratný ve spojování zájmů duchovních a světských a velmi rozumný, svým poddaným vládl podle příkazů náboženství a měl ještě plno jiných předností, velebí a uctívají jej dodnes všichni Číňané pod jménem krále Jou Šuna. Dal zničit spisy čínských bonpo-tousiů, většinou ohněm. Od doby krále Činggise až po dobu tohoto knížete byli po sobě podmaněny tyto národy: modří Mongolové, přes čtyřicet tisíc domů, rudí Číňané, černí Tibeťané, žlutí Sarthagwolové, bílí Solongosové, lidé náležející k jedné a téže skupině vždy s jednou z pěti barev, dále čtyři další národy, Amazonky, Cugte, Gjonruové („Levé křídlo vojska“), lidé s jedním okem na hrudi a lidé se psí hlavou. Dále prý to bylo více než sedmdesát národů zcela od sebe odlišných postavou, krojem i způsobem života atd. Předně národ Khinča neboli mongolsky Khemkhemče, jejichž země leží na severozápadě za Thorgody. Sídli na území vzdáleném tři tisíce doslechů od králova paláce. Lidé oné země byli většinou bohatí, mnozí z nich vlastnili deset tisíc krásných koní. Měli modré oči a rudé vlasy, vzhled a postavu měli ošklivé a stále užívali rozmanitých druhů zbraní. Dále území za touto krajinou, kde prý léto a dny jsou dlouhé a noci velmi krátké, až k menším zemím na východě a na jihu: Gwoli, Mandžu, k ostrovům Gžipenu, Hphusangu, Sijanlo, Žijangu atd; a na jihozápadě až do středu Indie a k hranici Kašmíru.

Počet velkých a malých klášterů a chrámů, náležejících říši tohoto krále, byl podle Modré knihy 42 318, větších a menších řádových společností bylo celkem 213 100. Velkých měst s označením hphu bylo prý 169, středních zvaných čeu 240, malých měst zvaných žian 398. Dále bylo malých měst zvaných ui 1165, úředníků vnějších záležitostí, vyšších i nižších, 2730, úředníků vnitřních záležitostí 121.

Když pak tento vládce po dvacet let vládl po způsobu mongolských vládců, dal přednost čínskému zřízení a

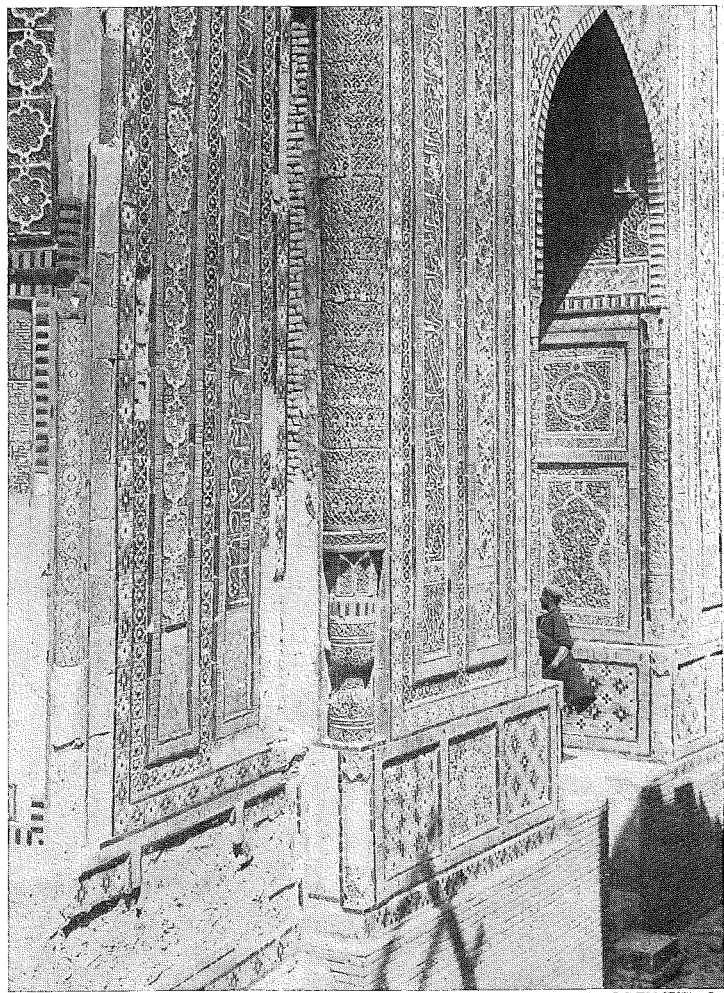

4. Mešita Bibi-chánun v Samarkandu, postavená Timurem.

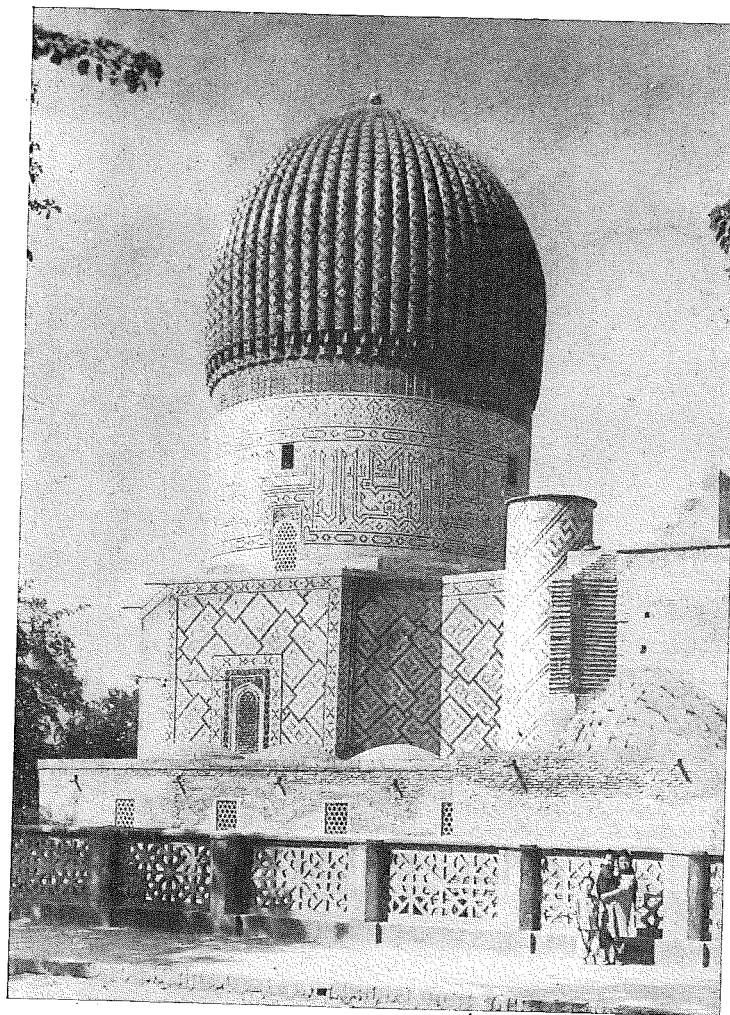

5. Skupina mauzoleí Šáh-i-zinda v Samarkandu.

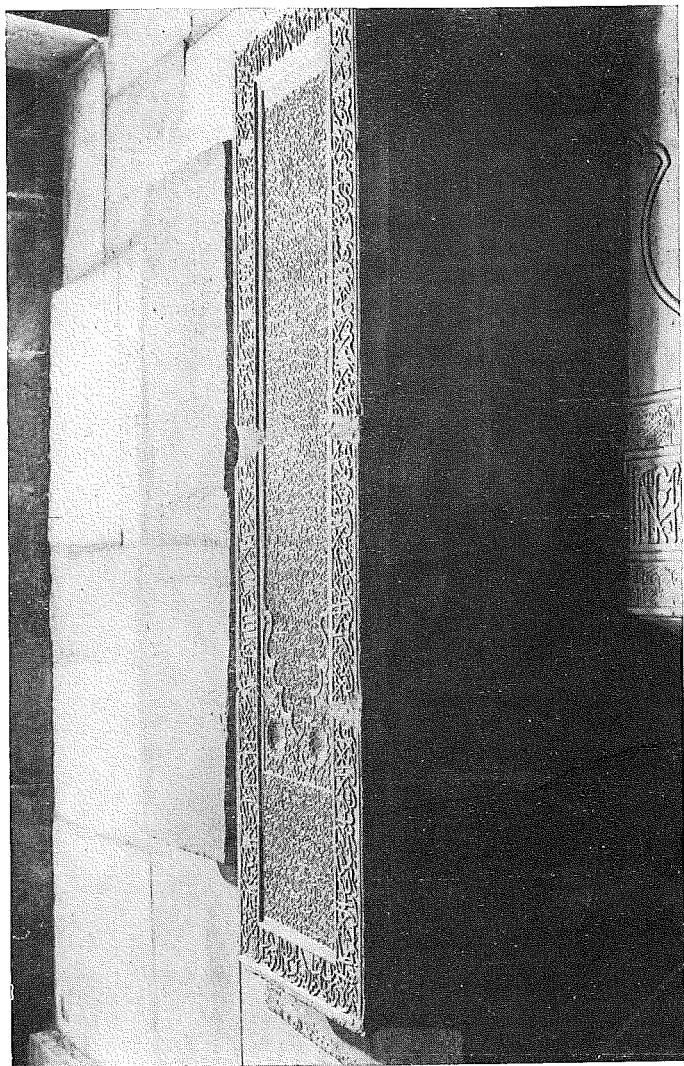

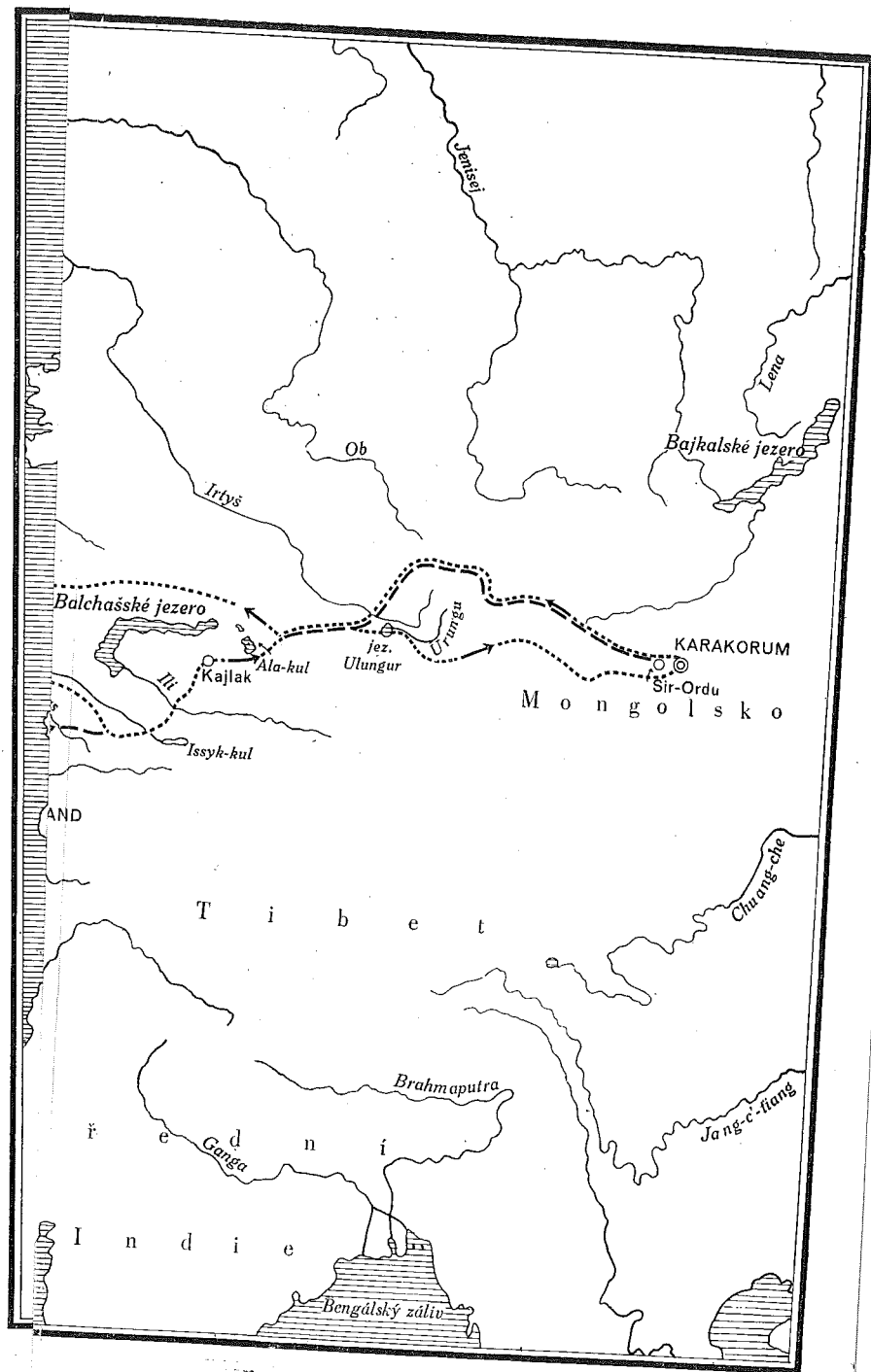
6. Detail fasády mauzolea Šáh-i-zinda v Samarkandu.

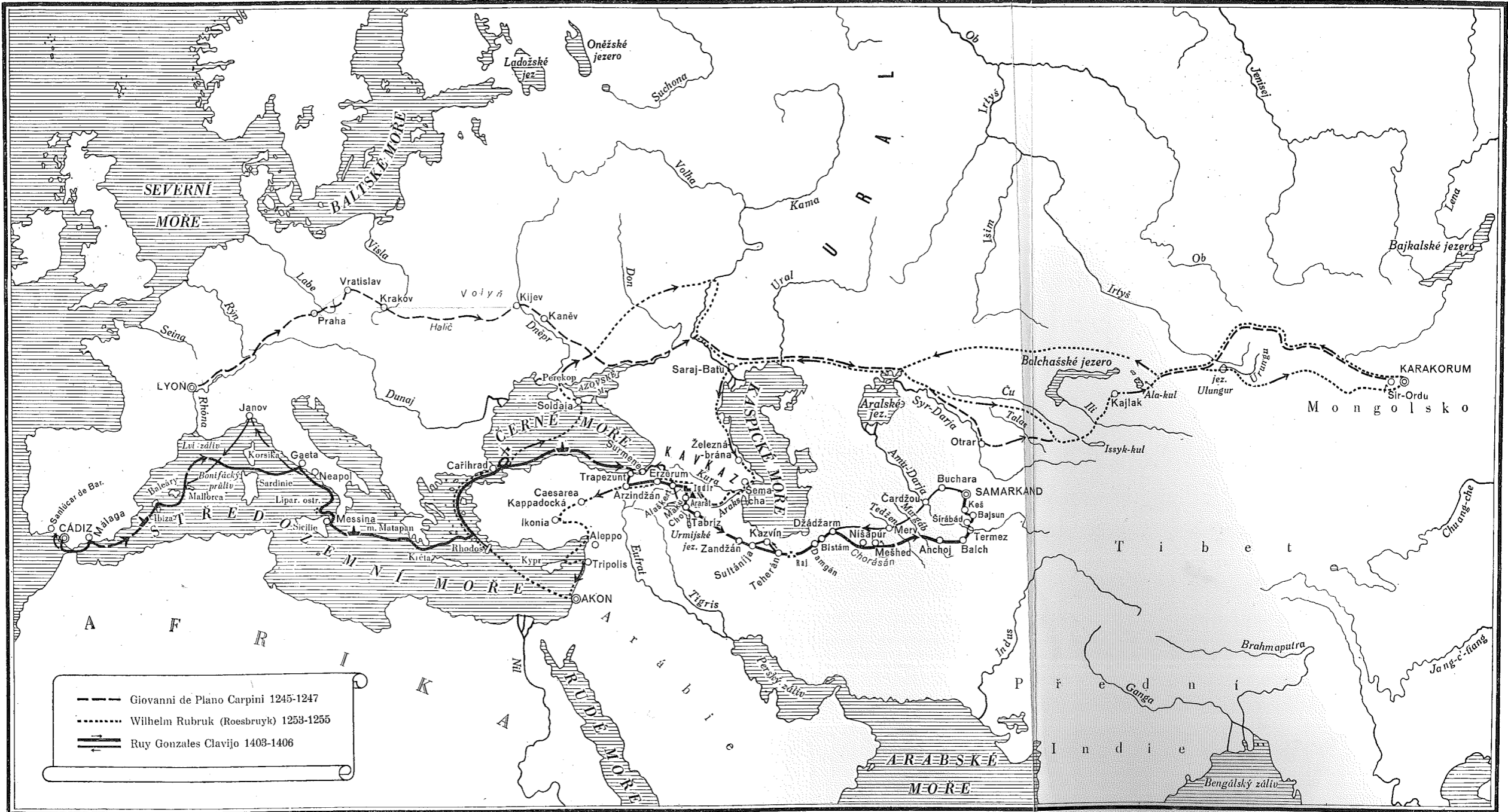
7. Mauzoleum Gúr-emír v Samarkandu, Timurova hrobka.

8. Timurův hrob v kryptě mauzolea Gúr-emír.

8. Timurův írob v kryté mauzolea Gúr-emír.

tisícníka 3. stupně. Tento pluk měl titul „Vždy věrná ruská osobní stráž“ a byl postaven pod přímou kontrolu válečné rady. Těmto Rusům bylo uděleno 140 tingů zemědělské půdy severně od Pekingu, aby tam udělali tábor a vytvořili vojenskou kolonii; dostali zemědělské nářadí a bylo jim uloženo dodávat císařské tabuli všechny druhy zvěře a ryb, které tam uloví. Jinde čteme v téže knize, že kníže Džanggi věnoval r. 1332 císaři 170 ruských zajatců a dostal za to peněžitou odměnu. Kníže Jen-Temür věnoval císaři 1500 ruských zajatců atd. R. 1334 byl jmenován Bajan velitelem císařské osobní stráže, složené z Mongolů, Kipčaků a Rusů. Podobně sloužili Mongolům hojně kavkazští Alani (jejich potomci jsou nyní Osetinci); životopisy jejich významných mužů při dvoře a ve vojsku podává v několika kapitolách zmíněná kronika Jüan š’.

R. 1337 začala v Číně povstání proti Mongolům a také v Mongolsku se bouřil potomek Ůgedejův. R. 1368 Toghon-Temür prchl z hlavního města. Tím skončila v Číně vláda Jüanské dynastie. Rádi věříme, že bylo těch krásných dnů vlády v Číně poslednímu mongolskému vládcu upřímně líto, když čteme historickou elegii, kterou se v mongolské kronice „Altan Tobči“ (Zlatý souhrn) s Čínou loučí:

Moje Dajdu, plné drahocenností všeho druhu, plné
jednoduchosti i krásy,
má žlutá rovina Šangduská, letní sídlo dávných chánů!
Můj Kchaj-pching — Šangdu, chladné a krásné!
Moje Dajdu, teplé a krásné!
Moje ubohé Dajdu, ztracené v Roce bílého zajíce,
tvůj krásný kouř, když vyšel jsem ráno na výšinu!
Laqu a Ibaqu, vy jste přede mnou mluvili,
před Uqaghatu-qaghanem, a já jsem znal pravdu vašich
slov,
a přece jsem zahodil své ubohé Dajdu!
Hleděl jsem na své nojany i na lid zrozený bez vědomostí,
a opustil jsem je s pláčem!

Jako bych se stal červeným dvouletým býčkem,
 opuštěným na pastvě.
 Můj osmistranný bílý suburghane,
 rozmanitým způsobem vystavěný,
 moje pevnosti Dajdu, devíti drahocennostmi zdokonalená,
 kde jsem sídlil jako vládce velkého lidu,
 moje velká pevnosti Dajdu, čtyřstranná, se čtyřmi
 branami,
 kde jsem sídlil jako vládce svých čtyř stotísiců
 mongolského lidu!

Zatímco jsem šířil zákony náboženství,
 když jsem si přivykl,
 ztratil jsem svou ubohou pevnost Dajdu.
 Má ubohá pevnosti Dajdu,
 odkud čas od času já karauly
 svého mongolského lidu jsem obdivoval,
 moje město, kde zimu jsem trávil,
 můj Kchaj-pching — Šangdu, mé letní sídlo,
 mé překrásné žluté pláň! ...
 Má chyba, že neposlechl jsem
 slov Laquových a Ibaquových...

Pád Jüanské dynastie urychlil proces rozpadu říše. Bitva na Kulikovském poli r. 1380, v níž Rusové porazili východoevropské Mongoly, vedla ke konečnému svržení tatarského jha na Rusi. Pod praporem Dimitrije Donského, moskevského knížete, se tehdy sešli Vladimirci, Suzdalci, Rostovci, Jaroslavci, Bělozerci, Muromci, Brjanci a Pskoviči, patrně i část novgorodského vojska, ačkoli novgorodští bojaři nesympatizovali s politikou moskevských knížat a drželi se litevské orientace, která občas navazovala spojení s Tatary.

TAMERLÁN

V té době začal ve Střední Asii hrát významnou historickou a politickou roli mladý vládce Máveránnahru

Timur, zvaný v historii Tamerlán, „Timur Chromec“ (1370—1405), v ruských letopisech nazývaný Timur Aksak. K tomu se utekl o pomoc zlatohordský princ Tochtamyš v bojích s tzv. Ak-Hordou, Bílou Hordou, čili, jak se o ní mluví v ruských letopisech, Modrou Hordou, která byla z vojenského mongolského hlediska levým křídlem ulusu Džučiova čili Zlaté Hordy.

Timur se narodil r. 1336 v Keši poblíže Samarkandu jako syn emíra Turghaje, náčelníka větve kmene Barlasů, a ve svých 33 letech se sám stal náčelníkem Čaghatajů a neustále vedl války v Íránu a v okolních krajích. Podnikl i výpravu do Indie, aby vykořenil nevěřící, a zemřel, když se chystal napadnout Čínu. Územím Ak-Hordy bylo údolí Syrdarje a stepní prostory nynějšího Kazachstánu a západní Sibíře čili východní území Dešt-i-Kipčaku. Tureckých kmenů zde bylo tak mnoho, že mongolští dobyvatelé se jim brzy přizpůsobili a poturčili se. K těmto poturčeným Mongolům náležely i mongolské kmeny Džalajrů a Barlasů. „Tajná kronika Mongolů“ dosvědčuje hned na počátku (odst. 46), že Barulasové čili Barlasové byli Mongolové, podobně jako Chongirati čili Kungrati a Mangyti čili Manguti (tito se tehdy začali nazývat Nogajci).

Tochtamyš byl potomek Džučiuův a příbuzný a soupeř Urus-chána (1361—1381), který se chtěl zmocnit vlády v celé Zlaté Hordě a stavěl se proti chánu Mamajovi. Když Urus-chán dal Tochtamyšova otce popravít, syn se utekl k Tamerlánovi do Samarkandu. Ten v tom viděl příležitost, jak oslabit Ak-Ordu, neboť se usilovně zabýval sjednocováním Střední Asie v jedinou říši a silná Zlatá Horda byla mu v tom nebezpečná. Tamerlán přijal Tochtamyše jako vazala a poslal jej proti Kutlugh-Buqovi, synu Urus-chána. Tochtamyš však neměl v boji štěstí a byl dvakrát poražen. Když jej Tamerlán nechtěl nepříteli vydat, došlo mezi oběma chány k válce v l. 1375—1377. Konečně r. 1377 Tochtamyš jednou zvítězil a prohlásil se chánem Bílé Hordy a pak si podmaňoval Povolží.

V tehdejší době bylo zakořeněno mínění, že chánem

může být jen potomek Čingischánův. Proto Tamerlán, ačkoli měl část území bývalé říše Mongolů ve svých rukou, nepoužil pro sebe titul „chán“, nazýval se jen emírem a chlubil se tím, že by mohl mít titul „gurgan“ (z mongolského güregen, „zet“, rozumí se Čingischánův), neboť měl za ženu vdovu po emíru Husejnovi, která byla dcerou chána Gazana, a ten byl z rodu Čingischánova; a tak se pokládal za příbuzného Čingischánova. I jinak se choval Timur jako Mongol. Perský historik 15. století Abd-ar-Razzák Samarkandí zachoval nám zprávu o Tamerlánově vojsku, které bylo organizováno zcela tak, jak to víme o vojsku Čingischánově podle zprávy jiného perského historika, Džuvajního, a z „Tajné kroniky Mongolů“. Tamerlán tak opět využil starobylých stepních vojenských tradic, které sahají až do dob dávných Siung-nuů, Hunů.

Tochtamyš, který si předsevzal podřídit si celou Zlatou Hordu, stal se teď hlavním nepřítelem chána Mamaje. Mamaj, poražený Rusy, ustoupil od Kulikovského pole (při ústí řeky Něprjadvy do Donu), ale na břehu Kalky byl poražen Tochtamyšem a prchl do Kafy (Feodosie na Krymu), tehdy bohaté janovské kolonie na Černém moři; tam byl zabit. Konec tatarské vlády na území Ruska to tedy ještě nebyl, neboť zanedlouho přitáhl Tochtamyš k Moskvě (r. 1382) a dobyl ji. Tochtamyš znovu ve svých rukou spojil celou Zlatou Hordu kromě území, na němž vládl Tamerlán, tj. kromě Chórezmu. Tochtamyšova moc sahala však až na Litvu. Litevský kníže a polský král Jagielo byl Mongolům příznivě nakloněn, neboť v nich viděl podporu svých nároků proti Rusům, a Tochtamyš v něm viděl po mongolském způsobu svého vazala.

Tochtamyš měl nyní v úmyslu zmocnit se i Chórezmu, kde vládl Tamerlán, a dal tam razit peníze se svým jménem. Tamerlán se tehdy zabýval záležitostmi Íránu, jehož severovýchodní část ovládal, a r. 1385 poblíže Sultánije zvítězil nad ázerbájdžánským sultánem Ahmadem z dynastie Džalajrovců. Tochtamyš vytáhl na Tabríz, dobyl ho a táhl dál na západ a navazoval přitom proti Tamerlánovi spojení

s Egyptem. R. 1387 došlo k prvému střetnutí mezi Tochtamyšem a Tamerlánem, a Tochtamyš byl poražen. Zanedlouho však Tochtamyš přitáhl do Bucharu a vyloupil Máveránnahr až po Amudarju. Tamerlán se vrátil z Íránu a opět se zmocnil Chórezmu. Když se Tamerlán chystal postavit radikálně proti Tochtamyšovi, měl už Tochtamyš ohromné vojsko, složené z Turků, Mongolů, Rusů, kamských Bulharů, Čerkesů, Alanů, Mokšů, Baškirů i obyvatel krymské Kafy (Feodozie) a Azaku (Azova). R. 1388 vytáhl Tamerlán proti Tochtamyšovi ze svého hlavního města Samarkandu a porazil část Tochtamyšova vojska, ale Tochtamyš odtáhl do svých stepí. Tak došlo k rozhodnému boji až teprve r. 1391.

Tamerlán byl znamenitý vojevůdce. Vojsko měl organizované podle způsobu Čingischánova, ale poněvadž bojoval téměř nepřetržitě od r. 1372 do r. 1405, jeho organizaci značně zdokonalil; svědčí o tom hlavní prameny Tamerlánovy historie z 15. století, např. Nizám-ud-dín Šámí, Šaraf-ud-dín Alí Jazdí, Ibn-Arabšáh, Abd-ar-Razzák Samarkandí i Španěl Ruy Gonzales de Clavijo. Tamerlánova nová středoasijská říše byla typickým sjednocením feudálních panství. Jednak tu byla stará íránská knížectví na území Máveránnahru i na území vlastního Íránu, v jejichž čele stály místní dynastie, jednak nově vzniklé feudální jednotky, v jejichž čelo Timur postavil své syny a vnuky, jednak tu byly achšány (kočovní kmeny), íl a vilájat (lid a oblast), které rovněž patřily k feudálnímu panství. Byl tu opět systém tümenů, „desetitisců“, jako v době Čingischánově, a s nimi měl Tamerlán spojení pomocí taváciů nebo tavádžiů, svých adjutantů, kteří svolávali vojska v případě potřeby.

S Tochtamyšem bojoval Tamerlán několikrát. Svedli spolu dvě velké bitvy, r. 1391 u Kunduzče a r. 1395 na Tereku. Nového bojového pořádku užil také v bitvě s osmanským sultánem Bájazídem u Ankary r. 1402. Vojsko Tamerlánovo bylo totiž nejen jízdní, ale i pěší, a pěchota se u něho stala významným vojenským činitelem, např.

také v bitvách za Tamerlánovy výpravy do Indie roku 1398—1399, kdy dobyl, zpustošil a vyvraždil obyvatelstvo Talamby, Bhatnairu, Lóní, Láhauru, Dillí (Delhi), Míratu a pak s ohromnou kořistí a četnými zajatci odtáhl zpět, zanechav za sebou poušť a smrt tam, kde později měl vládnout jeho pozdní potomek Bábur, zakladatel indické dynastie Velkých Mughalů. Dělostřelectvo se však ve východní Evropě objevuje dříve než ve vojsku Timurově. R. 1382 střelili Moskvané na Tochtamyšovy Tatary z primitivních děl „tuřjaků“ a už předtím r. 1376 obyvatelé Bolgaru tak střelili na Rusy.

K boji proti Tochtamyšovi se vypravil Tamerlán ze Samarkandu r. 1390. Táhl přes Taškent, kde zimoval, Chodžend, Otrar a Kazachstán, a na jaře r. 1391 se zastavil na Ulugh-daghu a dal tam na svou památku vytesat nápis, nyní zvaný Karsakpajský (na hoře Altynčuku ve středu Kazachstánu, nyní v Eremitáži v Leningradě), o 3 řádkách arabských a 8 řádkách ujourským písmem a čaghatajským (čili starouzbeckým) jazykem. V něm se sděluje, že on, sultán Túránu, s vojskem 200 000 mužů táhne proti Tochtamyšovi. Táhl dál přes řeku Tobol, Ural (Jajk), Samaru a Iik a hledal nepřitele, až jej našel u Kunduzče (nyn. Kujbyševská oblast). A s velkým krveprolitím jej 18. dubna 1391 porazil.

Ani tato porážka však ještě nerozřešila osud Zlaté Hordy. Tochtamyš opět hledal spojení proti Tamerlánovi v Egyptě, jak to činil již dříve a jak to činili jeho předchůdci ve Zlaté Hordě, když se svěřili se svými mongolskými příbuznými, hulegüovskými vlčány v Íránu. Tochtamyš hledal také sblížení s Litvou. R. 1393 jsou jeho poslové u krále Jagiela v Krakově. Ale 15. dubna 1395 Tamerlán znovu porazil Tochtamyše na řece Tereku; pronásledoval jej, ale nezajal, neboť Tochtamyš prchal až do vzdáleného Bolgaru. Tamerlán pak táhl dále na západ, k Donu, a odtud zamířil na ruská města na severu, o nichž však, jak se zdá, neměl dostatečnou představu. Vtrhl do rjazaňské oblasti a odtud se obrátil na jih, ale neodvážil se boje,

k němuž se proti němu chystal velký kníže Vasilij Dimitrijevič. Tamerlán táhl dál přes Azov, Kubáň a Dagestán, tam dobyl horských pevností Kuly a Tausu, v zimě r. 1395/6 zamířil na Hádží-Tarchán (nyn. Astrachaň) a Saraj-Berke, hlavní město Zlaté Hordy. Tato velká centra bohatství, obchodu a moci Zlaté Hordy zničil. Zlatá Horda se tak stala druhořadým státem.

Tamerlán těmito výboji a zničením velkých obchodních center, jako byl chórezmijský Urgenč r. 1388, v l. 1395/6 Astrachaň, Saraj-Berke a Azov, přerušil provoz na rušné obchodní cestě z východní Evropy přes Zlatou Hordu a Střední Asii do Číny. Po porážce Tochtamyšově nastává také rychlý úpadek tržišť a řemeslné výroby po všem tom rozlehlém a nedávno ještě bohatém kraji. O tomto úpadku nám došly velice cenné zprávy dvou Benátčanů, Josafata Barbara a Ambrosia Contariniho, kteří cestovali po jihovýchodní Evropě v 15. století. Barbaro navštívil r. 1436 a v následujících letech tatarské stepi mezi Azovem a Astrachaní. Dříve Astrachaní šel obchod hedvábím a kořením do Azova a po galérách do Itálie. V 30.—40. letech 15. století tento obchod odumřel a tovary z Dálného východu se do Evropy dostávaly přes Sýrii. Contarini byl v Astrachani r. 1476 a rovněž mluví o zašlé obchodní slávě Astrachaně.

Tochtamyš se však nevzdal nároků na vládu v ulusu Džučiově ani tehdy a r. 1396 se vypravil na Krym, kde oblehl Kafu (Feodosii), jak o tom v 14. a 15. století podávají zprávu arabsky píšící egyptští historikové i kastilský vyslanec Clavijo, poslaný ke dvoru Tamerlánovu do Samarkandu a pobývajícím tam r. 1404. Tochtamyšovi však vyvstal jiný soupeř v Čingisovci Timur-Kutlugh-oghlanovi (turecké „oghlan“ odpovídá mongolskému „köbegün“ a obě znamenají „syn“, tj. princ z vládnoucího rodu). Tochtamyš před ním utekl na Litvu ke knížeti Vitovtovi, jak o tom podávají zprávu ruské letopisy. Nový zlatohordský chán požadoval jeho vydání. Vitovt jej nevydal a hrozil válkou, neboť již dvakrát, r. 1397 a 1398, bojoval s Tatary úspěšně.

Vitovt měl v úmyslu podřídit si Zlatou Hordu, až by pomohl Tochtamyšovi opět k trůnu. Vytáhl s vojskem a děly a postavil se proti Timur-Kutlughovi na řece Vorskle. Timur-Kutlugh chtěl s ním uzavřít mír, ale tu přišel zlatohordský kníže Jedigej z kmene Mangytů a postavil se litevským vojenským silám, na jejichž straně bojovali také příslušníci německého rytířského řádu. Vitovt byl poražen a tak litevské vojsko spolu s Němci a Tochtamyšovými Tatary se dalo na útěk. Timur-Kutlugh s Jedigejem se hnali za nimi a zpusťovali kyjevské a litevské země. Španěl Clavijo pak podává zprávu, že „Toktamis, císař tatarský, a Tamurbek se usmířili a spolu se pokoušeli oklamat Ediguje“. A dále: „Tento Toktamis a synové jeho jsou živi a v přátelství s Tamurbekem.“ Byl tedy živ ještě r. 1406, ačkoli jej Jedigej všude pronásledoval. Brzy potom byl jím však zabit. Timur-Kutlugh zemřel r. 1406 a vlády nad rozpadající se Zlatou Hordou se zmocnil Jedigej, kterého ruské letopisy líčí jako „nejlživějšího a nejdravějšího z vládců Zlaté Hordy“ a který se stal též hrdinou nogajského eposu.

Když 18. února 1405 za studené zimní noci v Otrarů zemřel Tamerlán, který právě chystal válečnou výpravu do Číny, nastaly v jeho říši sváry, které způsobily, že se Střední Asie již nikdy nemísila do záležitostí východní Evropy. Jedigejovi se podařilo zmocnit se na několik let Chórezmu a Tamerlánův nástupce Ulúgh-bek (vládl 1409 až 1449), velký učenec, nebyl s to zvládnout Bílou Hordu. Ruská knížata pak poněmáhlu Zlatou Hordu ničila. R. 1407 připlul na lodích po Volze velký kníže tverský a Jedigeje porazil.

Zlatá Horda v této době vnitřních rozmíšek, chaosu a politické anarchie ztratila veškerý svůj vliv na záležitosti východní Evropy. Pak do Dešt-i-Kipčaku přitáhli kočovníci ze Západní Sibíře v čele s uzbeckým chánem Borakem; porazili zlatohordského chána Ulúgh-Muhammada a ten zase prchl r. 1424 k litevskému Vitovtovi. Boj pokračoval

jak mezi zlatohordskými feudály, tak mezi Ulúgh-Muhammadem a Moskvou. Nejbohatší a nejkulturnější oblasti Zlaté Hordy, Krym a Bolgar, odpadly. Vzniklo Krymské chánství, založené Hádží Girejem r. 1449 (vládl do r. 1466), a Kazaňské (Bolgarské) chánství, založené Ulúgh-Muhammadem nebo jeho synem Mahmútukem r. 1437 nebo 1445. Objevila se zvláštní tatarská vazalská knížectví na území Rusi a na ruském území poddaném Litvě—Moskvě poddané knížectví Kasimovské a Litvě poddané Jagoldai v Kurské oblasti. Následující desetiletí jsou plná stálých bojů mezi Rusy, Litvany, Tatary krymskými a povolžskými i s novou na jihu Evropy se objevivší mocí, osmanskými Turky. Když r. 1481 chán Ahmad byl na břehu Donce zabit v bitvě s Ajbekem, blíží se již neodvratně konec Zlaté Hordy, neboť žádný z tamních vládců neměl schopnosti k vytvoření silného státu. Mongolové jakožto obávaná mocnost zmizeli z Evropy. Měli do ní přijít až opět po několika stoletích v podobě západomongolských Kaľmyků, kteří se objevují na Jajku a Volze v letech 1613—1644.

Pavel Poucha

OBSAH

Tři poutníci a jejich doba	7
Cesta bratra Jana de Plano Carpiniho ke dvoru Kujuk-chána	
Úvodní poznámka	17
1. O poloze, podnebí, vládci a přírodě země Tatarů	19
2. O vzhledu a zvycích obyvatelů	20
3. O jejich způsobech a nezpůsobech	22
4. O jejich zákonech a obyčejích	24
5. O jejich náboženství	25
6. O jejich pověrách	26
7. Říše Mongolů	28
8. O válce s Kitaji	39
9. O tažení proti Indii	31
10. O psích lidech a národu Buri-Thabet	31
11. Válka v Kaspických horách a proti jeskynním lidem	32
12. Čingischánovy zákony	34
13. Pravomoc císaře a jeho knížat	35
14. O zvolení Ugedeje císařem. Tažení Batuovo	36
15. Tažení Džormaghunovo	38
16. Jak Tataři vedou válku	39
17. O podrobených zemích	41
18. O obraně proti Tatarům	43
19. O naší cestě k předním hlídkám Tatarů	44
20. O prvním setkání s Tatary	46

21. Přijetí u Korenzy	47
22. U dvora Batuova	48
23. Odjezd od Batua. Kumáni a Kanglové	50
24. V prvním císařském ležení	51
25. Příjezd ke Kujukovi	52
26. U dvora	53
27. Jak se Kujuk stal vládcem říše	55
28. Osobnost Kujukova a jeho pečeť	56
29. Přijetí u Kujuka. Ostatní vyslanci	57
30. Jak se císař rozloučil se svou matkou. Smrt Jaroslavova	58
31. Rozhovor s císařem a výměna dopisů	59
32. Rozloučení	61
33. Cesta domů	62
 Dopis Kujuk-chána papeži	 63
 Cesta bratra Viléma z Rubruku ke dvoru Mangu-chána	
 Úvodní poznámka	 67
 1. O městech a zemích, kterými jsme projeli cestou k Tatarům	 69
2. O Tatarech a jejich domech	73
3. O jejich ložích a nádobách	74
4. O nápojích	75
5. O tom, co jedí	76
6. Jak se dělá kosmos	77
7. O zvířatech, která jedí. O jejich oděvu	78
8. O jejich účesech. A o ženských šatech	80
9. O povinnostech a práci tatarských žen a o jejich svatbách	81
10. O jejich soudnictví a pohřbech	82
11. O prvním setkání s Tatary a o jejich nevděčnosti	84
12. O sídle Skakatajově. Jak křesťané nepijí kosmos	85

13. O tom, jak na Svatodušní svátky k nám přišli Alanové	87
14. O Saracénovi, který se chtěl dát pokřtít	88
15. O trápení, které jsme zakusili, a o kumánských pohřbech	90
16. O Sartachově panství a jeho poddaných	93
17. Sartachův dvůr a jeho nádhera	94
18. Jak nás vypravili k Batuovi	96
19. Jak si Sartach, Mangu-chán a Kujuk-chán váží křesťanů	98
20. O Rusech, Uhřích, Alanech a o Kaspickém moři	100
21. Batuův dvůr	101
22. O naší cestě k Mangu-chánovi	105
23. O řece Uralu a různých zemích a lidech	107
24. O hladu, žízni a jiných trampotách	108
25. O popravě Buriho a sídlech Teutonů	110
26. O nestoriánech, Saracénech a modloslužebnících	112
27. O chrámech, modlách a ctění falešných bohů	113
28. O různých národech a o lidech, kteří jedí vlastní rodiče	115
29. O Kitaji neboli Číně. Smrt Kujuk-chána a spiknutí proti Mangu-chánovi	117
30. Náš příchod ke dvoru Mangu-chána	121
31. Arménský mnich u dvora Mangu-chána	123
32. Zima v Karakorumu	125
33. Přijetí u Mangu-chána	126
34. Odchod našeho průvodce. O ženě z Lotrinska	129
35. O pařížském zlatníku Vilémovi	130
36. O knězi Theodolovi a o chánových zvědech	131
37. Mnich Sergius. O slavnosti v chánově domě	133
38. O chánově dvoře a náboženských obřadech	134
39. Věštby ze spálených kostí	136
40. Jak mnich vyléčil nemocnou princeznu	139
41. Cesta do Karakorumu	141
42. O zrůdných tvorech a o Kitaji	142
43. O papírových penězích a písmu Kitajů	143
44. O stížnosti strážců	144

45. O teologických sporech a zásobách od chána	145
46. Chánův palác v Karakorumu	147
47. V Karakorumu	149
48. O nemoci mistra Viléma	150
49. O bratřích Mangu-chánových a jejich vojsku	152
50. O našem posledním slyšení u chána	155
51. Jak mongolští čarodějové vyvolávají ďábla	158
52. O slavnosti v Karakorumu	161
53. Chánův dopis Ludvíku Svatému	162
54. Zpáteční cesta a setkání se Sartachem	165
55. Návštěva u Batua a setkání s našimi lidmi	167
56. Saraj a Sumerkeur	168
57. Zemí Alanů	169
58. Alexandrova Železná brána	169
59. O bitvě mezi Tatary a Turky	171

Ruy Gonzales de Clavijo: Poselstvo
k Tamerlánovi

Úvodní poznámka	179
1. Z Cádizu na Rhodos	181
2. Z Rhodu do Pery	187
3. Cařihrad	193
4. Cařihrad (pokračování)	197
5. Z Pery do Trapezuntu	202
6. Z Trapezuntu do Arzindžánu	209
7. Z Arzindžánu do Choje	218
8. Z Choje do Sultánije	223
9. Ze Sultánije do Níšápúru	231
10. Z Níšápúru k Oxu	239
11. Od Oxu do Samarkandu	245
12. Samarkand	253
13. Samarkand (pokračování)	262
14. Samarkand (pokračování)	269
15. Samarkand (pokračování)	275

16. Ze Samarkandu do Tabrízu	289
17. Z Tabrízu do Sevilly	299
Poznámky a vysvětlivky	309
Rodokmen Timurovců	326
Rodokmen byzantských císařů	327
Doslov	329

ŽIVÁ DÍLA MINULOSTI

SWAZEK 40

Řídí Jitka Křesálková

PUTOVÁNÍ K MONGOLŮM

Z různých vydání vybral a přeložil, úvodem a úvodními poznámkami opatřil Edgar Knobloch. Doslov, poznámky a vysvětlivky napsal Pavel Poucha. Fotografiami opatřil Miloš Hrbas.

Obálku, vazbu a grafickou úpravu navrhl Zdeněk Sklenský.

Vydalo Státní nakladatelství krásné literatury a umění, n. p., jako svou 1902. publikaci v redakci krásné literatury. Praha 1964.

Odpovědný redaktor Miloslav Žilina

Vytisklo Rudé právo, tiskárna vydavatelství ÚV KSČ, Praha. 20,38 autorských archů, 20,81 vydavatel-
ských archů (z toho textu 19,87 autorských archů,
ilustrací 0,51 archů) — D 07*40452 — Vydání první

Náklad 1950 výtisků

01 - 178 - 64

13/2 — Vázané 18,50 Kčs — 63/VIII-2

února 1967

1. histop. 1967

I
čes
sta
v
Pře
roc
dy
toj
my
čini
um
níc
prv
ron
"
rie
ner
aut
slzy
tov
syst
přij
rod
žil
řev
tua
čas
řad
rod
být
tak
psá
K
že
pró
rak
pús
knih
hist
ře p
hád
chy

Ž

D

MINU

PUTO

MONC

Cestopisy Jana de Plano Carpini,
Viléma z Rubruku
de Clavijo a Ruy Gonzalese

PUTOVÁNÍ K MONGOLŮM

Přeložil Edgar Knobloch

Staré cestopisy bezděky zrcadlí dvojitý svět: ten, který poznali autoři na cestách, i vlastní svět poutníkův, prostředí, z něhož vyšel. A také ze všech tří středověkých itinerářů tohoto svazku má každý svůj osobitý ráz, daný charakterem, původem i postavením pisatele. Věci samozřejmě v ovzduší domácím se pod cizím nebem začínají nově rýsovat a upozorňují na sebe dávného cestovatele i nás. Oba mniši, zbožný a houževnatý italský františkán Plano Carpini, vyslaný k Tatarům papežem, a diplomatický a odvážný Flám Vilém Rubruk, vyslanec francouzského krále Ludvíka Svatého, navštívili daleké stepi už v polovině třináctého století; španělského granda Clavija vyslal kastilský král k Tamerlánovi nedlouho předtím, než vládce ze Samarkandu zemřel, na samém začátku století patnáctého. Mniši, kteří se vypravili ke dvoru prvních Čingischánovců, vnučků dobyvatelových, Carpini ke třetímu Velkého chánu, Kujukovi, a Rubruk ke čtvrtému, Manguovi, šli s pocitý spravedlivých, vyslaných do říše Satanášovy. Ale zatímco Carpini se sumárně snaží referovat o všem, co zjistil, o vzniku mongolského panství, o vojsku, o životě kočovníků, o kmenech, s kterými se utkali, Rubrukovi nejde o systém, ale zato je všímavější a bystřejší, neuniknou mu ani drobnosti z všedního a rodinného života stepních válečníků, snaží se toho víc pochopit a Mongolové v jeho podání už nejsou tak děsiví; také nepřijímá tak lehkověrně jako Carpini pověsti o národech se psí hlavou nebo jednou nohou. Přitom dovede velmi sugestivně napsat o všem, co viděl a zažil, a jeho dílo je právem považováno za jeden z nejlepších středověkých cestopisů. Clavijo už uvádí do světa renesančního šlechtice. Píše sice o věžích postavených z lidských lebek a o hromadných popravách, kterých se účastnil při pitce u Tamerlánova dvora, ale o svém hostiteli se nezmíní jinak než jako o Jeho Výsosti. Podává už zcela plastický obraz krajin i mravů, a to nejen v Timurově říši; stejně poutavě vypráví o životě na italských lodích nebo u byzantského dvora.

ŽIVÁ DÍLA MINULOSTI

Kim Man-džung

PUTOVÁNÍ PANÍ SA NA JIH

Z korejštiny přeložil Vladimír Pucek
152 strany, váz. 9,50 Kčs

Kim Man-džungovým románem je do češtiny uvedena první rozsáhlejší próza starší korejské literatury. Její autor žil v druhé polovině sedmnáctého století. Přestože sám pocházel z aristokratického rodu a pohyboval se v okruhu královského dvora, pochopil v době, kdy za jediný důstojný jazyk k vyjadřování vznešených myšlenek a citů byla považována psaná čínština, význam domácího jazyka pro uměleckou tvorbu; v teoretických pojednáních hájil korejštinu a sám se stal autorem prvních neanonymních korejsky psaných románů.

„Putování paní Sa na jih“, tklivá historie zavržené a znovu doceněné manželky, není proto jen román, kterým zamýšlel autor vyloučit na čtenáři slzy dojetí nebo slzy smíření a znovunalezeného štěstí. „Putování“ je výrazem rozpaků nad rodinným systémem, který vedle hlavní manželky připouštěl konkubíny a tak do základu rodinného života ve většině případů položil když ne rozvrat, tak aspoň svárliivost, řevnivost, neustálý nepokoj. Podobná situace se stala (stejně jako tomu bývalo často v Číně) politickým problémem prvořadého významu, když šlo o panovnickou rodinu a syn jedné z králových žen měl být následníkem trůnu. Podle všeho jedna taková dvorská krize byla podnětem k napsání „Putování paní Sa“.

Kim Man-džungovi se podařilo dokázat, že cílevědomé užití korejštiny v krásné próze nese plody: dovedl vytvořit živé charaktery, zaujmout spádem událostí, podat působivý obraz života své doby; proto kniha nezůstala jen kuriozitou literární historie, dosud je i pro evropského čtenáře poutavým, kouzelným, místy trochu pohádkovým panoramatem celé jedné epochy korejské země.

